5621

Ա. Դյումա
Երեք
հրացանակիրները
Հ. I. ին II, III, IV
Կ. Պոլիս 1924թ.

84
Դ-60

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

Երեք Հրացանակիրները

ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Թիւ 1

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
Ց. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1924

Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ
ՏՊԱՐԱՆ
ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ, Չաքմաքճըլար
Nº 29

ԱՆՆԱ ԹԱԳՈՒՀԻՆ

ԵՐԵՔ ՀՐԱՑԱՆԱԿԻՐՆԵՐԸ

Ա.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԳՈՐԾ

Աթոս բուն բառը գտած էր,—ընտանեկան գործ։ Ընտանեկան գործ մը չէր ենթարկուեր Կարտինալին քննութեան։ Ընտանեկան գործ մը ո՛չ ոքի հետ առնչութիւն ունէր։ Մարդ կրնայ բացայայտօրէն զբաղիլ ընկերական գործով մը։

Այսպէս, Աթոս գտած էր բուն բառը,—ընտանեկան գործ։

Արամիս գտած էր գաղափարը,—սպասաւորները։

Բորթոս գտած էր միջոցը,—ադամանդը։

Միայն Տ'Արդանեան բան մը գտած չէր, ինք որ չորսին մէջ սովորաբար ամէնէն հնարամիտն էր։ Բայց պէտք է ըսել նաև որ Միլէտիին անունը միայն կը ջլատէր զինքը։

Ա՜հ, այո՛, կը սխալինք։ Ադամանդին համար գնող մը գտած էր։

Մ. տը. Դուէվիլի հետ ճաշը շատ զուարթ եղաւ։ Տ'Արդանեան արդէն իսկ հագած էր իր համազգեստը, որովհետև գրեթէ Արամիսի հասակը ունէր և Արամիս, ինչպէս կը յիշուի, գրավաճառին կողմէ լայնօրէն վարձատրուած ըլլալով իր բանաստեղծութեանը համար, ամէն բան զոյգ չինել տուած էր և հետեւապէս կրցած էր ամբողջ զգեստ մը տրամադրել իր բարեկամին։

Տ'Արդանեան օրը իրիկուն ըրաւ հրացանակիրի իր հագուստը ցոյց տալով բանակատեղիին բոլոր փողոցներուն մէջ։

Իրիկունը, որոշեալ ժամուն, չորս բարեկամները հաւաքուեցան։ Կը մնար երեք բան որոշել։

Ինչ որ պիտի գրուէր Միլէտիին տագրոջը։

Ինչ որ պիտի գրուէր Դուռի ճարտար անձին։

Որո՞նք պիտի ըլլային այդ նամակները տանող սպասաւորները։

Ամէն ոք իր սպասաւորները առաջ կը քշէր։ Աթօս Կռիմոյի գաղտնապահութիւնը կը գովէր, այն Կռիմոյին որ տիրոջը հրամանով միայն կը խօսէր։ Բորթօս կը փառաբանէր Մուսքըթօնին ուժը, որ չորս հոգիի դիմադրելու կարող էր։ Արամիս, Պազէնի ճարտարութեանը վստահելով, անոր թեկնածութիւնը առաջ կը քշէր գովեստներով։ Վերջապէս Տ'Արդանեան մեծ հաւատք ունէր Բլանշէի քաջասրտութեանը վրայ և կը յիշեցնէր թէ անիկա ի՛նչ վարմունք ունեցած էր Պուլոնեի կնճռոտ գործին մէջ։

—Դժբախտաբար, ըսաւ Աթօս, այն որ պիտի զրկուի, պէտք է իր անձին վրայ միացնէ այս չորս յատկութիւնները։

—Բայց ո՞ւրկէ գտնենք այդպիսի սպասաւոր մը։

—Անգտանելի է, ըսաւ Աթօս, աղէկ գիտեմ։ Կռիմոն ընտրեցէք ուրեմն։

—Մուսքըթօնը ընտրեցէք։

—Պազէնը ընտրեցէք։

—Բլանշէն ընտրեցէք։ Բլանշէն քաջ և ճարտար է և այս կերպով չորս յատկութիւններէն երկուքը կը միացնէ իր վրայ։

—Պարոննե՛ր, ըսաւ Արամիս, էականը այն չէ թէ մեր չորս սպասաւորներէն ո՞րը ամէնէն աւելի գաղտնապահ ուժով, ճարտար կամ քաջ է, այլ այն է թէ ո՞վ աւելի կը սիրէ դրամը։

—Արամիսին ըսածը իմաստալից է, աւելցուց Աթօս։ Մարդոց թերութիւնները չահագործելու է և ո՛չ թէ առաքինութիւնները։ Պ. աբբայ, դուք մեծ բարոյագէտ մըն էք։

—Անշուշտ, ըսաւ Արամիս, վասնզի յաջողելու համար ո՛չ միայն պէտք ունինք որ լաւ ծառայեն մեզ, այլ նաև պէտք է որ չձախողինք, վասնզի ձախողութեան պարագային, գըլխատութեան խնդիր կայ, ո՛չ թէ մեր սպասաւորներուն գլխին համար...։

—Աւելի կամաց խօսէ, Արամիս, ըսաւ Աթօս։

—Ճի՛շտ է, ո՛չ թէ սպասաւորներուն, այլ տիրոջը և նոյն
իսկ տէրերուն համար, աւելցուց Արամիս։ Մեր սպասաւոր-
ները իրենց կեանքը մեզի համար վտանգելու չափ անձնուէ՞ր
են.—Ո՛չ։

—Հաւատացէք որ ես գրեթէ երաշխաւոր կ'ըլլամ Բլան-
շէի համար, ըսաւ Տ'արդանեան։

—Է՛ ուրեմն, սիրելի բարեկամս, իր բնական անձնուի-
րութեանը վրայ աւելցուցէք աղուոր գումար մը և այն ատեն
փոխանակ մէկի, երկու անգամ երաշխաւոր եղէք։

—Է՛հ, Տէր Աստուած, նորէն պիտի սխալիք ըսաւ Աթօս,
որ իրերու մասին լաւատես և մարդոց մասին յոռետես էր։
Անոնք ամէն բան պիտի խոստանան դրամը առնելու համար
և ճամբան վախէն պիտի արգիլուին գործելէ։ Երբ անգամ մը
բռնուին, նեղը պիտի դրուին և նեղը դրուելով, պիտի խոս-
տովանին։ Տղայ չենք։ Անգլիա երթալու համար (Աթօս ձայնը
մեղմացուց), պէտք է անցնիլ բովանդակ Ֆրանսան, ուր ցի-
րուցած կը կը գտնուին Կարտինալին լրտեսները և մարդիկը։
Անցք մը պէտք է նաև նաւելու համար։ Անգլիերէն գիտնալ
պէտք է Լոնտոն երթալիք ճամբան հարցնելու համար։ Ես
գործը շատ դժուար կը տեսնեմ։

--Բայց ամենևին ըսաւ Տ'Արդանեան, ուր գործին կա-
տարուելուն կը փափաքէր։ Ընդհակառակը ես շատ դիւրին
կը տեսնեմ։ Աւելորդ է ըսել որ եթէ Կարտինալին աւելի
գործերուն մասին բաներ գրենք Լորտ Ուինթըրին...։

—Աւելի կամաց ըսաւ Աթօս։

—Պետական մեքենայութիւններ, գաղտնիքներ, չարու-
նակեց Տ'Արդանեան Աթօսի պատուէրին համակերպելով, ա-
ւելորդ է ըսել որ ամենքս ալ ողջ ողջ կ'սպաննուինք, բայց
մի՛ մոռնաք, Աթօս, ինչպէս դուք իսկ ըսիք, թէ ընտանեկան
գործի վրայ կը գրենք իրեն, սա միակ նպատակով կը գրենք
որ Միլէտին Լոնտոն հասնելուն պէս վնասելու անկարող վի-
ճակի մէջ դնէ։ Հետևապէս գրեթէ սա իմաստով նամակ մը
պիտի գրեմ իրեն։

—Տեսնենք ինչպէս պիտի գրէք, ըսաւ Արամիս, քննադատելու երեւոյթ մը առնելով կանխաւ։

«Պարոն և սիրելի բարեկամ...»։

—Ա՛հ, այո՛, «Սիրելի բարեկամ»՝ անգլիացիի մը, ընդմիջեց Աթօս։ Աղէկ սկսաք, Տ'Արդանեան, պրաւ՛վօ։ Մինակ այդ բառին համար պիտի պատժուիք խաչի։

—Լա՛ւ, թո՛ղ ձեր ըսածը ըլլայ։ Պարզապէս «պարոն» պիտի գրեմ ուրեմն։

—Նոյն իսկ կրնաք ըսել «Միլորտ» աւելցուց Աթօս որ շատ կը յարգէր պատշաճութեան օրէնքները։

«Միլորտ, կը յիշէ՞ք Լիւքսէնպուրկի այծերու յատուկ շրջապատը...»

—Աղէ՛կ, հիմակ ալ Լիւքսէնպուրկը։ Պիտի կարծուի թէ մայր թագուհիին ակնարկութիւն կ'ըլլայ։ Շատ հնարիմաց բան է աս, ըսաւ Աթօս։

—Լա՛ւ ուրեմն, պարզապէս կը գրենք։ «Միլո՛րտ, կը յիշէ՞ք այն պզտիկ շրջապատը, ուր ձեր կեանքը ազատեցին»։

—Սիրելի Տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս, դուք յոռի խմբագրող մը միայն պիտի ըլլաք, «ուր ձեր կեանքը ազատեցին»։ Օ՛ն անդր, ասիկա աղէկ բան չէ։ Այս տեսակ ծառայութիւններ մարդուն երեսին չեն զարնուիր։ Բարիք մը յիշելը նախատինք ընել է։

—Ա՛հ, սիրելիս, ըսաւ Տ'Արդանեան, դուք անտանելի էք, և եթէ հարկ ըլլայ ձեր գրաքննութեան տակ գրել, իրա՛ւ որ ես կը հրաժարիմ այս գործէն։

—Եւ աղէկ կ'ընէք։ Հրացանը և սուրը գործածեցէք, սիրելիս, երկուքին մէջ ալ վարպետ էք։ Բայց գրիչը Պ. Աբբային տուէք։ Անոր գործն է աս։

—Ա՛հ, այո՛ իրաւ անանկ է, ըսաւ Բօրթօս։ Գրիչը տուէք Արամիսին, որ լատիներէն թէզեր կը գրէ։

—Շա՛տ աղէկ, ըսաւ Տ'Արդանեան, աս նամակը խմբագրեցէք, Արամիս, բայց յանուն մեր սրբազան Պապին, սեղմ ոճով գրեցէք, վասնզի ահա կ'իմացնեմ ձեզի որ ես ալ իմ կարգիս պիտի քննադատեմ ձեզ։

—Իմ ուզածս ալ ատ է, ըսաւ Արամիս այն միամիտ վստահութիւնով, զոր ամէն բանաստեղծ ունի իր անձին վրայ, բայց գործը պատմեցէք ինծի։ Ես ասկէ անկէ լսած եմ որ Լորտ Ուինթըրի հարսը անզգամ կին մըն է։ Նոյն իսկ ես ալ ստուգեցի Կարտինալին հետ իր խօսակցութիւնը լսելով։

—Աւելի կամաց խօսեցէք, ըսաւ Աթօս։

—Բայց մանրամասնութիւնը չեմ գիտեր, շարունակեց Արամիս։

—Ես ալ չեմ գիտեր, ըսաւ Բօրթօս։

Տ'Արդանեան և Աթօս պահ մը իրարու երես նայեցան լուռ ու մունջ։ Վերջապէս Աթօս, միտքը ամփոփելէ և սովորականէն աւելի տժգունելէ ետք, հաւանութեան նշան ըրաւ և Տ'Արդանեան հասկցաւ թէ կրնար խօսիլ։

—Է՛հ ուրեմն, ահա թէ ի՛նչ պիտի ըսուի, աւելցուց Տ'Արդանեան, «Միլորտ, ձեր հարսը ապիրատ կին մըն է, որ ուզեց սպաննել տալ ձեզ ձեր հարստութիւնը ժառանգելու համար։ Բայց չէր կրնար ամուսնանալ ձեր եղբօրը հետ, Ֆրանսայի մէջ արդէն իսկ ամուսնացած և...»։

Տ'Արդանեան կանգ առաւ իբր թէ բառը կը փնտռէր և Աթօսի երեսը նայեցաւ։

—Իր ամուսինին կողմէ վտարուած ըլլալով, ըսաւ Աթօս։

—Վասնզի խարանուած էր, շարունակեց Տ'Արդանեան։

—Բէ՛հ, պոռաց Բօրթօս, անկարելի է։ Իր տագրը սպաննե՞լ ուզեց։

—Այո՛։

—Ամուսնացա՞ծ էր, հարցուց Արամիս։

—Այո՛։

—Եւ ամուսինը նշմարեց որ ուսին վրայ շուշանաձեւ խարա՞ն ունէր, պոռաց Բօրթօս։

—Այո՛։

Այս երեք այո՛ները Աթօսի կողմէ արտասանուած էին տխուր շեշտով մը։

—Այդ շուշանաձեւ խարանը ո՞վ տեսաւ, հարցուց Արամիս։

— Տ'Արդանեան ու ես, կամ ժամանակագրա-
կան կարգը պահելով, ես ու Տ'Արդանեան, պատասխանեց Աթոս։

—Այս անուշիկ արարածին ամուսինը կ'ապրի՞ տակաւին, ըսաւ Արամիս։

—Այո՛, կ'ապրի տակաւին։

—Վստա՞հ էք։

— Այո՛։

Պահ մը սառն լռութիւն տիրեց, որու միջոցին իւրաքանչիւրը ազդուած էր իր բնութեանը համեմատ։

—Այս անգամ, աւելցուց Աթոս, լռութիւնը խզելով, Տ'Արդանեան սքանչելի ծրագիր մը տուաւ մեզի և նախ ատիկա պէտք է գրել։

—Իրաւունք ունիք, Աթոս, ըսաւ Արամիս։ Խմբագրութիւնը կնճռոտ է։ Պ. Կարտինալն իսկ պիտի չուզէր այս կարգի նամակ մը խմբագրելու համար և սակայն Պ. Կարտինալը շատ ճարտարօրէն կը խմբագրէ տեղեկագիր մը։ Հոգ չէ, լռեցէք, ահա կը գրեմ։

Արդարև Արամիս գրիչը առաւ, քանի մը վայրկեան մըտածեց, սկսաւ ութը տասը տող գրել կնոջական պզտիկ սիրուն գրերով, յետոյ անոյշ ու մեղմ ձայնով, որպէս թէ իւրաքանչիւր բառը խղճմտօրէն կշռած ըլլար, կարդաց հետևեալը.

«Միլորտ,

«Այս քանի մը տողերը ձեզի գրող անձը, պատիւ ունեցած է ձեզի հետ մենամարտիլ Անֆէռ փողոցի մէկ պզտիկ շրջապատին մէջ։ Ինչպէս որ անկէ ետք քանիցս շնորհ ըրած էք, այդ անձին բարեկամը նկատել ձեզ, ան ալ պարտք կը համարի այս բարեկամութիւնը փոխարինել ազդարարութիւնով մը։ Երկու անգամ քիչ մնաց որ զոհ երթայիք մօտաւոր ազգականուհիի մը, զոր ձեր ժառանգորդուհին կը նկատէք, վասնզի չէք գիտեր թէ Անգլիոյ մէջ ամուսնանալէ առաջ, անիկա արդէն ամուսնացած էր Ֆրանսայի մէջ։ Բայց այս երրորդ անգամուն կրնայ ըլլալ որ զոհ երթաք։ Ձեր ազգա-

կանուհին Լա Ռօշէլէն գիշերանց ճամբայ ելաւ Անգլիա երթալու համար։ Հսկեցէք իր վրայ երբ այդ տեղ ժամանէ, վասնզի մեծ և սոսկալի ծրագիրներ ունի։ Եթէ բացարձակապէս կ'ուզէք գիտնալ թէ այդ կինը ինչ բաներու կարող է,
ձախ ուսին վրայ կարդացէք իր անցեալը»։

—Է՛ ուրեմն, սքանչելի է, ըսաւ Աթոս, դիւանագէտի
գրիչ ունիք, Արամիս։ Լորտ Ուինթըր լաւ հսկողութիւն պի-
տի ընէ հիմա, եթէ սակայն նամակը ձեռքը հասնի։ Եթէ Ն.
Բարձրութեան ձեռքն ալ անցնի, մեզի համար վտանգ չկայ։
Բայց որովհետև մեկնող սպասաւորը կրնայ հաւատացնել մեզի
թէ Լոնտոն գացած է, մինչդեռ Շաթէլրոյէն անդին անցած
չէ, ուստի դրամին կէսը միայն տանք, խոստանալով միւս
կէսը տալ պատասխանը բերած ատեն։ Ադամանդը քովերնիդ
է, շարունակեց Աթոս։

—Անկէ աղէկը։ Դրամը քովս է։

Եւ Տ'Արդանեան քսակը նետեց սեղանին վրայ։ Արամիս,
ոսկիին ձայնը առնելով, աչքերը վերցուց։ Բօրթօս սարսռաց։
Իսկ Աթոս անտարբեր մնաց։

—Քանի՞ ոսկի կայ այս քսակին մէջ, ըսաւ։

—700 ոսկի, պատասխանեց Տ'Արդանեան։

—700 ոսկի՛, գոչեց Բօրթօս։ Այդ փոքրիկ ադամանդը
700 ոսկի՞ կ'արժէր։

—Անանկ կ'երևայ, քանի որ դրամը հոս է, ըսաւ Աթոս։
Ձեմ կարծեր թէ մեր Տ'Արդանեան բարեկամը իր քովէն դրամ
աւելցուցած ըլլայ։

—Բայց, պարոննե՛ր, ըսաւ Տ'Արդանեան, մենք այս բո-
լոր գործին մէջ թագուհիին վրայ չխորհեցանք։ Իր սիրելի
Պըքինկէմին առողջութեանը հոգ տանինք քիչ մը։ Այսչափ
բան մը կը պարտինք իրեն։

—Ճիշդ է, ըսաւ Աթոս, բայց ատիկա Արամիսին գործն է։

—Է՛ ուրեմն, ինչ կ'ուզէք որ ընեմ, ըսաւ Արամիս կար-
մըրելով։

—Բայց շատ պարզ է, աւելցուց Աթոս։ Երկրորդ նամակ

մը պիտի խմբագրէք Դուռ բնակող ճարտար անձին համար։

Արամիս նորէն ձեռք առաւ գրիչը, մտածեց և գրեց հետեւեալ տողերը, զոր իր բարեկամներուն հաւանութեանը ենթարկեց։

«Սիրելի հօրեղբօրաղջիկս...»։

—Ա՛հ, այդ ճարտար անձը ձեր ազգականուհի՞ն է, ըսաւ Աթօս։

—Այո՛, ըսաւ Արամիս։

—Լա՛ւ, թող անանկ ըլլայ։

Արամիս շարունակեց.

«Սիրելի հօրեղբօր աղջիկս, Ն. Բարձրութիւն Կարտինալը որուն կեանքը Աստուած պահէ պահպանէ Ֆրանսայի երջանկութեան և անոր թշնամիներուն չփոթութեանը համար, Լա Ռօշէլի հերետիկոս ապստամբներուն գործը լմնցնելու վրայ է։ Հաւանական է որ անգլիական նաւատորմը նոյն իսկ չկրնայ օգնութեան փութալ։ Մինչև իսկ պիտի համարձակիմ ըսել թէ վստահ եմ որ Մ. տը Պըքինկէմ մեծ դէպքի մը հետեւանքով պիտի չկրնայ մեկնիլ։ Ն. Բարձրութիւնը անցեալ, ներկայ և հաւանաբար ապագայ ժամանակներու ամէնէն երեւելի քաղաքագէտն է։ Նոյն իսկ արեւը պիտի խաւարեցընէր եթէ անիկա նեղութիւն պատճառէր իրեն։ Այս բարի լուրերը հաղորդեցէք ձեր քրոջ։ Երազիս մէջ տեսայ որ այդ անիծուած անգլիացին մեռած էր։ Չեմ կրնար յիշել թէ սուրո՞վ եթէ ոչ թոյնով մեռած էր, միայն վստահ եմ թէ երազիս մէջ տեսայ որ մեռած էր, և ինչպէս գիտէք, իմ երազներս երբեք չեն խաբեր զիս։ Ապահով եղէք ուրեմն թէ քիչ ատենէն պիտի տեսնէք զիս»։

—Սքանչելի է, պոռաց Աթօս, բանաստեղծներու թագաւորն էք դուք, սիրելի Արամիս։ Յայտնութեան պէս կը խօսիք և Աւետարանի պէս ճշմարտախօս էք։ Կը մնայ միայն հասցէն գրել այդ նամակին վրայ։

—Շա՛տ դիւրին է, ըսաւ Արամիս։

Նամակը խնամքով ծալլեց և վրան գրեց.

«Առ Օր. Միչօն, կտաւագործ
ի Դուռ»

Երեք բարեկամները իրարու երես նայեցան խնդալով։

—Հիմա, ըսաւ Արամիս, կը հասկնաք, պարոննե՛ր, թէ միայն Պազէն կրնայ այս նամակը Դուռ տանիլ։ Հօրեղբօրաղջիկս Պազէնը կը ճանչնայ և անոր վրայ միայն վստահութիւն ունի։ Եթէ ուրիշ մէկը ղրկենք, գործը կը ձախողի։ Ասկէ զատ, Պազէն փառասէր և գիտուն է։ Պազէն պատմութիւն կարդացած է, պարոննե՛ր։ Գիտէ թէ Սէքստոս խոզեր արածելէն ետքը Պապ եղած է։ Եւ որովհետև կը յուսայ եկեղեցական ըլլալ ինծի հետ, կը կարծէ թէ օր մը ինք ալ Պապ կամ գոնէ Կարտինալ պիտի ըլլայ։ Կը հասկնաք թէ այսպիսի խորհուրդներ ունեցող մէկը ձեռք չիյնար, կամ եթէ իյնայ, աւելի լաւ կը սեպէ նահատակուիլ քան թէ խօսիլ։

—Աղէ՛կ, աղէ՛կ, ըսաւ Տ'Արդանեան, սիրով կը թողում ձեզ Պազէնը, բայց դուք ալ Բլանշէն ընդունեցէք միւս պաշտօնին համար։ Միլէտի օր մը գաւազանի հարուածներով բանի դուրս նետեց զայն։ Արդ, Բլանշէ լաւ յիշողութիւն ունի, և կը հաւաստեմ ձեզ որ եթէ վրէժխնդրութեան առիթ մը գտնէ աւելի լաւ պիտի սեպէ գանակոծուիլ քան թէ այդ վրէժխնդրութենէն հրաժարիլ։ Եթէ Դուռի գործերը ձերն են, Արամիս, Լոնտոնի գործերն ալ իմս են։ Կը խնդրեմ ուրեմն որ Բլանշէն ղրկենք Լոնտոն։ Արդէն անիկա ինծի հետ Լոնտոն գտնուած է և գիտէ ճշդութեամբ ըսել, Լընտըն, սըր, իֆ եու բլիզ, Մայ մըսթըր լորտ Տ'Արդանեան։ Այս կերպով, պիտի կրնայ յաջողապէս երթալ ու գալ, վստահ եղիք։

—Այդ պարագային մէջ, ըսաւ Աթօս, պէտք է որ Բլանշէ ստանայ 700 ֆրանք երթալու և 700 ֆր. դառնալու համար, և Պազէն 300 ֆր. երթալու և 300 ֆր. դառնալու համար։ Այս կերպով մեր դրամագլուխը 5000 ֆր.ի պիտի իջնէ։ Իւրաքանչիւրնիս հազար ֆրանք կ'առնենք, մեր ուզածին պէս գործածելու համար և մնացած հազար ֆրանքը իբր դրամա-

գլուխ պահել կուտանք տէրային, արտասովոր պարագաներու կամ հասարակաց պէտքերու համար։ Ասիկա ձեր գործին կու գա՞յ։

—Սիրելի Աթոս, ըսաւ Արամիս, Նեստորի պէս կը խօսիք, որ Յոյներուն ամէնէն իմաստունն էր, ինչպէս գիտէ ամէն մարդ։

—Է՛ ուրեմն, որոշուեցաւ, աւելցուց Աթոս, Բլանշէ և Պազէն պիտի մեկնին։ Ճիշդը ըսելով, ուրախ եմ որ Կրիմօ քովս կը մնայ։ Անիկա վարժուած է իմ սովորութիւններուս։ Երէկուան դէպքը արդէն սարսեց զինքը։ Այս ճամբորդութիւնը բոլորովին պիտի վտանգէր զայն։

Բլանշէն կանչեցին և հրահանգներ տուին։ Արդէն առաջուց իմացած էր Տ'Արդանեանէն, որ նախ փառքի, յետոյ դրամի, յետոյ վտանգի վրայ խօսած էր։

—Նամակը պիտի տանիմ հագուստիս աստառին մէջ դնելով, ըսաւ Բլանշէ, և եթէ ձեռքէս առնել ուզեն, կուլ պիտի տամ։

—Բայց այն ատեն յանձնարարութիւնը պիտի չկրնաս կատարել, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Այս իրիկուն նամակին մէկ պատճէնը կուտաք ինծի և վաղը գոց ըրած կ'ըլլամ զայն։

Տ'Արդանեան իր բարեկամներուն երեսը նայեցաւ, որպէս թէ ըսելու համար.

—Է՛հ, ըսածս ելաւ։

—Հիմա շարունակեց երիտասարդը Բլանշէի դառնալով, ութ օր ունիս Լորտ Ուինդըրի քովը երթալու և ութ օր՝ հոն դառնալու համար, ընդ ամէնը տասնըվեց օր։ Եթէ տասնըվեցերորդ օրը, իրիկուան ժամը ութին հոս չհասնիս, ստակ չկայ, նոյն իսկ եթէ ժամը ութը հինգ վայրկեան անցած ըլլայ։

—Ան ատեն, պարոն, ըսաւ Բլանշէ, ժամացոյց մը գնեցէք ինծի համար։

—Սա ժամացոյցը ա՛ռ, ըսաւ Աթոս, իրը տալով իր անփոյթ առատաձեռնութիւնովը և քաջ տղայ մը եղիր։ Խորհէ

որ եթէ խօսիս, եթէ շաղակրատես, գլուխը կտրել կուտաս տիրոջդ, որ մեծ վստահութիւն ունի քու հաւատարմութեանդ վրայ և քեզի համար երաշխաւոր եղաւ մեզի։ Բայց խորհէ նաև որ եթէ քու յանցանքովդ դժբախտութիւն մը պատահի Տ'Արդանեանին, ո՛ւր որ ալ երթաս, պիտի գտնեմ քեզ և աղիքներդ դուրս պիտի թափեմ։

—Օ՛հ պարոն, ըսաւ Բլանշէ այս կասկածէն ազդուելով և մանաւանդ հրացանակիրին հանդարտ երևոյթէն սարսափելով։

—Իսկ ես, ըսաւ Բորթօս խոշոր աչքերը դարձնելով, մորթդ կը հանեմ։

—Ա՛հ, պարոն։

—Իսկ ես, ըսաւ Արամիս իր անուշ և ներդաշնակ ձայնով, վայրենի մը այրելու պէս կ'այրեմ քեզ քիչ քիչ։

—Ա՛հ, պարոն։

Եւ Բլանշէ սկսաւ լալ։ Չինք գիտեր թէ իրեն եղած սպառնալիքներէն վախնալո՞ւն համար էր եթէ ոչ բարեկամներուն այսքան զիրար սիրելէն յուզուելուն համար։ Տ'Արդանեան Բլանշէի ձեռքը բռնեց և սեղմեց։

—Կը տեսնե՞ս Բլանշէ, ըսաւ, այս պարոնները ինծի հանդէպ իրենց ունեցած գորովին համար է որ այն ամէնը կ'ըսեն, ապա թէ ոչ կը սիրեն քեզ։

—Ա՛հ, պարոն, ըսաւ Բլանշէ, կա՛մ պիտի յաջողիմ և կամ զիս չորս կտոր պիտի ընեն։ Բայց եթէ չորս կտոր ալ ընեն զիս, վստահ եղէք որ մէկ կտորս իսկ պիտի չխօսի։

Որոշուեցաւ որ Բլանշէն միւս առտու ժամը 8ին ճամբայ ելլէ, որպէսզի, ինչպէս ըսած էր, գիշերը կարենայ գոց սորվիլ նամակին պարունակութիւնը։ Այս կարգադրութիւնով ճիշդ տասներկու ժամ շահեցաւ։ Տասնըվեցերորդ օրը, իրիկուան ժամը ութին, վերադարձած պիտի ըլլար։

Առտուն, երբ ձի նստելու վրայ էր, դուքսին համար կարեկցութիւն զգացող Տ'Արդանեանը մէկդի առաւ Բլանշէն և ըսաւ.

—Մտիկ ըրէ, երբ նամակը Լորտ Ուինդըրին յանձնես և ան ալ կարդայ կ'ըսես իրեն. «Հսկեցէք Ն. Շնորհափայլութիւն Լորտ Պըքինկէմի վրայ, վասնզի կ'ուզեն սպաննել զայն»։ Բայց ատիկա Բլա՛նշէ, գիտե՞ս, այնչափ ծանրակշիռ ու կարեւոր է որ նոյն իսկ չուզեցի բարեկամներուս խոստովանիլ և միայն քեզի կը վստահիմ այս գաղտնիքը։

—Անհոգ եղիք, պարոն, պիտի տեսնէք որ կարելի է իմ վրաս վստահիլ, ըսաւ Բլանշէ։

Եւ նստելով սքանչելի ձիու մը վրայ, զոր քսան մղոն հեռու պիտի ձգէր և ուրիշ ձիով պիտի ճամբորդէր, Բլանշէ մեկնեցաւ սրարշաւ, սիրտը քիչ մը սեղմուած այն երրեակ խոստումէն, զոր իրեն ըրած էին հրացանակիրները։ Բայց վերջապէս լաւագոյն տրամադրութիւններու մէջ կը գտնուէր։

Պազէն միւս առտու ճամբայ ելաւ Դուռ երթալու համար և ութը օր պայմանաժամ առաւ յանձնարարութիւնը կատարելու համար։

Չորս բարեկամները, այս երկու բացակայութիւններու ամբողջ տեւողութեանը, միջոցին, աւելի քան երբեք զգուշաւոր դիրք մը բռնած էին, ինչպէս կը հասկցուի։ Իրենց օրերը կ'անցընէին փորձելով ըսուած խօսքերը իմանալ, Կարտինալին ընթացքը քննել և ժամանող թղթաբերներուն մասին տեղեկութիւն առնել։ Մէկէ աւելի անգամներ դող ելան երբ անակնկալ ծառայութեան մը համար կանչուեցան։ Իրենց անձնական ապահովութեանը համար զգուշութիւն ընելու պէտք ունէին։ Միլէտի ուրուական մըն էր, որ երբ անգամ մը երեւար մարդերու, այլ եւս չէր թողուր որ անոնք հանգիստ քնանան։

Ութերորդ օրուան առտուն, Պազէն, սովորականին պէս ժպտուն և աշխոյժ, ներս մտաւ Բարբայլոյի պանդոկէն, երբ չորս բարեկամները նախաճաշ ընելու վրայ էին, և ըսաւ որոշուած պայմանին համաձայն։

—Մ. Արամիս, ահաւասիկ ձեր հօրեղբօրաղջկան պատասխանը։

Չորս բարեկամները զուարթ ակնարկ մը փոխանակեցին։ Գործին կէսը կատարուած էր։ Իրաւ է որ ամէնէն կարճը և ամէնէն դիւրինը կատարուած էր։

Արամիս, ակամայ կարմրելով, առաւ նամակը, որ կոշտ գիրով մը գրուած էր և տառասխալներ ունէր։

—Տէր Աստուած, պոռաց Արամիս խնդալով, յուսահատեցայ։ Այս խեղճ Միշօնը երբեք պիտի չգրէ Մ. տը Վուատիւրի պէս։

—Ո՞վ է ադ խեղճ Միշօնը, հարցուց զուիցերացին, որ նամակին եկած ատենը չորս բարեկամներուն հետ կը խօսակցէր.

—Օ՛հ, ոչինչ, ըսաւ Արամիս, փոքրիկ սիրուն կտաւագործուհի մըն է, զոր շատ կը սիրեմ և որմէ քանի մը տող ձեռագիր խնդրեցի իբրև յիշատակ։

—Է՛հ, ըսաւ զուիցերացին, եթէ իր գիրին չափ խոշոր անձնաւորութիւն մըն է, դուք բախտաւոր եղած ըլլալու էք, ընկե՛ր։

Արամիս կարդաց նամակը և Աթոսի տուաւ։

—Տեսէք ի՛նչ կը գրէ, Աթօս, ըսաւ։

Աթօս ակնարկ մը ձգեց նամակին վրայ և ամէն կասկած փարատելու համար բարձր ձայնով կարդաց.

«Հօրեղբօրորդիս, քոյրս ու ես շատ լաւ կը գուշակենք երազները և նոյն իսկ չափազանց երկիւղ մը ունինք։ Բայց ձերինին համար յուսամ թէ կրնանք ըսել. ամէն երազ ստութիւն է։ Մնաք բարով, լաւ նայեցէք ձեր անձին և այնպէս ըրէք որ երբեմն ձեր վրայ խօսուիլը լսենք։

ԱԿԼՈՒ ՄԻՇՕՆ»

—Ի՞նչ երազի համար է ըսածը, հարցուց վիշապազօրքը, որ ընթերցումի ատեն մօտեցած էր։

—Այո՛, ի՞նչ երազի համար, ըսաւ զուիցերացին։

—Է՛հ, շատ պարզ է, ըսաւ Արամիս, իմ տեսած մէկ երազիս համար, զոր պատմած էի իրեն։

—Օ՛հ, այո՛, շատ պարզ բան է երազը պատմել մէկու մը։ Բայց ես բնաւ երազ չեմ տեսներ։

—Շատ երջանիկ էք, ըսաւ Աթօս ոտք ելլելով և կը փափաքէի որ ես ալ կարենայի այդպէս ըսել։

—Երբե՛ք, աւելցուց ղուկսերացին, ուրախ ըլլալով որ Աթօսի պէս մէկը իրմէ կը նախանձէր, երբե՛ք։

Տ'Արդանեան, տեսնելով որ Աթօս ոտք ելած էր, ինք ալ ելաւ անոր թեւը առաւ և դուրս ելան։

Բօրթօս և Արամիս մնացին, միջապատօրքին և ղուկսերացիին պատասխանելու համար։

Գալով Պազէնի, գնաց պառկեցաւ յարդէ խշտեակի մը վրայ, և որովհետև ղուկսերացիէն աւելի վառ երեւակայութիւն ունէր, երազեց որ Մ. Արամիս, Պապ եղած ըլլալով, կարտինալի գլխարկ մը կը դնէր իր գլուխը։

Բայց, ինչպէս ըսինք, Պազէն իր յաջող վերադարձով, չորս բարեկամներուն մտահոգութեան մէկ մասը միայն ջնջած էր։ Սպասման օրերը երկար կ'ըլլան և մանաւանդ Տ'Արդանեան գրաւ պիտի բռնէր որ օրերը հիմա 48 ժամ էին։ Կը մոռնար նաւարկութեան ստիպողական դանդաղութիւնները և կը չափազանցէր Միլէտիի ույժը։ Այս կնոջ, որ սատանայ մը կ'երեւար իրեն, կը վերագրէր իրեն նման գերբնական օժանդակներ։ Ամենաթեթև աղմուկ մը լսելուն պէս, կ'երեւակայէր որ զինքը պիտի ձերբակալէին և Բլանշէն ալ պիտի բերէին իրեն և իր բարեկամներուն հետ երես երեսի հանելու համար։ Աւելին կայ։ Արժանընտիր Բիքարտացիին վրայ իր վստահութիւնը, որ երբեմն այնքան մեծ էր, հետզհետէ կը նուազէր։ Այս մտահոգութիւնը կ'աւելնար, այնպէս որ Բօրթօս և Արամիս ալ կը վարակուէին անով։ Միայն Աթօսն էր որ անկարեկիր կը մնար, որպէս թէ ո՛ և է վտանգ չկար իր շուրջը և թէ իր սովորական վիճակին մէջ կը գտնուէր։

Տասնըվեցերորդ օրը մանաւանդ, յուզման այս նշանները այնքան ակներեւ էին Տ'Արդանեանի և իր երկու բարեկամներուն վրայ որ այլ ևս չէին կրնար տեղ մը կենալ և ստուերի պէս կը թափառէին այն ճամբուն վրայ, ուրկէ պիտի գար Բլանշէ։

—Իրաւ որ դուք էրիկմարդ չէք, այլ տղայ էք, կ'ըսէր Աթօս։ կնոջմէ մը այդքան կը վախցուի՞։ Եւ վերջապէս խընդիրը ի՞նչ բանի վրայ է. Բանտարկուելու՞ վրայ։ Է՛ ուրեմն, բայց բանտէն պիտի հանեն մեզ, ինչպէս հանեցին Տիկին Պօնասիէօն։ Գլխատուելու՞ վրայ, բայց ամէն օր, խրամին մէջ, ինքզինքնիս զուարթօրէն կ'ենթարկենք ասկէ աւելի գէշ կացութեան մը, վասնզի գնտակ մը կրնայ մեր սրունքը ջախջախել, և վստահ եմ որ վիրաբոյժ մը մեր հոգին աւելի կը ցաւցնէ մեր սրունքը կտրելով քան թէ դահիճը՝ մեր գլուխը կտրելով։ Ուրեմն հանդարտօրէն սպասեցէք։ Երկու, չորս, վեց ժամէն կամ աւելի ուշ, Բլանշէ հոս պիտի ըլլայ։ Խոստացաւ հոս ըլլալ և ես մեծ հաւատք ունիմ Բլանշէի խոստումներուն վրայ, վասնզի Բլանշէ խիստ քաջ տղայ մը կ'երեւայ ինծի։

—Բայց եթէ մէջտեղ չելլէ՞, հարցուց Տ'Արդանեան։

—Բայց եթէ մէջտեղ չելլէ, յապաղած պիտի ըլլայ, ահա այնչափ։ Կրնայ ձիէն ինկած ըլլալ, կրնայ կամուրջէ մը վար ցատկած ըլլալ, կրնայ այնքան արագ վազած ըլլալ որ կուրծքի տկարութիւն մը ունեցած ըլլայ։ Է՜հ, պարոննե՛ր, դէպքերն ալ նկատի առնենք։ Կեանքը պզտիկ դժբախտութիւններու համրիչ մըն է, զոր փիլիսոփան կը հատէ խնդալով։ Ինծի պէս փիլիսոփայ եղէք, պարոննե՛ր, սեղան նստեցէք և խմենք։ Չկայ բան մը, որ ապագան նոյնքան վարդագոյն ցուցնէ որքան գինիի գաւաթի մը մէջէն դիտելը։

—Խիստ լաւ, պատասխանեց Տ'Արդանեան, բայց կը վախնամ որ գինին Միլէտիի մառանէն ելած չըլլայ։

—Շատ դժուարահաճ էք, ըսաւ Աթօս, ա՛յնքան գեղեցիկ կին մը։

—Խարանուա՛ծ կին մը, ըսաւ Բօրթօս քահ քահ խնդալով։

Աթօս ցնցուեցաւ, ձեռքը ճակտին տարաւ քրտինքը սըրբելու համար և ոտք ելաւ ջղային շարժումով մը, զոր չկըրցաւ զսպել։

Օրը իրիկուն եղաւ վերջապէս։ Գինետունները յաճախորդներով լեցուեցան։ Աթօս, որ ադամանդին վաճառումէն իրեն

բաժնին ինկած գումարը գրպանած էր, Բարբայօյէն դուրս չէր ելլեր այլ եւս։ Իրեն արժանի խաղակից մը գտած էր յանձին Մ. տը Պուսինեիի, որ սքանչելի ճաշ մը տուած էր իրենց։ Հետեւապէս ըստ սովորութեան կը խաղային, երբ ժամը եօթը զարկաւ։ Պահակները անցան գացին իրենց պաշտօնին գլուխը։ Ժամը եօթնուկէսին, դադարի փողը հնչեց։

—Կորսուեցանք, ըսաւ Տ'Արդանեան Աթոսի ականջին ի վար։

—Ըսել կ'ուզէք թէ կորսնցուցինք, աւելցուց Աթոս հանդարտօրէն, գրպանէն չորս ոսկի հանելով և սեղանին վրայ նետելով։ Օ՛ն, պարոննե՛ր, շարունակեց, դադարի փողը հնչուեցաւ, երթանք պառկինք։

Եւ Աթոս Բարբայօյէն դուրս ելաւ Տ'Արդանեանի հետ։ Արամիս ալ իրենց ետեւէն կուգար, թեւը Բօրթօսի տուած։ Արամիս ոտանաւորներ կը ծամծմէր, իսկ Բօրթօս իր պեխերէն թելեր կը փրցնէր երբեմն, իբրև յուսահատութեան նշան։

Բայց ահա յանկարծ, մութին մէջ, ստուեր մը երեւցաւ, որուն ձեւը ընտանի էր Տ'Արդանեանի։ Ծանօթ ձայն մը ըսաւ իրեն.

—Պարոն, ձեր վերարկուն կը բերեմ ձեզի, որովհետեւ այս իրիկուն օդը զով է։

—Բլանշէ՛, պոռաց Տ'Արդանեան, ուրախութիւնով արբշիռ։

—Բլանշէ՛, կրկնեցին Բօրթօս և Արամիս։

—Է՛ ուրեմն, այո՛, Բլանշէն է ըսաւ Աթոս։ Ասոր մէջ զարմանալու ինչ բան կայ։ Խոստացած էր ժամը ութին հոս ըլլալ և ահա ութը կը զարնէ։ Պռա՛վօ, Բլանշէ՛, դուք ձեր խօսքը յարգող տղայ էք եղեր և եթէ երբեք ձեր տիրոջ քովէն ելլէք, իմ քովս պիտի առնեմ ձեզ։

—Ո՛հ, ո՛չ, երբեք, ըսաւ Բլանշէ, ես Մ. Տ'Արդանեանի քովէն պիտի չելլեմ բնաւ։

Միեւնոյն ատեն Տ'Արդանեան զգաց որ Բլանշէ նամակ մը կը սահեցնէր իր ձեռքը։

Տ'Արդանեան մեծ փափաք ունէր Բլանշէն ողջագուրելու անոր վերադարձին առթիւ, ինչպէս ողջագուրած էր անոր

մեկնած ատենը, բայց վախցաւ որ փողոցին մէջ իր սպասաւորին հանդէպ ցոյց տրուած սրտազեղումի այս տեսարանը տարօրինակ կ'երեւար անցորդներուն և ինքզինքը զսպեց։

—Նամակը քովս է, ըսաւ Աթոսի և բարեկամներուն։

—Աղէ՛կ, ըսաւ Աթոս, մեր սենեակը երթանք ու կարդանք։

Նամակը կ'այրէր Տ'Արդանեանի ձեռքը։ Երիտասարդը կ'ուզէր քայլերը փութացնել, բայց Աթոս թեւը բռնեց և իր թեւին տակ առաւ, այնպէս որ Տ'Արդանեան ստիպուեցաւ իր ընկերոջը պէս կամաց քալել։

Վերջապէս վրանը մտան, կանթեղ մը վառեցին և մինչ Բլանշէ դրանը առջեւ կեցած էր, որպէս զի չորս բարեկամները անհանգիստ ընող մը չըլլայ, Տ'Արդանեան, դողդոջուն ձեռքով մը, կնիքը քակեց և այնքան սպասուած նամակը բացաւ։

Կէս տող միայն կը պարունակէր, բրիտանական ձեւով և սպարտական համառօտութեամբ գրուած։

«ԹԷՆՔ եու, պի իզի»։

Այսինքն՝

«Շնորհակալ եմ։ Հանդարտ եղիք»։

Աթոս նամակը առաւ Տ'Արդանեանի ձեռքէն, կանթեղին մօտեցուց, բռնկցուց և մոխիրի վերածեց։

Յետոյ Բլանշէն կանչելով.

—Հիմա, տղա՛ս, ըսաւ անոր, կրնաս պահանջել եօթը հարիւր ֆրանքը, բայց մեծ բան մը չէիր վտանգեր ատանկ նամակով մը։

—Այս նամակը լաւ պահելու համար միջոցներ հնարելու յանցանք մը չէ, ըսաւ Բլանշէ։

—Է՛ ուրեմն, պատմէ մեզի, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Շատ երկար է, պարոն։

—Իրաւունք ունիս, Բլանշէ, ըսաւ Աթոս։ Արդէն դադարի փողը զարնուեցաւ։ Ուշադրութիւն պիտի գրաւենք եթէ միւսներէն աւելի երկար ատեն վառ պահենք լոյսերնիս։

—Լա՛ւ, պառկինք, ըսաւ Տ'Արդանեան։ Բլանշէ, աղուոր քնացիր։

—Իրաւ որ, պարոն, տասնըվեց օրէ ի վեր առաջին ան-
գամ է որ պիտի քնանամ։

—Ե՛ս ալ, անանկ, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Ե՛ս ալ, ըսաւ Բօրթօս։

—Ե՛ս ալ, ըսաւ Արամիս։

—Է՛հ, կ'ուզէ՞ք որ ճշմարտութիւնը խոստովանիմ ձեզի, ես ալ անանկ, ըսաւ Աթօս։

Բ.

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Սակայն Միլէտի, բարկութենէն գզլխած, նաւուն կամըրջակին վրայ էգ առիւծի մը պէս մռնչելով, փորձուած էր ծով նետուիլ և ցամաք ելլել, վասնզի չէր կրնար վարժուիլ այն գաղափարին թէ Տ'Արդանեան նախատած էր զինք և Աթօս սպառնալիք ըրած էր ու ինք Ֆրանսայէ կը հեռանար առանց իր վրէժը լուծելու անոնցմէ։ Շատ չքշած, այս գաղափարը իրեն համար այնքան անտանելի եղած էր որ ամէն սոսկալի վտանգ աչք առնելով, աղաչեր էր նաւապետին որ ցամաք հանէ զինքը։ Բայց նաւապետը, որ կ'աճապարէր իր դժուար կացութենէն ազատիլ, քանի որ ֆրանսական և անգլիական գրահաւորներու միջև կը գտնուէր, ինչպէս չղջիկը մուկերու և թռչուններու միջև, մեծ փոյթ ունէր Անգլիա հասնելու։ Ուստի յամառութեամբ մերժեց հնազանդիլ կանացի այս քմահաճոյքին, խոստանալով ուղևորուհիին թէ, ինչպէս որ Կարտինալին կողմէ մասնաւորապէս յանձնարարուած էր, զինքը պիտի հանէ Բրըտանեի նաւահանգիստներէն մէկը, Լօրիան կամ Բրէստ, եթէ ծովը և ֆրանսացիները թոյլ տան իրեն։ Բայց հիմակուհիմա, հովը հակառակ կը փչէր,

ծովը գէշ էր և նաւը պտոյտներ կ'ընէր։ Շառանդէն մեկնելէն ինը օր ետքը, Միլէտի, իր վիշտերէն և կատաղութենէն տժգունած, Ֆինիստէրի կապտագոյն եզերքները միայն կը տեսնէր։

Հաշիւ ըրաւ որ Ֆրանսայի այդ կողմը անցնելու և Կարտինալին մօտ դառնալու համար առնուազն երեք օր պէտք էր։ Օր մըն ալ աւելցուցէք նաւէն ելլելու համար և կ'ընէ չորս օր։ Այս չորս օրն ալ աւելցուցէք ինը օրին վրայ, որով տասներեք օր կորսուած պիտի ըլլար և այդ միջոցին շատ կարևոր դէպքեր կրնային պատահիլ Լոնտոնի մէջ։ Խորհեցաւ որ Կարտինալը անտարակոյս պիտի զայրանար իր վերադարձին համար և հետևապէս աւելի տրամադիր պիտի ըլլար մտիկ ընելու իրեն դէմ անոնց գանգատներուն քան թէ անոնց դէմ իր ամբաստանութիւններուն։ Ուստի թողուց որ նաւը անցնի Լօռիանը և Բռէստը, և բան մը չըսաւ նաւապետին, որ ինք ալ զգուշացաւ անոր միտքը ձգելէ։ Միլէտի շարունակեց ու-
բռնէ իր ճամբան և ճիշդ այն օրը, ուր Բօրթմաութէն նաւ կը
նաւէր Ֆրանսա դառնալու համար, Ն. Բարձրութեան պատ-
գամաւորը նաւահանգիստ կը մտնէ յաղթական կերպով։

Բոլոր քաղաքը տարօրինակ շարժումի մը մէջ էր։ Չորս մեծ նաւեր, որոնց շինութիւնը նոր աւարտած էր, ծով իջեցուցած էին։ Քարափին վրայ կ'երևար Պըքինկէմը, սովորականին պէս ադամանդներով և գոհարեղէններով փայլփլուն, թաղիքէ գլխարկը զարդարուած ճերմակ փետուրով մը, որ ուսին վրայ փռուած էր։ Գրեթէ իրեն չափ փայլուն սպայակոյտ մը շրջապատած էր զինք։

Ձմեռուան այն գեղեցիկ ու հազուագիւտ օրերէն մէկն էր, ուր Անգլիա կը յիշէ թէ արև մը կայ։ Տժգոյն, բայց տակաւին մեծապայծառ արևը մարը կը մտնէր հորիզոնին վրայ, իր հրավառ շողերովը ծիրանափայլ ներկելով երկինքն ու ծովը, և քաղաքին աշտարակներուն և հին տուներուն վրայ ձգելով ոսկեգոյն ճառագայթ մը, որ ապակիները կը վառվռէր հրդեհի մը նշոյլին պէս։ Միլէտի, ցամաքին մերձե-

ւորութեան պատճառով աւելի առոյգ և աւելի անուշաբոյր եղած ծովին օդը շնչելով և տեսնելով բոլոր այն անհեղ պատրաստութիւնները, զոր փճացնելու պաշտօն ունէր, բոլոր ոյժը այն բանալին, որուն դէմ ինք՝ կին մը՝ առանձին պիտի կըռուէր քանի մը պարկ ոսկիով, մտքէն ինքզինքը բաղդատեց Ցուդիթի, այն սոսկալի հրէուհիին հետ, երբ անիկա Ասորեստանցիներուն բանակը մտաւ և տեսաւ անհամար խումբը կառքերու, ձիերու, մարդերու և զէնքերու, զոր իր ձեռքին մէկ շարժումովը պիտի ցրուէր մուխի ամպի մը պէս։

Նաւահանգիստ մտան և երբ նաւը կը պատրաստուէր խարիսխ նետել, միակայմ մարտանաւ մը, որ ահաւորապէս զինուած էր, մօտեցաւ առեւտրական նաւուն, իբրև եզերապահ, և ծով իջեցուց իր մակոյկը որ ուղղուեցաւ դէպի նաւուն շարժասանդուղը։ Մակոյկին մէջ կը գտնուէին սպայ մը, դեր-նաւապետ մը, և ութը թիավարներ։ Միայն սպան նաւ ելաւ և ընդունուեցաւ այն բոլոր մեծարանքով, զոր համազգեստը կը ներշնչէ։

Սպան քանի մը վայրկեան տեսակցեցաւ նաւապետին հետ, միասին բերած քանի մը թուղթերը կարդացնել տուաւ անոր և առեւտրական նաւուն պետին հրամանով, բոլոր նաւաստիները և ուղեւորները կամրջակին վրայ կանչուեցան։

Երբ այս կոչումը եղաւ, սպան բարձր ձայնով հարցուց թէ երկկայմ նաւը ո՞ւրկէ մեկնեցաւ, որ ճամբէն եկաւ ո՞ւր հանդիպեցաւ, և նաւապետը այս բոլոր հարցումներուն պատասխանեց առանց վարանման և դժուարութեան։ Այն ատեն սպան սկսաւ բոլոր ուղեւորները աչքէ անցընել մէկիկ մէկիկ, և Միլէտիի առջև կանգ առնելով, ուշադրութեամբ դիտեց զայն առանց խօսք մը ուղղելու։

Ցետոյ եկաւ նաւապետին քով, քանի մը խօսքեր ըրաւ և որպէս թէ ա՛լ անկէ ետք նաւը պատրաստ էր իրեն հնազանդելու, հրաման մը տուաւ, զոր նաւաստիները գործադրեցին իսկոյն։ Այն ատեն նաւը ճամբայ ելաւ, ուղեկցութեամբ միակայմ մարտանաւին, որ շատ մօտէն կը նաւարկէր և իր վեց

թնդանօթներուն բերնովը կ'սպառնար անոր կողին։ Մակոյկն ալ կը հետեւէր նաւին, իբրև փոքր կէտ մը ահագին զանգուածին մօտ։

Մինչդեռ սպան կը քննէր Միլէտին, այս վերջինն ալ, ինչպէս դիւրին է հասկնալ ակնարկովը լափած էր զայն։ Բայց որչափ որ բոցավառ աչքեր ունեցող այս կինը վարժուած էր կարդալ սիրտերը անոնց, որոնց գաղտնիքը գուշակելու պէտք ունէր, այս անգամ իր առջև գտաւ այնչափ անվրդովելի դէմք մը, որ իր հետազօտութենէն արդիւնք մը չկրցաւ քաղել։ Սպան որ Միլէտիի առջև կեցած, լռութեամբ և ուշադրութեամբ ուսումնասիրած էր զայն, 25-26 տարու կար, սպիտակադոյն դէմքով, բաց կապոյտ աչքերով։ Նուրբ և գեղեցիկ բերանը անշարժ կը մնար իր ուղիղ գիծերուն մէջ։ Ցայտուն ծնօտը կը յայտնէր կամքի ոյժը, որ բրիտանական ռամիկ տիպարին համար յամառութիւն կը նկատուի սովորաբար։ Ցետասոյզ ճակատը, որ բանաստեղծներու ներշնչուած անձերու և զինուորներու յատուկ է, հազիւ թէ կը հովանաւորուէր կարճ և յանգաւո մազով մը, որ դէմքին վարի մասը ծածկող մօրուքին պէս մութ շագանակի աղուոր գոյն մը ունէր։

Երբ նաւահանգիստ մտան, արդէն մութցած էր։ Մշուշը աւելի կը խտացնէր մթութիւնը և քարափին փարոսներուն և լապտերներուն շուրջը կը կազմէր շրջանակ մը, ճիշդ այն շրջանակին պէս, զոր կ'ունենայ լուսինը երբ օդը սպառնայ անձրեւոտ ըլլալ։ Իրենց շնչած օդը տխուր, խոնաւ և ցուրտ էր։

Միլէտի, այս հզօր կինը, սարսուռ մը կ'զգար ակամայ։

Սպան Միլէտիի ծրարները տեսնել ուզեց, և փոխադրել տուաւ մակոյկին մէջ։ Եւ երբ այս գործողութիւնը կատարուեցաւ, հրաւիրեց որ ինք ալ մակոյկ իջնէ և ձեռքը երկընցուց։

Միլէտի այս մարդուն երեսը նայեցաւ և վարանեցաւ։

—Ո՞վ էք դուք, պարոն, որ մասնաւորապէս ինձմով զբաղելու բարութիւնը կ'ունենաք, հարցուց։

—Իմ համազգեստէս հասկնալու էք, Տի՛կին, ես անգլիական ծովային սպայ մըն եմ, պատասխանեց երիտասարդը։

—Բայց վերջապէս, սովորութի՞ւն է որ անգլիական ծո-
վային սպաները ինքզինքնին իրենց հայրենակիցներուն տրա-
մադրութեանը տակ կը դնեն, երբ անոնք Մեծն Բրիտանիոյ
մէկ նաւահանգիստը կը ժամանեն, և զանոնք մինչև ցամաք
առաջնորդելու չափ առաջ կը տանին կնամեծարութիւնը։
—Այո՛, Միլէտի, ո՛չ թէ կնամեծարութեան, այլ խոհե-
մութեան համար սովորութիւն եղած է որ պատերազմի ատեն
օտարականները մասնաւոր պանդոկ մը կը տարուին, որպէսզի
կառավարութեան հսկողութեանը տակ գտնուին, մինչև որ
կատարեալ տեղեկութիւն առնուի անոնց վրայ։
Այս խօսքերը անթերի քաղաքավարութիւնով և կատար-
եալ հանդարտութիւնով արտասանուեցան, սակայն չկրցան
Միլէտին համոզել։
—Բայց ես օտարական չեմ, պարոն, ըսաւ այնպիսի մա-
քուր շեշտով մը, որ երբեք հնչած ըլլայ Բօրթսմութէն Ման-
չէսդր, իմ անունս Լէտի Բլէյիք է և այս ընթացքը...։
—Այս ընթացքը ամէնուն համար է, Միլէտի, և ի զուր
պիտի փորձէք խուսափիլ անկէ։
—Ուրեմն պիտի հետեւիմ ձեզի, պարոն։
Եւ սպային ձեռքը ընդունելով, սկսաւ իջնել սանդուղէն
որուն ստորոտը կ'սպասէր մակոյկը։ Սպան անոր ետեւէն ի-
ջաւ։ Մակոյկին յետսակողմին վրայ մեծ վերարկու մը փռ-
ուած էր։ Սպան այդ վերարկուին վրայ նստեցուց Միլէտին
և ինք ալ անոր քով նստաւ։
—Թիավարեցէ՛ք, ըսաւ նաւաստիներուն։
Ութը թիակները ջուրին մէջ ինկան, մէկ աղմուկ հանե-
լով, մէկ հարուած զարնելով և մակոյկը կարծես սրացաւ ջու-
րին վրայէն։
Հինգ վայրկեան ետքը ցամաքին մօտեցաւ։
Սպան քարափը ցատկեց և ձեռքը Միլէտիին տուաւ։
Կառք մը կ'սպասէր։
—Այս կառքը մեզի համա՞ր է, հարցուց Միլէտի։
—Այո՛, Տի՛կին, պատասխանեց սպան։

—Պանդոկը հեռո՞ւ է ուրեմն։
—Քաղաքին միւս ծայրն է։
—Երթա՛նք, ըսաւ Միլէտի։
Եւ կառք նստաւ համարձակօրէն։
Սպան հոգ տարաւ որ ծրարները խնամքով զետեղուին
կառքին ետեւը։ Այս գործողութեան աւարտելէն ետք, Մի-
լէտիին քով նստաւ և դռնակը գոցեց։
Իսկոյն, առանց հրաման մը ստացած ըլլալու և առանց
իրեն ըսուելու թէ ո՛ւր պիտի երթար, կառապանը մեկնեցաւ
սրարշաւ և քաղաքին փողոցներուն մէջ մտաւ։
Այսպիսի տարօրինակ ընդունելութիւն մը Միլէտիին հա-
մար խորհրդածութեան առատ նիւթ կը մատակարարէր։ Ուս-
տի տեսնելով որ երիտասարդ սպան իրեն հետ խօսակցելու
տրամադիր չէր երեւար բնաւ, կառքին մէկ անկիւնը ընկող-
մանեցաւ և միտքը ինկած բոլոր ենթադրութիւնները մէկիկ
մէկիկ քննեց։
Սակայն, քառորդ ժամ ետքը, ճամբուն երկարութեանը
վրայ զարմանալով, դէպի դռնակը ծռեցաւ տեսնելու հա-
մար թէ ո՛ւր կը տանէին զինքը։ Ա՛լ տուն չէր տեսնուեր։
Ծառեր կ'երեւային մութին մէջ, որոնք խոշոր սև ուրուա-
կաններու պէս իրարու ետեւէ կը վազէին։
Միլէտի սարսռաց։
—Բայց քաղաքին մէջ չենք գտնուիր այլ եւս, պարոն,
ըսաւ։
Սպան լռութիւն պահեց։
—Աւելի հեռուն պիտի չերթամ, եթէ չըսէք թէ ո՛ւր կը
տանիք զիս։ Ահա կանխաւ կ'իմացնեմ ձեզի, պարոն։
Այս սպառնալիքն ալ անպատասխան մնաց։
—Օ՛հ, սոսկալի՜ բան է աս, պոռաց Միլէտի։ Օգնու-
թի՛ւն, օգնութի՛ւն։
Ձայն մը չպատասխանեց իրենին։ Կառքը շարունակեց
վազել արագութեամբ։ Սպան արձան մը կը թուէր։
Միլէտի սպային երեսը նայեցաւ այնպիսի սոսկալի ար-

տայպատութիւնով մը, որ իր դէմքին յատուկ էր և որ միշտ իր արգիւնքը կ'ունենար։ Մութին մէջ աչքերը կը շողային բարկութենէն։

Երիտասարդը անկարեկիր մնաց։

Միլէտի ուզեց դռնակը բանալ և դուրս ցատկել։

—Զգուշացէ՛ք, Տի՛կին, ըսաւ երիտասարդը պաղօրէն։ Եթէ վար ցատկէք կ'սպաննուիք։

Միլէտի տեղը նստաւ փրփրադին։ Սպան ծռեցաւ, ինք ալ անոր երեսը նայեցաւ և զարմացաւ որ քիչ մը առաջ այնքան գեղեցիկ եղող այս դէմքը կատաղութենէն այլայլած և գրեթէ քստմնելի երեւոյթ մը առած էր։ Նենգամիտ արարածը հասկցաւ որ պիտի վտանգուէր եթէ թոյլ տար որ իր հոգիին խորը տեսնեն այսպէս։ Ուստի դիմագիծերը փոխեց և հեծկլտացող ձայնով մը ըսաւ.

—Ցանուն Աստուծոյ, պարո՛ն, ըսէք թէ ինծի դէմ եղած այս բռնութիւնը որո՞ւ վերագրելու է, ձեզի՞, ձեր կառավարութեա՞ն թէ թշնամիի մը։

—Ձեզի դէմ բռնութիւն ընող չկայ, Տիկի՛ն, այս եղածը պարզ զգուշութիւն մըն է, զոր ստիպուած ենք ձեռք առնել Անգլիա եկողներուն դէմ։

—Ըսել է որ զիս չէք ճանչնար, պարո՛ն. այնպէս չէ։

—Առաջին անգամ է որ ձեզ տեսնելու պատիւը կ'ունենամ։

—Ձեր պատւոյն վրայ կ'երդնո՞ւք որ ինծի դէմ ատելութիւն չունիք։

—Կ'երդնում որ չունիմ։

Երիտասարդին ձայնին մէջ այնքան հանդարտութիւն, պարզութիւն և նոյն իսկ քաղցրութիւն կար որ Միլէտի ապահովուեցաւ։

Վերջապէս գրեթէ մէկ ժամ ճամբորդելէ ետք, կառքը կեցաւ երկաթեայ վանդակապատի մը առջև, որ տխրատեսիլ, յաղթ և մենաւոր դղեակ մը տանող խռոչաւոր ճամբայ մը կը փակէր։ Եւ որովհետև անիւները նուրբ աւազի վրայէն կ'անցնէին, Միլէտի բարձրագոչ մռնչիւն մը լսեց և հասկցաւ

թէ ցից եզերքի մը վրայ խորտակուող ալիքներու ձայնն էր։

Կառքը անցաւ երկու կամարներու տակէն և վերջապէս կեցաւ մութ և քառակուսի բակի մը մէջ։ Անմիջապէս դըռնակը բացուեցաւ, երիտասարդը վար ցատկեց թեթեւակի և ձեռքը տուաւ Միլէտիին, որ անոր վրայ կրթնեցաւ ու վար իջաւ բաւական հանդարտ։

—Իրողութիւնը սա էր որ կալանաւոր եմ, ըսաւ Միլէտի չորս կողմը նայելով և ակնարկը երիտասարդ սպային վրայ դարձուց խիստ շնորհալի ժպիտով մը։ Բայց վստահ եմ թէ երկար պիտի չտեւէ, աւելցուց։ Իմ խիղճս և ձեր քաղաքավարութիւնը երաշխաւորութիւններ են ինծի համար, պարոն։

Այս մեծարանքը ո՛րքան ալ փայփայիչ ըլլար, սպան չըպատասխանեց։ Գօտիէն պզտիկ արծաթէ սուլիչ մը հանեց, ճիշտ անոր պէս, զոր նաւապետները կը գործածեն մարտանաւերու մէջ, և երեք անգամ սուլեց երեք տարբեր եղանակներով։ Ան ատեն քանի մը հոգիներ երեւցան, փրփրալից ձիերը քակեցին և կառքը ախոռ տարին։

Այն ատեն սպան, միշտ միեւնոյն հանդարտ քաղաքավարութիւնով, հրաւիրեց կալանուհին որ տունէն ներս մտնէ։ Միլէտի, միշտ իր ժպտուն դէմքով, անոր թեւը մտաւ և անցաւ ցած ու կամարաձև դուռնէ մը, որ միայն վրայէն լուսաւորուած ճամբէ մը կ'առաջնորդէր քառանկիւնի մը շուրջը դարձող քարաշէն սանդուղ մը։ Յետոյ կանգ առին խոշոր դրան մը առջև։ Երիտասարդը իր գրպանէն բանալի մը հանելով մտցուց փականքին մէջէն, դուռը ծանրօրէն դարձաւ իր ծխնիներուն վրայ և Միլէտիին յատկացուած սենեակը երեւցաւ։

Կալանաւորուհին մէկ ակնարկով դիտեց յարկաբաժինը իր ամենափոքր մանրամասնութիւններուն մէջ։

Սենեակ մըն էր որուն կահաւորումը թէ բանտի և թէ ազատ մարդու բնակարանի յարմար էր, սակայն պատուհաններուն երկաթեայ ձողերէն և դրան արտաքին պարգունակներէն յայտնի կ'երեւար թէ այդ սենեակը բանտ մըն էր։

Այս կնոջ հոգեկան մեծ ոյժը պահ մը տկարացաւ։ Մի-

լէտի ինկած թիկնաթոռի մը վրայ, թևերը խաչաձևած, գըլուխը ծռած և ամէն վայրկեան կ'սպասէր որ դատաւոր մը ներս մտնէ զինքը հարցաքննելու համար։

Բայց ո՛չ ոք ներս մտաւ։ Միայն երկու երեք ծովային զին-ւորներ ծրարներն ու սնտուկներն բերին, անկիւն մը դրին և հեռացան, առանց բան մը ըսելու։

Սպան այս գործողութիւններուն կը հսկէր այն միևնոյն հանդարտութիւնով, զոր Միլէտի չարունակ տեսած էր անոր վրայ։ Խօսք մը չէր արտասաներ և ձեռքի շարժումով մը կամ սուլիչի ձայնով կատարել կուտար իր հրամանները։

Կարծես թէ այս մարդուն և իր ստորադասներուն միջև կենդանի բարբառը գոյութիւն չունէր կամ աւելորդ դարձած էր։

Վերջապէս Միլէտի չկրցաւ աւելի երկար ատեն զսպել ինքզինքը և լռութիւնը ընդհատեց։

—Յանուն Աստուծոյ, պարոն, պոռաց, այս եղածները ի՞նչ կը նշանակեն։ Փարատեցէք կասկածներս։ Քաջասրտութիւն ունիմ ամէն վտանգի համար, զոր կը նախատեսեմ, ամէն դըժբախտութեան համար զոր կը հասկնամ։ Ո՞ւր եմ և ի՞նչ եմ այս տեղ։ Եթէ ազատ եմ, ի՞նչ են այս երկաթեայ ձողերը և այս դուռները։ Եթէ կալանաւոր եմ, ի՞նչ ոճիր գործեցի։

—Դուք այստեղ ձեզի յատկացուած բնակարանին մէջ կը գտնուիք, Տիկին։ Հրաման ստացայ նաւէն առնել ձեզ և այս դղեակը բերել։ Կարծեմ թէ այս հրամանը կատարեցի զին-ւորի մը խստութիւնով, բայց նաև ազնուականի մը քաղա-քավարութիւնով։ Հոս կը վերջանայ, գէթ առ այժմ, այն պաշտօնը, զոր պիտի կատարէի ձեր մօտ։ Մնացածը ուրիշի կը վերաբերի․

—Այդ ուրիշը ո՞վ է, հարցուց Միլէտի։ Չէ՞ք կրնար ա-նունը տալ ինծի...

Այս միջոցին սանդուղին վրայ խթաններու աղմուկ մը լսուեցաւ։ Քանի մը ձայներ անցան ու մարեցան և առանձին մէկու մը քայլերու աղմուկը մօտեցաւ դրան։

—Այդ ուրիշը ահաւասիկ կուգայ, Տի՛կին, ըսաւ սպան,

ճամբայ բանալով և յարգանքի ու հպատակութեան դիրքով մը մէկդի կենալով։

Դուռը բացուեցաւ և մարդ մը երևցաւ դրան սեմին վրայ։

Գլխարկ չունէր։ Սուրը կախած էր քովընտի և մատնե-րուն մէջ թաշկինակ մը կը ճմռթկէր։

Միլէտի կարծեց մութին մէջ ճանչնալ այս ստուերը։ Մէկ ձեռքովը կռթնեցաւ թիկնաթոռին և գլուխը երկնցուց ո՛վ ըլլալը հասկնալու համար։

Այն ատեն օտարականը յառաջացաւ ծանր ծանր և քանի կը յառաջանար ու կանթեղին արձակած լոյսին շրջանակին մէջ կը մտնէր, Միլէտի կը նահանջէր ակամայ։

Յետոյ, երբ այլ ևս ո՛և է տարակոյս չունեցաւ։

—Է՛հ, ի՞նչ, եղբա՛յր իմ, պոռաց վերջին ծայր ապշած, դո՞ւք էք։

—Այո՛, գեղանի Տի՛կին, պատասխանեց լորտ Ուինդըր կէս քաղաքավար, կէս հեգնական ողջոյն մը տալով, նոյն ինքն եմ։

—Բայց այն ատեն, այս դղեա՞կը...։

—Իմս է։

—Այս սենեա՞կը։

—Ձե՛րն է։

—Ուրեմն ձեր կալանաւո՞րն եմ։

—Գրեթէ։

—Բայց ուժի անօրէնօրէն չարաչար գործածում մըն է ասիկա։

—Խոշոր բառեր պէտք չեն։ Նստինք և հանդարտօրէն խօսինք ինչպէս կը վայլէ եղբօր և քրոջ միջև։

Յետոյ դէպի դուռը դառնալով և տեսնելով որ երիտա-սարդ սպան իր վերջին հրամաններուն կ'սպասէր։

—Աղէ՛կ ըսաւ, շնորհակալ եմ։ Հիմա, առանձին թողէք մեզ, Մ.՝ Ֆէլթըն։

Գ.

ԵՂԲՕՐ ՄԸ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՔՐՈՋ ՄԸ ՀԵՏ

Այն միջոցին երբ լորտ Ուինտըր դուռը կը գոցէր փեղկին մէկը կը հրէր և աթոռ մը կը մօտեցնէր իր հարսին թիկնաթոռին քով, Միլէտի, երազկոտ, ակնարկը մերձեց հաւանական ենթադրութիւններու խորը և գտաւ թելը, զոր նոյն իսկ կըրցած չէր ընդնշմարել, որչափ ատեն որ չէր գիտեր թէ որո՛ւ ձեռքը ինկած էր։ Գիտէր թէ իր տագրը բարի աղնուական մըն է, աներկիւղ, անվեհեր որսորդ և խաղացող, կիներու հետ համարձակ, սակայն էնդրիկներու մասին անզօր։ Ի՞նչպէս կըրցած էր իր ժամանումը իմանալ և զինքը բռնել տալ։ Ինչո՞ւ կը բանտարկէր զինքը։

Աթոս քանի մը խօսք ըսած էր իրեն, որմէ կը հասկցուէր թէ Կարտինալին հետ իր ունեցած խօսակցութիւնը օտար ականջներէ լսուած էր։ Բայց չէր կրնար ընդունիլ որ Աթոս կարենար այնքան արագ և յանդուգն կերպով պատրաստել ընդդիմափոր ական մը։

Աւելի կը վախնար որ Անգլիոյ մէջ իր նախորդ արարքները երեւան ելած են։ Պըքինկէմ կրնար գուշակած ըլլալ որ երկու ասեղները ինք գողցած էր և այս պզտիկ մատնութեան վրէժը լուծել։ Բայց Պըքինկէմ անկարող էր կնոջ մը դէմ ծայրայեղութիւն ի գործ դնել, մանաւանդ եթէ այդ կինը նախանձի զգացումով մը կը գործէր։

Այս ենթադրութիւնը ամէնէն հաւանականը երևցաւ իրեն։ Կարծեց թէ անցեալին համար վրէժ լուծել կ՚ուզէին իրմէ և ո՛չ թէ իր ապագայ արարքներուն առաջքը առնելու համար։ Ասով մէկտեղ և ամէն պարագայի մէջ, ուրախ էր որ ինկած էր իր տագրոջը ձեռքը, որմէ կը յուսար աւելի աժան ազատիլ քան թէ ուղղակի և ուշիմ թղթակիցի մը ձեռքէն։

—Այո՛, խօսինք, եղբայր իմ, ըսաւ տեսակ մը զուարթութեամբ, միտքը դրած ըլլալով որ պիտի կրնար իր ապագայ ընթացքը ճշտելու համար իրեն պէտք ունեցած լուսաբանութիւնները քաղել այս խօսակցութենէն, հակառակ այն ջանքերուն, զոր լորտ Ուինտըր պիտի ընէր, բան մը յայտնի չընելու համար։

—Ուրեմն նորէն Անգլիա դարձաք, հակառակ ձեր որոշումին, զոր քանիցս յայտնած էք ինծի։ Բարիզի մէջ, ըսելով որ բնաւ ոտք պիտի չկոխէք Մեծն Բրիտանիոյ հողին վրայ։

Միլէտի այս հարցումին պատասխանեց, ուրիշ հարցում մը ընելով։

—Ամէն բանէ առաջ, ըսաւ, իմացուցէք ինծի թէ ի՛նչպէս այսքան խստօրէն լրտեսել տուիք զիս և կանխաւ իմացաք ո՛չ միայն ժամանումս, այլ նաև ժամանումիս օրը, ժամը և ո՛ր նաւահանգիստը ելլելս։

Լորտ Ուինտըր Միլէտիին ընթացքին հետևեցաւ, խորհելով թէ քանի որ իր հարսը այդ միջոցը կը գործածէր, ուրեմն աղէկը ան էր։

—Բայց դուք ըսէք ինծի թէ, սիրելի քոյր իմ, աւելցուց ի՛նչ ընելու եկաք Անգլիա։

—Բայց ձեզ տեսնելու եկայ, աւելցուց Միլէտի, առանց գիտնալու թէ այս պատասխանով ո՛րքան կը ծանրացնէր կասկածները, զոր իր տագրոջ մտքին մէջ ծնուցած էր Տ՚Արդանեանի նամակը և ուզելով իր խօսակցին բարեացակամութիւնը շահիլ ստախօսութիւնով մը։

—Ա՛հ, զիս տեսնելո՞ւ համար, ըսաւ լորտ Ուինտըր ծածկամտաբար։

—Անշուշտ, ձեզ տեսնելու համար։ Ասոր մէջ զարմանալու ի՞նչ բան կայ։

—Անգլիա գալով զիս տեսնելէ զատ ուրիշ նպատակ ունեցած չէ՞ք։

—Ո՛չ։

—Ըսել է թէ միայն ինծի համար է որ Մանշը անցնելու նեղութիւնը յանձն առիք։

—Այո՛, ձեզի համար միայն։

—Ադ ի՞նչ սէր, քոյր իմ։

—Բայց միթէ ձեր ամէնէն մօտ ազգականուհին չե՞մ, հարցուց Միլէտի սրտառուչ միամտութեան շեշտով մը։

—Եւ նոյն իսկ իմ ժառանգորդուհիս, այնպէս չէ՞, ըսաւ լորտ Ուինտըր, աչքերը սեւեռելով Միլէտիի աչքերուն վրայ։

Ո՛րքան ալ մեծ ազդեցութիւն ունենար իր անձին վրայ Միլէտի չկրցաւ սարսուռ մը արգիլել, և որովհետեւ այս վերջին խօսքերը արտասանած ատեն լորտ Ուինտըր ձեռքը իր քրոջ թեւին վրայ դրած էր, այս սարսուռը իր ուշադրութենէն չվրիպեցաւ։

Արդարեւ հարուածը ուղղակի և խորունկ էր։ Միլէտիի միտքը եկած առաջին գաղափարը սա եղաւ որ Քէթթին մատնած էր զինքը և պաշտօնին պատմած էր այն շահախնդրական ատելութիւնը, զոր անխոհեմութեամբ յայտնած էր իր սպասուհիին։ Յիշեց նաեւ Տ'Արդանեանի ուղղած իր զայրալից ու անխոհեմ յանդիմանութիւնը, երբ անիկա իր տագրոջ կեանքը ազատած էր։

—Չեմ հասկնար, Միլո՛րտ ըսաւ, ժամանակ շահելու և իր հակառակորդը խօսեցնելու համար։ Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, ձեր խօսքերուն տակ ծածկուած իմաստ մը կա՞յ։

—Ո՛հ, Աստուած իմ, ո՛չ, ըսաւ լորտ Ուինտըր առերեւոյթ բարեմտութիւնով մը։ Դուք զիս տեսնելու փափաք ունիք և Անգլիա կուգաք։ Կը հասկնամ այս փափաքը, կամ մանաւանդ կը գուշակեմ թէ այդպիսի փափաք մը ունիք և գիշեր ատեն նաւահանգիստ հանելու տաղտուկները և յոգնութիւնները խնայելու համար ձեզի, իմ սպաներէս մէկը կը ղրկեմ ձեզ դիմաւորելու համար։ Կառք մը կը դնեմ ձեր տրամադրութեան տակ և այդ կառքը զձեզ կը բերէ հոս, այս դղեակը, որուն կառավարիչն եմ, ուր ամէն օր կուգամ և ուր սենեակ մը պատրաստել կուտամ, որպէս զի զիրար տեսնելու մեր փափաքը գոհացում գտնէ։ Այս ամէնուն մէջ զարմանալու բան մը կա՞յ։

— Ո՛չ, զարմանալի գտածս սա է որ իմ ժամանումս կանխաւ իմացեր էք։

—Սակայն շատ պարզ է, սիրելի քոյր իմ։ Չտեսա՞ք որ ձեր նաւապետը, նաւահանգիստ մտնելէ առաջ, արտօնագիր ստանալու համար, նախապէս ղրկած էր մակոյկ մը, իր նաւուղեւորներուն անունները պարունակող տոմարով միասին։ Ես նաւահանգիստի վերատեսուչ եմ, տոմարը ինծի բերին և ձեր անունը կարդալով ճանչցայ ձեզ։ Սիրտս ըսաւ ինծի որ զիս տեսնելու համար կուգայիք, այսինքն ինծի համար աչք առած էիք փոթորկալից ծովի մը վտանգները։ Ահա ասոր համար միակայմ նաւ մը ղրկեցի ձեզ դիմաւորելու համար։ Մնացածը գիտէք։

Միլէտի հասկցաւ որ լորտ Ուինտըր սուտ կը խօսէր և ասոր համար աւելի սարսափեցաւ։

—Եղբայր իմ, շարունակեց, եկած ատենս, քարափին վըրայ մէկը տեսայ, Միլորտ Պըքինկէմը չէ՞ր։

—Նոյն ինքը։ Ա՛հ, կը հասկնամ որ իր տեսքը ձեր ուշադրութիւնը գրաւեց, ըսաւ Լորտ Ուինտըր։ Դուք կուգաք այնպիսի երկրէ մը, ուր շատ կը զբաղին անոր անձով և գիտեմ թէ Ֆրանսայի դէմ անոր սպառազինութիւնները մեծ մտահոգութիւն կը պատճառեն ձեր բարեկամ Կարտինալին։

—Իմ բարեկամ Կարտինա՛լը, պոռաց Միլէտի, տեսնելով որ թէ՛ այս և թէ միւս կէտին վրայ լորտ Ուինտըր տեղեկութիւն առած կ'երեւար։

—Ձեր բարեկամը չէ՞, աւելցուց պարոնը անփութօրէն։ Ա՛հ, ներողութիւն, այնպէս կը կարծէի։ Բայց ետքը կը խօսինք Միլորտ Դուքին վրայ։ Չհեռանանք այն զուտ զգացական դարձուածքէն, զոր առած էր մեր խօսակցութիւնը։ Կ'ըսէիք թէ զիս տեսնելու եկած էք, այնպէս չէ՞։

—Այո՛։

—Լա՛ւ ուրեմն, պատասխան տուի ձեզ թէ ձեզ ծառայելու պատրաստ պիտի ըլլամ և ամէն օր պիտի տեսնենք զիրար։

—Ուրեմն մինչեւ ետքը հո՞ս պիտի մնամ, հարցուց Միլէտի սարսափահար։

—Արդեօք այս բնակարանին չհաւնեցա՞ք, քոյր իմ։ Ուզեցէք ինչ որ կը պակսի ձեզ և պիտի փութամ հայթայթել։

—Բայց ո՛չ սպասուհի ունիմ, ոչ սպասաւոր։

—Ամենքն ալ պիտի ունենաք, Տիկի՛ն։ Ըսէք թէ ձեր առաջին ամուսինը ի՞նչ կերպով զարդարած և կազմաւորած էր ձեր տունը, և ես ալ, թէև ձեր տագրն եմ, բայց նոյն ձևով պիտի կազմաւորեմ։

—Իմ առաջին ամուսի՛նս, պոռաց Միլէտի չլմորած աչքերով նայելով լորտ Ուինդըրի երեսը։

—Այո՛, ձեր ֆրանսացի ամուսինը։ Իմ եղբօրս խօսքը չեմ ըներ։ Մնաց որ, եթէ դուք մոռցած էք, կրնամ գրել իրեն, որովհետև ողջ է, և այս մասին պէտք եղած տեղեկութիւնները կը հաղորդէ ինծի։

Պաղ քրտինք մը եկաւ Միլէտիի ճակտին վրայ։

—Կատակ կ'ընէք, ըսաւ խուլ ձայնով մը։

—Կատակ ընելու երեւոյթ ունի՞մ, հարցուց պարոնը ոտք ելլելով և քայլ մը ետ երթալով։

—Կամ մանաւանդ կը նախատէք զիս, շարունակեց, թիկնաթոռին երկու թևերը սեղմելով իր կարկամած ձեռքերուն մէջ և դաստակներուն կրթնելով։

—Ձեզ նախատե՞լ, ե՞ս, ըսաւ լորտ Ուինդըր արհամարհանքով։ Իրաւ, Տի՛կին, կը կարծէ՞ք թէ կարելի է ատ։

—Ճիշդը ըսելով, պարոն, աւելցուց Միլէտի, կա՛մ գինով էք կամ խենդ։ Դուրս ելէք և կին մը ղրկեցէք ինծի։

—Կիները գաղտնապահ չեն, քոյր, իմ։ Ես չե՞մ կրնար ձեզի ծառայել։ Այս կերպով մեր բոլոր գաղտնիքները ընտանիքին մէջ կը մնան։

—Լի՛րբ, պոռաց Միլէտի և զսպանակէ շարժածի պէս, խոյացաւ պարոնին վրայ, որ կ'սպասէր թևերը խաչաձևած, բայց ձեռքը սուրին երախակալին վրայ դրած։

—Է՛հ, է՛հ, ըսաւ, գիտեմ թէ սովորութիւն ունիք մարդեր սպաննել, բայց ես ինքզինքս պիտի պաշտպանեմ, նո՛յն իսկ ձեզի դէմ, կանխաւ կ'ըսեմ ձեզի։

—Օ՛հ, իրաւունք ունիք, ըսաւ Միլէտի և կնոջ մը վրայ ձեռք վերցնելու չափ վատ կ'երևաք ինծի։

—Թերևս այո՛։ Բայց իմ արդարացումս ունիմ։ Կարծեմ թէ իմ ձեռքս էրիկ մարդու առաջին ձեռքը չէ որ դրուած պիտի ըլլայ ձեր վրայ։

Եւ պարոնը, ծանր ու ամբաստանիչ շարժումով մը, ցոյց տուաւ Միլէտիի ձախ ուսը, որուն գրեթէ դպաւ իր մատովը։

Միլէտի խուլ մռնչիւն մը արձակեց, մինչև սենեակին անկիւնը ետ քաշուեցաւ, յովազի մը պէս որ ընկրկիլ կ'ուզէ խոյանալու համար։

—Ա՛հ, կրցածնուդ չափ մռնչեցէք, պոռաց լորտ Ուինդըր, բայց մի՛ փորձէք խածնել, վասնզի կանխաւ կ'իմացնեմ ձեզի որ դուք պիտի վնասուիք։ Հոս փոխանորդներ չկան, որոնք կանխաւ կարգադրեն ժառանգական գործերը։ Չկայ թափառական ասպետ մը, որ ինծի հետ կռուի բռնուի այն գեղանի կնոջ համար, զոր կալանաւորած եմ, այլ պատրաստ կան դատաւորներ, որոնք պիտի պատժեն անամօթ կին մը, որ թէև անգամ մը ամուսնացած, բայց յաջողեր է անդրանիկ եղբօրս լորտ Ուինդըրի անկողինը սպրդելու։ Կանխաւ կ'իմացնեմ ձեզի որ այն դատաւորները ձեզ պիտի ղրկեն դահիճի մը, որ ձեր երկու ուսերը իրարու պիտի նմանցնէ։

Միլէտիի աչքերը ա՛յնպիսի կայծակներ կ'արձակէին որ լորտ Ուինդըր, թէև էրիկ մարդ էր և զինուած էր անզէն կնոջ մը առջև, բայց երկիւղի սարսուռը զգաց մինչև հոգիին խորը։ Սակայն դարձեալ խօսքը շարունակեց յարաճուն զայրոյթով մը։

—Այո՛, կը հասկնամ, ըսաւ։ Եղբօրս ժառանգութիւնը ստանալէ ետք, ձեզի համար շատ հաճելի պիտի ըլլար իմ ժառանգութեանս ալ տիրանալ։ Բայց առաջուընէ գիտցէք։ Կրնաք զիս սպաննել կամ սպաննել տալ։ Ամէն զգուշութիւն ձեռք առած եմ։ Ունեցած հարստութենէս բէնի մը անգամ ձեր ձեռքը պիտի չանցնի։ Արդէն բաւական հարուստ չէ՞ք, դուք որ գրեթէ միլիոնի մը տէր էք և չէ՞ք կրնար կանգ

կանգ առնել ձեր աղէտալի ճամբուն մէջ, եթէ չարիքը չէիք գործեր անհուն հաճոյքի մը համար։ Ահա կ'ըսեմ ձեզի որ եթէ եղբօրս յիշատակը նուիրական չըլլար ինծի համար, դուք պետութեան մէկ զնտանին մէջ պիտի փտէիք կամ Թիպըրնի մէջ պիտի յագեցնէիք նաւաստիներու հետաքրքրութիւնը։ Լռութիւն պիտի պահեմ, բայց դուք ալ հանդարտօրէն կրեցէք ձեր գերութիւնը։ Տասնըհինգ կամ քսան օրէն Լա Ռօշէլ պիտի երթամ բանակին հետ։ Բայց մեկնելուս առջի օրը, նաւ մը պիտի գայ ձեզ առնելու և ձեզ պիտի տանի մեր հարաւային գաղթավայրերը։ Ես աչքովս պիտի տեսնեմ նաւուն մեկնիլը։ Անհոգ եղիք, ձեզի պիտի տամ ընկեր մը, որ ձեր ուղեղը պիտի պայթեցնէ եթէ փորձէք Անգլիա կամ ցամաքային Եւրոպա դառնալու։

Միլէտի մտիկ կ'ընէր այնպիսի ուշադրութիւնով մը, որ իր բոցավառ աչքերը կ'ընդլայնէր։

—Այո՛, այս ժամուն, շարունակեց լորտ Ուինթըր, պիտի մնաք այս դղեակին մէջ։ Անոր պատերը հաստ, անոր դուռները ամուր, անոր երկաթեայ ձողերը հաստատուն են։ Եւ յետոյ, ձեր պատուհանը ուղղակի ծովուն վրայ կը նայի։ Իմ նաւաստիներս, որով հոգիով ու մարմնով անձնուէր են ինծի, այս յարկաբաժինին շուրջը պահպանութիւն կ'ընեն և բակը տանող բոլոր անցքերուն վրայ կը հսկեն։ Յետոյ, եթէ բակը հասնիք, երեք վանդակապատեր կան, զորս պէտք է անցնիլ։ Հրամանը խիստ է։ Փախուստի համար քայլ մը, շարժում մը առածնուդ պէս, կրակ պիտի ընեն ձեր վրայ։ Եթէ ձեզ սպաննեն, յուսամ թէ անգլիացի դատաւորները երախտապարտ պիտի ըլլան ինծի որ զիրենք աշխատութենէ մը ազատեցի։ Ա՜հ, ձեր դիմագիծերը իրենց հանդարտութիւնը կը վերստանան, ձեր դէմքը կը վերադառնէ իր վստահութիւնը։ Տասնըհինգ օր, քսան օր, բէ՛հ, մինչև այն ատեն բան մը կը խորհիմ, դժոխային միտք մը ունիմ, անշուշտ զոհ մը կը գտնեմ, կ'ըսէք։ Մինչև տասնըհինգ օր, ասկէ պիտի փախչիք, կ'ըսէք։ Ա՜հ, ա՜հ, փորձեցէք։

Միլէտի տեսնելով որ իր միտքը հասկցուած է, եղունգ-
ները միսին մէջ խօթեց զսպելու համար ամէն շարժում, որ
կրնար անձկութենէ տարբեր նշանակութիւն մը տալ իր դէմքին։
Լորտ Ուինթըր շարունակեց.
—Իմ բացակայութեանս ատեն այստեղ առանձին հրա-
մայող սպան տեսած էք և հետևապէս կը ճանչնաք զայն.
Անիկա գիտէ հրաման մը յարգել, ինչպէս հասկցաք, վասն զի
ես ձեզ կը ճանչնամ. Փորթմութէն հոս եկած ատեննիդ, ան-
շուշտ փորձեցիք բերնէն խօսք մը առնելու։ Ի՞նչ կ'ըսէք,
մարմարինէ արձան մը անկէ աւելի լուռ և անկարեկիր կըր-
նա՞յ ըլլա՞լ։ Դուք արդէն ձեր հրապոյրներուն ազդեցութիւնը
փորձեցիք շատ մարդերու վրայ, դժբախտաբար միշտ յաջո-
ղեցաք։ Բայց անոր վրայ ալ փորձեցէք ու տեսնեմ ձեզ։ Եթէ
յաջողիք, պիտի ըսեմ որ դուք նոյն ինքն սատանան էք։
Դէպի դուռը գնաց և մէկէն ի մէկ բացաւ։
—Մ. Ֆէլթօնը կանչեցէք, ըսաւ։ Քիչ մը ևս սպասեցէք
և ձեզ անոր պիտի յանձնարարեմ։
Այս երկու անձերուն մէջ տարօրինակ լռութիւն մը տի-
րեց, որու միջոցին լսուեցաւ ծանր ու կանոնաւոր քայլափո-
խի մը աղմուկը, որ կը մօտենար։ Շատ չանցած, նրբանցքին
ստուերին մէջ տեսնուեցաւ մարդկային կերպարանք մը և ե-
րիտասարդ տեղակալը, որուն հետ արդէն ծանօթացած ենք,
կանգ առաւ սեմին վրայ, պարոնին հրամաններուն սպասելով։
—Ներս մտէք, սիրելի Ճօն, ըսաւ լորտ Ուինթըր, ներս
մտէք և դուռը գոցեցէք։
Երիտասարդ սպան ներս մտաւ։
—Հիմա, ըսաւ պարոնը, նայեցէք սա կնոջ։ Մանկամարդ
ու գեղանի է, աշխարհի ամէնէն հրապուրիչ յատկութիւննե-
րը ունի։ Է՛, ուրեմն, հրէշ մըն ա, որ քսանըհինգ տարեկան
հասակին մէջ այնքան ոճիր գործած է, որքան դուք կրնաք
մէկ տարուան մէջ կարդալ մեր դատարաններուն անձանա-
գրութիւններուն մէջ։ Իր ձայնը գրաւիչ է, իր գեղեցկութիւ-
նը իբր խայծ կը ծառայէ զոհերուն, նոյն իսկ իր մարմինը կը

կատարէ ինչ որ խոստացած է։ Պէտք է խոստովանիլ սակայն ի նպաստ իրեն։ Այս կինը պիտի փորձէ հրապուրել ձեզ, թերեւս նոյն իսկ պիտի փորձէ սպաննել ձեզ։ Ես ձեզի թշուառութենէ ազատած եմ, Ֆէլթօն, տեղակալի աստիճանին հասցուցած եմ, ձեր կեանքը փրկած եմ անգամ մը, գիտէք թէ ի՛նչ առիթով։ Ձեզի համար ո՛չ միայն պաշտպան մը, այլ բարեկամ մըն եմ, ոչ միայն բարեկամ մը այլ հայր մը։ Այս կինը Անգլիա եկած է իմ կեանքիս դէմ դաւաճանելու համար։ Այս իժը ձեռքիս մէջ է։ Է՛, ուրեմն, ձեզ կանչեցի որ ըսեմ. «Ֆէլթօն բարեկամ, Ճօ՛ն, զաւա՛կս, պահպանէ զիս եւ մանաւանդ պահպանէ քեզ այս կնոջմէն։ Քու փրկութեանդ վրայ երդում ըրէ որ պահես այս կինը իրեն արժանի պատիժը կրելու համար։ Ճօ՛ն Ֆէլթօն, ես քու խօսքիդ կը վստահիմ։ Ճօ՛ն Ֆէլթօն, ես քու ուղղամտութեանդ կը հաւատամ։

—Մի՛լորտ, ըսաւ երիտասարդ սպան, սրտին մէջ գտնուած բովանդակ ատելութիւնը ակնարկին մէջ պատկերացնելով։ Մի՛լորտ, կ'երդնում ձեզի որ ձեր ուզածը պիտի կատարուի։

Միլէտի այս ակնարկը ընդունեց համակերպող զոհի մը պէս, Անկարելի էր տեսնել աւելի համբերատար ու աւելի անոյշ արտայայտութիւն մը քան այն որ, նոյն պահուն կը տիրէր իր աղւոր դէմքին վրայ։ Հազիւ թէ նոյն ինքն լորտ Ուինթըր ճանչցաւ էգ վագրը, որուն պահ մը առաջ կռուելու կը պատրաստուէր։

—Այս սենեակէն բնաւ դուրս պիտի չելլէ, կ'իմանա՞ք, Ճօն, շարունակեց պառոնը։ Մէկու մը հետ պիտի չհաղորդակցի։ Միայն ձեզի հետ պիտի խօսի, եթէ սակայն հաճիք իրեն հետ խօսելու պատիւը ընել։

—Կը բաւէ, Մի՛լորտ, երդում ըրի։

—Եւ հիմա, Տիկի՛ն, ջանացէք Աստուծոյ հետ հաշտուիլ, վասնզի մարդոց կողմէ դատուած էք։

Միլէտի գլուխը ծռեց, որպէս թէ կ'զգար որ այս վճիռը կը ջախջախէր զինք։ Լորտ Ուինթըր դուրս ելաւ եւ դուռը գոցեց։

Պահ մը ետքը, նրբանցքին մէջ լսուեցաւ ծանր քայլափոխը ծովային զինուորի մը, որ պահակութիւն կ'ընէր տապարը գօտիին անցուցած եւ հրացանը ձեռքը բռնած։

Միլէտի քանի մը վայրկեան մնաց նոյն դիրքին մէջ, վասնզի խորհեցաւ որ թերեւս փականքին ծակէն զինքը կը դիտեն։ Յետոյ վեր առաւ գլուխը, որ սպառնալիքի ահաւոր արտայայտութիւն մը առած էր, վազեց դրան մօտ եւ մտիկ ըրաւ, յետոյ նայեցաւ պատուհանին եւ լայն թիկնաթոռի մը մէջ թաղուելով, խորհեցաւ։

Դ.

ՍՊԱՅ

Սակայն Կարտինալը լուրի կ'սպասէր Անգլիայէն, բայց ո՛ եւ է լուր չէր գար։ Եկած լուրերը ցաւալի եւ սպառնալից էին։

Ո՛րչափ որ Լա Ռօշէլ պաշարուած էր, ո՛րչափ որ յաջողութիւնը ստոյգ կ'երեւար, շնորհիւ ձեռք առնուած զգուշութիւններուն եւ մանաւանդ շնորհիւ այն թումբին, որ այլեւս չէր թողուր ո՛ եւ է նաւակի մուտքը պաշարեալ քաղաքին մէջ, սակայն պաշարումը կրնար տակաւին երկար տեւել եւ առիկա ալ թագաւորին համար մեծ նախատինք մը եւ Կարտինալին համար մեծ նեղութիւն մըն էր, որ իրաւ է թէ այլեւս պէտք չունէր Լուի ԺԳ.ը գժտեցնել Աւստրիոյ Աննային հետ, քանի որ արդէն եղած լմնցած գործ մըն էր, այլ պիտի հաշտեցնէր Մ. տը Պասօնփիէրը, որ Անկուլէմի Դուքսին հետ գժտուած էր։

Իսկ թագաւորին եղբայրը, որ պաշարումը սկսած էր, Կարտինալին թողուց զայն աւարտելու գործը։

Քաղաքը, հակառակ Քաղաքապետին հաստատամտութեան, փորձած էր տեսակ մը ապստամբութիւն յարուցանել անձնատուր ըլլալու համար։ Քաղաքապետը կախել տուած էր խռովարարները։ Այս պատիժը ամէնէն տաք գլուխներն իսկ հանդարտեցուց։ Ան տեն ամենքն ալ որոշեցին անօթութենէ մեռնիլ։ Այս մահը աւելի դանդաղ ու նուազ ստոյգ կ'երեւար իրենց քան թէ կախուիլը։

Պաշարողներն ալ երբեմն ձեռք կ'անցընէին պատգամաւորներ. զոր Ռօշէլցիները կը ղրկէին Պըքինկէմին, կամ լրտեսներ, զոր Պըքինկէմ կը ղրկէր Ռօշէլցիներուն։ Երկու պարագաներուն մէջ ալ, դատաստանը շուտով կը տեսնէին։ Պ. Կարտինալը սա միա՛կ բառը կ'ըսէր. «Կախեցէք»։ Թագաւորը կը հրաւիրէին որ կախաղան հանուողը տեսնէ։ Թագաւորը կուգար թուլօրէն, լաւ տեղ մը կը նստէր գործողութեան ամէն մանրամասնութիւնը տեսնելու համար։ Ասիկա միշտ կ'սփոփէր զինքը քիչ մը և համբերութեամբ կ'սպասէր պաշարումին աւարտելուն, բայց չէր արգիլեր տաղտկանալէ, և շարունակ Բարիզ դառնալու խօսք կ'ընէր, այնպէս որ եթէ պատգամաւորները և լրտեսները պակսէին, Ն. Բարձրութիւնը հակառակ իր բոլոր երեւակայութեանը, շուարած վիճակ մը պիտի ունենար։

Սակայն ժամանակը կ'անցնէր և Ռօշէլցիները անձնատուր չէին ըլլար։ Վերջին լրտեսը, զոր ձեռք անցուցած էին, նամակ մը ունէր, որուն մէջ ըսուած էր Պըքինկէմի թէ քաղաքը վերջին ծայր նեղութեան մէջ էր։ Բայց փոխանակ աւելցընելու, «եթէ մինչև տասնըհինգ օր օգնութեան չհասնիք, անձնատուր պիտի ըլլանք» պարզապէս կ'ըսէր, «եթէ մինչև տասնեւհինգ օր օգնութեան չհասնիք, ամենքս ալ անօթութենէ մեռած պիտի ըլլանք»։

Հետևապէս Ռօշէլցիները միայն Պըքինկէմի վրայ յոյս դրած էին։ Պըքինկէմ իրենց Մեսիան էր։ Յայտնի էր որ եթէ օրին մէկը իմանային որոշ կերպով թէ Պըքինկէմի վրայ յոյս դնելու չէր այլ ևս, իրենց յոյսին հետ իրենց քաջութիւնն ալ պիտի կորսուէր։

Ուստի Կարտինալը Անգլիայէն լուրեր կ'սպասէր անհամ-

բեր, որոնք պիտի ծանուցանէին իրեն թէ Պըքինկէմ պիտի չգար։

Քաղաքը բռնի գրաւելու խնդիրը, որ Թագաւորին նախագահութեան տակ գումարուած ժողովին մէջ յաճախ վիճաբանութեան ենթարկուած էր, միշտ մերժուեր էր, որովհետեւ նախ՝ Լա Ռօշէլ անառիկ կ'երեւար, յետոյ՝ Կարտինալը, ինչ որ ալ ըսուէր, լաւ գիտէր թէ այս ընդհարումին մէջ, ուր ֆրանսացիները ֆրանսացիներուն դէմ պիտի կռուէին, թափուած արեան սոսկումը վաթսուն տարուան յետախաղաց շարժում մը պիտի տար քաղաքականութեան և Կարտինալը այն թուականին էր ինչ որ յառաջդիմական կ'անուանեն այսօր։ Արդարև, Լա Ռօշէլի աւարը և երեք չորս հազար հիւկընօններու սպանութիւնը 1572ի Սէն Պարթէլըմիի կոտորածին պիտի նմանէին և յետոյ, այս ամէնէն զատ, այս ծայրայեղ միջոցը, որուն չէր հակառակեր Թագաւորը իբրև բարի կաթոլիկ, միշտ կը բախէր պաշարող զօրավարներուն սա առարկութեան. Լա Ռօշէլը միայն սովի մատնելով կարելի է գրաւել։

Կարտինալը չէր կրնար մտքէն վանել այն երկիւղը, որ իրեն կը պատճառէր իր սոսկալի լրտեսը, վասնզի ինք ալ հասկցած էր տարօրինակ հանգամանքը այդ կնոջ, որ մերթ օձ, մերթ առիւծ կ'ըլլար։ Արդեօք մատնա՞ծ էր զինքը, արդեօք մեռա՞ծ էր։ Զանիկա լաւ կը ճանչնար և գիտէր թէ Միլէտի իրեն համար կամ իրեն դէմ գործելով, անշարժ չէր կրնար մնալ եթէ մեծ արգելքներ չունենար։ Բայց ո՞ւրկէ կուգային այդ արգելքները։ Ահա ասիկա չէր կրնար գիտնալ։

Մնաց որ, իրաւամբ յոյսը դրած էր Միլէտիի վրայ։ Այն կնոջ անցեալին մէջ գուշակած էր այնպիսի ահեղի բաներ, զոր իր կարմիր վերարկուն միայն կրնար ծածկել։ Եւ կ'զգար որ ո և է պատճառով այն կինը իրեն անձնուէր էր, միայն իր անձին վրայ կարենալով գտնել գերազանց ոյժ մը իրեն սպառնացող վտանգին մէջ։

Որոշեց ուրեմն պատերազմը առաջ տանիլ առանձին և

տրտաքին յաջողութեան սպասել միայն այնպէս ինչպէս կը սպասեն յաջող բախտի մը։ Շարունակեց բարձրացնել տալ հռչակաւոր Թումբը, որ սովի պիտի մատնէր Ռօշէլցիները։ Հիմակուհիմա, իր աչքերը յառեց այն դժբախտ քաղաքին վրայ, որ այնքան խորունկ թշուառութիւն և այնքան դիւցազնական առաքինութիւններ կը պարունակէր և յիշելով մէկ խօսքը Լուի ԺԱ. ի, իր քաղաքական նախորդին, ինչպէս որ ինք նախորդն էր Ռօպէսփիէռի, միտք բերաւ Դուխադոնի սա սկզբունքը. «Բաժնել՝ տիրելու համար»։

Հանրի Դ., Բարիզը պաշարած ատեն, պատերուն վրայէն հաց և ուտելիք նետել կուտար։ Կարտինալը նետել տուաւ պզտիկ տոմսեր, որոնցմով կը յիշեցնէր Ռօշէլցիներուն թէ ո՛րքան սխալ, եսասէր և բարբարոս էր իրենց պետերուն ընթացքը։ Այդ պետերը առատ ցորեն ունէին և բաժին չէին տար իրենց։ Անոնք կ՚ընդունէին սա սկզբունքը,— վասնզի անոնք ալ սկզբունքներ ունէին,—թէ կարեւորութիւն չունէր որ կիները, տղաքը և ծերունիները մեռնին, կը բաւէ որ իրենց պատերը պաշտպանելու պաշտօն ունեցող մարդիկը առողջ և զօրաւոր մնան։ Մինչև այն ատեն, ըլլա՛յ անձնուիրութիւն, ըլլայ անոր դէմ հակազդելու անկարողութիւն, այս սկզբունքը, առանց ընդհանուր կերպով ընդունուած ըլլալու տեսականէն գործնականի անցած էր սակայն։ Բայց տոմսերը եկան հարուածեցին այդ սկզբունքը։ Տոմսերը կը յիշեցնէին այդ մարդոց թէ տղաքը կիներն ու ծերունիները, զորս կը թողէին որ մեռնին, իրենց զաւակները, իրենց ամուսինները, իրենց հայրերն են, թէ աւելի արդար պիտի ըլլար որ ամէն ոք իր բաժինը ունենար ընդհանուր թշուառութեան մէջ, որպէս զի միեւնոյն դիրքը ունեցողներ միաբան որոշումներ տան։

Այս տոմսերը ունեցան այն ազդեցութիւնը, զոր կը սպասէր զանոնք գրի առնողը։ Բնակիչներէն շատերը որոշեցին մասնաւոր բանակցութիւններ կատարել արքայական բանակին հետ։

Բայց այն պահուն երբ Կարտինալը արդէն իսկ կը տեսնէր իր գործածած միջոցին արդիւնաւորուիլը և ինքզինքը կը շնորհաւորէր այդ միջոցը գործածած ըլլալուն համար, Լա Ռօշէլի բնակիչներէն մէկը, որ կրցած էր արքայական բանակին գիծերուն մէջէն անցնիլ Աստուած գիտէ թէ ի՛նչպէս,— վասնզի սաստիկ հսկողութիւն կար Պասօնփիէռի, Շէօնպէրկի և Անկուլէմի Դուքսին կողմէ. որոնց վրայ ալ նոյն ինքն Կարտինալը կը հսկէր,—Լա Ռօշէլի բնակիչներէն մէկը, ըսինք քաղաք մտաւ Բօրթսմութէն գալով և ըսաւ թէ հիանալի նաւատորմ մը տեսած էր, որ կը պատրաստուէր առագաստ պարզել մինչև ութը օր։ Ասկէ զատ, Պըքինկէմ կը ծանուցանէր Քաղաքապետին թէ վերջապէս Ֆրանսայի դէմ մեծ դաշնակցութիւնը պիտի հրատարակուէր և Ֆրանսա միեւնոյն ատեն պիտի գրաւուէր անգլիական, աւստրիական և սպանիական բանակներուն կողմէ։ Այս նամակը բոլոր հրապարակներուն վրայ կարդացուեցաւ և անոր պատճէնները փակցուցին փողոցներուն անկիւնները, և անոնք իսկ որ բանակցութեան սկսած էին, ընդհատեցին, որոշած ըլլալով սպասել այդքան աղմկալի կերպով ծանուցուած օգնութեան։

Այս անակնկալ պարագան Ռիշլիէօյի վերադարձուց իր նախնական մտահոգութիւնները և պարտաւորեց զինք իր աչքերը ակամայ դարձնել նորէն ծովին միւս կողմը։

Այս միջոցին, արքայական բանակը, իր միակ և ճշմարիտ պետին մտահոգութիւններէն զերծ, զուարթ կեանք մը կը վարէր. Բանակատեղիին մէջ առատ ուտելիք կար, նաև առատ դրամ։ Բոլոր գունդերը յանդգնութեան և զուարթութեան մասին իրարու հետ կը մրցէին։ Լրտեսներ բռնել ու կախել զանոնք, Թումբին և ծովուն վրայ արկածախնդրական արշաւանքներ ընել, յիմարութիւններ երեւակայել, պաղօրէն գործադրել զանոնք,—ահա այս էր ժամանցը որ բանակին համար կը կարճցնէր օրերը, մինչ անոնք այնքան երկար էին ո՛չ միայն անօթութեան մէջ տառապող Ռօշէլցիներուն, այլ նաև Կարտինալին համար, որ այնչափ խստիւ պաշարած էր զանոնք։

Երբեմն, երբ Կարտինալը, որ բանակին մէկ յետին ոստիկան զինուորին պէս կը շրջագայէր, խոհուն ակնարկը կը պտտցնէր Ֆրանսայի ամէն անկիւններէն բերել տուած ճարտարագէտներուն իր հրամանին տակ կառուցած գործերուն վրայ, և երբ կը հանդիպէր Դըէզվիլի գունդէն հրացանակիրի մը, կը մօտենար անոր, երեսը կը նայէր տարօրինակ ձևով մը, և համոզուելով թէ մեր չորս հրացանակիրներէն մէկը չէր, ուրիշ տեղ կը պտտցնէր իր խորունկ ակնարկը ու իր անհուն մտածումը։

Օր մը երբ ծայրայեղ տաղտուկի մը մատնուած էր, քաղաքին հետ իր կատարած բանակցութիւններէն յուսահատ և Անգլիայէն լուր առած չըլլալով, Կարտինալը դուրս ելած էր, պարզապէս դուրս ելլելու նպատակով, ընկերակցութեամբ Քահիւսաքի և Լա Հուտինիէռի, ծովեզերքէն երթալով և իր երազներուն անհունութիւնը խառնելով Ովկիանոսին անհունութեանը, հասաւ բլուր մը, որուն վերև նշմարեց, ցանկապատի մը ետին, աւազի վրայ պառկած, եօթը հոգի, որոնց շուրջը պարապ շիշեր կային։ Այս մարդերէն չորսը մեր հրացանակիրներն էին, որոնք կը պատրաստուէին մտիկ ընել իրենցմէ մէկուն նոր ստացած նամակին ընթերցումը։ Այս նամակը այնքան կարևոր էր որ թուղթերը և նարտը երեսի վրայ ձգած էին։

Միւս երեքը զբաղած էին Պօլիւսոի գինիի խոշոր ամանն մը բանալու։ Ասոնք այդ պարոններուն սպասաւորներն էին։

Կարտինալը, ինչպէս ըսինք, տրտմեղ էր, և երբ մէկը մտքի այդ տրամադրութեան մէջ կը գտնուի, ուրիշներուն զուարթութիւնը տեսնելով աւելի կը տրտմեղի։ Ասկէ զատ, Կարտինալը տարօրինակ մտազբաղում մը ունէր, այսինքն միշտ կը կարծէր որ իր տխրութեան պատճառներն էին որ ուրիշներուն զուարթութիւն կը պատճառէին։ Նշան ընելով Լա Հուտինիէռի և Քահիւսաքի որ կանգ առնեն, Կարտինալը ձիէն իջաւ և մօտեցաւ այդ կասկածելի մարդոց, յուսալով որ շնորհիւ աւազին, որ իր քայլերուն ձայնը կը խեղդէր և

ցանկապատին՝ որ իր գնացքը կը պարտկէր, պիտի կրնար քանի մը բառ լսել այն խօսակցութենէն, որ այնքան շահեկան կ'երևար իրեն։ Ցանկապատէն տասը քայլ հեռու միայն ճանչցաւ կասքոնը, և որովհետև արդէն գիտէր թէ այս մարդիկը հրացանակիրներ էին, տարակոյս չունեցաւ որ միւս երեքը անբաժանելիներն են, այսինքն Աթոս, Բօրթօս և Արամիս։

Դիւրին է երևակայել որ այս գիւտը ընելէ ետք անոնց խօսակցութիւնը լսելու փափաքը աւելցաւ։ Իր աչքերը տարօրինակ արտայայտութիւն մը առին, և դէպ ի ցանկապատը յառաջացաւ թեթևաքայլ։ Բայց տակաւին չկրցաւ ուրիշ բան լսել բայց եթէ անորոշ և անիմաստ վանկեր։ Ցանկարծ հնչեղ ձայն մը սարսուռ պատճառեց իրեն և հրացանակիրներուն ուշադրութիւնը գրաւեց։

—Սպա՛յ, պոռաց Կռիմօ։

—Կարծեմ թէ կը խօսիք, չորաճճի՛, ըսաւ Աթոս մէկ արմուկին վրայ ելլելով և Կռիմօն գիւթելով իր բոցավառ ակնարկովը։

Ուստի Կռիմօ խօսք մը չաւելցուց, միայն մատը երկընցուց դէպ ի ցանկապատը, այս շարժումով երևան հանելով Կարտինալը և իր ուղեկիցները։

Չորս հրացանակիրները մէկ ոստումով ոտք ելան և յարգանքով ողջունեցին։

Կարտինալը կատղած կը թուէր։

—Կ'երևայ թէ Պ. հրացանակիրները հսկողութիւն կատարել կուտան, ըսաւ։ Միթէ անգլիացին ցամաքէ՞ն կուգայ, կամ թէ արդեօք հրացանակիրները իբրև բարձրաստիճան սպա՞յ կը նկատեն ինքզինքնին։

—Սրբազան հայր, պատասխանեց Աթոս, վանդի ընդհանուր սարսափին մէջ անիկա միայն պահած էր իր հանդարտութիւնն ու պաղարիւնութիւնը, զոր չէր կորսնցներ երբեք, Սրբազան հայր, հրացանակիրները երբ պահակութեան պաշտօն չունենան, կամ թէ իրենց պաշտօնը աւարտած են, կը

վաճեն և նարտ կը խաղան և իրենց սպասաւորներուն համար բարձրաստիճան սպաներ են։

—Սպասաւորներ, որոնք հրաման ունին իրենց տէրերուն իմաց տալ երբ մէկը անցնի, սպասաւորներ չեն բնաւ այլ պահակներ, ըսաւ Կարտինալը։

—Ձեր Բարձրութիւնը կը տեսնէ սակայն որ եթէ այս զգուշութիւնը ձեր առած չըլլայինք, ձեր անցնիլը պիտի չտեսնէինք և պիտի չկրնայինք մեր յարգանքը մատուցանել և մեր շնորհակալութիւնը յայտնել այն շնորհին համար, զոր ըրիք մեզ, Տ'Արդանեանը մեր գունդին մէջ առնել հրամայելով, Տ'Արդանեան, շարունակեց Աթոս, դուք որ քիչ մը առաջ ձեր երախտագիտութիւնը Սրբազան Հօր յայտնելու առիթ մը կը փնտռէիք, ահաւասիկ այդ առիթը ներկայացաւ, օգտուեցէ՛ք։

Այս խօսքերը արտասանուեցան այն պաղարիւնութեամբ զոր Աթոս ցոյց կուտար վտանգի ժամերուն մէջ և այն ծայրայեղ քաղաքավարութեամբ, որ զինքը երբեմն աւելի վեհապանծ թագաւոր մը կ'ընէր, քան բոլոր ի ծնէ թագաւորները։

Տ'Արդանեան մօտեցաւ և շնորհակալութեան քանի մը խօսքեր թոթովեց, որոնք իսկոյն դադրեցան Կարտինալին խիստ ակնարկին տակ։

—Ի՞նչ փոյթ, պարոննե՛ր, շարունակեց Կարտինալը, առանց երբեք իր առաջին մտածումը փոխած ըլլալու Աթոսի յարուցած միջադէպէն, ի՞նչ փոյթ, պարոննե՛ր, ես չեմ սիրեր որ պարզ զինուորներ, առանձնաշնորհեալ գունդի մը մէջ ծառայած ըլլալնուն համար, մեծ անձնաւորութիւններու ձեւեր առնեն այսպէս։ Կարգապահութիւնը ամէնուն համար մէկ է։

Աթոս թողուց որ Կարտինալը աւարտէր իր խօսքը և իբրեւ հաւանութեան նշան խոնարհութիւն ընելով ըսաւ.

—Կարգապահութիւնը, Սրբազան հայր, յուսամ թէ ամենեւին մոռցուած չէ մեր կողմէ։ Մենք պահակութեան պաշտօննիս աւարտեցինք և կարծեցինք որ կրնանք մեր ժամա-

նակը գործածել մեր ուզածին պէս։ Եթէ Ձեր բարձրութիւնը ո՛ և է մասնաւոր հրաման մը ունի մեզ տալիք, երջանիկ պիտի համարինք ինքզինքնիս և պատրաստ ենք հնազանդելու։ Ձեր Սրբազնութիւնը կը տեսնէ որ, շարունակեց Աթոս յօնքերը պռստելով, — վասն զի այս տեսակ հարցաքննութիւն մը սկսած էր իր համբերութիւնը հատցնել, — մեր զէնքերովը դուրս ելած ենք, որպէս զի ամենափոքր վտանգի մը պահուն պատրաստ գտնուինք։

Եւ մատովը Կարտինալին ցոյց տուաւ խուրձի ձեւով դրուած չորս հրացանները խմբուկին մօտ, որուն վրայ կը գտնուէին թուղթերը և նարտը։

—Հաւատացէք, Սրբազան հայր, աւելցուց Տ'Արդանեան, թէ Ձեր Բարձրութիւնը պիտի դիմաւորէինք եթէ կարենայինք ենթադրել որ դէպի մեզ կուգաք քանի մը հոգիով։

—Գիտէ՞ք թէ այդպէս շարունակ միասին գտնուելով, զինուած և ձեր սպասաւորներուն կողմէ պահպանուած ըլլալով ինչի՛ կը նմանիք, ըսաւ Կարտինալը։ Չորս դաւադիրներու կը նմանիք։

—Օ՜հ, ատիկա ճիշդ է, Սրբազան հայր, ըսաւ Աթոս, Ռոշելցիներուն դէմ կը դաւադրենք, ինչպէս որ Ձեր Բարձրութիւնը կրցաւ տեսնել անցած առտու։

—Է՜հ, պարոն քաղաքագէտներ, աւելցուց Կարտինալը ինք ալ յօնքերը պռստելով, թերեւս ձեր ուղեղին մէջ գտնուի անծանօթ միացած շատ մը բաներու գաղտնիքը, եթէ կարելի ըլլար անոնց մէջ կարդալ, ինչպէս որ դուք կը կարդայիք այն նամակը զոր պահեցիք իմ գալս տեսնելով։

Աթոս կաս կարմիր եղաւ և քայլ մը առաւ դէպի Ն. Բարձրութիւնը,

—Տեսնողը պիտի ըսէր թէ ստուգիւ կը կասկածիք մենէ, Սրբազան հայր, և թէ ճշմարիտ հարցաքննութեան մը ենթարկուած ենք։ Եթէ այնպէս է, թող Ձեր բարձրութիւնը հաճի ըսել, որպէս զի գոնէ մեր ընելիքը գիտնանք։

—Եթէ հարցաքննութիւն ըլլար, ի՞նչ պիտի ընէիք։ Ձենէ

զատ ուրիշներ ալ հարցաքննութեան ենթարկուած և պատասխանած են, Մ. Աթոս։

—Ահա ատոր էր որ ես ալ Ձեր Բարձրութեան ըսի թէ հարցուցէք և մենք ալ պատրաստ ենք պատասխանելու։

—Ի՞նչ նամակ էր այն, զոր կը կորդայիք և պահեցիք, Մ. Արամիս։

—Կնոջ մը կողմէ եկած նամակ մըն էր, Սրբազան հայր։

—Օ՜հ, կը հասկնամ, ըսաւ Կարտինալը, այդ տեսակ նամակներու համար գաղտնապահ ըլլալ պէտք է, բայց կարելի է այդ նամակները ցոյց տալ խոստովանահօր մը և գիտէք ես կրօնաւոր մըն եմ։

—Սրբազան հայր, ըսաւ Աթոս, նո՛յնքան աւելի սոսկալի հանդարտութիւնով, որքան իր գլուխը կը վտանգէր այս պատասխանը տալով, նամակը կնոջ մը կողմէ գրուած է, բայց ստորագրողը ոչ Լօրմն է և ոչ Տիկին տ'Էկիյյօն։

Կարտինալը մեռելի պէս տժգունեցաւ, անհարկու փայլակ մը ցայտեց աչքերէն։ Ետև դարձաւ որպէս թէ հրաման մը տալու համար Թաճիսաքի և Լա Հիւտինիէռի։ Աթոս տեսաւ այս շարժումը, քայլ մը առաւ դէպի հրացանները, որոնց վրայ երեք բարեկամները իրենց աչքերը սեւեռած էին այնպիսի մարդերու պէս, որոնք տրամադիր չեն ձերբակալուելու։ Կարտինալը երկու հոգի ունէր հետը, մինչ հրացանակիրները եօթը հոգի էին, սպասաւորներով մէկտեղ։ Մտածեց որ պայքարը անհաւասար պիտի ըլլար, մանաւանդ որ Աթոս և իր ընկերները ստուգիւ կը դաւադրէին։ Ուստի արագ փոփոխութիւն մը տեղի ունեցաւ իր վրայ և բարկութիւնը փոխուեցաւ ժպիտի։

—Օ՛հ, դուք քաջ երիտասարդներ էք, ըսաւ, լոյսին մէջ հպարտ, մութին մէջ հաւատարիմ։ Վնաս մը չըլլար եթէ մարդ հսկէ իր վրայ երբ այնքան լաւ կը հսկէ ուրիշներուն վրայ։ Պարոննե՛ր, ընաւ մոռցած չեմ այն գիշերը ուր իբր ուղեկից ծառայեցիք ինծի Բօլօնայիէ Ռուժ երթալու համար։ Եթէ վտանգ մը ըլլար իմ հետեւելիք ճամբուս վրայ, պիտի խնդրէի

ձենէ որ ընկերանայիք ինծի, բայց որովհետև վտանգ չկա՛յ, մնացէք այստեղ, լմնցուցէք ձեր շիշերը, ձեր խաղը և ձեր նամակը։ Մնաք բարով, պարոննե՛ր։

Եւ նստելով ձիուն վրայ, զոր Թաճիսակ բերած էր, ձեռքովը ողջունից զանոնք և հեռացաւ։

Չորս երիտասարդները, ոտքի վրայ և անշարժ, նայուածքով հետեւեցան Կարտինալին, առանց խօսք մը ընելու, մինչև որ աներևոյթ եղաւ։

Ցետոյ իրարու երես նայեցան։

Ամենքն ալ տարբեր երեւոյթ մը ունէին, վասն զի հակառակ Կարտինալին բարեկամական հրաժեշտին, հասկցան թէ Ն. Բարձրութիւնը հեռացաւ սաստիկ զայրացած վիճակի մէջ։

Միայն Աթոս կը ժպտէր խորունկ և արհամարհոտ ժպիտով մը։ Երբ Կարտինալը բոլորովին աներևոյթ եղաւ։

—Այս Ռիմօն ուչ տեսաւ Կարտինալը, պոռաց Բօրթօս, որ մեծ փափաք ունէր իր սրտնեղութիւնը մէկուն վրայ թափելու։

Կոլիմօ պիտի պատասխանէր ինքզինքը արդարացնելու համար, Աթոս ձայնը վերցուց և Կոլիմօ լռեց։

—Դուք նամակը պիտի յանձնէի՞ք, Արամիս, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Ես, ըսաւ Արամիս իր ամէնէն անուշ ձայնով, որոշած էի որ երբ նամակին իրեն յանձնուիլը պահանջէր, մէկ ձեռքով նամակը պիտի երկնցնէի և միւս ձեռքով սուրս անոր մարմինին մէջ պիտի մխէի։

—Ես կ'սպասէի ատոր, ըսաւ Աթոս։ Ահա թէ ինչո՛ւ համար ձեր և անոր միջև նետուեցայ։ Արդարև այս մարդը շատ անխոհեմութիւն կ'ընէ այդ կերպով խօսելով ուրիշ մարդոց հետ։ Կարծես թէ միայն կիներու և տղոց հետ գործ ունեցած է։

—Սիրելի Աթոս, ըսաւ Տ'Արդանեան, կը հիանամ ձեր վրայ, բայց վերջապէս անիրաւ էինք։

—Ինչպէս, անիրա՛ւ էինք, ըսաւ Աթոս։ Որո՞ւնն է ու-

քումն այս օդը, զոր կը ծծենք, որո՞ւնն է սա ովկէանը, որ կը տարածուի մեր նայուածքին առջեւ, որո՞ւնն է սա աւազը, որուն վրայ պառկած էինք, որո՞ւնն է սիրուհիիդ այս նամակը։ Կարտինալի՞նն է։ Պատուոյս վրայ կ'ըսեմ որ այս մարդը կը կարծէ թէ աշխարհ իրեն կը պատկանի։ Դուք անոր առջեւը կը թոթովէիք, ապշած, անէացած էիք։ Կարծես թէ Պաստիլը կը ցցուէր ձեր առջեւ ու հսկայ Մէտիւսը քարէ արձանի փոխած էր ձեզ։ Սիրահար ըլլալը դաւադրե՞լ է, ըսէ՛ք նայինք։ Դուք կը սիրէք կին մը, զոր Կարտինալը բանտարկել տուած է, դուք կ'ուզէք ազատել զայն Կարտինալին ձեռքէն։ Խաղ մըն է, զոր կը խաղաք Ն. Բարձրութեան հետ։ Այս նամակը ձեր ձեռքի թուղթն է։ Ինչո՞ւ ձեր ձեռքի թուղթը հակառակորդին ցոյց պիտի տաք։ Ատանկ բան չըլլար։ Թո՛ղ գուշակէ, որի՛ն հոգ, մենք իրենը կը գուշակենք։

—Ճիշդը խօսելով, ձեր բառերը արդարացի են, Աթօս, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Ուրեմն, անցած դարձածին վրայ չխօսինք այլ եւս և թող Արամիս շարունակէ իր հօրեղբօրաղջկան նամակը, զոր ընդհատած էր Կարտինալը։

Արամիս գրպանէն հանեց նամակը։ Երեք բարեկամները մօտեցան անոր և երեք սպասաւորները դարձեալ հաւաքուեցան գինիի ամանին քով։

—Մէկ կամ երկու տող միայն կարդացած էիք, ըսաւ Տ'Արդանեան, ծայրէն սկսեցէք ուրեմն։

—Ամենայն սիրով, ըսաւ Արամիս։

«Սիրելի հօրեղբօրորդիս, կարծեմ թէ պիտի որոշեմ Սըդնէյ երթալ, ուր քոյրս Կարմելեան վանքը դրաւ մեր պզտիկ սպասուհին։ Այդ խեղճ աղջիկը համակերպեցաւ, գիտէ թէ չի կրնար ուրիշ տեղ ապրիլ առանց իր հոգիին փրկութիւնը վտանգելու։ Սակայն եթէ մեր ընտանիքին գործերը մեր փափաքին համեմատ կարգադրուին, կարծեմ թէ մեղանչելու վտանգը աչք առնելով պիտի գայ անոնց մօտ, որոնցմէ բաժ-

նուած ըլլալուն կը ցաւի, մանաւանդ որ գիտէ թէ միշտ իր վրայ կը խորհին։ Առ այժմ, շատ դժբախտ չէ։ Իր միակ փափաքը իր սիրահարէն նամակ մը ստանալն է։ Գիտեմ թէ այս տեսակ ապրանք մը դժուարաւ կ'անցնի վանդակապատերէն ներս, բայց վերջապէս, սիրելի հօրեղբօրորդիս, ինչպէս իր ապացոյցները տուած եմ ձեզի, շատ անճարակ մէկը չեմ և այդ յանձնարարութիւնը կ'ստանձնեմ։ Քոյրս շնորհակալութիւն կը յայտնէ որ միշտ յիշէք զինքը։ Պահ մը մեծ մտահոգութեան մէջ ինկաւ, բայց վերջապէս հիմա քիչ մը հանդարտ է, իր գործակալը ղրկած ըլլալով հոն, որպէսզի անակնկալ բան մը տեղի չունենայ։

«Մնաք բարով, սիրելի հօրեղբօրորդիս, ձեր մասին լուր տուէք մեզ յաճախ, որչափ կարելի է, այսինքն ամէն անգամ որ կրնաք ապահով լուր տալ։ Կ'ողջագուրեմ ձեզ։

ՄԱՌԻ ՄԻՇՕՆ»

—Օ՛հ, ո՜րքան շնորհապարտ եմ ձեզի, Արամիս, պոռաց Տ'Արդանեան։ Սիրելի՛ Բօնասիէ. վերջապէս լուր առի իր մասին։ Կ'ապրի, վանքի մը մէջ ապահով վիճակ մը ունի։ Սըդնէյ է։ Սըդնէյը ո՞ւր է, Աթօս։

—Ալզասի սահմանագլուխէն քանի մը մղոն հեռու, Լօռէնի մէջ։ Պաշարումը վերջանալուն պէս, կրնանք այն կողմերը պտոյտ մը ընելու երթալ։

—Յուսալի է որ պաշարումը երկար պիտի չտեւէ, ըսաւ Բօրթօս, վասնզի այս առտու կախաղան հանուեցաւ լրտես մը, որ յայտարարեց թէ Ռօշէլցիները իրենց կօշիկներուն կաշին ուտելու սկսած են։ Ենթադրելով որ կաշին ուտելէ ետք ներբանն ալ ուտեն, չեմ գիտեր թէ ուտելիք բան մը պիտի մնա՞յ, եթէ սակայն զիրար չուտեն։

—Խե՜ղճ յիմարներ, ըսաւ Աթօս գաւաթ մը պարպելով Պօրտոյի պատուական գինիէն, որ թէեւ այսօրուան համբաւը չունէր այդ թուականին, բայց դարձեալ նշանաւոր էր, խե՜ղճ յիմարներ, որպէս թէ կաթոլիկ կրօնքը ամէնէն շահաւորը ու ամէնէն հաճելին չըլլար։ Փոյթ չէ, ուեւցուց լեզուն քիմքին

զոյնիկէ ետք, քաջ մարդիկ են։ Բայց ի՞նչ կ'ընէք, Արամիս, շարունակեց Աթոս։ Այդ նամակը ձեր գրպանի՞ն մէջ կը պահէք։

—Այո՛, ըսաւ Տ'Արդանեան, Աթոս իրաւունք ունի, պէտք է այրել։ Եթէ այրենք իսկ, ո՛վ գիտէ, Պ. Կարտինալը թերեւս գաղտնի միջոց մը ունի մոխիրները կարդալու համար։

—Անանկ միջոց մը ունենալու է, ըսաւ Աթոս։

—Բայց ի՞նչ պիտի ընէք այդ նամակը, հարցուց Բօրթօս։

—Հոս եկէք, Կրիմօ, ըսաւ Աթոս։

Կրիմօ հնազանդեցաւ։

—Առանց արտօնութեան խօսած ըլլալնուդ ի պատիժ, այս թուղթի կտորը պիտի ուտէք, բարեկամս, յետոյ, մեզի մատուցած ձեր ծառայութեան իբրեւ վարձք, գաւաթ մը գինի պիտի խմէք։ Ահաւասիկ նամակը։ Ուժով ծամեցէք։

Կրիմօ ժպտեցաւ և աչքերը սեւեռելով գաւաթին վրայ, զոր Աթոս մինչեւ բերանը լեցուցած էր, թուղթը մանրեց և կլլեց։

—Պռա՛վօ, տէր Կրիմօ, ըսաւ Աթոս։ Հիմա, առէք սա գաւաթը։ Լա՛ւ։ Շնորհակալութիւն յայտնելու պէտք չկայ։

Կրիմօ լռիկ մնջիկ կուլ տուաւ Պօրտոյի գինին, բայց իր աչքերը, զորս դէպ ի երկինք վերցուցած էր, այս անուշ գործողութեան պահուն, կը խօսէին այնպիսի լեզու մը, որ թէև համր, բայց ոչ նուազ նշանակալից էր։

—Հիմա, ըսաւ Աթոս, կարծեմ թէ կրնանք հանգիստ ըլլալ, եթէ սակայն Կարտինալը Կրիմօյի որովայնը բանալու գաղափարը չունենայ։

Այս միջոցին, Ն. Բարձրութիւնը կը շարունակէր իր տխուր պտոյտը, պեխերուն տակէն մռմռալով.

—Արդարև պէտք է որ այս չորս մարդիկը իմս ըլլան։

Է.

ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ

Դառնանք Միլէտիին, որմէ պահ մը հեռացանք ակնարկ մը ձգելու համար Ֆրանսայի ծովեզերքին վրայ։

Նորէն պիտի գտնենք զայն յուսահատ կացութեանը մէջ, ուր ձգեցինք։ Միլէտի թաղուած էր տխուր մտածումներու մէջ, մթին դժոխք մը, որուն դրան առջև ձգած էր դրեթէ յոյսը, վասն զի առաջին անգամ ըլլալով տարակուսեցաւ, առաջին անգամ ըլլալով վախցաւ։

Երկու պարագաներու մէջ, բախտը անյաջող գնաց, երկու պարագաներու մէջ իր դաւը երեւան ելաւ ու մատնուեցաւ, և այս երկու պարագաներուն մէջ, անշուշտ Աստուծոյ կողմէ իրեն դէմ պայքարելու համար ղրկուած չար ոգիին առջև ձախողեցաւ։ Տ'Արդանեան յաղթեց իրեն, ինք որ չարութեան անպարտելի ոյժն էր։

Տ'Արդանեան իր սէրը չարաչար գործածեց, իր հպարտութիւնը կոտրեց, իր փառասիրութիւնը խաբեց, և հիմակ ահա իր հարստութիւնը կը կորսնցնէր, իր ազատութիւնը կը բռնաբարէր, մինչեւ իսկ իր կեանքին կ'սպառնար։ Ասկէ զատ, անիկա վերցուց իր դիմակին մէկ անկիւնը, այսինքն իր վահանը, որուն ետեւ կը ծածկուէր և որ զինքը այնքան հզօր կը դարձնէր։

Տ'Արդանեան ազատեց Պըքինկէմը, զոր ինք՝ Միլէտի կ'ատէ, ինչպէս կ'ատէ բոլոր սիրած բաները, ազատեց Պըքինկէմը այն փոթորիկէն, զոր Ռիշլիէօ կը սպառնար անոր թագուհիին անձին վրայ։ Տ'Արդանեան ինքզինքը Վարտի կոմսը ձեւացուց, որուն համար Միլէտի էգ վագրի անհուն սէր մը ունէր, ինչպէս կ'ունենան այս նկարագիրը ունեցող կիները։ Տ'Արդանեան գիտէր այն սոսկալի գաղտնիքը, որուն համար Միլէտի երդում ըրեր էր թէ գիտցողը պիտի սպաննէ։ Վեր-

ջապէս, այն պահուն ուր Կարտինալէն բաց հրամանագիր մը ստանալով վրէժ պիտի լուծէր իր թշնամիէն, հրամանագիրը խլուեցաւ ձեռքէն, և Տ'Արդանեանն էր որ զինքը կալանաւորեց և որ անշուշտ զինքը պիտի ղրկէ Պօթանս Պէյի պէս աղտոտ տեղ մը, կամ հնդկական ովկէանոսի մէկ գարշելի Թիպըրնին մէջ։

Վասն զի ամէնը անշուշտ Տ'Արդանեանի երեսէն կը կրէր։ Իր գլխին վրայ կուտակուող այս բոլոր անպատուութիւնները որմէ՞ կուգային եթէ ոչ անկէ։ Ան միայն կրնար լորտ Ուինդըրի հաղորդել բոլոր այն ահռելի գաղտնիքները, զոր հետզհետէ երևան հանած էր ճակատագրային դիպուածով։ Անիկա կը ճանչնար իր տագրը և նամակ գրած պիտի ըլլար։

Ո՛րքան ատելութիւն կը թափէր Միլէտի։ Հոն, անշարժ կեցած էր։ Հրավառ աչքերը իր ամայի սենեակին մէջ սեւեռած էին։ Իր խուլ մռնչիւնները, որոնք երբեմն կուրծքէն դուրս կ'ելլային շունչին հետ, ներդաշնակութիւն մը կը կազմէին բարձրացող, գոռացող, մռնչող ալիքներուն հետ, որոնք յաւիտենական անզօր յուսահատութեան մը պէս կը ջախջախուէին այն ապառաժներուն վրայ, ուր շինուած էր այս նսեմ ու գոռոզ դղեակը։ Փայլակներուն լոյսին մէջ, զորս իր փոթորկալի զայրոյթը կը շողացնէր մտքին մէջ, Միլէտի ապագայի հեռաւորութիւններուն մէջ կորսուած վրէժխնդրութեան հիանալի ծրագիրներ կը պատրաստէր Տիկին Պօնասիէօյի, Պըքինկէմի և մանաւանդ Տ'Արդանեանի դէմ։

Այո՛, բայց վրէժ լուծելու համար պէտք է ազատ ըլլալ և ազատ ըլլալու համար պէտք է պատ մը ճեղքել, երկաթեայ ձողերը քակել, տախտակամածը ծակել։ Այս բոլոր ձեռնտուութիւնները կրնան գլուխ հանուիլ համբերատար և ուժեղ մարդու մը կողմէ, բայց կնոջ մը տենդային գրգռութիւնները անզօր կը մնան։ Եւ յետոյ, այս բաները ընելու համար ժամանակ պէտք է, ամիսներ, տարիներ պէտք են, և ինք... ինք տասը կամ տասներկու օր միայն ունի, ինչպէս իրեն ըսաւ լորտ Ուինդըր, իր սոսկալի բանտապահը։

Եւ սակայն, եթէ էրիկ մարդ մը եղած ըլլար, բոլոր այս բաները պիտի փորձէր և թերևս յաջողէր։ Ինչո՞ւ ուրեմն երկինք սխալեր էր այսպէս, այս առնական հոգին քնքուշ և փափուկ մարմինի մը մէջ դնելով։

Ուստի գերութեան առաջին վայրկեանները սոսկալի եղան։ Կատաղութեան ջղաձգութիւններ, զորս չկրցաւ զսպել, կնոջական տկարութեան իր պարտքը հատուցին բնութեան։

Բայց քիչ քիչ կրցաւ յաղթել իր խոլ բարկութեան նոպաներուն և իր ջղային սարսուռները, որոնք մարմինը ցնցած էին անհետացան։ Հիմակ ինք իր վրայ գալարուած էր յոգնած օձի մը պէս, որ կը հանգչի։

—Օ՛ն, խենդ էի որ այսպէս զայրացայ, ըսաւ հայելիին մէջ նայելով, որ կը ցոլացնէր իր հրավառ ակնարկը, որով կարծես ինքզինքը հարցաքննել կ'ուզէր։ Բարկութիւն պէտք չէ, բարկութիւնը տկարութեան ապացոյց է։ Նախ՝ երբեք յաջողած չեմ այս միջոցով։ Եթէ իմ ոյժս կիներու դէմ գործածէի, թերևս բախտ ունենայի զանոնք ինձմէ աւելի տկար գտնելու, և հետևապէս յաղթէի անոնց։ Բայց էրիկ մարդերու դէմ է որ կը պայքարիմ, և անոնց համար կին մըն եմ լոկ։ Ուստի իբրև կին կռուինք։ Իմ ոյժս իմ տկարութեանս մէջ է։

Այն ատեն, որպէս թէ կ'ուզէր հասկնալ որ ի՛նչ փոփոխութիւններ կրնար տալ իր այնքան արտայայտիչ ու շարժուն դէմքին, ամէն տեսակ արտայայտութիւններ առաւ, սկսեալ բարկութենէն, որ իր դիմագիծերը կը կարկամէր, մինչև ամէնէն անուշ, ամէնէն խանդակաթ ու ամէնէն հրապուրիչ ժպիտը։ Յետոյ, իր ճարտար ձեռքերովը մազերուն տուաւ վէտվէտումի ամէն ձևերը, որոնք կրնային իր դէմքին հրապոյրները աւելցնել։ Վերջապէս մրմռաց, ինքզինքէն գոհ ըլլալով.

—Օ՛ն, յուսահատելու բան չկայ։ Միշտ գեղեցիկ եմ։

Ժամը իրիկուան ութն էր գրեթէ։ Միլէտի անկողին մը նշմարեց և խորհեցաւ որ քանի մը ժամուան հանգիստը թարմութիւն պիտի տար ո՛չ միայն իր գաղափարներուն, այլ նաև

երեսին գոյնին։ Սակայն, պատկերէ առաջ, աղւոր գաղափար մը ինկաւ միտքը։ Լսեր էր թէ կերակուր պիտի բերեն իրեն։ Արդէն ժամ մը կար որ այդ սենեակին մէջ էր և անշուշտ քիչ մը ետքը պիտի բերէին ճաշը։ Կալանաւորութենէն չուզեց ժամանակ կորսնցնել և որոշեց նոյն իրիկունն իսկ փորձի սկսիլ, ուսումնասիրելով նկարագիրը այն մարդոց, որոնք յառաջացուած էին իր պահպանութեանը։

Դրան տակ լոյս մը երևցաւ։ Այդ լոյսը նշան մըն էր թէ իր պահապանները կուգային։

Միլէտի, որ ոտք ելած էր, խոկոյն նստաւ թիկնաթոռին վրայ, գլուխը ետև ձգած, աղւոր մազերը ցիրուցան, վիզը ժանեակներուն տակ կիսամերկ, մէկ ձեռքը սրտին վրայ և միւսը քովընտի կախուած։

Փականքները բացին, դուռը ծխնիներուն վրայ ճռնչեց, ոտքի ձայներ լսուեցան սենեակին մէջ։

—Հոդ դրէք սա սեղանը, ըսաւ ձայն մը։

Հրամանը կատարուեցաւ։

—Ջահեր բերէք և պահակները փոխեցէք, շարունակեց Ֆէլթոն։

Այս կրկնակի հրամանները, զոր երիտասարդ տեղակալը տուաւ միևնոյն անձերուն, հասկցուցին Միլէտիի թէ իր ծառաները իր պահապաններն էին, այսինքն զինուորները։

Ֆէլթոնի հրամանները կատարուած էին լուռ արագութեամբ մը, որ լաւ գաղափար մը կուտար կարգապահութեան մասին։

Վերջապէս Ֆէլթոն, որ տակաւին նայած չէր Միլէտիին, անոր կողմը դարձաւ։

—Ա՛հ, ա՛հ, կը քնանայ, ըսաւ։ Աղէկ, արթննալէն ետք թող ճաշէ.

Եւ քանի մը քայլ առաւ դուրս ելլելու համար։

—Բայց տեղակա՛լ, ըսաւ զինուոր մը, որ իր պետին չափ ստոյիկեան չէր և որ մօտեցած էր Միլէտիին, այս կինը չի քնանար։

—Ի՞նչպէս, չի՞ քնանա՛ր, ըսաւ Ֆէլթոն։ Ի՞նչ կ'ընէ ուրեմն։

—Նուաղած է։ Երեսը դեղ-դեղին կտրեր է։ Ի զուր մտիկ կ'ընեմ։ Շունչ առնելը չեմ լսեր։

—Իրաւունք ունիք, ըսաւ Ֆէլթոն, իր գտնուած տեղէն նայելով Միլէտիին, առանց անոր մօտենալու, գացէք իմացուցէք լորտ Ուինթըրին թէ իր կալանաւորուհին նուաղած է, վասնզի ինչ ընելս չեմ գիտեր, այս պարագան նախատեսուած չըլլալուն համար։

Զինուորը դուրս ելաւ իր սպային հրամանները կատարելու համար։ Ֆէլթոն նստաւ պատահաբար դրան մօտ գըտնուած թիկնաթոռի մը վրայ և սպասեց առանց խօսք մը ընելու, առանց շարժում մը ընելու։ Միլէտի քաջ գիտէր առանց աչքերը բացած ըլլալը յայտնի ընելու, թարթիչներուն մէջէն նայելու արուեստը, զոր այնքան լաւ ուսումնասիրած են կիները։ Տեսաւ որ Ֆէլթոն կռնակը իրեն դարձուցեր էր։ Շարունակեց գրեթէ տասը վայրկեանի չափ նայիլ անոր և այս տասը վայրկեանին մէջ, անկարեկիր պահապանը անգամ մը իսկ ետին չդարձաւ։

Այն ատեն Միլէտի խորհեցաւ որ լորտ Ուինթըր պիտի գար և իր ներկայութիւնովը նոր ոյժ մը պիտի տար իր բանտապահին։ Իր առաջին փորձը չէր յաջողած, բայց հոգ չըրաւ կնոջ մը պէս, որ իր հնարագիտութեանը վստահ է։ Հետեւապէս գլուխը վերցուց, աչքերը բացաւ և թեթև հառաչ մը արձակեց։

Այս հառաչանքին վրայ, Ֆէլթոն վերջապէս ետին դարձաւ։

—Ա՛հ, վերջապէս արթնցաք, Տի՛կին, ըսաւ։ Ուրեմն հոս գործ չունիմ այլ ևս։ Եթէ բանի մը պէտք ունենաք, զանգակը կը զարնէք։

— Օ՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, ո՜րքան կը տառապիմ, մրմռաց Միլէտի այն ներդաշնակ ձայնով, որ հին ժամանակներու կախարդներուն պէս, կը թովէր բոլոր անոր զոր կորսնցնել կ'ուզէր։

Եւ թիկնաթոռին վրայ նստելով, առաւ աւելի շնորհալի

ու աւելի լքուն գիրք մը, քան զոր առած էր պառկած ատեն։
Ֆէլդօն ոտք ելաւ։

—Օրը երեք անգամ ճաշ պիտի տրուի այսպէս. Տի՛կին, ըսաւ։ Առտուան ժամը իննին ցերեկը՝ ժամը մէկին և իրիկունը՝ ժամը ութին։ Եթէ ատիկա չի յարմարիր ձեզի, կրնաք ձեր ուզած ժամերը ըսել և այս մասին ձեր փափաքը պիտի կատարուի։

—Բայց միշտ առանձի՞ն պիտի մնամ ուրեմն այս ընդարձակ և տխուր սենեակին մէջ, հարցուց Միլէտի։

—Շրջակաները գտնուող կնոջ մը իմաց տրուեցաւ, վաղը դղեակ պիտի գայ և ամէն անգամուն որ պէտք ունենաք անոր ներկայութեան, պիտի կրնաք կանչել։

—Շնորհակալ եմ ձեզի, պարոն, պատասխանեց կալանաւորուհին խոնարհաբար։

Ֆէլդօն ողջունեց և դէպի դուռը գնաց։ Երբ սեմէն դուրս պիտի անցնէր, լորտ Ուինթըր երևցաւ նրբանցքին մէջ, այն զինուորին հետ, որ Միլէտիին նուաղելուն լուրը հաղորդած էր իրեն։ Ձեռքը բռնած էր աղերու շիշ մը։

—Է՛հ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, ըսաւ հեգնական ձայնով մը, երբ տեսաւ որ կալանաւորուհին ոտքի վրայ է և Ֆէլդօն կը պատրաստուի դուրս ելլելու։ Մեռելը յարութիւն առե՞ր է արդէն։ Ֆէ՛լդօն, տղա՛ս, չե՞ս տեսներ որ քեզի համբակի տեղ դրեր են և առաջին արարուածը կը ներկայացնեն կատակերգութեան մը, որուն բոլոր տեսարանները վայելելու հաճոյքը պիտի ունենանք անշուշտ։

—Իմ մտքէս ալ անցաւ, Մի՛լորտ, ըսաւ Ֆէլդօն, բայց վերջապէս որովհետև կալանաւորը կին է, ուզեցի անոր նըկատմամբ ունենալ այն յարգանքը զոր ամէն բարեկիրթ մարդ պարտաւոր է յայտնել կնոջ մը, եթէ ո՛չ անոր, գէթ իրեն համար։

Միլէտի բոլոր մարմինովը սարսռաց։ Ֆէլդօնի այս խօսքերը սառոյցի մը պէս կ'անցնէին իր երակներուն մէջէն։

—Ուրեմն, աւելցուց Ուինթըր խնդալով, ճարտարապէս ցիրուցան եղած այս ոլորուն մազերը, այս ճերմակ մորթը և այս նուաղուն ակնարկը տակաւին չհրապուրեցի՞ն քեզ, քա՛ր սիրտ երիտասարդ։

—Ո՛չ, Մի՛լորտ, պատասխանեց անկարեկիր երիտասարդը, և հաւատացէք որ կնոջական հնարքներն ու պչրանքները չեն կրնար հրապուրել զիս։

—Այդ պարագային մէջ քա՛ջ տեղակալս, թողունք Միլէտին որ ուրիշ բան փնտռէ և մենք երթանք ճաշենք։ Ա՛հ, անհոգ եղիր, անիկա բեղուն երևակայութիւն մը ունի և կատակերգութեան երկրորդ արարուածը պիտի չուշանայ առաջինին յաջորդելու։

Այս խօսքերուն վրայ, լորտ Ուինթըր Ֆէլդօնի թևը մտաւ և տարաւ զայն խնդալով։

—Օ՛հ, քեզի պէտք եղածը պիտի գտնեմ, մրմռաց Միլէտի ակռաներուն մէջէն, անհոգ եղիր, չյաջողած խեղճ վանական, դարձի եկած խեղճ զինուոր, որ քու համազգեստդ սքեմի վրայ ձևեր ես։

—Աղէկ միտքս ինկաւ, աւելցուց Ուինթըր դրան սեմին վրայ կանգ առնելով, պէտք չէ որ այս ձախողութիւնը ձեր ախորժակը փոխցնէ, Միլէտի։ Կերէք սա վառեակէն և ձուկերէն զորս թունաւորել տուած չեմ, վստա՛հ եղիք։ Խոհարարս աղէկ է, և որովհետև ինձմէ ժառանգելիք բան մը չունի, լիակատար վստահութիւնս կը վայելէ։ Դուք ալ ինծի պէս ըրէք։ Մնաք բարով, սիրելի քոյր, ձեր երկրորդ նուաղումին կը տեսնուինք։

Միլէտի այլ ևս չէր կրնար հանդուրժել։ Ձեռքերը կարկամեցան թիկնաթոռին վրայ, ակռաները կճրտեցին, աչքերը հետևեցան դրան շարժումին, որ կը գոցուէր լորտ Ուինթըրի և Ֆէլդօնի վրայ ու երբ առանձին մնաց, յուսահատութեան նոր տագնապ մը եկաւ վրան։ Ակնարկ մը ձգեց սեղանին վրայ, դանակ մը նշմարեց, խոյացաւ ու առաւ զայն, բայց յուսախաբ եղաւ։ Շեղբը կլոր էր և կակուղ արծաթէ շինուած էր։

Կիսաբաց դրան ետևէն քրքիջ մը լսուեցաւ և դուռը բացուեցաւ նորէն։

—Ա՛հ, ա՛հ, պոռաց լորտ Ուինդըր, կը տեսնե՞ս, քաջ Ֆէլդօնս, ըսած էի քեզ։ Այս դանակը քեզի համար է, տղա՛ս, քեզի պիտի սպաննէր։ Իր այլանդակութիւններէն մէկն ալ աս է որ զինքը անհանգիստ ընող մարդիկներէն օձիքը ազատել կ'ուզէ ո՛ և է ձեւով։ Եթէ քու խօսքիդ նայէի, այսինքն եթէ դանակը սրածայր պողպատէ ըլլար, ան ատեն Ֆէլդօնին խերը տես։ Պիտի խողխողէր քեզ, և յետոյ ուրիշները։ Կը տեսնե՞ս, Ճօն, ի՛նչպէս լաւ կը բռնէ դանակը։

Արդարև Միլէտի տակաւին իր կարկամած ձեռքին մէջ բռնած էր անվնաս զէնքը, բայց այս վերջին խօսքերը, այս գերագոյն նախատինքը ջլատեցին իր ձեռքերը, իր ոյժը և մինչեւ իսկ իր կամքը։

Դանակը գետին ինկաւ։

—Իրաւունք ունիք, մի՛լորտ, ըսաւ Ֆէլդօն խորին զզուանքի շեշտով մը, որ մինչեւ Միլէտիին սրտին մէջ հնչեց, իրաւունք ունիք։ Ես սխալեր էի։

Եւ երկուքն ալ դուրս ելան նորէն։

Բայց այս անգամ Միլէտի առաջինէն աւելի ուշադիր եղաւ և լսեց անոնց քայլերուն հեռանալը և նրբանցքին մէջ դադրիլը։

—Կորսուած եմ, մրմռաց, ահաւասիկ կը գտնուիմ ա՛յնպիսի մարդոց իշխանութեանը տակ, որոնց վրայ ազդեցութիւն պիտի չունենամ, իբր թէ արոյրէ կամ կռանիթէ արձաններ ըլլային։ Ի՛նչ ըլլալս գիտեն և իմ բոլոր զէնքերուն դէմ զրահուած են։ Եւ սակայն անկարելի է որ այս գործը վերջանայ իրենց որոշած կերպով։

Արդարև, ինչպէս ցոյց կուտար այս վերջին խորհրդածութիւնը, յոյսի այն բնազդական վերադարձը, Միլէտիի խորայատակ հոգիին մէջ երկար ատեն չէին մնար երկիւղը և տկար զգացումները։ Սեղան նստաւ, քանի մը կերակուրնե-

րէն ճաշակեց, քիչ մը սպանիական գինի խմեց, և զգաց որ իր ամբողջ հաստատամտութիւնը կը վերստանայ։

Պառկելէ առաջ, արդէն իսկ մեկնած, վերլուծած, ամէն կողմ դարձուցած, ամէն կողմէ քննած էր իր խօսակիցներուն բառերը, շարժումները, նշանները և մինչև իսկ անոնց լռութիւնը և այս խորունկ, ճարտար ու ներհուն քըննութենէն եզրակացուցած էր թէ իր երկու հսկիչներուն մէջէն Ֆէլդօնն էր որ ամէնէն խոցելին էր։

Խօսք մը մանաւանդ կալանաւորուհիին միտքը կուգար։

—Եթէ քու խօսքիդ նայէի, ըսած էր լորտ Ուինդըր Ֆէլդօնի։

Ուրեմն Ֆէլդօն ի նպաստ իրեն խօսած էր, քանի Լորտ Ուինդըր ուզած չէր Ֆէլդօնի խօսքը մտիկ ընել։

—Տկար կամ զօրաւոր, այս մարդը իր սրտին մէջ կարեկցութեան նշոյլ մը ունի ուրեմն, կը կրկնէր Միլէտի։ Այդ նշոյլը հրդեհ մը պիտի ընեմ որ պիտի լափէ զինքը։ Գալով միւսին, անիկա կը ճանչնայ զիս, կը վախնայ ինձմէ և գիտէ թէ ի՛նչ կ'սպասուի ինձմէ եթէ երբեք խոյս տամ իր ձեռքէն։ Հետեւապէս անօգուտ է անոր վրայ փորձ ընել։ Բայց Ֆէլդօնը ուրիշ է, անիկա միամիտ, մաքուր և առաքինի երեւցող երիտասարդ մըն է։ Միջոց կայ զայն կորստեան մատնելու։

Եւ Միլէտի պառկեցաւ ու քնացաւ ժպիտը շրթունքին վրայ։ Զինքը այդպէս քնացած վիճակի մէջ տեսնողը պիտի ըսէր թէ աղջիկ մըն է որ մերձակայ տօնին օրը իր ճակատը տրուելիք ծաղկեպսակը կ'երազէ։

Զ.

ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐ

Միլէտի կ'երազէր թէ վերջապէս ձեռք անցուցած էր էր Տ'Արդանեանը, թէ անոր չարչարանքին ականատես կ'ըլլար և դահիճին տապարին տակ անոր գարշելի արեան տեսքն էր որ շրթունքին վրայ այն սիրուն ժպիտը դրած էր։

Կը քնանար, ինչպէս այն բանտարկեալը, որ իր յոյսովը կ'օրօրուի։

Հետևեալ օրը, երբ իր սենեակը մտան, Միլէտի անկողինին էր տակաւին։ Ֆէլդօն նրբանցքին մէջ կը գտնուէր։ Բերած էր այն կինը, որուն վրայ խօսած էր առջի օր։ Այն կինը ներս մտաւ և Միլէտիի անկողինին մօտենալով, իր ծառայութիւնները առաջարկեց։

Միլէտի սովորաբար տժգոյն էր։ Ուստի իր գոյնը կրնար խաբել զինքը առաջին անգամ տեսնող անձը։

—Տենդ ունիմ, ըսաւ։ Այս երկար գիշերուան մէջ վայրկեան մը իսկ չքնացայ։ Սոսկալի կերպով կը տառապիմ։ Արդեօք դուք աւելի մարդասէր պիտի ըլլա՞ք այսօր քան որչափ երէկ չեղան միւսները։ Զնէ խնդրածս սա է որ արտօնէք զիս պառկած մնալու։

—Բժիշկ մը կանչե՞նք, ըսաւ կինը։

Ֆէլդօն այս խօսակցութիւնը մտիկ կ'ընէր, առանց բառ մը ըսելու։

Միլէտի կը մտածէր թէ ո՛րքան աւելի շատ մարդ ըլլայ իր շուրջը, նոյնքան աւելի կարեկցող պիտի ունենայ և այնքան աւելի պիտի կրկնապատկուի լորտ Ուինդըրի հսկողութեանը։ Ասկէ զատ, բժիշկը կրնար յայտարարել թէ հիւանդութիւնը կեղծ է և Միլէտի, առաջին խաղը կորսնցնելէ ետք չէր ուզեր երկրորդն ալ կորսնցնել։

—Բժիշկ կանչե՛լ, ի՛նչ օգուտ ունի, ըսաւ։ Այն պարոն-

նքրը երէկ յայտարարեցին թէ իմ հիւանդութիւնս կատակերգութիւն մըն էր։ Այսօր ալ այնպէս պիտի ըլլայ անշուշտ, վասնզի երէկ իրիկունէ ի վեր կրնային բժիշկ մը կանչել։

—Ան ատեն, տի՛կին, դո՛ւք ըսէք թէ ի՛նչ կերպով խընամուիլ կ'ուզէք, ըսաւ Ֆէլդօն անհամբերութեամբ։

—Է՛հ, ես գիտե՞մ Աստուած իմ, կ'զգամ թէ կը տառապիմ, ահա այսչափ։ Ի՛նչ որ ուզեն, թո՛ղ տան ինծի, հոգս չէ։

—Գացէք լորտ Ուինդըրը կանչեցէք, ըսաւ Ֆէլդօն այս յարատև գանգատներէն տաղտկացած։

—Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, պոռաց Միլէտի, ոչ պարոն, մի՛ կանչէք, կը պաղատիմ, աղէկ եմ, բանի մը պէտք չունիմ։ Մի՛ կանչէք։

Այն բացագանչութեան մէջ ա՛յնպիսի հիանալի ուժգնութիւն մը, այնպիսի հրապուրիչ պերճախօսութիւն մը դրաւ որ Ֆէլդօն յափշտակուեցաւ և քանի մը քայլ առաւ սենեակին մէջ։

—Եկաւ, մտածեց Միլէտի։

—Սակայն, Տի՛կին, ըսաւ Ֆէլդօն, եթէ իրապէս կը տառապիք, բժիշկ մը կանչել տանք, իսկ եթէ կը խաբէք մեզ, լա՛ւ, ձեզի դէշ պիտի ըլլայ, բայց գոնէ մենք այս մասին խղճահարութիւն պիտի չունենանք։

Միլէտի չպատասխանեց, բայց իր աղուոր գլուխը բարձին վրայ դնելով, առատ արցունք թափեց և հեծկլտաց։

Ֆէլդօն պահ մը անոր նայեցաւ իր սովորական անզգածութիւնով։ Յետոյ, տեսնելով որ տագնապը պիտի երկարէր, դուրս ելաւ։ Կինն ալ անոր հետևեցաւ. Լորտ Ուինդըր չերևցաւ։

—Կարծեմ թէ գործը կը պարզուի, մրմռաց Միլէտի վայրագ ուրախութիւնով մը, և վերմակին տակ թաղուելով, որպէս զի ներքին գոհունակութեան այն ցոյցը չծեծուի անոնց կողմէ, որոնք կրնային լրտեսել զինքը։

Երկու ժամ անցաւ։

—Հիմա, ժամանակ է որ հիւանդութիւնը դադրի, ըսաւ։

—Ելլենք և այսօրուընէ սկսեալ յաջողութիւն մը ձեռք բերենք։

Տասը օր միայն ունիմ և այս իրիկուն երկու օր անցած պիտի ըլլայ։

Առտուն, կինը Միլէտիին սենեակը մտնելով, նախաճաշը բերած էր։ Արդ, Միլէտի խորհած էր որ քիչ ատենէն պիտի գային սեղանը վերցնելու և այդ միջոցին պիտի տեսնէր Ֆէլդօնը։

Միլէտի չէր սխալէր։ Ֆէլդօն երևցաւ, և առանց ուշադրութիւն ընելու թէ Միլէտին ճաշա՞ծ էր թէ ոչ, նշան ըրաւ որ սենեակէն դուրս հանեն սեղանը, զոր սովորաբար կը բերէին, ճաշը վրան պատրաստած վիճակով։

Ֆէլդօն ամէնէն ետքը մնաց։ Ձեռքը գիրք մը բռնած էր։

Միլէտի, վառարանին քով թիկնաթոռի մը մէջ պառկած գեղանի, տժգոյն և համակերպող, կարծես թէ սուրբ կոյս մըն էր, որ նահատակուելու կ'սպասէր։

Ֆէլդօն մօտեցաւ անոր և ըսաւ.

—Լորտ Ուինդըր, որ ձեզի պէս կաթոլիկ է, Տիկին, խորհեցաւ թէ ծանր պիտի գայ ձեզի ձեր կրօնքին ծէսերէն և արարողութիւններէն զրկուելնիդ։ Ուստի կը հաւանի որ ամէն օր ձեր պատարագի աղօթքը կարդաք։ Ահա գիրք մը, որ արարողութիւնները կը պարունակէ։

Միլէտի դիտելով այն երևոյթը, որով Ֆէլդօն գիրքը դրաւ իրեն մօտ գտնուող պզտիկ սեղանին վրայ, այն շեշտը, որով արտասանեց սա երկու բառերը՝ ձեր պատարագը՝ և այն արհամարհոտ ժպիտը, որ այդ խօսքին ընկերացուց, գլուխը վեր առաւ և աւելի ուշադրութեամբ նայեցաւ սպային։

Այն ատեն, Ֆէլդօնի անշուք գլխանոցը, ծայրայեղօրէն պարզ զգեստը, և մարմարինի պէս ողորկ, բայց նաև անոր պէս կարծր ու անթափանցելի ճակատը տեսնելով, հասկցաւ թէ սպան մէկն էր այն տխրատեսիլ մաքրակրօններէն, որոնց այնչափ անգամ հանդիպած էր ժագ Թագաւորին, ինչպէս նաև Ֆրանսայի Թագաւորին արքունիքին մէջ, ուր անոնք երբեմն կ'ապաստանէին, հակառակ Սէն Պարթէլըմէի յիշատակին։

Ուստի ունեցաւ յանկարծական ներշնչում մը, ինչպէս տաղանդաւոր անձերը միայն կ'ունենան մեծ ճգնաժամերու,

գերագոյն վայրկեաններու մէջ, որոնք իրենց բախտը կամ կեանքը պիտի վճռեն։

Այս երկու բառերը՝ ձեր պատարագը՝ և Ֆէլդօնի վրայ ձգուած պարզ ակնարկ մը արդարև իր տալիք պատասխանին կարևորութիւնը ի վեր հանեցին։

Բայց մտքի այն արագութիւնով, որ իրեն յատուկ էր, այդ պատասխանը եկաւ շրթունքին վրայ։

—Իմ պատարա՞գս, ըսաւ արհամարհանքի այնպիսի շեշտով մը, որ երիտասարդին ձայնին մէջ իր դիտած շեշտին կը հաւասարէր։ Լորտ Ուինդըր, այդ ապականած կաթոլիկը, լաւ գիտէ որ ես իր կրօնքէն չեմ և թակարդ մը լարել կ'ուզէ ինծի։

—Դուք ո՞ր կրօնքին կը պատկանիք, Տիկին, հարցուց Ֆէլդօն զարմանքով մը, զոր չկրցաւ բոլորովին ծածկել, հակառակ իր անձին վրայ ունեցած իշխանութեան։

—Պիտի ըսեմ այն օրը ուր իմ հաւատքիս համար բաւական տառապած ըլլամ, պոռաց Միլէտի կեղծ վերացումով մը։

Ֆէլդօնի ակնարկը Միլէտիին ցոյց տուաւ բովանդակ լայնութիւնը այն անջրպետին, զոր կը բանար իր այս միակ խօսքով։

Սակայն երիտասարդ սպան լուռ և անշարժ մնաց։ Միայն իր ակնարկը խօսած էր։

—Ես իմ թշնամիներուս ձեռքն եմ, շարունակեց Միլէտի այն խանդավառ շեշտով, որ մաքրակրօններուն յատուկ է, լա՛ւ ուրեմն, թո՛ղ իմ Աստուածս ազատէ զիս կամ թէ թող կորնչիմ իմ Աստուծուս համար։ Ահա իմ պատասխանս զոր, խնդրեմ հաղորդեցէք լորտ Ուինդըրին։ Գալով այս գիրքին, աւելցուց մատին ծայրովը աղօթագիրքը ցոյց տալով, բայց առանց դպչելու անոր, իբր թէ այդ հպումը պիտի աղտոտէր զինք, կրնաք տանիլ զայն և ձեր գործածութեան յատկացնել, վասնզի անշուշտ դուք կրկնապէս մեղսակից էք լորտ Ուինդըրի, մեղսակից իր հալածանքին մէջ, մեղսակից իր հերետիկոսութեանը մէջ։

Ձէյգօն պատասխան չտուաւ, գիրքը առաւ նոյն զզուանքով զոր ցոյց տուած էր արդէն և հեռացաւ մտախոհ։

Լորտ Ուինդըր իրիկուան ժամը հինգին միջոցները եկաւ։ Միլէտի ցորեկը ժամանակ ունեցած էր իր յատակագիծը պատրաստելու։ Ընդունեց զայն կնոջ մը պէս, որ արդէն վերստացած է իր բոլոր գերազանցութիւնը։

—Կ'երեւայ թէ, ըսաւ պառոնը թիկնաթոռի մը վրայ նստելով Միլէտիի դէմը և ոտքերը կրակարանին վրայ երկընցնելով անփութօրէն, կ'երեւայ թէ հաւատափոխութիւն մը ըրած ենք։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, պարոն։

—Ըսել կ'ուզեմ որ վերջին անգամ իրար տեսնելնէս ի վեր, կրօնք փոխած ենք։ Արդեօք երրորդ անգամ բողոքականի՞ մը հետ ամուսնացած էք։

—Բացատրեցէք, Միլորտ, աւելցուց կալանաւորուհին վեհափառ կերպով, վասնզի կը յայտարարեմ թէ կը լսեմ ձեր խօսքերը, բայց անոնց իմաստը չեմ հասկնար։

—Ան ատեն, ըսել է որ բնաւ կրօնք չունիք։ Աս աւելի աղէկ է, ըսաւ լորտ Ուինդըր հեգնաբար։

—Ճիշդ է որ ասիկա ձեր սկզբունքներուն աւելի համաձայն է, աւելցուց Միլէտի պաղօրէն։

—Օ՛հ, կը խոստովանիմ որ ինծի համար տարբերութիւն չունի։

—Օ՛հ եթէ կրօնական այդ անտարբերութիւնը չխոստովանիք իսկ, Միլորտ, ձեր չուայտութիւնները և ձեր ոճիրները կ'ապացուցանեն ատիկա։

—Հէ՞, չուայտութիւններու վրայ կը խօսի՛ք, Տիկին Մէսալին, լէտի Մաքպէթ։ Կա՛մ ես սխալ կը հասկնամ և կամ դուք շատ անխոհեմ էք։

—Այդպէս կը խօսիք վասն զի գիտէք թէ մեզ մտիկ կ'ընեն, պառոն, պատասխանեց Միլէտի պաղօրէն և կ'ուզէք ինծի դէմ գրգռել ձեր բանտապահներն ու դահիճները։

—Բանտապահնե՛րս, դահիճնե՛րս, բարէ՛, Տիկին, բանաս-

տեղծական չեշտ մը ունիք և երէկուան կատակերգութիւնը այս իրիկուն ողբերգութեան կը դառնայ։

Արդէն մինչև ութը օր դուք պիտի երթաք ո՛ւր որ պէտք է երթաք և իմ գործս աւարտած պիտի ըլլայ։

—Գարշելի գործ, ամբարիշտ գործ, աւելցուց Միլէտի զոհի այն վերացումով, որ իր դատաւորը կը գրգռէ։

—Իրաւ որ, ըսաւ Ուինդըր ոտք ելլելով, չարասիրութենէ յիմարութեան կ'երթաք։ Օ՛ն, օ՛ն, հանդարտեցէք, Տի՛կին մաքրակրօն, ապա թէ ոչ զնդանը կը նետեմ ձեզ։ Սպանիական գինին է որ ձեր գլուխը դարկած ըլլալու է, այնպէս չէ՞, բայց անհոգ եղիք, այս գինովութիւնը վտանգաւոր չէ և հետեւանք պիտի չունենայ։

Եւ լորտ Ուինդըր հեռացաւ հայհոյելով, ինչ որ այն թուականին բոլորովին ասպետական սովորութիւն մըն էր։

Ձէյգօն արդարև դրան ետեւն էր և բառ մը իսկ կորսընցուցած չէր այս խօսակցութենէն։

Միլէտի ճիշդ գուշակած էր.

—Այո՛, գնա՛, գնա՛, ըսաւ տագրօջը, ընդհակառակը, հետեւանքները կը մօտենան, բայց դուն, անմիտ, զանոնք պիտի տեսնես այն ատեն միայն երբ այլեւս ժամանակը անցած պիտի ըլլայ անոնցմէ խուսափելու։

Լռութիւնը վերահաստատուեցաւ։ Երկու ժամեր անցան։ Իրիկուան ճաշը բերուեցաւ, և տեսնուեցաւ որ Միլէտի զբաղած էր բարձրաձայն աղօթքներ ընելով, զորս սորված էր իր երկրորդ ամուսինին մէկ ծերունի ծառայէն, — ամէնէն խստամբեր մաքրակրօն մը։ Վերացած վիճակի մը մէջ կ'երեւար և բեր կարծես թէ ուշադրութիւն չէր ըներ իր շուրջը անցած դարձածին։ Ձէյգօն նշան ըրաւ որ արգելք չըլլան աղօթքին և ամէն բան կարգի դրուեցաւ, զինուորներուն հետ դուրս ելաւ անաղմուկ։

Միլէտի գիտէր թէ կարելի էր որ լրտեսէին զինք, ուստի մինչև ետքը շարունակեց աղօթել, և իրեն անանկ եկաւ որ դրան առջև պահակութիւն ընող զինուորը այլեւս չէր քալեր և կ'երեւայ թէ մտիկ կ'ընէր։

Առ այժմ, ասկէ աւելին չէր ուզեր։ Ոտք ելաւ, սեղան նստաւ, քիչ մը կերաւ և ջուր միայն խմեց։

Ժամ մը ետքը եկան սեղանը վերցուցին, բայց Միլէտի գիտեց որ այս անգամ Ֆէլդօն զինուորներուն չէր ընկերանար։

Ըսել է որ կը վախնար զինքը յաճախ տեսնելու։

Պատին դարձաւ ժպտելու համար, վասն զի այս ժպիտին մէջ յաղթանակի այնպիսի արտայայտութիւն մը կար միայն այդ ժպիտը պիտի մատնէր զինք։

Կէս ժամ եւս սպասեց և որովհետև այս միջոցին լռութիւն կը տիրէր վաղնջական սենեակին մէջ և ալիքներուն յաւիտենական մրմունջը, Ովկիանոսի այդ անհուն շնչառութիւնը միայն կը լսուէր, Միլէտի իր յստակ, ներդաշնակ ու թրթռուն ձայնովը սկսաւ երգել առաջին տունը այն սաղմոսին, որ այն ատենները շատ յարգի էր մաքրակրօններուն համար։

Տէ՛ր, դուն կը լքանես մեզ
Տեսնելու համար թէ զօրաւո՞ր ենք,
Բայց յետոյ դուն ես որ
Քու երկնային ձեռքովդ
Կը պսակես մեր ջանքերը։

Այս ոտանաւորները ոչինչ բաներ էին, բայց, ինչպէս յայտնի է, մաքրակրօնները բանաստեղծութենէ չէին հասկնար։

Երգելով հանդերձ, Միլէտի մտիկ կ'ընէր։ Իր դրան առջև սպասող պահակ զինուորը կանգ առած էր իբր թէ քարէ արձանի փոխուած ըլլար։ Միլէտի կրցաւ ուրեմն դատել իր առաջ բերած տպաւորութիւնը։

Այն ատեն երգը շարունակեց անբացատրելի եռանդով և զգացումով։ Իրեն անանկ եկաւ որ ձայները կը տարածուէին հեռուն, կամարներուն տակ և մոգական հրապոյրի մը պէս կ'երթային կակուղցնել իր բանտապահներուն սիրտերը։ Սակայն կ'երեւայ թէ պահակ սպասող զինուորը, անշուշտ եռանդուն կաթոլիկ մը, թօթափեց այդ հրապոյրը, վասն զի դրան մէջէն ըսաւ։

—Բայց լսեցէք, Տիկի՛ն, ձեր երգը մեռելական աղօթքի չափ տխուր է և եթէ այստեղ պահակութիւն ընելու հաճոյքէն զատ այդպիսի բաներ ալ լսել պէտք ըլլայ, դիմանալիք բան չէ։

—Լռութի՛ւն, ըսաւ այն ատեն ծանր ձայն մը, Միլէտի ճանչցաւ թէ Ֆէլդօնի ձայնն էր ան, լռութի՛ւն, ինչո՞ւ կը խառնուիք, անպիտան։ Ձեզի հրաման տուող եղա՞ւ որ այդ կնոջ երգելը արգիլէք։ Ո՛չ։ Ձեզի ըսուեցաւ որ պահպանէք զայն և կրակ ընէք եթէ փորձէ փախչիլ։ Պահպանեցէ՛ք։ Եթէ փախչի սպաննեցէք, բայց հրամանէն դուրս մի՛ ելլէք։

Անկարագրելի ուրախութեան արտայայտութիւն մը լուսաւորեց Միլէտիի դէմքը, բայց այս արտայայտութիւնը փայլակի մը նշոյլին պէս խուսափուկ եղաւ և առանց ցոյց տալու թէ լսած է խօսակցութիւնը, որուն մէկ բառն իսկ չէր կորսնցուցած, վերսկսաւ իր ձայնին տալով բովանդակ հրապոյրը և կախարդութիւնը զոր սատանան տուած էր անոր։

Այնքան արցունքներու, թշուառութիւններու, աքսորիս ու շղթաներուս համար երիտասարդութիւնս, աղօթքս ունիմ և Աստուած ունիմ որ կը համրէ իմ քաշած տառապանքներս։

Գերագոյն կիրքով լեցուն անլուր այս ձայնը այս սաղմոսներուն անմշակ և կոշտ բանաստեղծութեան կուտար մոգութիւն մը զոր ամէնէն վերածած մաքրակրօնները քիչ անգամ կը գտնէին իրենց եղբայրներուն երգերուն մէջ, և որոնք ստիպուած էին զարդարել իրենց երեւակայութեան բոլոր թըռիչներովը։ Ֆէլդօն կարծեց թէ երգողը այն հրեշտակն է որ երեք երրայեցիները կը մխիթարէր հնոցին մէջ։

Միլէտի շարունակեց․

Բայց փրկութեան օրը պիտի գայ մեզի համար,
Աստուած արդար և հզօր
Եւ եթէ յուսախաբ ըլլանք
Մեզ կը մնայ միշտ նահատակութիւնն ու մահը։

Այս տունը, որուն մէջ սոսկալի կախարդուհին ջանաց դնել իր բովանդակ հոգին, վերջապէս խռովեց երիտասարդ

սպային սիրտը։ Ցանկարծ դուռը բացուաւ և Միլէտի տեսաւ զայն տժգոյն, ինչպէս միշտ, բայց աչքերը վառվռուն և գրեթէ մոլորուն։

—Ներողութի՛ւն, պարո՛ն, պատասխանեց Միլէտի քաղցրութեամբ, կը մոռնայի թէ իմ երգերս յարմարութիւն չեն առներ այս տան մէջ։ Թէև ձեր հաւատալիքներուն դէմ մեղանչեցի, բայց դիտմամբ չէր, կ'երդնում։ Ներեցէք ուրեմն յանցանքի մը, որ թերևս ծանր է, բայց վստահ եղէք որ ակամայ է։

Միլէտի այս միջոցին ա՛յնքան գեղեցիկ էր, և կրօնական վերացումը, որուն մէջ խորասուզուած կ'երևար, ա՛յնպիսի արտայայտութիւն մը կուտար իր դէմքին որ Ֆէլդօն շլացաւ և կարծեց տեսնել հրեշտակը, որուն ձայնը լսել կարծած էր քիչ առաջ։

—Այո՛, այո՛, պատասխանեց, դուք այս դղեակին մէջ բնակողները կը խռովէք, կը յուզէք։

Եւ խեղճ անմիտ երիտասարդը չէր նշմարէր թէ իր խօսքերը ո՛րքան անկապակից էին, մինչդեռ Միլէտի իր խորաթափանց աչքերը անոր սրտին ամէնէն խոր աչքերուն մէջ կը սուզէր։

—Պիտի լռեմ, ըսաւ Միլէտի և աչքերը վար առաւ այն բոլոր քաղցրութեամբ, զոր կրցաւ տալ ձայնին և այն բոլոր համակերպութիւնով զոր կրցաւ տալ իր կերպարանքին։

—Ո՛չ, ո՛չ, Տի՛կին, ըսաւ Ֆէլդօն, միայն աւելի ցած ձայնով երգեցէք, մանաւանդ գիշերը։

Եւ այս խօսքերուն վրայ, Ֆէլդօն, զգալով որ պիտի չկրնայ երկար ատեն պահպանել իր խստութիւնը կալանաւորուհիին հանդէպ, սենեակէն դուրս խոյացաւ։

—Աղէ՛կ ըրիք, տեղակալ, ըսաւ զինուորը, այս երգերը հոգին կը վրդովեն, սակայն վերջապէս մարդ կը վարժուի։ Ձայնը շատ գեղեցիկ է։

Է.

ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՕՐ

Ֆէլդօն եկած էր, բայց տակաւին քայլ մը կար առնելիք։ Պէտք էր վար դնել զայն, կամ մանաւանդ պէտք էր որ առանձին մնար անոր հետ։ Եւ Միլէտի տակաւին որոշ կերպով չէր գիտեր թէ ի՛նչ միջոց պիտի գործածէր այդ արդիւնքը ձեռք բերելու համար։

Աւելին պէտք էր տակաւին։ Պէտք էր խօսեցնէր զայն, որպէսզի ինք ալ անոր հետ խօսէր, վասնզի Միլէտի լաւ գիտէր թէ իր մեծագոյն հրապոյրը իր ձայնին մէջ էր, որ ամէն ելևէջները կ'անցնէր մարդկային բարբառէն մինչև երկնային լեզուն։

Եւ սակայն հակառակ բոլոր այս հրապոյրին, Միլէտի կրնար ձախողիլ, վասնզի առաջուընէ Ֆէլդօնի ուշադրութիւնը հրաւիրուած էր։ Ուստի ուսումնասիրեց անոր բոլոր գործերը, բոլոր խօսքերը, մինչև անոր աչքերուն ամենապարզ ակնարկը, մինչև անոր մէկ շարժումը, մէկ շնչառութիւնը, զոր կարելի էր իբրև հառաչանք մեկնել։ Վերջապէս ամէն բան ուսումնասիրեց, ինչպէս կ'ընէ ճարտար կատակերգուն մը, որուն նոր դեր մը դրուած է։

Լորտ Ուինդըրի հանդէպ իր վարմունքը շատ դիւրին էր։ Ուստի առջի օրուընէ որոշած էր զայն։ Անոր ներկայութեանը լուռ մնալ և արժանապատուութիւնը պահպանել, երբեմն գրգռել զայն արհամարհանքով մը, անարգական խօսքով մը, պարտաւորել զայն սպառնալիքներ և բռնութիւններ ընելու, որոնք հակադրութիւն մը կազմէին իր համակերպութեան հետ, ահա աս է իր ծրագիրը։ Ֆէլդօն պիտի տեսնէր։ Թերևս բան մը պիտի չըսէր, բայց պիտի տեսնէր։

Առտուն, Ֆէլդօն եկաւ սովորականին պէս։ Միլէտի թողուց որ նախաճաշին պատրաստութիւններուն հսկէ և խօսք մը չուղղեց անոր։ Ուստի, երբ այն պահուն երբ երիտասար-

դը պիտի հեռանար, յոյսի նշոյլ մը ունեցաւ, վասնզի կարծեց թէ ան պիտի խօսէր իրեն հետ, բայց իր շրթունքը շարժեցաւ առանց բերնէն ձայն մը ելլելու և ինք իր վրայ ճիգ մը ընելով, որուն մէջ պահեց շրթունքէն դուրս ելլելիք խօսքերը և մեկնեցաւ։

Կէս օրին մօտ, լորտ Ուինդըր ներս մտաւ։

Ձմեռուան աղուոր օր մըն էր և Անգլիոյ տժգոյն արեւին մէկ ճառագայթը, որ կը լուսաւորէ բայց չի տաքցնէր, բանտին երկաթեայ ձողերուն մէջէն կ'անցնէր։

Միլէտի պատուհանէն կը նայէր և անանկ ձեւացուց թէ դրան բացուիլը չէ լսած։

—Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ լորտ Ուինդըր. կատակերգութիւն և ողբերգութիւն խաղալէ ետք, ահա հիմակ ալ մելամաձութիւն կը ձեւացնէք։

Կալանաւորուհին չպատասխանեց։

—Այո՛, այո՛, շարունակեց լորտ Ուինդըր, կը հասկնամ։ Կ'ուզէիք ազատ ըլլալ այդ ծովափին վրայ, կ'ուզէիք նաւ մը նստիլ զմրուխտի պէս կանաչ սա ծովին ալիքները ճեղքել, կ'ուզէիք ըլլա՛յ ցամաքի ըլլայ Ովկէանոսի վրայ, ինծի համար լարել մէկը այն պզտիկ աղուոր թակարդներէն, ինչպէս գիտէք այնքան լաւ կազմակերպել։ Համբերութի՛ւն, համբերութի՛ւն։ Չորս օրէն պիտի արտօնուի ծովու ու ցամաքի վրայ պատիլ ձեր ուզածէն աւելի ազատ կերպով, վասնզի չորս օրէն Անգլիա պիտի ազատի ձենէ։

Միլէտի ձեռքերը միացուց, և աղուոր աչքերը երկինք վերցնելով։

—Տէ՛ր Աստուած, Տէ՛ր Աստուած, ըսաւ հրեշտակային շարժումով ու շեշտումով, ներեցէք այս մարդուն, ինչպէս որ ես կը ներեմ իրեն։

—Այո՛ աղօթէ, անիծեալ, պոռաց լորտ Ուինդըր քու աղօթքդ այնքան աւելի վեհանձն է, որքան դուն կը գտնուիս մարդու մը իշխանութեան տակ, որ պիտի չներէ քեզ։

Եւ դուրս ելաւ։

Անոր դուրս ելած պահուն, Միլէտի խորաթափանց ակնարկ մը սահեցուց կիսաբաց դուռնէն և նշմարեց Ֆէլթօնը, որ արագապէս մէկ կողմ կեցաւ Միլէտիին կողմէ չտեսնուելու համար։

Այն ատեն ծունկի եկաւ և սկսաւ աղօթել։

—Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ, գիտէք թէ ինչ սուրբ դատի մը համար կը տառապիմ, ոյժ տուէք ուրեմն ինծի որ տառապիմ։

Դուռը բացուեցաւ մեղմով։ Գեղանի աղերսարկուն դառն ձայնը չլսելու զարկուած և արտասուալի ձայնով շարունակեց։

—Վրէժխնդի՛ր Աստուած, Բարի՛ Աստուած, պիտի թողո՞ւք որ այս մարդուն ահռելի ծրագիրները գործադրուին։

Այն ատեն Միլէտի չլսել ձեւացուց Ֆէլթօնի ոտքին ձայնը և մտածումի արագութեամբ ոտք ելնելով կարմրեցաւ իբր թէ ամօթահար եղած ըլլար ծունկի վրայ գտնուած ըլլալուն համար։

—Չեմ սիրեր աղօթողները անհանգիստ ընել, Տիկին, ըսաւ Ֆէլթօն ծանրօրէն, ուստի իմ պատճառովս անհանգիստ մի ըլլաք, կ'աղաչեմ։

—Ինչէ՞ն գիտէիք որ կ'աղօթէի, պարոն, ըսաւ Միլէտի, հեծկլտացող ձայնով մը, կը սխալիք, պարոն չէի աղօթեր։

—Տիկին, պատասխանեց Ֆէլթօն միեւնոյն ծանր ձայնով, թէեւ աւելի անուշ շեշտով մը, կը կարծէ՞ք թէ իրաւունք ունենամ արգիլելու արարած մը որ իր արարիչին առջեւ կ'երկրպագէ։ Աստուած չընէ, և յետոյ զղջումը շատ կը վայլէ յանցաւորներուն։ Յանցաւոր մը ի՛նչ ոճիր ալ գործած ըլլայ, ինծի համար նուիրական է երբ Աստուծոյ կ'աղօթէ։

—Յանցաւո՞ր, ե՞ս, ըսաւ Միլէտի ժպիտով մը որ վերջին դատաստանին հրեշտակն անգամ զինաթափ պիտի ընէր։ Յանցաւո՞ր, Աստուած իմ, դուն գիտես թէ յանցաւո՞ր եմ թէ ոչ։ Պարո՞ն, ըսէք թէ դատապարտուած եմ, հոգ չէ, բայց գիտէք թէ Աստուած որ նահատակներ կը սիրէ, թոյլ կուտայ որ անմեղները դատապարտուին երբեմն։

—Եթէ դատապարտուած ըլլաք կամ թէ նահատակ պատասխանեց Ֆէլդօն, աւելի պատճառ մըն է աղօթելու համար և ես իսկ պիտի օգնեմ ձեզ իմ աղօթքներովս։

—Օ՛հ, դուք արդար մըն էք, պոռաց Միլէտի, անոր ոտքը իյնալով, տեսէք, այլ ևս չեմ կրնար դիմանալ, վասնզի կը վախնամ որ ոյժս կը կորսնցնեմ այն միջոցին երբ ոյժի պէտք պիտի ունենամ պայքար մղելու և հաւատքս խոստովանելու համար։ Մտիկ ըրէք ուրեմն յուսահատ կնոջ մը աղերսին։ Ձեզ կը խաբեն, պարոն, բայց խնդիրը ատոր վրայ չէ, շնորհ մը միայն կը խնդրեմ ձենէ և եթէ հաւանիք, պիտի օրհնեմ ձեզ թէ՛ այս և թէ հանդերձեալ աշխարհին մէջ։

—Տիրոջը խօսեցէք, տիկին, ըսաւ Ֆէլդօն, բարեբախտաբար ես պաշտօն չունիմ ոչ ներելու և ոչ պատժելու և Աստուած ինձմէ աւելի բարձր մարդու մը վրայ ձգած է այս պատասխանատուութիւնը։

—Ո՛չ, ձե՛զի, միայն ձեզի ձգած է։ Մտիկ ըրէք, փոխանակ իմ նշաւակութեանս աջակից դառնալու...։

—Եթէ այդ անպատուութեան արժանի եղաք, Տիկին, եթէ այդ նշաւակութեան տեղի տուիք, պէտք է կրէք զայն։

—Ի՞նչ կ'ըսէք, օ՛հ, չէք հասկնար միտքս. Երբ նշաւակութեան խօսք ընեմ, դուք կը կարծէք թէ պատիժի՞ մը, բանտի մը կամ մահուան խօսք կ'ընեմ։ Երանի թէ այնպէս ըլլար։ Մահը կամ բանտը հոգս անգամ չեն։

—Չեմ հասկնար, Տիկին։

—Կամ թէ չհասկնալու կը զարնէք, պարոն, պատասխանեց կալանաւորուհին տարակոյսի ժպիտով մը։

—Ո՛չ, Տիկին, կ'երդնում զինուորի պատւոյս, քրիստոնեայի հաւատքիս վրայ։

—Ի՞նչպէս, իմ մասիս Լորտ Ուինդըրի ծրագիրներուն անտեղեա՞կ էք։

—Այո՛։

—Անկարելի է, դուք որ անոր մտերիմն էք։

—Ես սուտ չեմ խօսիր երբէք, Տիկի՛ն։

—Օ՛հ, միտքը այնքան յայտնի է որ դիւրին է գուշակել։
—Ես չեմ աշխատիր բան մը գուշակելու։ Կը սպասեմ
որ յայտնեն ինծի և ձեր ներկայութեան ինծի ըսածներէն զատ
Լորտ Ուինդըր բան մը չէ յայտնած ինծի։ անհաւատալի
—Բայց, պոռաց Միլէտի, ճշմարտութեան
չեշտով մը, դուք անոր մեղսակիցը չէ՞ք ուրեմն, չէ՞ք գիտեր
ուրեմն թէ ինծի համար կը պատրաստէ անպատուութիւն մը,
որուն չեն հաւասարիր աշխարհի բոլոր պատիժները։
—Կը սխալիք, Տիկին, ըսաւ Ֆէլդօն, կարմրելով Լորտ
Ուինդըր այդպիսի ոճիր մը գործելու կարող չէ։
—Աղէկ, ըսաւ Միլէտի ինքնիրեն, Ֆէլդօն առանց գիտնալու թէ ի՞նչ է խնդիրը, ոճիր կ'անուանէ զայն։
Յետոյ բարձր ձայնով շարունակեց.
—Գարշելիին բարեկամը ամէն բան ընելու կարող է։
—Որո՞ւ համար կ'ըսէք գարշելի, հարցուց Ֆէլդօն։
—Անգլիոյ մէջ կա՞յ ուրիշ մարդ մը, որուն պատշաճի
այսպիսի անուն մը։
—Ճօրճ Վիլիըրսի՞ համար կ'ըսէք, հարցուց Ֆէլդօն որուն
աչքերը բոցավառեցան։
—Զոր հեթանոսները, անհաւատները կ'անուանեն Պըքինկէմի դուքս, աւելցուց Միլէտի։ Չէի կարծեր որ բովանդակ
Անգլիոյ մէջ գտնուի անգլիացի մը որ այսքան երկար բացատրութեան պէտք ունենայ ճանչնալու համար այն մարդը,
որուն վրայ խօսիլ կ'ուզէի։
—Աստուծոյ ձեռքը անոր վրայ տարածուած է, ըսաւ
Ֆէլդօն, իրեն արժանի եղած պատիժէն պիտի չազատի։
Ֆէլդօն դուքսին հանդէպ կ'արտայայտէր ատելութեան
այն զգացումը զոր բոլոր անգլիացիները կը տածէին անոր
դէմ։ Կաթոլիկներն իսկ, զայն կ'անուանէին հարստահարիչ,
կաշառակեր, ցոփակեաց և զոր մաքրակրօնները պարզապէս
սատանայ կ'անուանէին։
—Օ՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, պոռաց Միլէտի, երբ
կը պաղատիմ քեզի որ այդ մարդուն արժանի եղած պատիժը

անօրինես, գիտես թէ անձնական վրէժխնդրութեան մը համար չէ, այլ բովանդակ ժողովուրդի մը փրկութեանը համար։

—Կը ճանչնա՞ք զայն ուրեմն, հարցուց Ֆէլթօն։

—Վերջապէս հարցում կ'ուղղէ ինծի, ըսաւ Միլէտի ինքնիրեն, այսքան շուտ այդքան մեծ արդիւնքի մը հասած ըլլալուն ուրախութիւնովը արբշիռ։ Կը հարցնէք թէ կը ճանչնա՞մ զայն։ Օ՛հ, այո՛, կը ճանչնամ դժբախտութենէս, իմ յաւիտենական դժբախտութենէս։

Եւ Միլէտի թեւերը գալարեց իբրեւ թէ վիշտի բարձրագոյն աստիճանին հասած ըլլար։ Ֆէլթօն անշուշտ զգաց ինքնիրեն թէ ուժաթափ կ'ըլլար և քայլ մը առաւ դէպ ի դուռը։ Կալանաւորուհին, որ աչքէ չէր հեռացներ զայն, ետեւէն վազեց և կեցուց զայն։

—Պարոն, պոռաց, բարի եղիք, գթած եղիք, մտիկ ըրէք աղաչանքիս, այն դանակը, զոր պառոնը աղետալի խոհեմութիւնով մը ձեռքէս առաւ, վասնզի գիտէ թէ ի՛նչ բանի պիտի գործածեմ զայն, օ՛ն, մինչեւ վերջը մտիկ ըրէք ինծի, այն դանակը վայրկեան մը միայն դարձուցէք ինծի, շնո՛րհ, գըթո՛ւթիւն։ Տեսէ՛ք, ձեր ծունգերուն կը փարիմ, դուռը պիտի գոցէք, ես ձեզի դէմ չէ որ վշտացած եմ։ Աստուած իմ, ձեզի դէմ վշտանալ, դուք որ միակ արդար, բարի, կարեկից անձն էք, որուն հանդիպած ըլլամ, դուք որ իմ ազատարարս պիտի ըլլաք թերեւս, վայրկեան մը այն դանակը տուէք, վայրկեան մը միայն, դրան ծակէն ձեզի պիտի դարձնեմ նորէն։ Միայն վայրկեան մը, Մ. Ֆէլթօն, և իմ պատիւս պիտի փրկէք։

—Անձնասպան պիտի ըլլա՞ք, պոռաց Ֆէլթօն սոսկումով և մոռցաւ ձեռքերը քաշել կալանաւորուհիին ձեռքերէն։

—Ըսի, պարոն, մրմռաց Միլէտի ձայնը մեղմացնելով և տախտակամածին վրայ իյնալով. գաղտնիքս ըսի։ Ամէն բան գիտէ։ Աստուած իմ, կորսուա՜ծ եմ։

Ֆէլթօն կեցած էր ոտքի վրայ, անշարժ, վարանոտ։

—Դեռ կը տարակուսի, խորհեցաւ Միլէտի, կ'երեւայ թէ պէտք եղածին չափ լաւ չկատարեցի դերս։

Նրբանցքին մէջ ոտքի ձայն լսուեցաւ։ Միլէտի լորտ Ուինդըրի քայլափոխը ճանչցաւ։ Ֆէլթօն ալ ճանչցաւ և դէպ ի դուռը գնաց։

Միլէտի անոր վրայ խոյացաւ։

—Օ՛հ, խօսք մը չընէք, ըսաւ ներամփոփ ձայնով մը, բռնաւորներուս մասին խօսք մը չընէք այդ մարդուն, ապա թէ ոչ կորսուած եմ և դուք էք որ...։

Ցեստյ, որովհետեւ ոտքի ձայնը կը մօտենար, լռեց վախնալով որ իր ձայնը կը լսուի և անսահման սոսկումի շարժումով մը իր աղուոր ձեռքը դրաւ Ֆէլթօնի բերնին վրայ։ Ֆէլթօն մեղմով ետ հրեց Միլէտին, որ գնաց ինկաւ թիկնաթոռի մը վրայ։

Լորտ Ուինդըր դրան առջեւէն անցաւ առանց կենալու։
Անոր քայլերուն ձայնին հեռանալը լսուեցաւ։

Ֆէլթօն որ մեռելի պէս տժգունած էր, քանի մը վայրկեան մտիկ ըրաւ ու երբ աղմուկը մարեցաւ բոլորովին, շունչ առաւ մարդու մը պէս որ երազէ կ'արթննայ և խոյացաւ սենեակէն դուրս։

—Ա՛հ, ըսաւ Միլէտի, ինք ալ մտիկ ընելով Ֆէլթօնի ոտնաձայնին, որ կը հեռանար լորտ Ուինդըրի հակառակ ուղղութեամբ, վերջապէս իմս ես ուրեմն։

Ցեստյ ճակատը մթագնեցաւ։

—Եթէ պառոնին, խօսի, ըսաւ, կորսուած եմ, վասնզի պառոնը, որ լաւ գիտէ թէ անձնասպան պիտի չըլլամ՝ իր ներկայութեանը դանակ մը պիտի տայ ինծի և պիտի տեսնէ
որ այս բոլոր յուսահատութիւնը խաղ մըն է միայն։
Գնաց կեցաւ հայելիին առջեւ և ինքզինքը դիտեց։ Երբեք այսքան գեղեցիկ եղած չէր։
—Օ՛հ, այո՛, ըսաւ ժպտելով, բայց բան մը պիտի չըսէ
անոր։
Իրիկունը, լորտ Ուինդըր ճաշին ժամանակ եկաւ։
—Պառոն, ըսաւ անոր Միլէտի, ձեր ներկայութիւնը միթէ անհրաժեշտ դարմա՞ն է իմ գերութեանս, կարելի չէ՞ որ

ձեր այցելութիւններուն ինծի պատճառած այս յաւելուածական տանջանքը խնայէք։

—Ինչպէս, սիրելի քոյր, ըսաւ Ուինդըր, միթէ դուք չէի՞ք որ զգայնօրէն իմացուցիք ինծի այդ սիրուն բերնով, որ այսօր այնքան անգութ կ'երեւայ ինծի համար, թէ Անգլիա եկաք միմիայն զիս տեսնելու նպատակով, վայելք մը, որուն կարօտը կ'զգայիք այնքան բուռն կերպով որ ամէն վտանգ աչք առիք, ծովախտ, փոթորիկ, գերութիւն։ Լա՛ւ ուրեմն, ահաւասիկ ձեր դէմն եմ, գոհ եղիք։ Եւ յետոյ, այս անգամուան այցելութիւնս պատճառ մը ունի։

Միլէտի սարսռաց։ Կարծեց թէ Ֆէլդօն խօսած էր։ Այն կինը, որ այնքան հզօր ու հակընդդէմ յուզումներու ենթարկուած էր, թերեւս կեանքին մէջ երբեք ունեցած չէր սրտի այնքան ուժգին բաբախում։

Նստած էր։ Լորտ Ուինդըր թիկնաթոռ մը առաւ, Միլէտիին քովը տարաւ և նստեցաւ։ Յետոյ գրպանէն թուղթ մը հանելով բացաւ ծանրօրէն։

—Տեսէք, ըսաւ, կ'ուզէի ցոյց տալ սա տեսակ մը անցագիրը, զոր ես ինքս խմբագրեցի և որ այսուհետեւ ձեզի պիտի ծառայէ իբրեւ կարգաթիւ մը այն կեանքին մէջ, զոր կը հաւանիմ ձեզի թողելու։

Յետոյ, աչքերը Միլէտիէն թուղթին վրայ դարձնելով, կարդաց։

«Հրաման տրուած է տարագրելու...»։

—Անունը բաց թողուած է, ընդմիջեց Ուինդըր, եթէ նախապատուութիւն մը ունիք, կ'իմացնէք ինծի, և կը բաւէ որ Լոնտոնէն հազար մղոն հեռու, ուր որ ուզէք, պիտի չը մերժուի ձեր խնդրանքը։ Կը շարունակեմ ուրեմն։

«Հրաման տրուած է տարագրելու... Շարլօդ Պէքսըն անուն կինը որ Ֆրանսայի դատական իշխանութեան կողմէ խարանուած, բայց պատժուելէն ետք ազատ թողուած է։ Պիտի բնակի այդ վայրը, առանց բնաւ երեք մղոնէ անդին հեռանալու։ Եթէ փախուստի փորձ ընէ, մահուան պատիժը պի-

տի գործադրուի։ Օրական հինգ շիլին պիտի առնէ իր բնակութեան և սնունդի ծախքերուն համար։»

—Այդ հրամանագիրը ինծի չվերաբերիր, պատասխանեց Միլէտի պաղօրէն, քանի որ իմ անունէս տարբեր անուն մը կայ անոր մէջ։

—Անո՞ւն մը, միթէ դուք անուն ունի՞ք։

—Ձեր եղբօրը անունը կը կրեմ։

—Կը սխալիք, իմ եղբայրս ձեր երկրորդ ամուսինն է, և ձեր առաջին ամուսինը ողջ է դեռ։ Անոր անունը ըսէք և Շարլօդ Պէքսընի տեղ այն անունը դնեմ։ Չէ՞ք ըսեր, լռութի՞ւն կը պահէք, լաւ, Շարլօդ Պէքսըն անունով պիտի բանտարկուիք։

Միլէտի պատասխան չտուաւ, միայն թէ այս անգամ ո՛չ թէ կեղծիքէն, այլ սարսափէն էր։ Կարծեց թէ հրամանը իսկոյն պիտի գործադրուի։ Խորհեցաւ թէ լորտ Ուինդըր իր մեկնումը փութացուցած էր։ Ուստի պահ մը չփոթեցաւ, բայց յանկարծ նշմարեց որ հրամանագիրին վրայ ստորագրութիւն չկար։

Այս գիւտին վրայ զգացած ուրախութիւնը այնքան մեծ եղաւ որ չկրցաւ ծածկել։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ լորտ Ուինդըր, որ գուշակեց անոր մտքէն անցածը, այո՛, ստորագրութիւն կը փնտռէք և ինքնիրեն կ'ըսէք. «Ամէն բան կորսուած չէ, քանի որ այս թուղթին վրայ ստորագրութիւն չկայ, զիս սարսափեցնելու համար միայն ցոյց կուտան ինծի»։ Կը սխալիք։ Վաղը այս հրամանագիրը պիտի ղրկուի լորտ Պըքինկէմին, միւս օրը պիտի գայ իր ձեռքով ստորագրուած և կնքուած և քսանըչորս ժամ ետքը, հրամանագիրը պիտի գործադրուի։ Ըսողը ես եմ ձեզի։ Մնաք բարով, Տիկի՛ն։ Ամբողջ ըսելիքս աս էր։

—Իսկ ես պիտի պատասխանեմ ձեզի պարոն, թէ իշխանութեան այս զեղծումը, կեղծ անունի մը տակ այս աքսորը զարշելի բաներ են։

—Աւելի՞ աղէկ կը սեպէք ձեր բուն անունովը կախուե-

լու, Միլէտի։ Գիտէք թէ անգլիական օրէնքները անողոք են ամուսնական զեղծումի մասին։ Բացէ ի բաց ըսիք։ Թէև իմ կամ մանաւանդ եղբօրս անունը այս ամէնուն մէջ խառնուած է, բայց հրապարակային դատավարութեան մը գայթակղութիւնը աչք կ'առնեմ ապահով ըլլալու համար թէ յաւէտ պիտի ազատիմ ձենէ։

Միլէտի չպատասխանեց, բայց դիակի մը պէս տժգունեցաւ։

—Օ՛հ, կը տեսնեմ որ նախամեծար կը համարէք տարագրութիւնը։ Սքանչելի է, տիկին, հին առած մը կայ, որ կ'ըսէ թէ ճամբորդութիւնները կը հրահանգեն երիտասարդութիւնը։ Շիտակը, իրաւունք ունիք վերջապէս, կեանքը աղուոր բան է։ Կը մնայ կարգադրել հինգ շիլինի խնդիրը։ Քիչ մը ժլատ կ'երեւամ, չէ՞։ Պատճառը սա է թէ չեմ ուզեր որ ձեր պահապանները կաշառէք։ Արդէն ձեր հրապոյրները կան, զանոնք գլխէ հանելու համար։ Գործածեցէք ձեր հրապոյրները եթէ Ֆէլթօնի մասին ձեր անյաջողութիւնը զզուեցուցած չէ ձեզ այս կարգի փորձերէ։

—Ֆէլթօն խօսք չէ բացեր, ըսաւ Միլէտի ինքնիրեն։ Ուրեմն ամէն յոյս կորսուած չէ։

—Եւ հիմա, Տի՛կին, կը հեռանամ ձեր քովէն։ Վաղը կուգամ իմացնելու թէ թղթատարը ճամբայ հանած եմ։

Լորտ Ուինթըր ոտք ելաւ, հեգնօրէն ողջունեց Միլէտին և մեկնեցաւ։

Միլէտի շունչ առաւ։ Տակաւին չորս օր ունէր և չորս օրը բաւական էր Ֆէլթօնը գլխէ հանելու։

Սակայն սոսկալի գաղափար մը ինկաւ միտքը։ Լորտ Ուինթըր թերեւս նոյն ինքն Ֆէլթօնը ղրկէր Պըքինկէմին ստորագրել տալու համար հրամանագիրը։ Այս կերպով Ֆէլթօնը իր ձեռքէն կը փախցնէր, և որպէս զի կալանաւորուհին յաջողէր, պէտք էր որ իր հրապոյրին մօտութիւնը չարունակուէր։

.Սակայն, ինչպէս ըսինք, բան մը կար որ կ'ապահովէր զինք։ Ֆէլթօն խօսք բացած չէր։

Միլէտի չուզեց լորտ Ուինթըրի սպառնալիքներէն յուզուած երեւալ։ Սեղան նստաւ ու ճաշեց։

Յետոյ, ինչպէս ըրած էր առջի իրիկունը, ծունգի եկաւ և բարձրաձայն աղօթեց։ Առջի իրիկուան պէս, զինուորը դադրեցաւ քալելէ և կանգ առաւ մտիկ ընելու համար։

Շատ չանցած, Միլէտի լսեց պահակին ոտնաձայնէն աւելի թեթեւ ոտնաձայն մը, որ նրբանցքին խորէն կուգար և որ կանգ առաւ դրան առջեւ։

—Ա՛ն է, ըսաւ.

Եւ սկսաւ նոյն կրօնական երգը, որ առջի իրիկուն այնքան բուռն կերպով յուզած էր Ֆէլթօնը։

Բայց դուռը գոց մնաց, թէև անուշ, լիցուն և հնչեղ իր ձայնը աւելի ներդաշնակ ու աւելի սրտայոյզ կերպով թրթռաց։ Միլէտի, դռնակին վրայ գողունի ակնարկ մը նետելով, վանդակին մէջէն կարծեց տեսնել երիտասարդին հրավառ աչքերը։ Բայց, իրականութիւն թէ տեսիլք, Ֆէլթօն այս անգամ իր անձին վրայ իշխանութիւն բանեցուց և ներս չմտաւ։

Միայն, իր երգին աւարտելէն քանի մը վայրկեան ետք, Միլէտի կարծեց լսել խորունկ հառաչ մը։ Յետոյ միևնոյն ոտնաձայնը, որուն մօտենալը լսած էր, ծանր ծանր և կարծես թէ ցաւելով հեռացաւ:

Ը.

ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ՕՐ

Հետեւեալ օրը, Ֆէլթօն Միլէտիին քով գնաց, տեսաւ որ անիկա թիկնաթոռի մը վրայ ելած և ձեռքը բռնած էր չուան մը, զոր հիւսուած էր ժապաւէնի ձեւով պատռտուած պաթիսթէ քանի մը թաշկինակ իրարու կապելով։ Դուռը բացած ատեն Ֆէլթօնի հանած աղմուկին վրայ, Միլէտի թիկնաթոռէն վար ցատկեց թեթեւակի և փորձեց պահել բռնած չուանը։

Երիտասարդը սովորականէն աւելի տժգոյն էր և անքու-

նութենէն կարմրցած աչքերը կը ցուցնէին թէ տենդային գի-
շեր մը անցուցած էր։

Սակայն ճակտին վրայ սովորականէն աւելի խստութիւն
կար։

Ծանր ծանր մօտեցաւ Միլէտիին, որ նստած էր, և սպա-
նիչ չուանին մէկ ծայրէն բռնելով, զոր Միլէտի անզգուշու-
թիւնով կամ դիտումով դուրս ձգած էր։

— Ի՞նչ է աս, Տիկի՛ն, հարցուց պաղօրէն։

— Ոչինչ, ըսաւ Միլէտի ժպտելով այն վշտագին արտա-
յայտութիւնով, զոր այնքան լաւ գիտէր տալ իր ժպիտին,
տաղտուկը կալանաւորներուն մահացու թշնամին է․ Կը տաղտ-
կանայի և այս չուանը հիւսելով զբօսնեցայ։

Ֆէլդօն աչքը բարձրացուց պատին այն կողմը, որուն
առջև Միլէտին տեսած էր թիկնաթոռին վրայ, ուր հիմա նըս-
տած էր և գլխին վերև նշմարեց ամրցած ակիշ մը, որ թէ
լաթեր և թէ զէնքեր կախելու կը գործածուէր։

Սարսռաց և կալանաւորուհին տեսաւ այս սարսուռը,
վասնզի թէև աչքերը վար առած էր, բայց իր ուշադրութե-
նէն բան մը չէր վրիպեր։

— Ի՞նչ կ'ընէիք այս թիկնաթոռին վրայ կեցած, հարցուց.

— Ձեզի ի՞նչ, պատասխանեց Միլէտի։

— Բայց կը փափաքիմ գիտնալ, ըսաւ Ֆէլդօն։

— Մի՛ հարցաքննէք զիս, ըսաւ կալանաւորուհին, գիտէք
թէ մեզի՝ ճշմարիտ քրիստոնեաներուս արգիլուած է սուտ
խօսիլ։

— Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ Ֆէլդօն, հիմա ձեզի պիտի ըսեմ
թէ ի՛նչ պիտի ընէիք։ Ի գործ դնէիք այն աղետալի խորհուր-
դը, զոր կը սնուցանէք ձեր մտքին մէջ։ Լա՛ւ խորհեցէք, Տի-
կի՛ն, եթէ մեր Աստուածը կ'արգիլէ սուտ խօսիլը, աւելի խըս-
տութեամբ կ'արգիլէ անձնասպան ըլլալը․

— Երբ Աստուած կը տեսնէ որ անիրաւ տեղը հալածուած
իր արարածներէն մէկը անձնասպանութեան և անպատուու-
թեան միջև կը գտնուի, հաւատացէք ինծի, պարոն, պատա-

խանեց Միլէտի խորին համոզումի շեշտով մը, Աստուած կը
ներէ անձնասպանութիւնը վասնզի այդ անձնասպանութիւնը
նահատակութիւն մը կ'ըլլայ։

— Ձեր միտքը բացատրեցէք, Տի՛կին, խօսեցէք, յանուն
Աստուծոյ։

— Կ'ուզէք որ իմ դժբախտութիւններս պատմեմ ձեզի որ-
պէսզի առասպելի տե՞ղ դնէք զանոնք, կ'ուզէք որ իմ խոր-
հուրդներս ըսեմ ձեզի որպէսզի իմ հալածիչի՞ս իմացնէք։ Ո՛չ,
պարոն։ Եւ յետոյ, ձեզի համար ի՞նչ կարեւորութիւն ունի
դժբախտ դատապարտեալի մը կեանքը կամ մահը։ Դուք միայն
մարմնոյս համար պատասխանատու էք, այնպէս չէ՞։ Կը բաւէ
որ դիակ մը ներկայացնէք և այդ դիակն ալ իմս ըլլայ, աւե-
լի բան մը պիտի չպահանջուի ձենէ ու թերեւս նոյն իսկ ձեր
վարձքը պիտի կրկնապատկուի․

— Իմ, Տի՛կին, իմ, պոռաց Ֆէլդօն․ Կը կարծէ՞ք որ ձեր
կեանքին գինը պիտի ընդունիմ երբեք։ Օ՜հ, դուք ձեր ըսա-
ծին վրայ չէք խորհիր։

— Թողէք որ միտքս դրածը ընեմ, Ֆէլդօն ըսաւ Միլէտի
վերանալով։ Ամէն զինուոր փառասէր է, այնպէս չէ՞։ Դուք
տեղակալ էք, է՛, ուրեմն, իմ յուղարկաւորութեանս պիտի
հետեւիք հարիւրապետի աստիճանով։

— Բայց ի՞նչ ըրի ես ձեզի որ այդպիսի պատասխանա-
տուութիւն մը կը բեռցնէք իմ վրաս մարդոց և Աստուծոյ առ-
ջև, ըսաւ Ֆէլդօն ցնցուած։ Քանի մը օրէն պիտի հեռանաք
հոսկէ, Տի՛կին, ձեր կեանքը իմ պահպանութեանս ներքև պի-
տի չգտնուի այլ ևս և այն ատեն ուզածնիդ պիտի ընէք, աւել-
ցուց հառաչելով։

— Ըսել է որ, պոռաց Միլէտի, իբրև թէ չէր կրնար դի-
մադրել սուրբ զայրոյթի մը, դուք բարեպաշտ մարդ մը, դուք,
զոր արդար կ'անուանեն, ուրիշ բան չէք ուզեր բայց եթէ իմ
մահուանս համար մեղապարտ և անհանգիստ չըլլա՛լ։

— Պարտաւոր եմ ձեր կեանքին վրայ հսկել, Տի՛կին, և
պիտի հսկեմ։

— Բայց միթէ կը հասկնա՞ք ձեր կատարած պաշտօնը, որ

արդէն անօգուտ է եթէ յանցաւոր ըլլայի։ Իսկ եթէ անմեղ ըլլամ, ի՞նչ անուն պիտի տաք, Աստուած ի՞նչ անուն պիտի տայ անոր։

—Ես զինուոր եմ, Տէ՛կին, և տրուած հրամաններս կը կատարեմ։

—Կը կարծէ՞ք թէ վերջին դատաստանին օրը, Աստուած կոյր դահիճները պիտի զատէ անիրաւ դահիճներէն։ Ձէք ուզեր որ մարմինս սպաննեմ, մինչդեռ հոգիս սպաննել ուզող մարդուն կամակատա՛րը կ'ըլլաք։

—Բայց, նորէն կ'ըսեմ, աւելցուց Ֆէլդօն ցնցուելով, ո՛և է վտանգ չսպառնար ձեզի և լորտ Ուինթըրի համար կ'երաշխաւորեմ իմ անձիս պէս։

—Անմի՛տ, պոռաց Միլէտի, խե՜ղճ անմիտ որ կը համարձակի ուրիշներուն երաշխաւոր ըլլալ, մինչդեռ ամէնէն իմաստունները, ամէնէն աստուածավախները կը վարանին նոյն իսկ իրենց անձին երաշխաւոր ըլլալու, անմի՛տ, որ ամէնէն հզօրին և ամէնէն բարեբախտին կողմը կը բռնէ ամէնէն տկարը և ամէնէն դժբախտը ընկճելու համար։

—Անկարելի է, Տի՛կին, անկարելի է, մրմռաց Ֆէլդօն, որ ի սրտէ կ'զգար այս փաստին ճշմարտութիւնը։ Իբրև կալանաւորուհի, իմ ձեռքովս չէ որ պիտի գտնէք ձեր ազատութիւնը. Իբրև կենդանի, իմ ձեռքովս չէ որ պիտի կորսնցնէք ձեր կեանքը։

—Այո՛, պոռաց Միլէտի, բայց պիտի կորսնցնեմ ինչ որ ինծի համար կեանքէն աւելի սիրելի է, պատիւս պիտի կորսնցնեմ, Ֆէլդօն, և դուք էք զոր Աստուծոյ և մարդերուն առջև պատասխանատու պիտի բռնեմ իմ անպատուութեանս և նշաւակութեանս համար։

Այս անգամ Ֆէլդօն, ո՛րքան ալ անկարեկիր ըլլար կամ այնպէս ձևացնէր, չկրցաւ դիմադրել այն գաղտնի ազդեցութեան, որ արդէն գրաւած էր զինք։ Երազատեսի մը, անըրթեան ջակին հաւատքի մը հրավառ երազներով տոգորուած ուղեղի մը և երկինքի այրող սիրովը և մարդերու լափլիզող ատելու-

թիւնովը վառած սրտի մը համար շատ իսկ էր տեսնել այս այնքան գեղանի և սպիտակաթոյր կինը, մերթ պաղատագին, մերթ սպառնալից։

Միլէտի տեսաւ խռովքը։ Բնազդումով զգաց երիտասարդ մոլեռանդին երակներուն մէջ արեան հետ այրող ներհակ կիրքերու բոցը և ճարտար զօրապետի մը պէս, որ թշնամիին նահանջելու պատրաստ ըլլալը տեսնելով անոր վրայ կը քալէ յաղթութեան ճիչ մը արձակելով, ոտք ելաւ, վաղնջական կրօնաւորուհիի մը պէս գեղանի, քրիստոնեայ կոյսի մը պէս ներշնչուած, և թեւը տարածած, վիզը բաց, մազերը ցրուած, շրջազգեստը մէկ ձեռքով կուրծքին վրայ ամփոփած և ակնարկը լուսաւորուած այն կրակով, որ արդէն խռոված էր երիտասարդ մաքրակրօնին զգայնութիւնը, անոր մօտ գնաց և սրտայոյզ եղանակով մը և իր այնքան անուշ ձայնովը, որուն կուտար սոսկալի շեշտ մը, երգեց.

Բաղդին յանձնէ իր զոհը
առիւծներուն նետէ նահատակը
Աստուած զղջալ պիտի տայ քեզ
անդունդէն կը պոռամ անոր։

Ֆէլդօն քարացաւ մնաց այս տարօրինակ երգին ազդեցութեանը տակ։

—Ո՞վ էք դուք, ո՞վ էք դուք, պոռաց ձեռքերը միացնելով, Աստուծոյ մէկ առաքեա՞լն էք, դժոխքի պաշտօնեա՞յ էք, հրեշտա՞կ էք թէ սատանայ, Էլօա՞ կը կոչուիք թէ Աստարտէ։

—Զիս չճանչցա՞ր, Ֆէլդօն, ես ո՛չ հրեշտակ եմ, ոչ սատանայ։ Ես աշխարհի մէկ աղջիկն եմ, կրօնակից քոյր մըն եմ, այսչափ։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ Ֆէլդօն, մտքէս կ'անցնէի արդէն, բայց հիմա կը հաւտամ։

—Կը հաւտաս, և սակայն մեղսակիցն ես Բէլիայի որդիին, զոր կ'անուանեն լորտ Ուինթըր։ Կը հաւտաս, և սակայն զիս կը թողուս թշնամիներուս ձեռքը, Անգլիոյ թշնա-

մին, Աստուծոյ թշնամիին ձեռքը։ Կը հաւտաս և սակայն կը թողուս զիս ա՛յն մարդուն ձեռքը, որ աշխարհը կը լեցնէ ու կ'աղտոտէ իր հերետիկոսութիւններով և իր շուայտութիւններով այն գարշելի Սարդանապաղին ձեռքը, զոր կոյրերը կ'անուանեն Պըքինկէմի դուքս և զոր հաւատացեալները կ'անուանեն Նեռ։

—Ե՛ս, Պըքինկէմի ձեռքը թողում ձեզ, ի՞նչ կ'ըսէք։

—Աչք ունին և պիտի չտեսնեն, ականջ ունին և պիտի չլսեն, պոռաց Միլէտի։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ Ֆէլդօն ձեռքը տանելով քրտնաթաթախ ճակտին, որպէս թէ վերջին տարակոյս մը խլելու համար անկէ, այո՛, կը ճանչնամ ձայնը, որ երազներուս մէջ կը խօսի ինծի, այո՛, կը ճանչնամ դիմագծերը այն հրեշտակին, որ ամէն գիշեր կ'երեւայ ինծի պոռալով իմ հոգիիս, որ չի կրնար քնանալ. «Զա՛րկ, փրկէ՛ Անգլիան, փրկէ՛ քու անձդ, վասն զի պիտի մեռնիս առանց Աստուծոյ բարկութիւնը իջեցնելու։» Խօսեցէ՛ք, խօսեցէ՛ք, պոռաց Ֆէլդօն, հիմա կրնամ հասկնալ ձեզ։

Սոսկալի ուրախութեան փայլակ մը ցայտեց Միլէտիի աչքերէն, մտածումի պէս արագ։

Ո՛րքան ալ վաղանցիկ ըլլար այս մարդասպան նշոյլը, Ֆէլդօն տեսաւ զայն և սարսռաց, իբրեւ թէ այդ նշոյլը Միլէտիի սրտին անդունդը լուսաւորած ըլլար։

Ֆէլդօն յանկարծ յիշեց լորտ Ուինդըրի ազդարարութիւնները, Միլէտիի հրապոյրները, անոր ժամանումին ատեն իր առաջին փորձերը։ Քայլ մը նահանջեց և գլուխը ծռեց, բայց առանց անոր երեսը նայելէ դադրելու։ Կարծես թէ իր աչքերը, այդ տարօրինակ արարածէն կախարդուած ըլլալով, չէին կրնար զատուիլ անոր աչքերէն։

Միլէտի այս վարանումին իմաստը սխալ ըմբռնող կին մը չէր։ Իր առերեւոյթ յուզումներուն տակ, իր պաղարիւնութիւնը կորսնցուցած չէր բնաւ։ Տակաւին Ֆէլդօն չպատասխանած և այս խօսակցութիւնը վերացումի նոյն դժուա-

րին շեշտով վերսկսելու պարտաւորուելէ առաջ, ձեռքերը վար ձգեց, որպէս թէ կանացի տկարութիւնը կը յաղթանակէր ներշնչուած կնոջ։

—Բայց ո՛չ, ըսաւ Միլէտի, ինծի տրուած չէ Յուդիթը ըլլալ, որ Բէդուլիան պիտի ազատէ այդ Հօլոֆեռնէսէն։ Յաւիտենականին սուրը շատ ծանր է իմ բազուկիս համար։ Թողէք ուրեմն որ մահուան շնորհիւ ազատիմ անպատուութենէ, Թողէք որ նահատակուիմ։ Ես ձենէ ո՛չ ազատութիւն կ'ուզեմ, ինչպէս պիտի ուզէր յանցաւոր մը, ո՛չ վրէժխնդրութիւն, ինչպէս պիտի ուզէր անհաւատ մը։ Թողէք որ մեռնիմ, այսչափ։ Կը պաղատիմ ձեզ, կը թախանձեմ ծնրադիր, Թողէք որ մեռնիմ և իմ վերջին հառաչս օրհնութիւն մը ըլլայ իմ ազատարարին համար։

Այս անուշ և աղիողորմ ձայնին, վեհերոտ, ընկճուած ակնարկին վրայ, Ֆէլդօն մօտեցաւ։ Կախարդուհին տակաւ առ տակաւ հագած էր այն մոգական զարդարանքը, զոր իր ուզածին պէս կ'առնէր կամ կը թողուր, այսինքն գեղեցկութիւնը, քաղցրութիւնը, արցունքները և մանաւանդ անդիմադրելի խայծը միսթիք հեշտութեան, որ հեշտութիւններուն ամէնէն յափշտակիչն է։

—Աւա՛ղ, ըսաւ Ֆէլդօն, մէկ բան միայն կրնամ ընել, կարեկցիլ ձեզի եթէ ապացուցանէք թէ զոհ մըն էք։ Բայց լորտ Ուինդըր ծանր գանգատներ ունի ձեզի դէմ։ Դուք քրիստոնեայ էք, կրօնակից քոյրս էք, դէպի ձեզ հակում մը կ'զգամ, ես որ իմ բարերարէս զատ ուրիշ մէկը սիրած չեմ երբեք, ես որ կեանքի մէջ մատնիչներ ու ամբարիշտներ միայն գտած եմ։ Բայց դուք, Տի՛կին, դուք որ իրապէս այնքան գեղանի ու առերեւութապէս այնքան անարատ էք, անշուշտ անիրաւութիւններ գործած էք որ լորտ Ուինդըր այսպէս կը հալածէ ձեզ։

—Աչք ունին և չեն տեսներ, ականջ ունին և չեն լսեր, կրկնեց Միլէտի անպատում քաղցրութեան շեշտով մը։

—Բայց այն ատեն խօսեցէ՛ք, խօսեցէ՛ք ուրեմն, պոռաց երիտասարդ սպան։

—Ձեզի խոստովանի՞լ իմ անպատուութիւնս, պոռաց Միլէտի, դէմքը ամօթխածութենէն կարմրելով, վասնզի մէկու մը ոճիրը յաճախ միւսին անպատուութիւնն է, կի՛ն մը, ձեզի էրիկ մարդու մը խոստովանի՞մ անպատուութիւնս։ Օ՛հ, երբե՛ք, երբե՛ք պիտի չկրնամ, շարունակեց ձեռքը աչուըր աչքերուն տանելով։

Միլէտի երկար ատեն նայեցաւ անոր երեսը այնպիսի արտայայտութիւնով մը, զոր երիտասարդ սպան իբր կասկած մեկնեց և որ սակայն ուրիշ բան չէր բայց եթէ զննութիւն և մանաւանդ կախարդելու կամք։

Ֆէլթոն ձեռքերը միացուց աղերսագին։

—Լա՛ւ ուրեմն, եղբօրս կը վստահիմ, ըսաւ Միլէտի։ Պիտի համարձակիմ խոստովանիլ։

Այս միջոցին լսուեցաւ լորտ Ուինտըրի ոտնաձայնը, բայց Միլէտիի սոսկալի տագրը այս անգամ չգոհացաւ դրան առջեւէն անցնելով և հեռանալով, ինչպէս ըրած էր առջի օր, այլ կեցաւ, քանի մը խօսք փոխանակեց պահակին հետ, յետոյ դուռը բացաւ ու ներս մտաւ։

Այդ քանի մը խօսքերուն փոխանակուած միջոցին, Ֆէլթոն շուտով ետ քաշուած էր և երբ լորտ Ուինտըր ներս մտաւ, կալանաւորուհիէն քանի մը քայլ հեռու կը գտնուէր։

Պարոնը ներս մտաւ ծանրօրէն, և խուզարկու ակնարկը կալանաւորուհիէն երիտասարդ սպային դարձնելով.

—Երկար ատեն է որ հոս կը գտնուիք, Ճօ՛ն, ըսաւ։ Արդեօք այս կինը իր ոճիրները պատմե՞ց ձեզի։ Այն ատեն միայն կը հասկնամ այս տեսակցութեան երկարութիւնը։

Ֆէլթոն ցնցուեցաւ և Միլէտի զգաց որ կորսուած էր եթէ չփութար մաքրակրօնին օգնութեան չհասնէր։

—Ա՛հ, դուք կը վախնաք որ ձեր կալանաւորուհին կը փախչի ձեր ձեռքէն, ըսաւ, է ուրեմն, հարցուցէք ձեր արժանընտիր բանտապահին թէ քիչ մը առաջ ի՛նչ շնորհ կը խնդրէի իրմէ։

—Շնո՞րհ մը կը խնդրէիք, ըսաւ պարոնը կասկածելով։

—Այո՛, Միլորտ, աւելցուց երիտասարդը շփոթած։

—Ի՞նչ շնորհ, ըսէք տեսնեմ, հարցուց լորտ Ուինտըր։

—Դանակ մը, զոր ստանալէն վայրկեան մը ետք պիտի վերադարձնէր ինծի դանակէն, պատասխանեց Ֆէլթոն։

—Ուրեմն այստեղ մէկը պահուըտած է, զոր այս շնորհալի կինը կ'ուզէ խողխողել, աւելցուց լորտ Ուինտըր, իր հեգնոտ և արհամարհոտ ձայնովը։

—Ե՛ս կամ, պատասխանեց Միլէտի։

—Ես ձեզի առաջարկեցի որ կա՛մ Ամերիկան ընտրէք կամ Թիպըրնը, ըսաւ լորտ Ուինտըր։ Ընտրեցէք Թիպըրնը, Միլէտի։ Հաւատացէք ինծի, չուանը դանակէն աւելի ապահով է։

Ֆէլթոն ամգունեցաւ և քայլ մը յառաջացաւ խորհելով որ իր ներս մտած պահուն, Միլէտի չուան մը բռնած էր ձեռքը։

—Իրաւունք ունիք, ըսաւ Միլէտի, արդէն խորհած էի ատոր վրայ։

Ցետոյ աւելցուց խուլ ձայնով մը.

—Նորէն պիտի խորհիմ։

Ֆէլթոն սարսուռ մը զգաց մինչև իր ոսկորներուն ծուծը։

Լորտ Ուինտըր հաւանաբար նշմարեց այս շարժումը։

—Զգուշացի՛ր, Ճօ՛ն, ըսաւ, բա՛րեկամս, յոյսս քու վրադ է, զգուշացի՛ր։ Կանխաւ իմացուցած եմ քեզի։ Եւ յետոյ, քաջութիւն ունեցի՛ր, տղաս, երեք օրէն պիտի ազատինք այս արարածէն և հոն, ուր պիտի ղրկեմ զինք, այլևս ո՛չ ոքի պիտի կրնայ վնասել։

—Կը լսէ՛ք, պոռաց Միլէտի այնպիսի կերպով մը որ պառոնը կարծեց թէ խօսքը Աստուծոյ կ'ուղղէր, մինչ Ֆէլթոն հասկցաւ թէ իրեն կ'ուղղէր,

Ֆէլթոն գլուխը ծռեց և խոկաց.

Պարոնը բռնեց սպային թեւէն և գլուխը ուսին վրայէն դարձուց, որպէսզի Միլէտիին ուշադրութենէ չհեռացնէ մինչև որ դուրս ելլեն։

—Օ՛ն, օ՛ն, ըսաւ կալանաւորուհին երբ դուռը գոցուեցաւ, տակաւին կարծածիս չափ տառապած չեմ։ Ունիզըր իր սովորական յիմարութիւնը անծանօթ խոհեմութեան մը փոխեց։ Պատճառը վրէժխնդրութեան փափաքն է, որ մարդը կը փոխէ։ Իսկ Ֆէլթօն կը վարանի։ Օ՛հ, սա անիծեալ Տ՚Արդանեանին պէս մարդ մը չէ Ֆէլթօն։ Մաքրակրօն մը կոյսերը միայն կը պաշտէ։ Հրացանակիր մը կը սիրէ կիները և բազուկները միացնելով կը սիրէ։

Սակայն Միլէտի անհամբեր սպասեց, վասնզի մտքէն կ՚անցընէր որ նորէն պիտի տեսնէր Ֆէլթօնը։ Վերջապէս մեր պատմած տեսարանէն ժամ մը ետք, լսեց որ դրան առջև ցած ձայնով կը խօսին։ Ցետոյ, շատ չանցած, դուռը բացուեցաւ և Ֆէլթօն ներս մտաւ։

Երիտասարդը արագ արագ յառաջացաւ սենեակին մէջ, դուռը բաց ձգելով և Միլէտիին նշան ընելով որ ձայն չհանէ։ Դէմքը խռոված էր։

—Ի՞նչ կ՚ուզէք ինձմէ, ըսաւ Միլէտի.

—Մտիկ ըրէք, պատասխանեց Ֆէլթօն ցած ձայնով, պահակը ճամբեցի, որպէսզի կարենամ հոս մնալ, առանց ուրիշին գիտութեան և կարենամ ձեզի հետ խօսիլ, առանց ուրիշին ունկնդրութեան։ Պարոնը զարհուրելի պատմութիւն մը ըրաւ ինծի։

Միլէտի համակերպող զոհի իր ժպիտը առաւ և գլուխը ցնցեց։

—Կա՛մ դուք սատանայ էք, շարունակեց Ֆէլթօն, և կամ պարոնը, իմ բարերարս ու հայրս հրէշ մըն է։ Ձեզ կը ճանչնամ չորս օրէ ի վեր, բայց զայն կը սիրեմ երկու տարիէ ի վեր։ Հետևապէս կրնամ ձեր երկուքին միջև վարանիլ։ Մի՛ սարսափիք ձեզի ըսածներէս, համոզուելու պէտք ունիմ։ Կէս գիշերէն ետք հոս պիտի գամ և զիս պիտի համոզէք։

—Ո՛չ Ֆէլթօն, ո՛չ եղբայրս, ըսաւ, զոհողութիւնը շատ մեծ է և կ՚զգամ թէ շատ ծանր պիտի կշռէ ձեր վրայ։ Ո՛չ, ես կորսուած եմ, դուք ալ ինծի հետ կորստեան մի՛ մատ-

նուիք։ Իմ մահս կեանքէս աւելի պերճախօս պիտի ըլլայ և դիակին լռութիւնը աւելի աղէկ պիտի համոզէ ձեզ քան թէ կալանաւորուհիին խօսքերը։

—Լռեցէ՛ք, Տի՛կին, պոռաց Ֆէլթօն, և այսպէս մի խօսիք ինծի։ Հոս եկած եմ որպէսզի ձեր պատւոյն վրայ խոստանաք ինծի, որպէսզի ձեր ամէնէն նուիրական դաւանած բանին վրայ երդում ընէք որ ձեր կեանքին դէմ պիտի չդաւադրէք։

—Ձեմ ուզեր խոստանալ, ըսաւ Միլէտի, վասնզի ո՛չ ոք ինձմէ աւելի կը յարգէ երդումը, և եթէ խոստանայի, պէտք պիտի ըլլար խոստումս բռնելու։

—Լա՛ւ ուրեմն, խօսք տուէք միայն որ մինչև զիս տեսնելու վայրկեանիդ ո՛և է փորձ պիտի չընէք անձնասպան ըլլալու։ Եթէ զիս տեսնելէդ ետքը նորէն կը պնդէք, լա՛ւ. այն ատեն ազատ պիտի ըլլաք և ես իմ ձեռքովս պիտի տամ ձեզ այն զէնքը, զոր խնդրեցիք ինձմէ։

—Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ Միլէտի, ձեզի համար պիտի սպասեմ։

—Երդում ըրէք։

—Կ՚երդնում մեր Աստուծոյն վրայ։ Գո՞հ էք։

—Աղէ՛կ, ըսաւ Ֆէլթօն։ Այս գիշեր կը տեսնուինք։

Եւ սենեակէն դուրս խոյացաւ դուռը, գոցեց և դուրսը սպասեց զինուորին հրացանը ձեռքը, իբր թէ անոր տեղը պահակութիւն կ՚ընէր։

Զինուորը գալով, Ֆէլթօն զէնքը անոր տուաւ։

Այն ատեն դռան բացուածքէն, որուն մօտեցած էր, Միլէտի տեսաւ երիտասարդը որ խաչ կը հանէր եռանդագին։ Ցետոյ տեսաւ նրբանցքին մէջէն անոր հեռանալը, ծայրայեղ ուրախութիւնով։

Իսկ Միլէտի իր տեղը դարձաւ, վայրագ ժպիտ մը ունենալով չրթունքին վրայ և հայհոյելով կրկնեց Աստուծոյ անունը, որուն վրայ երդում ըրած էր, առանց երբեք զայն ճանչնալ սորվելու։

—Իմ Աստուածս, անմի՛տ մոլեռանդ, իմ Աստուածս ե՛ս եմ և այն ուր պիտի օգնէ ինծի վրէժս լուծելու։

Թ.

ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՕՐ

Սակայն Միլէտի կէս մը յաղթահարուած էր և ձեռք ձգած յաջողութիւնը իր ոյժը կը կրկնապատկէր։

Դժուար չէր յաղթել հրապուրուելու տրամադիր եղող անձերուն. ինչպէս ըրած էր մինչև այն ատեն։ Այդ մարդիկը շուտով թակարդը կ'իյնային։ Միլէտի այնքան գեղեցիկ էր որ կարելի չէր դիմադրել անոր և այնքան ճարտար էր որ մտքի բոլոր արգելքներուն կը յաղթէր։

Բայց այս անգամ պիտի պայքարէր վայրենի և անզգայ բնութեան մը դէմ։ Կրօնն ու ապաշխարանքը սովորական հրապոյրներու անընդունակ մարդ մը ըրած էին Ցելդօնը։ Այդ վերացեալ գլխին մէջ այնքան ընդարձակ յատակագիծեր, այնքան աղմկալի ծրագիրներ կը դառնային որ այլ ևս տեղ մնացած չէր սիրոյ՝ այսինքն այն զգացումին համար, որ դատարկութիւնով կը սնանի ու ապականութիւնով կը մեծնայ։

Ուրեմն Միլէտի իր կեղծ առաքինութիւնով իր մասին սոսկալի գաղափար մը ունեցող մարդու մը կարծիքը խախտած էր, և իր գեղեցկութիւնովը ազդած էր սուրբ և անբիծ մարդու մը սիրտին և զգացումներուն վրայ։ Վերջապէս մինչեւ այն ատեն իրեն իսկ անծանօթ եղած իր միջոցներուն ազդեցութեանը վրայ գաղափար մը կազմած էր այն փորձառութեամբ զոր ստացած էր ամենաըմբոստ ենթակային վրայ, զոր բնութիւնն ու կրօնը կրնան ենթարկել երբեք իր ուսումնասիրութեան։

Ասով մէկտեղ, այն իրիկունը, մէկէ աւելի անգամ յուսահատած էր իր բախտէն։ Աստուծոյ օգնութեանը չէր դիմեր, ինչպէս գիտենք, բայց մեծ հաւատք ունէր չար ոգիին վրայ։ Այն անհուն իշխանութեան վրայ որ մարդկային կեանքի բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ կը տիրապետէ և

որուն (ինչպէս ըսուած է արաբական առածի մը մէջ) նուռի հատիկ մը կը բաւէ կորսուած աշխարհ մը վերստինելու համար։

Միլէտի, որ Ցելդօնը ընդունելու համար լաւ պատրաստուած էր, կրցաւ իր պաշտպանողական զէնքերը կազմ ու պատրաստ ընել միւս օրուան համար։ Գիտէր թէ երկու օր միայն մնացած էր, թէ անգամ մը որ հրամանագիրը ստորագըրուէր Պըքինկէմի կողմէ (և Պըքինկէմ պիտի ստորագրէր նոյնքան դիւրութեամբ որքան այդ հրամանագիրը կեղծ անուն մը կը կրէր և պիտի չկրնար ճանչնալ խնդրոյ առարկայ կինը), անգամ մը որ այդ հրամանագիրը ստորագրուէր, կ'ըսենք, պառօնը անմիջապէս նաւ պիտի դնէր զինքը և գիտէր նաև թէ աքսորի դատապարտուած կիները իրենց հրապոյրներուն մէջ նուազ զօրաւոր զէնքեր կը գործածեն քան առաքինի կարծուած կիները, որոնց գեղեցկութիւնը արեւին տակ կը ճառագայթէ, և զորս ազնուապետական ցոլք մը կ'ոսկեզօծէ իր դիւթիչ նշոյլներով։ Ողորմելի և անուանարկիչ պատիժի մը դատապարտուած կին մը ըլլալը չարգիլեր գեղեցիկ ըլլալէ, բայց յաւէտ արգելք մըն է զօրաւոր ըլլալու։ Իրական արժանիք ունեցող բոլոր մարդոց պէս, Միլէտի գիտէր թէ ի՛նչ միջավայր մը կրնայ յարմարիլ իր բնութեան, իր միջոցներուն։ Աղքատութիւնը զզուանք կը պատճառէր իրեն և ստորնութիւնը իր մեծութեան երկու երրորդը կը նուազեցնէր։ Միլէտի թագուհիներու մէջ միայն թագուհի էր։ Իր տիրապետութեանը համար գոհացուած հպարտութեան հաճոյքը պէտք էր։ Ստորին էակներու հրամայելը իրեն համար նուաստացում մըն էր քան թէ հաճոյք մը։

Անշուշտ պիտի դառնար իր աքսորէն։ Այս մասին վայրկեան մը իսկ չէր տարակուսեր։ Բայց այդ աքսորը ո՞րչափ ժամանակ կրնար տեւել։ Միլէտիի պէս փառասէր և գործունեայ մէկու մը համար ձանձրոյթ կը նկատուէին այն օրերը, զորս չէին գործածեր աւելի վեր բարձրանալու համար։ Ալ դուք ըսէք թէ ի՛նչ անուն տալու է այն օրերուն, զորս մարդ կը գործածէ վար իջնելու համար։ Մէկ տարի, երկու երեք տարի,

այսինքն յուխտնութիւն մը կորսնցնել, դառնալ երբ Տ'Արդանեան, երջանիկ ու յաղթական, իր բարեկամներուն հետ Թագուհիէն ստացած պիտի ըլլար վարձատրութիւնը ծառայութիւններուն, զորս մատուցած էին անոր,—ահա այս լափլփող գաղափարներն էին, որոնց չէր կրնար հանդուրժել Միլէտի պէս կին մը։ Եւ յետոյ, իր մէջ գոռացող փոթորիկը իր ոյժը կը կրկնապատկէր և իր բանտին պատերը պիտի փըլցնէր եթէ մարմինը գոնէ վայրկեանի մը համար կարենար ստանալ իր մտքին համեմատութիւնները։

Յետոյ, Կարտինալին յիշատակն ալ կը դրդուէր զինքը՝ Կասկածոտ, մտահոգ Կարտինալը ի՞նչ պիտի խորհէր, ի՞նչ պիտի ըսէր իր լռութեանը համար, այն Կարտինալը, որ ո՛չ միայն իր միակ նեցուկը, միակ պաշտպանն էր ներկային մէջ, այլ նաև իր ապագայ հարստութեան ու վրէժխնդրութեան գլխաւոր գործիքը։ Կը ճանչնար զայն, գիտէր թէ դարձին՝ ապարդիւն ճամբորդութենէ մը ետք, ի զուր բանտի, չարչարանքներու խօսք պիտի ընէր։ Կարտինալը ոյժով և հանճարով զօրացած սկեպտիկեանի հեգնող հանդարտութիւնովը պիտի պատասխանէր։ «Պէտք չէր որ ձեռք իյնայիք։»

Այն ատեն Միլէտի իր բովանդակ կորովը հաւաքեց, մտքին մէջ Ֆէլթոնի անունը տալով, միակ նշոյլը, որ մինչև իրեն եկաւ այն դժոխքին մէջ ուր ինկած էր։ Եւ օձի մը պէս, որ իր օղակները կը քակէ, իր ոյժը հասկնալու համար, Ֆէլթոնը կանխաւ կը շրջապատէր իր հնարամիտ երևակայութեան հազարումէկ ծալքերուն մէջ։

Սակայն ժամանակը կը սահէր։ Ժամերը իրարու կը յաջորդէին և ամէն մէկ զարկը կալանաւորուհիին սրտին մէջ կը թնդար։ Ժամը 9ին լորտ Ուինթըր սովորական այցելութիւնը ըրաւ, պատուհանը և երկաթեայ ձողերը քննեց, տախտակամածն ու պատերը աչքէ անցուց, վառարանն ու դուռները խուզարկեց և այս երկար ու մանրազննին քննութեան միջոցին ո՛չ ինք և ո՛չ Միլէտի խօսք մը իսկ չարտասանեցին։

Անշուշտ երկուքն ալ կը հասկնային թէ կացութիւնը շատ

ծանր էր և աւելորդ խօսքերով և ապարդիւն բարկութիւնով ժամանակ կորսնցնելու տեղի չկար։

—Օ՛ն, օ՛ն, ըսաւ պարոնը Միլէտիէն բաժնուած ատեն, այս գիշեր ալ պիտի չկրնաք փախչիլ։

Ժամը 10ին, Ֆէլթոն եկաւ և պահակ մը կեցուց։ Միլէտի ճանչցաւ անոր ոտնաձայնը։ Հիմա կը գուշակէր զայն, ինչպէս սիրուհի մը կը գուշակէ իր սիրածին ոտնաձայնը, և սակայն Միլէտի կ'արհամարհէր այս տկար մոլեռանդը։

Որոշուած ժամանակը չըլլալուն համար Ֆէլթոն ներս չմտաւ։

Երկու ժամ ետքը, երբ կէս գիշեր կը զարնէր, պահակը փոխուեցաւ։

Այս անգամ որոշուած ժամն էր։ Ուստի, այդ վայրկեանէն սկսեալ, Միլէտի անհամբերութեամբ կը սպասէր։

Նոր պահակը սկսաւ պատիլ նրբանցքին մէջ։

Տասը վայրկեան ետքը, Ֆէլթոն եկաւ։

Միլէտի ականջ դրաւ։

—Մտիկ ըրէ՛, ըսաւ երիտասարդը պահակին, այս դուռնէն պիտի չհեռանաս ինչ պատճառի համար որ ըլլայ, վասնզի գիտես որ անցած գիշեր զինուոր մը Միլորտին կողմէ պատժուեցաւ վայրկեան մը հեռացած ըլլալուն համար իր պաշտօնէն, և սակայն ես էի որ անոր կարճատեւ բացակայութեանը միջոցին, հսկած էի անոր տեղը։

—Այո՛, գիտեմ, ըսաւ զինուորը։

—Ուրեմն կը պատուիրեմ քեզ որ անթերի հսկողութիւն ընես։ Ես ներս պիտի մտնեմ երկրորդ անգամ աչքէ անցընելու համար սենեակը այդ կնոջ, որ վախնամ թէ իր անձին համար աղետալի խորհուրդներ ունի, և որուն վրայ հսկելու հրաման ստացած եմ։

—Աղէ՛կ, մրմռաց Միլէտի, ահա խստակեաց մաքրակրօնը որ սուտ կը խօսի։

Իսկ զինուորը շատացաւ ժպտելով։

—Տեղակա՛լ, ըսաւ, երջանիկ էք որ այդպիսի յանձնարարութիւններ ստացած էք, մանաւանդ եթէ Միլորտը արտօնած է ձեզ մինչև անոր անկողնին մէջ նայիլ։

Ֆէլդօն կարմրեցաւ։ Ուրիշ ո՛ և է պարագայի մէջ պիտի յանդիմանէր զինուորը այդպիսի կատակ մը ընել համարձակելուն համար։ Բայց իր խիղճը բարձրաձայն կը յայտարարէր և ասոր համար չհամարձակեցաւ բերանը բանալ։

—Եթէ քեզ կանչեմ, եկո՛ւր, ըսաւ։ Նոյնպէս եթէ մէկը կայ, կանչէ՛ զիս։

—Շա՛տ աղէկ, տեղակա՛լ, ըսաւ զինուորը։

Ֆէլդօն Միլէտիի սենեակը մտաւ։ Միլէտի ոտք ելաւ։

—Եկա՞ք, ըսաւ։

—Խօսք տուի գալու և եկայ, ըսաւ Ֆէլդօն։

—Ուրիշ բան ալ խոստացաք ինծի։

—Ի՞նչ, Աստուած իմ, ըսաւ երիտասարդը, որ հակառակ իր վրայ ունեցած իշխանութեան, կը զգար թէ ծունկերը կը դողան և քրտինքը կը կազմուի ճակտին վրայ։

—Խոստացաք դանակ մը բերել և մեր տեսակցութենէն ետք ինծի թողուլ այդ դանակը։

—Ատոր խօսքը մի՛ ընէք, Տի՛կին, ըսաւ Ֆէլդօն։ Չկայ կացութիւն մը, ո՛րքան ալ սոսկալի ըլլայ, որ Աստուծոյ մէկ արարածը արտօնէ անձնասպան ըլլալու։ Մտածեցի որ երբեք պարտաւոր չէի այդպիսի մեղք մը գործել։

—Ո՛հ, մտածեցի՞ք, ըսաւ կալանաւորուհին, թիկնաթոռին վրայ նստելով և արհամարհոտ ժպիտ մը ունենալով։ Ե՛ս ալ մտածեցի։

—Ի՞նչ բանի վրայ։

—Թէ ըսելիք մը չունէի մարդու մը որ իր խօսքը չպահէր։

—Ո՛վ Աստուած իմ, մրմռաց Ֆէլդօն։

—Կրնաք հեռանալ, ըսաւ Միլէտի, պիտի չխօսիմ։

—Ահաւասիկ դանակը, ըսաւ Ֆէլդօն գրպանէն հանելով և զէնքը, զոր իր խոստումին համեմատ բերած էր, բայց կը վարանէր կալանաւորուհիին յանձնելու։

—Տեսնեմ, ըսաւ Միլէտի։

—Ի՞նչ պիտի ընէք։

—Պատույս վրայ կ'ըսեմ թէ անմիջապէս պիտի վերա-

դարձնեմ ձեզի։ Սա սեղանին վրայ դրէք ու անոր և իմ միջեւս կեցէք։

Ֆէլդօն զէնքը երկնցուց Միլէտիին, որ ուշադրութեամբ քննեց և ծայրին սրութիւնը փորձեց եղունգին վրայ։

—Աղէ՛կ, ըսաւ, դանակը երիտասարդ սպային դարձնելով։ Լաւ պողպատէ է։ Հաւատարիմ բարեկամ մըն էք, Ֆէլդօն։

Ֆէլդօն զէնքը առաւ նորէն և դրաւ սեղանին վրայ, ինչպէս համաձայնած էր կալանաւորուհիին հետ։

Միլէտի ակնարկով հետեւեցաւ անոր և գոհունակութեան շարժում մը ըրաւ։

—Հիմա, մտիկ ըրէք, ըսաւ.

Յանձնարարութիւնը աւելորդ էր։ Երիտասարդ սպան ոտքի վրայ կեցած էր անոր առջև, անոր խօսքերուն սպասելով, որպէս զի լափէ։

—Ֆէ՛լդօն, ըսաւ Միլէտի մելամաղձութեամբ լեցուն հանդիսաւորութիւնով մը, Ֆէլդօն, եթէ ձեր քոյրը, ձեր հօր աղջիկը ըսէր ձեզի. «Տակաւին գեռատի ու դժբախտաբար բաւական գեղեցիկ, զիս թակարդի մէջ ձգեցին, դիմադրեցի, ծուղակները, բռնութիւնները շատցուցին շուրջս, դիմադրեցի, հայհոյեցին այն կրօնին, որուն կը ծառայեմ և այն Աստուծոյն զոր կը պաշտեմ, վասնզի օգնութեան կը կոչէի այդ Աստուածն ու կրօնը, դիմադրեցի։ Այն ատեն ծայրայեղութիւններ գործեցին և որովհետև չէին կրնար հոգիս կորստեան մատնել, ուզեցին առ յաւէտ աղարտել մարմինս։ Վերջապէս...»։

Միլէտի կեցաւ և դառն ժպիտ մը անցաւ շրթունքին վրայէն։

—Վերջապէս, ըսաւ Ֆէլդօն, վերջապէս ի՞նչ ըրին քեզի։

—Վերջապէս իրիկուն մը, որոշեցին ջլատել այն դիմադրութիւնը, որուն չէին կրնար յաղթել։ Իրիկուն մը խմած ջուրիս մէջ զօրաւոր թմրեցուցիչ դեղ մը խառնեցին։ Հազիւ թէ ճաշս աւարտած էի, անծանօթ թմրութեան մը մէջ ինկայ տակաւ առ տակաւ։ Թէև կասկած մը չունէի, բայց տարտամ վախ մը եկաւ վրաս, և փորձեցի քունին դէմ պայքա-

բիլ։ Ոտք ելայ, ուզեցի պատուհանը վազել, օգնութիւն կանչել, բայց սրունքներս կթոտեցան։ Ինծի անանկ կուգար որ ձեղունը գլխիս վրայ կը փլէր և իր ծանրութեանը տակ կը ճզմէր զիս։ Թեւերս երկարեցի, փորձեցի խօսիլ, բայց անկապակից ձայներ միայն կրցայ արտաբերել։ Անդիմադրելի թըմբութիւն մը պաշարեց զիս, թիկնաթոռի մը կառչեցայ, զգալով որ պիտի իյնայի։ Բայց այդ նեցուկը անբաւական եղաւ իմ վատոյժ թեւերուս համար։ Մէկ ծունգիս վրայ ինկայ, յետոյ երկու ծունգիս վրայ։ Ուզեցի աղօթել, բայց լեզուս սառած էր։ Աստուած անշուշտ չտեսաւ զիս և չլսեց ձայնս և տախտակամածին վրայ փռուեցայ, ենթարկուելով բանի մը որ մահուան կը նմանէր։

«Այս քունին և անոր տեւողութեանը միջոցին անցած դարձածէն բնաւ տեղեկութիւն չունիմ։ Միայն սա կը յիշեմ որ արթնցած ատենս ինքզինքս գտայ կլոր սենեակի մը մէջ, որ չատ պերճ կարասիներով զարդարուած էր և ուր ձեղունին մէկ բացուածքէն միայն լոյս կը թափանցէր։ Արդէն, ո՛ և է դուռ չէր երեւար։ Կարծես թէ բանտ մըն էր։ Երկար ատեն չկրցայ հասկնալ թէ ո՛ւր կը գտնուէի։ Միտքս ի զուր կը պայքարէր ցնցել ծանրացող խաւարը այս քունին, որմէ չէի կրնար ազատել ինքզինքս։ Տարօրինակ զգայնութիւն մը ունէի թէ ճամբորդութիւն մը ըրինք, կառք մը թաւալեցաւ, և սոսկալի երազ մը ունեցայ, ուր ոյժերս սպառած էին։ Բայց այս ամէնը այնքան մթին ու անորոշ էին մտքիս մէջ որ դէպքերը կարծես թէ իմինէս տարբեր կեանքի մը կը վերաբերէին և սակայն իմ կեանքիս խառնուած էին։ Կացութիւնը, որուն մէջ կը գտնուէի, ժամանակ մը այնքան տարօրինակ երեցաւ ինծի որ կարծեցի թէ երազ կը տեսնէի։ Ոտք ելայ դողդոջալով։ Հագուստներս քովս էին, աթոռի մը վրայ։ Չէի յիշեր թէ հանուած և պառկած էի։ Այն ատեն, քիչ քիչ իրականութիւնը ներկայացաւ ինծի իր արհաւիրքովը։ Իմ բնակած տանս մէջ չէի գտնուեր, որքան որ կրնայի դատել արեւին լոյսէն։ Այն օրը արդէն երկու երրորդ մասով անցած էր։ Առջի իրիկունը պառկած էի։ Ուրեմն քունս տեւած էր քսանը-

չորս ժամու չափ։ Այդ երկար քունի միջոցին ինչ անցած դարձած էր։ Կարելի եղածին չափ փութով հագուեցայ։ Իմ բոլոր չարժումներս ցոյց կուտային թէ թմրեցուցիչ դեղին ազդեցութիւնը տակաւին անցած չէր բոլորովին։ Եւ յետոյ, այս սենեակը կին մը ընդունելու համար կահաւորուած էր և ամէնէն պչրասէր կինը անգամ եթէ ո՛ և է բաղձանք մը ունեցած ըլլար, սենեակին չուրջը ակնարկ մը պտտցնելով իր բաղձանքը կատարուած պիտի տեսնէր։

«Անշուշտ ես առաջին կինը չէի այս չքեղ բանտին մէջ փակուած, բայց, կը հասկնաք անշուշտ, Ֆէլդօն, բանտը ո՛րքան գեղեցիկ էր, ես այնքան աւելի կը զարհուրէի։

«Այո՛, բանտ մըն էր, վասնզի պարապ տեղը փորձեցի դուրս ելլել։ Բոլոր պատերը քննեցի որպէսզի դուռ մը գըտնեմ։ Ամէն տեղ պատերը լեցուն ու ծանր ձայն մը հանեցին։

«Թերեւս քսան անգամ սենեակին չրջանը ըրի, ո՛ և է դուռ մը, ելքի ճամբայ մը փնտռելու։ Չկար։ Թիկնաթոռի մը վրայ ինկայ, յոգնութենէ և սարսափէ ընկճուած։

«Այս միջոցին գիշերը վրայ հասաւ արագ արագ և սարսափս աւելցաւ։ Չէի գիտէր թէ նստած տեղս մնալո՞ւ էր թէ ոչ։ Ինծի անանկ կուգար որ չրջապատուած էի անծանօթ վըտանգներով, որոնց մէջ պիտի իյնայի ամէն մէկ քայլիս։ Թէև առջի օրուընէ ի վեր բան մը կերած չէի, բայց վախերս կ'արգիլէին զիս անօթութիւն զգալէ։

«Դուրսէն ո՛ և է ձայն չէր հասնէր ինծի, որպէսզի կարենայի հասկնալ թէ ժամը քանի՛ն էր։ Միայն կ'ենթադրէի որ իրիկուան ժամը 7 կամ 8 ըլլալու էր, վասնզի հոկտեմբերի մէջ էինք և մուս մութ եղած էր։

«Յանկարծ իր ծխնիներուն վրայ դարձող դրան մը ձայնը սարսուռ պատճառեց ինծի։ Ձեղունին ապակեայ բացուածքէն հրային գունտ մը երեւցաւ, առատ լոյս սփռելով սենեակին մէջ և սարսափով տեսայ որ մարդ մը կեցած էր ինձմէ քանի մը քայլ հեռու։

«Երկու սպասով սեղան մը, որուն վրայ պատրաստ ընթ-

ռիք մը կար, կարծես դիւթարար գրուած էր սենեակին մէջ-տեղը։

«Այս մարդը ան էր որ տարիէ մը ի վեր կը հալածէր զիս, երդում ըրած էր զիս անպատուելու, և իր բերնէն ելած առաջին խօսքերէն հասկցայ թէ առջի գիշեր անպատուած էր զիս։

—Գարշելի՜ն, մրմռաց Ֆէլդօն։

—Օ՛հ, այո՛, գարշելի՜ն, պոռաց Միլէտի,—տեսնելով հետաքրքրութիւնը, զոր այս տարօրինակ պատմութեան համար ցոյց կուտար երիտասարդ սպան, որուն հոգին իր շրթունքէն կախուած կը թուէր—օ՛հ, այո՛, գարշելի՜ն։ Կարծած էր թէ քունիս մէջ ինծի յաղթած ըլլալը կը բաւէր որպէսզի ամէն բան աւարտած ըլլար և հիմա կուգար, յուսալով որ իմ անպատուութիւնս պիտի ընդունէի, քանի որ արդէն եղած լմընցած էր։ Իմ սիրոյս փոխարէն իր բոլոր հարստութիւնը տալու եկած էր։

«Բոլոր այն արհամարհական և անարգական խօսքերը, զոր կնոջ մը սիրտը կրնայ բովանդակել, թափեցի այս մարդուն վրայ։ Անշուշտ վարժուած էր այսպիսի յանդիմանութիւններու, վասնզի իմ խօսքերուս մտիկ ըրաւ հանդարտ և ժպտուն, թևերը կուրծքին վրայ խաչաձևուած։ Յետոյ, երբ կարծեց թէ ամէն բան ըսի, դէպի ինծի եկաւ։ Սեղանին մօտ վազեցի, դանակ մը առի և կուրծքիս դրի։

«—Քայլ մը ևս առէք, և ահա՛ ոչ միայն անպատուութեանս, այլ նաև մահուանս համար պիտի խղճահարիք, ըսի։

«Անշուշտ ակնարկիս, ձայնիս մէջ և բովանդակ անձիս վրայ շարժումի, դիրքի և շեշտի ա՛յն ճշմարտութիւնը կար, որ ամէնէն ապականած հոգիները անգամ կը համոզէ, վասնզի կանգ առաւ։

«—Ձեր մա՞հը լաւ։ Օ՛հ, ո՛չ, դուք այնչափ շնորհալի սիրուհի մըն էք որ չեմ հաւանիր ձեզ կորսնցնել այսպէս, անգամ մը միայն ձեզ վայելելու երջանկութիւնը ունենալէս ետքը։ Մնաք բարով, գեղանի սիրուհիս։ Նորէն այցելութեան

գալու համար պիտի սպասեմ որ լաւագոյն տրամադրութիւններու մէջ գտնուիք։

«Այս խօսքերուն վրայ, սուլեց։ Բոցավառ գունդը որ սենեակս կը լուսաւորէր, վեր ելլելով աներևոյթ եղաւ։ Ինքզինքս նորէն մթութեան մէջ գտայ։ Վայրկեան մը ետք, դրան մը բացուելու և գոցուելու ձայնը լսուեցաւ, հրավառ գունդը իջաւ նորէն և առանձին մնացի։

«Այդ վայրկեանը սոսկալի եղաւ։ Եթէ դժբախտութեանս վրայ տարակոյս մը ունէի դեռ, այդ տարակոյսը փարատած էր յուսահատեցնող իրականութիւնով մը։ Իշխանութեանը ներքև էի այնպիսի մարդու մը, զոր ո՛չ միայն կ'ատէի, այլ նաև կ'արհամարհէի, մարդու մը, որ ամէն բան ընելու կարող էր և այդ կարողութեան աղետալի մէկ ապացոյցը տուած էր արդէն։

—«Բայց ո՞վ էր այդ մարդը, հարցուց Ֆէլդօն։

«—Գիշերը անցուցի աթոռի մը վրայ, ամենաթեթև աղմուկէ մը ցնցուելով, վասնզի գրեթէ կէս գիշերին կանթեղը մարած էր ու ես մութին մէջ կը գտնուէի նորէն։ Բայց գիշերը անցաւ, առանց իմ հալածիչիս կողմէ նոր փորձ մը ըլլալու։ Առտու եղաւ։ Սեղանը վերցուած էր։ Միայն, դանակը ձեռքս էր տակաւին։

«Այս դանակը իմ բովանդակ յոյսս էր։

«Յոգնութենէ ընկճուած էի։ Քնատութենէն աչքերս կ'այրէին։ Չէի համարձակած վայրկեան մը իսկ քնանալ։ Լոյսը հանդարտեցուց զիս։ Գացի պառկեցայ, առանց ձգելու ազատարար դանակը, զոր պահեցի բարձիս տակ։

«Երբ արթնցայ, նոր սեղան մը պատրաստուած էր։

«Այս անգամ, հակառակ իմ զգացած սարսափիս ու անձկութիւններուս, զգացի որ չափազանց անօթի եմ։ Քառասունըութ ժամէ ի վեր ո՛ և է սնունդ առած չէի։ Հաց և քիչ մը պտուղ կերայ։ Յետոյ, յիշելով թմրեցուցիչ դեղը, որ խմած ջուրիս մէջ խառնուած էր, սեղանին վրայ դրուած ջուրին չմօտեցայ և գաւաթս լեցուցի պատին մէջ բացուած մարմարիոնէ աղբիւրէ մը։

«Սակայն հակառակ այս զգուշութեան, նորէն ժամա-
նակ մը ահռելի անձկութեան մէջ մնացի։ Բայց այս անգամ
վախերս հիմնաւոր չէին։ Օրը իրիկուն ըրի առանց զգալու
բան մը, որմէ կը վախնայի։

«Ջուրին շիշը կիսովին պարպելու նախազգուշութիւնը ու-
նեցայ, որպէս զի կասկածս չհասկցուի։

«Իրիկուն եղաւ և մութցաւ։ Սակայն մթութիւնը ո՛ր-
քան ալ խիտ ըլլար, աչքերս սկսած էին վարժուիլ անոր։
Խաւարին մէջ տեսայ որ սեղանը տախտակամածին տակ կ'ան-
հետանար։ Քառորդ ժամ ետքը, երեւցաւ վրան ընթրիք պատ-
րաստուած։ Պահ մը ետքը, նոյն կանթեղին շնորհիւ, սեն-
եակս նորէն լուսաւորուեցաւ։

«Որոշած էի ուտել այնպիսի բաներ միայն, որոնց մէջ
անկարելի էր ո՛ և է թմրեցուցիչ դեղ խառնել։ Երկու հաւ-
կիթ և քիչ մը պտուղ կերայ։ Յետոյ գացի գաւաթ մը ջուր
լեցուցի աղբիւրէն և խմեցի։

«Առաջին ումպէն՝ ինծի անանկ եկաւ որ այլ ևս առ-
տուան համը չունէր։ Արագ կասկած մը ինկաւ միտքս։ Կե-
ցայ։ Բայց արդէն կէս գաւաթ խմած էի։

«Մնացածը թափեցի և սպասեցի, զարհուրանքի քըր-
տինքը ճակտիս վրայ։

«Անտեսանելի վկայ մը անշուշտ տեսած էր այդ աղբիւ-
րէն ջուր առնելս և իմ նոյն իսկ վստահութենէս օգուտ քա-
ղած էր այնքան պաղօրէն որոշուած և այնքան անգթօրէն
հետապնդուած իմ կորուստս աւելի աղէկ ապահովելու հա-
մար։

«Կէս ժամ անցած չէր երբ նոյն ախտանիշները երեւցան։
Միայն, որովհետեւ այս անգամ կէս գաւաթ միայն խմած
էի, աւելի երկար ատեն պայքարեցայ և փոխանակ խորունկ
քունի մէջ թաղուելու, տեսակ մը թմրութեան մէջ ինկայ,
որով կրնայի շուրջս անցած դարձածը զգալու, թէև ինքզինքս
պաշտպանելու կամ փախչելու ոյժ չունէի։

«Դէպի անկողինս քաշկրտուեցայ, հոն փնտռելու համար

միակ պաշտպանութիւնը, ուր կը մնար ինծի, այն է ազա-
տարար դանակը։ Բայց մինչեւ սնարին չկրցայ հասնիլ։ Ծուն-
գի վրայ ինկայ, ձեռքերս մահճակալին ոտքերէն մէկուն կառ-
չած։ Այն ատեն հասկցայ որ կորսուած էի։

Ֆէլդօն սոսկալի կերպով տժգունեցաւ և ջղային սար-
սուռ մը պատեցաւ բովանդակ մարմինին վրայ։

«— Բայց ամէնէն սոսկալին սա էր որ, շարունակեց Մի-
լէտի այլայլած ձայնով, իբր թէ տակաւին կը զգար այդ ա-
հաւոր վայրկեանին անձկութիւնը, այս անգամ ինծի սպառ-
նացող վտանգին գիտակցութիւնը ունէի և կրնամ ըսել թէ
հոգիս կը հսկէր քնացած մարմինիս մէջ։ Կը տեսնէի, կը լսէի։
Իրաւ է թէ այս ամէնը երազի մէջ եղածի պէս էր, բայց
զարհուրելի բան էր։

«Տեսայ որ կանթեղը կը բարձրանար և քիչ քիչ մթու-
թեան մէջ կը թողուր զիս։ Յետոյ լսեցի դրան ծանօթ ձայնը,
թէեւ այն դուռը երկու անգամ բացուած էր։

«Բնազդաբար զգացի որ մէկը կը մօտենար ինծի։ Կ'ըսեմ
թէ Ամերիկայի անտառներուն մէջ կորսուած տարաբախտը
այսպէս կ'զգայ օձին մօտենալը։

«Կ'ուզէի ճիչ մը ընել։ Փորձեցի պոռալ։ Կամքի անհա-
ւատալի կորովով մը, նոյնիսկ ոտք ելայ, բայց իսկոյն ինկայ
և մարեցայ… հալածիչիս թեւերուն մէջ։

— Բայց ըսէք թէ ո՞վ էր այդ մարդը, պոռաց երիտա-
սարդ սպան։

Միլէտի մէկ ակնարկով տեսաւ թէ ինչ տառապանք կը
ներշնչէր Ֆէլդօնի, իր պատմութեան ամէն մէկ մանրամաս-
նութիւնը։ Բայց չէր ուզեր ո և է չարչարանք խը-
նայել անկէ։ Ո՛րքան աւելի բուռն կերպով խորտակէր ա-
նոր սիրտը, այնքան աւելի պիտի լուծէր անիկա իր վրէժը։
Հետեւապէս շարունակեց, իբր թէ անոր բացագանչութիւնը
լսած չըլլար կամ իբր թէ խորհած ըլլար որ պատասխանելու
վայրկեանը եկած չէր տակաւին։

«— Միայն, այս անգամ անշարժ, անզգայ դիակի մը հետ

չէր որ գործ կ'ունենար գործելին։ Արդէն ըսի ձեզի որ թէև կարողութիւններս գործածելու վիճակին մէջ չէի, բայց վըտանգին զգացումը ունէի։ Ուստի բոլոր ոյժովս պայքարեցայ և որքան ալ տկար էի, երկար դիմադրութիւն մը ըրի անշուշտ վտանգի լսելի որ կը պատէր։

«—Այս թշուառակա՜ն մաքրակրօնները։ Գիտէի թէ իրենց դահիճները կը յոգնեցնէին, բայց կը կարծէի թէ իրենց սիրահարներուն դէմ նուազ զօրաւոր կ'ըլլան։

«Աւա՜ղ, այս յուսահատ դիմադրութիւնը չէր կրնար երկար տեւել։ Զգացի թէ ոյժերս կ'սպառէին։ Եւ այս անգամ իմ քունէս չէր որ օգտուեցաւ վատը, այլ նուաղումէս։

Ֆէլդօն մտիկ կ'ընէր, միայն տնքալ մը խուլ մռնչիւն արձակելով։ Քրտինքը կը հոսէր մարմարինէ ճակտին վրայ և զգեստին տակ ծածկուած ձեռքով իր կուրծքը կը փարատէր։

«Երբ սթափեցայ, առաջին շարժումս եղաւ բարձիս տակ փնտռել դանակը՝ որուն կրցած չէի հասնիլ։ Եթէ անիկա իմ պաշտպանութեանս ծառայած չէր, կրնար գոնէ քաւութեանս ծառայել։

«Բայց այն դանակը առնելով, Ֆէ՛լդօն, սոսկալի գաղափար մը եկաւ միտքս։ Երդում ըրի ամէն բան ըսելու և պիտի ըսեմ։ Խոստացայ ճշմարտութիւնը և խօստումս պիտի կատարեմ, եթէ նոյն իսկ կորստեան մատնուիմ։

—Միտքերնիդ եկաւ այդ մարդէն վրէժ լուծել, այնպէս չէ՞, պոռաց Ֆէլդօն։

—Է՛ ուրեմն, այո՛, ըսաւ Միլէտի։ Գիտեմ թէ անիկա քրիստոնէի վայել գաղափար մը չէր։ Անշուշտ մեր հոգիին յաւիտենական թշնամին, մեր շուրջը անդադար մռնչող առիւծն էր որ այդ գաղափարը թելադրեց ինծի։ Վերջապէս, ի՞նչ ըսեմ, Ֆէլդօն, շարունակեց Միլէտի ինքզինքը յանցաւոր դաւանող կնոջ մը ձայնով, այդ գաղափարը ինկաւ միտքս ու անշուշտ այլեւս չհեռացաւ։ Ահա այդ մարդասպան մտածումին պատիժն է որ կը կրեմ այսօր։

—Շարունակեցէ՛ք, շարունակեցէ՛ք, ըսաւ Ֆէլդօն, փոյթ ունիմ տեսնելու ձեզ որ ձեր վրէժը լուծած ըլլաք։

—Օ՛ն, որոշեցի որ կարելի եղածին չափ գործադրուի։ Տարակոյս չունէի որ հետեւեալ գիշերը նորէն պիտի գար։ Ցորեկը, վախնալու բան չունէի։

«Ուստի, երբ նախաճաշին ատենը եկաւ, չվարանեցայ ուտելու և խմելու։ Որոշած էի այնպէս ձեւացնել թէ իրիկուան ճաշը կ'ուտեմ, բայց բան մը չուտել։ Հետեւապէս առտուան սնունդով իրիկուան ծոմապահութեան դէմ պիտի պայքարէի։

«Միայն գաւաթ մը ջուր պահեցի, որովհետեւ քառասունըութը ժամ առանց ջուրի և ուտելիքի մնալով, ամէնէն աւելի ծարաւէն նեղուած էի։

«Օրը իրիկուն եղաւ, առանց ուրիշ ազդեցութիւն մը ունենալու վրաս, բայց եթէ հաստատել զիս իմ որոշումիս մէջ։ Միայն հոգ տարի որ դէմքիս վրայ յայտնի չըլլայ մտքէս անցածը, վասն զի տարակոյս չունէի որ զիս կը լրտեսէին։ Բանի մը անգամ նոյնիսկ ժպիտ մը զգացի շրթունքիս վրայ։ Ֆէ՛լդօն, չեմ համարձակիր ձեզի ըսելու թէ ի՛նչ բանի կը ժպտէի։ Այն ատեն պիտի սոսկայիք ինձմէ․․․։

—Շարունակեցէ՛ք, շարունակեցէ՛ք, ըսաւ Ֆէլդօն, կը տեսնէք թէ մտիկ կ'ընեմ և վախճանը իմանալու փոյթ ունիմ։

«—Իրիկուն եղաւ։ Մութին մէջ կրկնուեցան սովորական գործողութիւնները։ Իրիկուան ճաշը պատրաստուեցաւ, յետոյ կանթեղը վառեցաւ և ես սեղան նստայ։

«Միայն քանի մը պտուղ կերայ և անանկ ձեւացուցի որ շիշէն ջուր կը լեցնեմ գաւաթիս մէջ, բայց առաջուընէ պահած ջուրս միայն խմեցի։ Այս փոխանակութիւնը այնքան ճարտարութեամբ կատարուեցաւ որ իմ լրտեսներս, եթէ կային, ո՛և է կասկած չունեցան։

«Ճաշէն ետք, առջի իրիկուան թմրութեան նշանները ցոյց տուի։ Բայց այս անգամ, որպէս թէ յոգնութենէն ընկճուած էի կամ թէ վտանգին ընտելացած էի, դէպ ի անկողինս քաշկռտուեցայ, շրջազգեստս վար ձգեցի և պառկեցայ։

«Այս անգամ, բարձիս տակ դրած էի դանակս, և քնանալ ձեւացնելով մէկտեղ, ձեռքս ջղաձգօրէն կը սեղմէր դանակին կոթը։

«Երկու ժամ անցաւ, առանց նոր բան մը պատահելու։ Այս անգամ, ո՛վ Աստուած իմ, որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր, սկսայ վախնալ որ պիտի չգայ։

«Վերջապէս, տեսայ որ կանթեղը կամաց կամաց վեր ելաւ և ձեղունին խորերը անյայտ եղաւ։ Սենեակս մութ մութ եղաւ, բայց ջանք մը ըրի մթութեան մէջ դիտելու։

«Գրեթէ տասը վայրկեան անցաւ։ Ուրիշ բան չէի լսեր, բայց եթէ սրտիս բաբախումը։

«Կը պաղատէի Աստուծոյ որ հալածիչս գար։

«Վերջապէս լսեցի որ դուռը բացուեցաւ ու գոցուեցաւ։ Գորգին թանձրութեանը հակառակ, լսեցի նաև որ ոտքի ձայն մը և մութին մէջ տեսայ ստուեր մը, որ անկողինին կը մօտենար։

—Աճապարեցէ՛ք, աճապարեցէ՛ք, ըսաւ Ֆէլթօն։ Չե՞ք տեսներ որ ձեր ամէն մէկ խօսքը հալած կապարի պէս կ'այրէ զիս։

«—Այն ատեն, շարունակեց Միլէտի, բոլոր ույժս հաւաքեցի, յիշեցի թէ վրէժխնդրութեան կամ մանաւանդ արդարութեան ժամը հնչած էր, ինքզինքս նոր Յուդիթ մը համարեցի, շտկուեցայ, դանակը ձեռքս և երբ տեսայ որ մօտս եկած էր ու թեւը կ'երկնցնէր իր զոհը փնտռելու համար, այն ատեն, վիշտի և յուսահատութեան վերջին աղաղակ մը արձակելով, կուրծքին զարկի։

«Թշուառակա՛նը։ Ամէն բան նախատեսած էր։ Իր կուրծքը զրահով ծածկած էր։ Դանակը սահեցաւ։

—Ա՜հ, ա՛հ, պոռաց թեւս բռնելով և ձեռքէս խլելով զէնքը, որ բանի մը ծառայած չէր, իմ կեանքիս դէ՞մ կը դաւաճանէք, գեղանի մաքրակրօնուհիս, բայց ասիկա ատելութենէ աւելի բան մըն է, ապերախտութի՛ւն է։ Օ՛ն. հանդարտեցէք, աղուոր աղջի՛կս։ Կարծած էի թէ կակուղցած

էք։ Ես այն բռնաւորներէն չեմ որոնք բանի կը պահեն կիները։ Չէք սիրեր զիս։ Արդէն իմ սովորական յաւակնութիւնովս կը դուշակէի։ Հիմակ համոզուած եմ։ Վաղը ազատ պիտի ըլլաք։

«Փափաք մը միայն ունէի։ Կ'ուզէի որ սպաննէր զիս։

«—Զգուշացէ՛ք, ըսի։ Իմ ազատութիւնս ձեր անպատուութիւնը պիտի ըլլայ։

—Բացատրեցէ՛ք, աղուոր սիպիլս։

«—Այո՛, վասնզի ասկէ դուրս ելլելուս պէս, ամէն բան պիտի ըսեմ, ինծի հանդէպ ձեր գործած բռնութիւնը պիտի պատմեմ, իմ գերութիւնս պիտի յայտնեմ։ Գարշութեան այս պալատը երեւան պիտի հանեմ։ Դուք շատ բարձր դիրք ունիք, Միլորտ, բայց դողացէ՛ք։ Ձենէ վեր թագաւորը կայ, թագաւորէն վեր Աստուած կայ։

«—Ո՛րքան ալ իր անձին տէրը կ'երեւար, հալածիչս բարկութեան շարժում մը ըրաւ։ Չէի կրնար դէմքին արտայայտութիւնը տեսնել. բայց զգացի որ դողաց թեւը, որուն վրայ դրուած էր ձեռքս։

«—Այն ատեն ասկէ դուրս պիտի չելլէք, ըսաւ։

«—Աղէ՛կ, աղէ՛կ, պոռացի, ուրեմն իմ տանջարանս միանգամայն գերեզմանս պիտի ըլլայ։ Աղէ՛կ, հոս պիտի մեռնիմ և դուք պիտի տեսնէք թէ ամբաստանող ուրուական մը աւելի սոսկալի է քան թէ սպառնացող մէկը, որ ողջ է։

«—Ո՛ և է զէնք պիտի չթողունք ձեր քովը։

«Զէնք մը կայ, զոր յուսահատութիւնը դրած է ամէն արարածի ձեռք, եթէ քաջութիւնը ունի գործածելու։ Անօթութենէ պիտի մեռնիմ։

«—Տեսնենք, ըսաւ թշուառականը, այսպիսի պատերազմէ մը աւելի աղէկ չէ՞ խաղաղութիւնը։ Հիմակ անմիջապէս ազատ կը թողում ձեզ, ձեր առաքինութիւնը կը հռչակեմ և ձեզ կ'անուանեմ Անգլիոյ Լուքրեցիան։

«—Իսկ ես ալ կ'ըսեմ թէ Սեֆադոս մըն էք դուք. ես կ'ամբաստանեմ ձեզ մարդոց առջև, ինչպէս ամբաստանած եմ արդէն Աստուծոյ առջև, ու եթէ պէտք ըլլայ որ Լուքրէցիային պէս իմ ամբաստանութիւնս ստորագրեմ իմ արիւնովս, պիտի ստորագրե՛մ։

«—Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ թշնամիս հեգնական ձայնով մը, այն ատեն խնդիրը կը փոխուի։ Հաւատացէք որ, վերջապէս, հանգիստ էք հոս, բանի մը պակասութիւն պիտի չունենաք, և եթէ անօթութենէ մեռնիք, յանցանքը ձե՛րը պիտի ըլլայ։

«Այս խօսքերուն վրայ հեռացաւ գնաց։ Լսեցի որ դուռը բացուեցաւ ու գոցուեցաւ և կը խոստովանիմ թէ խորասուզուեցայ մնացի ո՛չ այնքան վշտիս մէջ, որքան վրէժս լուծած չըլլալու ամօթապարտութեանս մէջ։

«Խօսքը բռնեց։ Հետեւեալ օրը ու գիշերը անցան և ես չտեսայ զինքը։ Բայց ես ալ խօսքս բռնեցի և բերանս չդրի ո՛չ հաց և ջուր։ Ինչպէս իրեն ըսի, որոշած էի անօթութենէ մեռնիլ։

«Յորեկը և գիշերը անցուցի աղօթքով, վասնզի կը յուսայի թէ Աստուած իմ անձնասպանութեանս պիտի ներէր։

«Երկրորդ գիշերը, դուռը բացուեցաւ։ Գետինը՝ տախտակամածին վրայ պառկած էի։ Ույժս սկսած էր սպառիլ։

«Աղմուկը լսելով, մէկ ձեռքիս վրայ կրթնելով ելայ։

—Է՛հ, ըսաւ ինծի ձայն մը, որ ականջիս մէջ շատ սոսկալի կերպով հնչած ըլլալուն համար շուտով ճանչցայ, է՛հ, քիչ մը կակուղցա՞ք և ձեր ազատութեան փոխարէն խօսք պիտի տա՞ք լռութիւն պահելու։ Տեսէ՛ք, ես բարի իշխան մըն եմ, աւելցուց ու թէև չեմ սիրեր մաքրակրօնները, բայց անիրաւ բան մը չեմ ըներ անոնց, ինչպէս նաև մաքրակրօնուհիներուն, երբ սիրուն են անոնք։ Օ՛հ, խաչին վրայ պզտիկ երդում մը ըրէք, աւելի բան մը չեմ ուզեր ձենէ։

«—Խաչի՛ն վրայ, պոռացի ոտք ելլելով, վասն զի այն ատելի ձայնը լսելուս պէս բոլոր ույժս վերստացած էի, խա-

չի՛ն վրայ կ'երդնում թէ ո՛ և է խոստում, ո՛ և է սպառնալիք, ո՛ և է չարչարանք պիտի չկրնան բերանս գոցել։ Խաչի՛ն վրայ կ'երդնում թէ ամէն տեղ պիտի ամբաստանեմ ձեզ իբրև մարդասպան, իբրև պատիւի գող, իբրև վատ։ Խաչի՛ն վրայ կ'երդնում որ եթէ երբեք յաջողիմ ասկէ դուրս ելլելու, բովանդակ մարդկութենէն վրէժ պիտի պահանջեմ քեզի դէմ։

«—Զգուշացէք, ըսաւ ձայնը սպառնալիքի այնպիսի շեշտով մը, զոր տակաւին լսած չէի, ծայրայեղ միջոց մը ունիմ, զոր ամէնէն վերջին պարագային պիտի գործածեմ, ձեր բերանը գոցելու կամ գոնէ թող չտալու համար որ հաւտան ձեր խօսքերուն։

«Բոլոր ույժս հաւաքեցի և խնդացի։

«Տեսաւ որ այսուհետև յուսահատական պայքար մը, մահացու պայքար մը տեղի պիտի ունենար մեր միջև։

«—Մտիկ ըրէ՛ք, ըսաւ, այս գիշեր և վաղը ցորեկ մտածեցէք. Խօսք տուէք լռութիւն պահելու և այն ատեն հարստութիւն, նոյն իսկ պատիւնիդ պիտի շռայլուին ձեզի։ Սպառնացէք խօսիլ, և այն ատեն նշաւակութեան պիտի դատապարտեմ ձեզ։

«—Դո՞ւք, պոռացի, դո՞ւք։

«—Յաւիտենական անջնջելի նշաւակութեան մը։

«—Դո՞ւք, կրկնեցի։ Օ՛հ, Ֆելթօն, կը կարծէի թէ յիմար մըն է։

«—Այո՛, այո՛, աւելցուց։

«—Ո՛հ, թո՛ղէք զիս, ըսի, դո՛ւրս ելէք, եթէ չէք ուզեր որ ձեր աչքին առջև գլուխս պատին զարնեմ ու ջախջախեմ։

«—Շա՛տ աղէկ, պատասխանեց, քանի որ այդպէս կ'ուզէք. վաղ իրիկուն կը տեսնուինք։

«—Վա՛ղ իրիկուն, պատասխանեցի գետին իյնալով և կատաղութենէս գորգը խածնելով։

Ֆէլդօն կահի մը կրթնեցաւ և Միլէտի գիւտին ուրախութիւնով մը կը տեսնէր որ թերևս ոյժը պիտի պակսէր պատմութեան վերջանալէն առաջ։

Ժ.

ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ ՄԸ

Պահ մը լուռ կենալէ և զինքը մտիկ ընող երիտասարդը դիտելէ ետք, Միլէտի շարունակեց իր պատմութիւնը։

«—Գրեթէ երեք օր կար որ բերանս ո՛չ պատառ մը հաց և ոչ պուտ մը ջուր դրած էի և սոսկալի չարչարանքներով կը տառապէի։ Ճակատս կ'այրէր ու աչքերս կը մթագնէին։ Զառանցանքն էր այս։

«Իրիկուն եղաւ։ Այնչափ տկար էի որ ամէն վայրկեան կը նուաղէի և ամէն նուաղելուս, շնորհակալ կ'ըլլայի Աստուծոյ, վասն զի կը կարծէի թէ պիտի մեռնիմ։

«Այս նուաղումներէն մէկուն միջոցին, լսեցի որ դուռը բացուեցաւ։ Սոսկումը սթափեցուց զիս։

«Ներս մտաւ դիմակաւոր մարդու մը հետ։

Ինք ալ դիմակ դրած էր։ Բայց ճանչցայ զինք իր քայլափոխէն, իր ձայնէն և այն պատկառելի երևոյթէն զոր Դըժոխքը տուած է անոր անձին, մարդկութեան դժբախտութեանը համար։

«—Է՛ ուրեմն, ըսաւ ինծի, որոշեցի՞ք ձենէ պահանջած երդումս ընելու։

«—Դուք ըրիք արդէն, մաքրակրօնները մէկ խօսք միայն ունին։ Իմ խօսքս լսեցիք, այսինքն երկրի վրայ մարդոց և երկինքի մէջ Աստուծոյ դատարանին առջև պիտի հետապնդեմ ձեզ։

«—Ըսել է որ կը պնդէք։

«—Կ'երդնում Աստուծոյ առջև, որ կը լսէ զիս, բովանդակ աշխարհը վկայ պիտի ընեմ ձեր ոճիրին, մինչև որ վրէժխնդիր մը գտնեմ։

«—Դուք բոզ մըն էք, ըսաւ որոտացող ձայնով մը և բոզերու տանջանքը պիտի կրէք։ Աշխարհի առջև, նշաւակուած ըլլալով, ջանացէք ապացուցանել թէ յանցաւոր կամ յիմար չէք։

«Յետոյ իրեն ընկերացող մարդուն ուղղելով խօսքը։

«—Դահի՛ճ. կատարէ՛ պարտականութիւնդ ըսաւ։

—Օ՛հ, անո՛ւնը, անո՛ւնը, պոռաց Ֆէլդօն, անունը ըսէք ինծի։

«—Այն ատեն, իմ աղաղակներուս, իմ դիմադրութեանս հակառակ, վասն զի սկսած էի հասկնալ թէ խնդիրը ինծի համար մահուընէ աւելի ծանր և գէշ բանի մը վրայ էր, դահիճը բռնեց զիս, տախտակամածին վրայ պառկեցուց, կաշկանդեց և հեծկլտուքէ խեղդուած, գրեթէ զգայազիրկ, Աստուծոյ օգնութիւնը աղերսելով, որ սակայն չէր լսեր զիս, վիշտի և անպատուութեան զարհուրելի աղաղակ մը արձակեցի։ Հրաշէկ երկաթ մը, դահիճին երկաթը, ուսս խարանած էր։

Ֆէլդօն մռնչիւն մը արձակեց։

—Տեսէք, ըսաւ Միլէտի ոտք ելլելով թագուհիի մը վեհափառութիւնովը, տեսէք, Ֆէլդօն, թէ ի՛նչպէս նոր մարտիրոսութիւն մը հնարած են անարատ և սակայն ապիրատի մը վայրենութեանը զոհուած աղջկան մը համար։ Սովրեցէք ճանչնալ մարդոց սիրտը և այսուհետև նուազ դիւրութեամբ գործիք եղէք անոնց անիրաւ վրէժխնդրութիւններուն։

Միլէտի, արագ շարժումով մը, բացաւ հրջազգեստը, պատռեց իր կուրծքը ծածկող պաթիսթէ շապիկը և կեղծ բարկութենէ ու ամօթահարութենէ կարմրած, երիտասարդին ցոյց տուաւ այդ այնքան ագուոր ուսը անպատուող անջնջելի արատը։

—Բայց շուշանաձև խարան մըն է որ կը տեսնեմ հոն, պոռաց Ֆէլդօն։

—Ահա ճիշդ հո՛ս է դարչութիւնը, պատասխանեց Միլէ-
տի: Եթէ Անգլիոյ արա՛մն ըլլար: Հարկ էր ապացուցանել թէ
ո՞ր դատարանը տուած էր այդ վճիռը, և ես Անգլիոյ բոլոր
դատարաններուն կոչ պիտի ընէի հրապարակով, բայց Ֆրան-
սայի դրո՛շմը, օ՛հ, անով խօսք նշանակուած էի:

Ֆէլդօնին համար շատ խիստ էր աս:

Տժգոյն, անշարժ, այս զարհուրելի յայտնութիւնէն ընկ-
ճուած և լռութիւնով մը, զոր վսեմ դատէ, իր առջև մեր-
կացող այս կնոջ գերմարդկային գեղեցկութենէն շլացած,
Ֆէլդօն վերջապէս ծունկի եկաւ անոր առջեւ, ինչպէս կ՛ը-
նէին առաջին քրիստոնեաները այն մաքուր և սուրբ նահա-
տակներուն առջեւ, զոր կայսրերը կրկէսին մէջ կը յանձնէին
խուժանին արիւնարբու ցանկութեանը: Խարանը անհետ եղաւ
և գեղեցկութիւնը միայն մնաց:

—Ներողութի՛ւն, ներողութիւն, պոռաց Ֆէլդօն, օ՛հ,
ներողութիւն:

Միլէտի անոր աչքերուն մէջ կարդաց, սէ՛ր, սէ՛ր:

—Ի՞նչ բանի համար ներողութիւն, հարցուց:

—Ներողութիւն ձեր հալածիչներուն միացած ըլլալուս
համար:

Միլէտի ձեռքը անոր երկնցուց:

—Այսքան գեղեցիկ, ա՛յսքան դեռատի, պոռաց Ֆէլդօն
և Միլէտիին ձեռքը համբոյրներով ծածկեց:

Միլէտի անոր վրայ ձգեց այնպիսի ակնարկ մը, որ գերի
մը թագաւոր կ՛ընէ:

Ֆէլդօն մաքրակրօն էր: Թողուց այդ կնոջ ձեռքը, անոր
ոտքը համբուրելու համար:

Ա՛լ չէր սիրեր զայն, այլ կը պաշտէր:

Երբ այս տագնապը անցաւ, երբ Միլէտի գտած ըլլալ
երևցաւ իր պաղարիւնութիւնը, զոր երբեք կորսնցուցած չէր
երբ Ֆէլդօն տեսաւ որ համեստութեան քօղին տակ ծածկուե-
ցան սիրոյ այն գանձերը, զոր իրմէ կը պահէին, աւելի եռան-
դուն փափաք ներշնչելու համար իրեն.

—Օ՛հ, հիմա, ըսաւ, մէկ բան միայն պիտի խնդրեմ ձե-
նէ, այն է ձեր բուն դահիճին անունը՝ վասն զի ինծի համար
մէկ դահիճ միայն կայ, միւսը գործիք մըն էր, այսչափ:

—Է՛, ի՞նչ, եղբա՛յր, պոռաց Միլէտի, պէտք է որ անու-
նը տա՞մ, չգուշակեցի՞ր:

—Ի՞նչ, ա՞ն, ըսաւ Ֆէլդօն, նորէ՞ն ան, մի՞շտ ան...:
Ի՞նչ, ճշմարիտ յանցաւորը...:

—Ճշմարիտ յանցաւորը, ըսաւ Միլէտի, Անգլիոյ քան-
դիչն է, ճշմարիտ հաւատացեալներու հալածիչը, այնքան կի-
ներու պատիւին վատ յափշտակիչը, այն որ իր ապականած
սրտին մէկ քմայքին համար այնքան Անգլիացիներու արիւն
պիտի թափէ, այն որ այսօր կը պաշտպանէ բողոքականները
զորս վաղը պիտի մատնէ...:

—Պըքինկէ՛մ, Պըքինկէ՛մն է, պոռաց Ֆէլդօն կատղած:

Միլէտի երեսը ձեռքերուն մէջ պահեց, իբրև թէ չէր
կրնար հանդուրժել այն անպատուութեան, զոր այս անունը
կը յիշեցնէր իրեն,

—Պըքինկէմ, այս հրեշտակային արարածին դահի՛ճը, պո-
ռաց Ֆէլդօն: Աստուած իմ, ինչպէս չանթահար չըրիր զայն
և թողուցիր որ ազնուակա՛ն, մեծարուած, հզօր մնայ մեր ա-
մենուս կորստեանը համար:

—Աստուած երեսի վրայ կը թողու այն որ ինքզինքը կը
լքանէ, ըսաւ Միլէտի:

—Բայց կ՛ուզէ ուրիշն իր գլխին վրա՞յ հրաւիրել անիծ-
եալներու յատկացած պատիժը, շարունակեց Ֆէլդօն հետզհետէ
գրգռուելով, կ՛ուզէ ուրիշն որ մարդկային վրէժխնդրութիւնը
կանխէ՞ երկնային արդարութիւնը:

—Մարդիկ կը վախնան անկէ և կը խնայեն անոր:

—Օ՛հ, ես չեմ վախնար անկէ և պիտի չխնայեմ անոր,
ըսաւ Ֆէլդօն:

Միլէտի զգաց թէ իր հոգին կը լողայ դժոխային ուրա-
խութեան մը մէջ:

—Բայց լորտ Ուինդըր, իմ պաշտպանս, իմ հայրս, ի՞նչ-
պէս խառնուած է այս գործերուն, հարցուց Ֆէլդօն:

—Մտիկ ըրէք, Ֆէլդօն, աւելցուց Միլէտի, վատ ու արհամարհելի մարդոց քով կան մեծ և ազնիւ հոգիներ։ Նշանած մը ունէի, զոր կը սիրէի և ան ալ զիս կը սիրէր։ Ձերինին պէս սիրտ մը ունէր, Ֆէլդօն, ձեզի պէս մարդ մըն էր։ Անոր գացի և ամէն բան պատմեցի։ Անիկա զիս կը ճանչնար և վայրկեան մը իսկ չտարակուսեցաւ։ Ազնուական մըն էր, և ոչ մէկ կերպով վար կը մնար Պըքինկէմէն։ Բան մը չըսաւ, միայն սուրը մէջքը կապեց, վերարկուին մէջ փաթթուեցաւ և Պըքինկէմի ապարանքը գնաց։

—Այո՛, այո՛, կը հասկնամ, ըսաւ Ֆէլդօն, թէև այդպիսի մարդոց համար ո՛չ թէ սուր, այլ դաշոյն գործածելու է։

—Պըքինկէմ առջի օրուընէ մեկնած էր, իբրև դեսպան ղրկուած ըլլալով Սպանիա, ուր կ'երթար իշխանուհիին ձեռքը խնդրելու Կարոլոս Ա. թագաւորին համար, որ այն ատեն Կալլէսի իշխան էր տակաւին։ Նշանածս ետ դարձաւ։

—Մտիկ ըրէք, ըսաւ ինծի, այն մարդը մեկներ է, և հետևապէս առ այժմ վրէժխնդրութենէս կ'ազատի, բայց հիմակուհիմա մենք ամուսնանանք։ Յետոյ լորտ Ուինդըրին ձըգեցէք որ իր և իր կնոջ պատիւը պաշտպանէ։

—Լորտ Ուինդը՛ր, պոռաց Ֆէլդօն։

—Այո՛, ըսաւ Միլէտի, լորտ Ուինդըր, և հիմա ամէն բան հասկցած ըլլալու էք, չէ՞։ Պըքինկէմ տարի մը բացակայ մնաց։ Իր ժամանումէն ութ օր առաջ, լորտ Ուինդըր մեռաւ յանկարծ, միակ ժառանգորդուհի ձգելով զիս։ Հարուածը ո՞ւրկէ կուգար։ Աստուած, որ ամէն բան գիտէ, ան ալ գիտէ անշուշտ։ Ես ո՛չ ոք կ'ամբաստանեմ։

—Օ՛հ, ի՜նչ աղէտ, ի՜նչ աղէտ, պոռաց Ֆէլդօն։

—Լորտ Ուինդըր մեռած էր առանց իր եղբօրը բան մը ըսելու։ Սոսկալի գաղտնիքը պէտք էր ծածուկ պահել ամէնէն, մինչև որ կայծակի պէս պայթէր յանցաւորին վրայ։ Ձեր պաշտպանը սրտնեղութեամբ տեսած էր իր անդրանիկ եղբօր ամուսնութիւնը աղքատիկ աղջկան մը հետ։ Զգացի թէ ո՛և է օգնութիւն չէի կրնար սպասել մարդէ մը, որ ժա-

ռանգական իր յոյսերուն մէջ խաբուած էր։ Ֆրանսա անցայ, որոշած ըլլալով հոն անցընել կեանքիս մնացեալ մասը։ Բայց բովանդակ հարստութիւնս Անգլիոյ մէջ է։ Պատերազմի պատճառով հաղորդակցութիւնները դադրած ըլլալուն համար նեղութեան մէջ ինկայ։ Այն ատեն ստիպուեցայ հոս գալ։ Վեց օր առաջ Բօրթմութ եկայ։

—Ե՞տքը, հարցուց Ֆէլդօն։

—Պըքինկէմ անշուշտ իմացաւ իմ վերադարձս խօսեցաւ լորտ Ուինդըրի, որ արդէն իսկ լեցուած էր ինծի դէմ, և անոր ըսաւ թէ իր հարսը բոզ մը, ապարտուած կին մըն էր։ Ամուսինիս անկեղծ և ազնիւ ձայնը չկար որ զիս պաշտպանէր։ Լորտ Ուինդըր իրեն ըսուածներուն հաւատաց նոյնքան դիւրութեամբ որքան շահ ունէր հաւատալու։ Ձերբակալել տուաւ զիս, հոս բերաւ և ձեր պահպանութեան յանձնեց։ Մնացածը գիտէք։ Վաղը չէ միւս օր զիս կ'աքսորէ, զիս գարշելի արարածներու մէջ կը նետէ։ Օ՛հ, թակարդը աղէկ լարուած է, դաւադրութիւնը շատ ճարտար է և իմ պատիւս պիտի չփրկուի։ Կը տեսնէք ուրեմն թէ պէտք է մեռնիմ Ֆէլդօն։ Դանակը տուէք ինծի, Ֆէլդօն։

Այս խօսքերուն վրայ, իբր թէ բոլոր ուժերը սպառած էին, Միլէտի ինկաւ երիտասարդ սպային թևերուն մէջ։ Ֆէլդօն, սիրով, բարկութիւնով և անծանօթ հեշտութիւններով արբշիռ, եռանդագին ընդունեց զայն իր թևերուն մէջ, կուրծքին վրայ սեղմեց, սարսռալով այդ այնքան աղուոր բերնին շունչէն և զգլխելով այդ այնքան տրոփուն կուրծքին շփումէն։

—Ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ, դուն պիտի ապրիս, քու թշնամիներուդ յաղթանակելու համար։

Միլէտի ձեռքովը հրեց զայն յուշիկ, բայց ակնարկովը իրեն քաշեց զայն։ Ֆէլդօն իր կարգին գրկեց զայն, աղերսելով իբրև աստուածային էակի մը։

—Օ՛հ, մա՛հը, մա՛հը, ըսաւ Միլէտի իր ձայնն ու աչքերը քօղարկելով, օ՛հ, մահը քան թէ անպատուութիւնը։ Ֆէլդօն, եղբա՛յրս, բա՛րեկամս, կը պաղատիմ։

—Ո՛չ, պոռաց Ֆէլդօն, ո՛չ, պիտի ապրիս և վրէժդ առած պիտի ապրիս։

—Ֆէ՛լդօն, ես իմ բոլոր բարեկամներուս դժբախտութիւն կը պատճառեմ։ Ֆէլդօն, ձգէ՛ զիս, Ֆէ՛լդօն, ձգէ որ մեռնիմ։

—Լա՛ւ ուրեմն, միասին պիտի մեռնինք ուրեմն, պոռաց իր շրթունքը կալանաւորուհիին շրթունքին մօտեցնելով։

Բանի մը հարուածներ զարնուեցան դուռին։ Այս անգամ Միլէտի իրապէս հրեց Ֆէլդօնը։

—Մտիկ ըրէ, ըսաւ, մեր խօսակցութիւնը լսեցին, և եկան, լմնցա՛ւ։ Կորսուեցա՛նք։

—Ո՛չ, ըսաւ Ֆէլդօն, պահակն է որ կ'իմացնէ ինծի թէ զինուորապահ խումբը իր շրջանը կ'ընէ։

—Այն ատեն վազեցէք և դուռը բացէք։

Ֆէլդօն հնազանդեցաւ։ Այս կինը արդէն իր բովանդակ մտածումը, իր բովանդակ հոգին եղած էր։

Երիտասարդը դուռը բանալով ինքզինքը գտաւ հսկող խումբի մը հրամայող յիսնապետի մը առջև։

—Է՛, ի՛նչ կայ, հարցուց երիտասարդ տեղակալը։

—Ինծի ըսած էիք որ դուռը բանամ երբ օգնութեան ձայն լսեմ, ըսաւ զինուորը, բայց մոռցած էիք բանալին տալու։ Ձեր պոռալը իմացայ առանց հասկնալու թէ ինչ կ'ըսէիք, և ուզեցի բանալ դուռը, որ ներսէն գոցուած էր։ Ան ատեն յիսնապետը կանչեցի։

— Եւ ահաւասիկ եկայ, ըսաւ յիսնապետը։

—Ֆէլդօն լուռ ու մունջ կեցած էր, շուարած, գրեթէ խենդ դարձած։

Միլէտի հասկցաւ որ կացութիւնը փրկել պէտք էր, վազեց սեղանին մօտ և Ֆէլդօնին այնտեղ դրած դանակը առաւ։

—Ի՞նչ իրաւունքով կ'ուզէք արգիլել իմ մեռնիլս, ըսաւ։

—Տէ՛ր Աստուած, պոռաց Ֆէլդօն, դանակին փայլիլը տեսնելով անոր ձեռքին մէջ։

Այս միջոցին հեգնական քրքիջ մը լսուեցաւ նրբանցքին մէջ։

Պարոնը, աղմուկը լսելով, եկած և դրան սեմին վրայ կեցած էր սենեկազգեստով և սուրը թևին տակ առած։

—Ա՜հ, ա՜հ, ըսաւ. ահաւասիկ ողբերգութեան վերջին արարուածը։ Կը տեսնէ՞ք, Ֆէլդօն, տռամը կատարուեցաւ այն բոլոր երևոյթներուն մէջ զոր նշանակած էի ձեզ։ Բայց անհոգ եղիք, արիւն պիտի չհոսի։

Միլէտի հասկցաւ թէ կորսուած էր եթէ իր քաջասրտութեան սոսկալի և անմիջական մէկ ապացոյցը չտար Ֆէլդօնի։

—Կը սխալիք, Միլորտ, արիւնը պիտի հոսի և երանի թէ այս արիւնը անէծք մը ըլլայ զայն հոսեցնողներուն գլխին։

Ֆէլդօն ճիչ մը արձակեց և Միլէտիին մօտ վազեց։ Շատ ուշ էր։ Միլէտի ինքզինքին զարկեր էր։

Բայց դանակը բարեբախտօրէն,—պէտք է ըսէ՜նք՝ ճարպիկօրէն—հանդիպած էր այն երկաթեայ սեղմիրանին, որ այն ատեն կիներուն կուրծքը կը պաշտպանէր զրահի պէս։ Շըրջազգեստը պատռելով սահած և շեղակի մտած էր միսին և կողերուն միջև։

Միլէտիի շրջազգեստին վրայ արիւնի բիծեր նշմարուեցան։

Միլէտի կռնակի վրայ ինկած էր և նուաղած կ'երևար։

Ֆէլդօն դանակը խլեց հանեց։

—Կը տեսնէ՞ք, Միլորտ, ըսաւ տխուր դէմքով մը, ահաւասիկ կին մը որ իմ հսկողութեանս ներքև էր և որ ինքզինքը սպաննեց։

—Անհոգ եղիք, Ֆէլդօն, ըսաւ լորտ Ուինթըր, մեռած չէ։ Սատանաները այնքան դիւրաւ չեն մեռնիր, անհոգ եղիք և գացէք սենեակս սպասեցէք ինծի։

—Բայց Միլորտ...։

—Գացէ՛ք, կը հրամայեմ ձեզ։

Իր մեծաւորին այս հրամանին վրայ, Ֆէլդօն հնազանդեցաւ, բայց դուրս ելած ատեն դանակը ծոցը պահեց։

Իսկ լորտ Ուինդըր կանչեց Միլէտիի ծառայող կինը և նուաղած կալանաւորուհին անոր հոգածութեանը յանձնելով, դուրս ելաւ։

Սակայն, հակառակ իր կասկածներուն, վէրքը կրնար ծանր ըլլալ։ Ուստի Լորտ Ուինդըր անմիջապէս ձիաւոր մը ղրկեց բժիշկ կանչելու համար։

ԺԱ.

ՓԱԽՈՒՍՏ

Ինչպէս որ լորտ Ուինդըր մտքէն անցուցած էր, Միլէտիի վէրքը վտանգաւոր չէր։ Ուստի երբ առանձին մնաց Պառոնին կանչել տուած կնոջը հետ, որ կը փութար հանուեցնել զինք, աչքերը բացաւ։

Սակայն պէտք էր տկարութիւն և ցաւ կեղծել։ Միլէտիի պէս դերասանուհիի մը համար դժուար բաներ չէին ասոնք։ Ուստի խեղճ կինը բոլորովին խաբուեցաւ կալանաւորուհիէն, որուն վրայ ամբողջ գիշեր հսկեց, անոր թախանձանքներուն հակառակ։

Բայց այդ կնոջ ներկայութիւնը արգելք մը չէր Միլէտիին որ չխորհի։

Ա՛լ տարակոյս չկար։ Ֆէլդօն համոզուած էր, Ֆէլդօն իրն էր։ Եթէ հրեշտակ մըն ալ երեւար երիտասարդին և ամբաստանէր Միլէտին, անիկա, մտքի այն տրամադրութեան մէջ ուր կը գտնուէր, սատանային ներկայացուցիչը պիտի համարէր զայն։

Միլէտի կը ժպտէր այս գաղափարին, վասնզի այսուհետեւ Ֆէլդօն իր միակ յոյսը, իր փրկութեան միակ միջոցն էր։

Բայց լորտ Ուինդըր կրնար կասկածիլ անոր վրայ և կարելի էր որ նոյն ինքն Ֆէլդօն հսկողութեան ենթարկուէր։

Առաւօտեան ժամը չորսին միջոցները բժիշկը եկաւ։ Բայց Միլէտին զարնուելէն ի վեր, որդէն վէրքը գոցուած էր։ Հետեւապէս բժիշկը չկրցաւ չափել ո՛չ անոր ուղղութիւնը, ոչ խորութիւնը։ Միայն հիւանդին բազկերակը քննելով հասկըցաւ թէ վիճակը ծանր չէր։

Առտուն, Միլէտի, պատրուակելով թէ գիշերը քնացած չէր և թէ հանգչելու պէտք ունէր, ճամբեց կինը։

Կը յուսար թէ Ֆէլդօն նախաճաշին առենը պիտի գար, բայց չեկաւ։

Իր վախերը իրագործուա՞ծ էին։ Ֆէլդօն, պաշտօնին կողմէ կասկածի ենթարկուած ըլլալով, վճռական վայրկեանին պիտի խուսափէ՞ր արդեօք իր ձեռքէն։ Օր մը միայն ունէր։ Լորտ Ուինդըր իմացուցած էր իրեն թէ ամսուն 23ին նաւ պիտի դրուէր և ամսուն 22ի առտուն էր։

Ասով մէկտեղ համբերութեամբ սպասեց մինչեւ ցորեկուան ճաշին առենը։

Թէեւ առտուն չէր կերած, բայց ցորեկուան ճաշը որոշեալ ժամուն բերուեցաւ։ Միլէտի սարսափով նշմարեց որ զինքը պահպանող զինուորներուն համազգեստը փոխուած էր։

Այն ատեն համարձակեցաւ հարցնելու թէ Ֆէլդօնը ի՞նչ եղած էր։ Պատասխանեցին թէ Ֆէլդօն ժամ մը առաջ ձի նստած ու մեկնած էր։

Հարցուց թէ պառոնը դղեակին մէ՞ջ էր։ Զինուորը հաստատական պատասխան տուաւ և ըսաւ թէ հրաման ունէր իմացտալու անոր եթէ կալանաւորուհին փափաքէր հետը խօսիլ։

Միլէտի պատասխանեց թէ առ այժմ շատ տկար էր և իր միակ փափաքն էր առանձին մնալ։

Զինուորը դուրս ելաւ, սեղանը պատրաստելէ ետք։

Ֆէլդօնը հեռացուցած էին, ծովային զինուորները փոխուած էին։ Ուրեմն Ֆէլդօնէն կը կասկածէին։

Կալանաւորուհիին տրուած վերջին հարուածն էր աս։

Առանձին մնալուն պէս, ոտք ելաւ։ Անկողինը, ուր խոհեմութեան համար պառկած էր, որպէս զի ծանրապէս վիրա-

ւորուած կարծես զինք, խարոյկի մը պէս կ'այրէր զինք։ Ակնարկ մը ձգեց դրան վրայ։ Պարոնը տախտակ մը գամել տուած էր դրան ծալքին վրայ։ Անշուշտ կը վախնար որ Միլէտի կը յաջողէր այն բացուածքէն պահակները հրապուրելու դիւային միջոց մը գտնել։

Միլէտի ուրախութենէն ժպտեցաւ։ Ուրեմն կրնար առանց դիտուելու անձնատուր ըլլալ իր կիրքերուն։ Սենեակին մէջ կը պտտէր կատղած յիմարի մը կամ վանդակի մէջ փակուած էգ վագրի մը գրգռութիւնով։ Անշուշտ, եթէ դանակը իր քով ձգուած ըլլար, պիտի խորհէր ո՛չ թէ ինքզինքը, այլ այս անգամ պարոնը սպաննելու համար։

Ժամը վեցին՝ լորտ Ուինթըր ներս մտաւ։ Ոտքէն մինչեւ գլուխը զինուած էր։ Այս մարդը, զոր Միլէտի մինչեւ այն ատեն բաւական պարզամիտ ճէնթլմէն մը նկատած էր, սքանչելի բանտապահ մը եղած էր։ Կարծես թէ ամէն բան կը նախատեսէր, ամէն բան կը գուշակէր եւ ամէն բանի առաջքը կ'առնէր։

Միլէտին վրայ ակնարկ մը ձգելով հասկցաւ թէ ինչ կ'անցնէր կը դառնար անոր հոգիին մէջ։

—Աղէ՛կ, ըսաւ, բայց այսօր ալ պիտի չսպաննէք զիս։ Ա՛լ զէնք չունիք։ Եւ յետոյ, զգուշութիւններ ձեռք առած եմ։ Սկսած էիք խեղճ Ֆէլթօնը գլխէ հանել։ Անիկա արդէն իսկ կը կրէր ձեր դժոխային ազդեցութիւնը, բայց կ'ուզեմ փրկել զայն։ Ա՛լ պիտի չտեսնէ ձեզ։ Ամէն բան վերջացած է։ Ժողվեցէք ձեր զգեստեղէնները։ Վաղը պիտի մեկնիք։ Որոշած էի որ ամսուն 24ին նաւ նստիք, բայց խորհեցայ թէ ձեր մեկնումը ո՛րքան մօտ ըլլայ, այնքան ապահով պիտի ըլլայ։ Վաղը կէսօրին պիտի ստանամ ձեր աքսորին հրամանագիրը, Պըքինկէմի կողմէ ստորագրուած։ Եթէ նաւ նստելէ առաջ ո՛ եւ է մէկուն հետ խօսիք, յիսնապետս ձեր ուղեղը պիտի պայթեցնէ։ Ասանկ հրաման ունի։ Եթէ նաւուն մէջ ո՛ եւ է մէկուն հետ խօսիք նաւապետէն արտօնութիւն չառած նաւապետը ծովը նետել պիտի տայ ձեզ։ Ասանկ որոշուած է։

Ի տեսութիւն։ Այսօրուան համար ըսելիքս աս էր։ Վաղը նորէն կը տեսնեմ ձեզ, հրաժեշտ տալու համար։

Այս խօսքերը ըսելէ ետք, պարոնը դուրս ելաւ։

Միլէտի այս սպառնալից յայտարարութիւնը մտիկ ըրած էր արհամարհանքի ժպիտը շրթունքին վրայ եւ կատաղութիւնը սրտին մէջ։

Իրիկուան ճաշը բերին։ Միլէտի զգաց որ ուժի պէտք ունէր։ Չէր գիտեր թէ ինչ կրնար պատահիլ գիշերուան մէջ, որ կը մօտենար սպառնալից, վասն զի խոշոր ամպեր կը սահէին երկինքին վրայ եւ հեռաւոր փայլակներ փոթորիկ մը կը ծանուցանէին։

Փոթորիկը պայթեցաւ իրիկուան ժամը տասնին միջոցները։ Միլէտի մխիթարութիւն մը կ'զգար տեսնելով որ բնութիւնն ալ կը մասնակցի իր սրտին խռովութեան։ Շանթը կ'որոտար օդին մէջ, ինչպէս բարկութիւնը՝ իր մտքին մէջ։ Իրեն անանկ կուգար որ սոսկաշունչ հովը իր անցքին մէջ ցիրուցան կ'ընէր իր մազերը, ինչպէս ծառերը, որոնց ճիւղերը կը ծռէր եւ տերեւները կը թափէր։ Միլէտի կ'ոռնար ուրականին պէս եւ իր ձայնը կը կորսուէր բնութեան մեծ ձայնին մէջ, որ իրեն պէս կարծես թէ կը հեծէր եւ կը վշտահարէր։

Յանկարծ լսեց որ ապակիի մը կը զարնեն եւ փայլակի մը նշոյլին մէջ տեսաւ մարդու մը դէմքը, որ երկաթեայ ձողերուն ետեւէն կ'երեւար։

Պատուհանը վազեց եւ բացաւ։

—Ֆէլթօ՛ն, պոռաց։ Ազատեցա՛յ։

—Այո՛, ըսաւ Ֆէլթօն, բայց լռութի՛ւն, լռութի՛ւն։ Ժամանակ պէտք է որ այս ձողերը խարտոցեմ։ Միայն զգուշացէք որ դրան բացուածքէն չտեսնեն ձեզ։

—Օ՛հ, տէրը մեզի հետ է, Ֆէ՛լթօն, աւելցուց Միլէտի։ Ապացոյցը սա է որ այդ բացուածքը տախտակով մը գոցեցին։

—Աղէ՛կ։ Աստուած յիմարացուց զանոնք, ըսաւ Ֆէլթօն։

—Բայց ինչ պէտք է ընեմ, հարցուց Միլէտի։

—Ոչի՛նչ, ոչի՛նչ։ Միայն պատուհանը գոցեցէք։ Պառկե-

ցէք կամ գոնէ ձեր անկողինը մտէք հագուած վիճակի մէջ։ Երբ աւարտեմ, ապակիին կը զարնեմ։ Բայց կրնա՞ք ինծի հետ գալ։

—Օ՜հ, այո՛։

—Վէրքերնիդ ինչպէս եղաւ։

—Ցաւ կը պատճառէ, բայց արգելք չըլլար քալելու։

—Ուրեմն պատրաստ գտնուեցէք առաջին նշանին։

Միլէտի պատուհանը գոցեց, կանթեղը մարեց և, ինչպէս պատուիրած էր Ֆէլդօն, գնաց անկողնին մէջ կծկուեցաւ։ Փոթորիկին ողբերուն մէջ կը լսէր խարտոցին ձայնը և ամէն փայլակի լոյսին մէջ կը նշմարէր Ֆէլդօնի ստուերը ապակիներուն ետև։

Ժամ մը անցաւ։ Միլէտի շունչը բռնած էր, կը հեւար, ճակատէն քրտինք կը վազէր և սիրտը զարհուրելի անձկութիւնով մը կը սեղմուէր ամէն անգամ որ շարժում մը կը լսէր նրբանցքին մէջ։

Ժամեր կան, որոնք տարի մը կը տևեն։

Ժամ մը ետքը, Ֆէլդօն նորէն զարկաւ պատուհանին։

Միլէտի անկողնէն դուրս ցատկեց և գնաց պատուհանը բացաւ։ Երկու ձողեր հանուած էին և մարդու մը անցնելուն չափ բացուածք մը առաջ եկած էր։

—Պատրա՞ստ էք, հարցուց Ֆէլդօն։

—Այո՛։ Հետս բան մը առնել պէ՞տք է։

—Ոսկի, եթէ ունիք։

—Այո՛, բարեբախտաբար ունեցածս քովս ձգեցին։

—Աւելի աղէկ, վասն զի ես իմ ունեցածս տուի նաւ մը վարձելու համար։

—Առէ՛ք, ըսաւ Միլէտի, Ֆէլդօնի ձեռքը դնելով ոսկելից քսակ մը։

Ֆէլդօն առաւ քսակը և պատին տակը նետեց։

—Հիմա, կ'ուզէ՞ք գալ, ըսաւ։

—Եկայ։

Միլէտի թիկնաթոռի մը վրայ ելաւ և մարմնոյն վերի

մասը դուրս հանեց պատուհանէն։ Տեսաւ որ երիտասարդ սպան անդունդին վերև կախուած էր չուանէ սանդուղով մը։

Առաջին անգամ ըլլալով սոսկումի շարժում մը իրեն յիշեցուց թէ կին էր։

Պարապութիւնը կը սարսափեցնէր զինք։

—Մտքես անցած էր, ըսաւ Ֆէլդօն։

—Բան մը չէ, բան մը չէ, ըսաւ Միլէտի, աչքերս գոցած պիտի իջնեմ։

—Վստահութիւն ունի՞ք ինծի, ըսաւ Ֆէլդօն։

—Կը հարցնէ՞ք։

—Ձեր երկու ձեռքերը իրարու միացուցէք խաչաձեւ։ Աղէկ։

Ֆէլդօն իր թաշկինակովը կապեց անոր երկու դաստակները, յետոյ թաշկինակին վրայէն չուանով ալ կապեց։

—Ի՞նչ կ'ընէք, հարցուց Միլէտի զարմանքով։

—Ձեր թեւերը վիզիս անցուցէք և բանէ մը մի՛ վախնաք։

—Բայց ձեր հաւասարակշռութիւնը կորսնցնել պիտի տամ և երկուքս պիտի ջախջախուինք։

—Անհոգ եղիք, ես նաւազ եմ։

Վայրկեան մը իսկ չկար կորսնցնելիք։ Միլէտի երկու թեւերը անցուց Ֆէլդօնի վիզը և պատուհանէն դուրս սահեցաւ։

Ֆէլդօն սկսաւ մի առ մի և կամաց կամաց իջնել սանդուղէն։ Հակառակ երկու մարմիններու ծանրութեան, փոթորկին շունչը զանոնք օդին մէջ կ'երերցնէր։

Յանկարծ Ֆէլդօն կեցաւ։

—Ի՞նչ կայ, հարցուց Միլէտի։

—Լռութի՛ւն, ըսաւ Ֆէլդօն, բան մը չէ։

—Մեր փախուստը երեւան ելաւ։

Քանի մը վայրկեան լռութիւն տիրեց։

—Ո՛չ, ըսաւ Ֆէլդօն, բան մը չէ։

—Բայց վերջապէս ի՞նչ է այդ ձայնը։

—Պահակախումբն է, որ իր շրջանը կ'ընէ։

—Ո՞ր ճամբէն։

—Ծիշդ մեր տակէն:

—Ուրեմն պիտի տեսնեն մեզ:

—Ո՛չ, եթէ չփայլատակէ:

—Իրենց ոտքը սանդուղին ծայրին պիտի զարնուի:

—Բարեբախտաբար գետնէն վեց ոտք վեր է:

—Ահաւասիկ կ'անցնին, Աստուա՛ծ իմ:

—Լռութի՛ւն:

Երկուքն ալ, գետնէն քսան ոտք բարձր, մնացին առկախ, անշարժ ու անշունչ: Այս միջոցին զինուորները կ'անցնէին իրենց տակէն, խնդալով և խօսելով:

Փախստականներուն համար սոսկալի վայրկեան մը եղաւ ասիկա:

Պահակախումբը անցաւ: Քայլափոխերուն հեռանալը և ձայներուն մարիլը լսուեցաւ:

—Հիմակ ազատեցանք ըսաւ Ֆէլգօն:

Միլէտ հառաչ մը արձակեց ու նուաղեցաւ:

Ֆէլգօն շարունակեց իջնել: Սանդուղին ստորոտը հասնելով, երբ զգաց թէ այլեւս յենարան չկար իր ոտքին տակ, ձեռքերովը կառչեցաւ: Վերջապէս վերջին աստիճանին վրայ հասնելով, կախուեցաւ դաստակներուն ուժովը և ոտքը գետին դրաւ: Ծռեցաւ, ոսկին քսակը առաւ և ակռաներովը բռնեց:

Ցետոյ Միլէտին թեւերուն մէջ առաւ և արագ արագ հեռացաւ պահակախումբին անցած ճամբուն հակառակ կողմէն: Շատ չանցած, ժայռերուն մէջէն իջաւ և ծովին եզերքը հասնելով սուլեց:

Նմանօրինակ նշան մը պատասխանեց իրեն և հինգ վայրկեան ետքը նաւ մը երեւցաւ, որուն մէջ չորս հոգիներ կային:

Նաւը կրցածին չափ մօտեցաւ եզերքին, բայց ջուրը բաւական խորունկ չըլլալով, ցամաքին չմօտեցաւ: Ֆէլգօն մինչեւ մէջքը ջուրը մտաւ, չուզելով իր թանկագին բեռը ուրիշի վստահիլ:

Բարեբախտաբար փոթորիկը սկսած էր հանդարտիլ, և սակայն ծովը տակաւին ալեկոծուած էր: Նաւակը ընկուզի կեղեւի պէս կ'ոստոստէր կոհակներուն վրայ:

—Միակայմ նաւը տարէք չուանով, ըսաւ Ֆէլգօն:

Չորս մարդիկը սկսան թիավարել, բայց ծովը այնքան ալեկոծ էր որ թիակները չէին կրնար պէտք եղածին պէս ուժով գործել:

Ասով մէկտեղ, դղեակէն կը հեռանային: Գլխաւորը սա էր: Գիշերը սարսափելի մութ էր և գրեթէ անկարելի էր նաւուն մէջէն ծովեզրը որոշել, և բնականաբար բոլորովին անկարելի էր ծովեզրէն նաւը որոշել:

Սեւ կէտ մը կ'երերար ծովին վրայ:

Միակայմ նաւն էր:

Մինչ նաւակը կը յառաջանար չորս թիավարներու բոլոր ոյժովը, Ֆէլգօն կը քակէր Միլէտին ձեռքերը կապող չուանը և թաշկինակը:

Ցետոյ, երբ ձեռքերը քակուեցաւ, ծովէն ջուր առաւ և երեսին զարկաւ:

Միլէտ հառաչ մը արձակեց և աչքերը բացաւ:

—Ո՞ւր եմ, ըսաւ:

—Ազատեցա՛նք, պատասխանեց երիտասարդ սպան:

—Օ՛հ, ազատեցա՛նք, ազատեցա՛նք, պոռաց: Այո՛, ահա երկինքը, ահա ծովը: Օդ կը շնչեմ, ազատութիւն կը շնչեմ: Ա՛հ, շնորհակալ եմ, Ֆէլգօն, շնորհակալ եմ:

Երիտասարդը իր սրտին վրայ սեղմեց զայն:

—Բայց ձեռքերս ի՞նչ եղան, հարցուց Միլէտ: Ինծի կու գայ որ դաստակներս ջախջախուած են:

Արդարեւ Միլէտ թեւերը վերցուց: Դաստակները սկըրթուած էին:

—Աւա՛ղ, ըսաւ Ֆէլգօն, նայելով այդ գեղեցիկ ձեռքերուն և գլուխը մեղմիւ օրրելով:

—Օ՛հ, բան մը չէ, բան մը չէ, պոռաց Միլէտ: Հիմա կը յիշեմ:

Միլէտ չորս կողմը նայեցաւ:

—Հօս է, ըսաւ Ֆէլգօն և ոտքովը հրեց ոսկին քսակը:

Միակայմ նաւուն կը մօտենային: Նաւազը պոռաց նաւակին, ուրկէ պատասխան տուին:

—Ի՞նչ է այս նաւը, հարցուց Միլէտի։

—Ձեզի համար վարձած նաւս է։

—Ո՞ւր պիտի տանի զիս։

—Ո՛ւր որ ուզէք, կը բաւէ որ զիս Բօրթսմութ հանէք։

—Բօրթսմութի մէջ ի՞նչ պիտի ընէք, հարցուց Միլէտի։

—Լորտ Ուինդըրի հրամանները պիտի կատարեմ, ըսաւ Ֆէլգօն տխուր ժպիտով մը։

—Ի՞նչ հրամաններ, հարցուց Միլէտի։

—Չհասկցա՞ք, ըսաւ Ֆէլգօն։

—Ո՛չ, բացատրեցէք, կ'աղաչեմ։

—Որովհետև լորտ Ուինդըր կը կասկածէր ինձմէ, ուզեց ինք անձամբ պահպանել ձեզ և զիս ղրկեց Պըքինկէմին, որպէսզի ձեր աքսորի հրամանագիրը ստորագրել տամ։

—Բայց քանի որ ձեզմէ կը կասկածէր, ի՞նչպէս այդ հրամանը տուաւ ձեզի։

—Ես ինծի տրուած նամակին բովանդակութիւնը չէի գիտեր բստ երևոյթին։

—Ճիշդ է։ Ըսել է Բօրթսմութ պիտի երթանք։

—Կորսնցնելու ժամանակ չունիմ։ Վաղը ամսուն 23 է և Պըքինկէմ նաւատորմին հետ կը մեկնի։

—Վաղը կը մեկնի՞, ու՞ր։

—Լա Ռօշէլ։

—Պէտք չէ՛ որ մեկնի, պոռաց Միլէտի, իր սովորական արթնամտութիւնը կորսնցնելով։

—Անհոգ եղիք, պատասխանեց Ֆէլգօն, պիտի չմեկնի։

Միլէտի ուրախութենէն սարսռաց։ Երիտասարդին աչքերուն մէջ կարդացած էր։ Պըքինկէմի մահը գրուած էր հոն խոշոր գիրերով։

—Ֆէ՛լգօն, ըսաւ, դուք Յուդա Մագաբէի պէս մեծ մարդ մըն էք։ Եթէ մեռնիք, ես ալ ձեզի հետ կը մեռնիմ։ Ահա ի՛նչ որ կրնամ ըսել ձեզ։

—Լռութի՛ւն, ըսաւ Ֆէլգօն, եկանք։

Արդարև միակայմ նաւուն մօտեցած էին։

Առաջին անգամ Ֆէլգօն ելաւ սանդուղէն և ձեռքը տուաւ Միլէտիի, մինչ նաւաստիները կ'օգնէին անոր, վասնզի ծովը տակաւին ալեկոծ էր։

Վայրկեան մը ետքը, կամրջակին վրայ էին։

—Նաւապետ, ըսաւ Ֆէլգօն, ահաւասիկ այն անձը, որու մասին խօսեցայ ձեզ, և զոր պէտք է ողջ առողջ Ֆրանսա տանիլ։

—500 ոսկիի փոխարէն, ըսաւ Նաւապետը։

—Կէսը վճարած եմ արդէն։

—Ճիշդ է, ըսաւ Նաւապետը։

—Ահա միւս կէսը, աւելցուց Միլէտի, ձեռքը ոսկի քըսակին տանելով։

—Ո՛չ, ըսաւ նաւապետը, ես մէկ խօսք միայն ունիմ և այս երիտասարդին խօսք տուի միացեալ գումարը առնել Պուլօնեը հասած ատեննիս։

—Հոն պիտի հասնի՞նք։

—Այո՛, ողջ առողջ, ըսաւ Նաւապետը և այս խօսքս այնքան ճիշդ է, որքան ճէք Պըթլէր կը կոչուիմ։

—Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ Միլէտի, եթէ դուք ձեր խօսքը պահէք, ո՛չ թէ 250, այլ 500 ոսկի պիտի տամ ձեզի։

—Կեցցէ՛ք ուրեմն, գեղանի տիկինս, պոռաց Նաւապետը։ Երանի թէ Աստուած ձեզի պէս յաճախորդներ ղրկէ մեզի։

-Առ այժմ, ըսաւ Ֆէլգօն, տարէք մեզ . . ի ծովածոցը, արդէն գիտէք, մեր մէջ որոշուած է։

Նաւապետը պատասխանեց անհրաժեշտ հրամանները տալով և առաւօտուան ժամը 7ին միջոցները, պզտիկ նաւը ճամբայ ելաւ որոշուած ծովածոցը երթալու համար։

Այս ճամբորդութեան միջոցին Ֆէլգօն ամէն բան պատմած էր Միլէտիին թէ ի՛նչպէս, փոխանակ Լոնտոն երթալու, պզտիկ նաւը վարձած էր, թէ ի՛նչպէս դարձած էր, թէ ի՛նչպէս մագլցած էր պատէն քարերուն բացուածքներէն օգտուելով և թէ ի՛նչպէս, երկաթեայ ձողերուն հասնելով, չուանէ սանդուղը կապած էր։ Միլէտի մնացածը գիտէր։

Միլէտի իր կողմէ փորձեց քաջալերել Ֆէլգօնը իր խորհուրդին մէջ։ Բայց բերնէն ելած առաջին խօսքերուն վրայ, տեսաւ որ երիտասարդ մոլեռանդը աւելի պէտք ունէր չափաւորուելու քան թէ գրգռուելու։

Որոշուեցաւ որ Միլէտի մինչեւ ժամը տասը սպասէր Ցէլդօնի։ Եթէ մինչեւ ժամը տասը չդառնար, Միլէտի պիտի մեկնէր։

Այն ատեն, ենթադրելով որ ազատ ըլլար, Միլէտին պիտի միանար Ցրանսայի մէջ, Պէթիւնի կարմիկեաններուն վանքը։

ԺԲ.

ԻՆՉ ՈՐ 1628 ՕԳՈՍՏ· 23ԻՆ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՐ ԲՈՐԹՍՄՈՒԹԻ ՄԷՋ

Ցէլդօն Միլէտիէն հրաժեշտ առաւ ինչպէս որ պարզ պըտոյտ մը ընելու գացող եղբայր մը հրաժեշտ կ'առնէ իր քրոջմէն, անոր ձեռքը համբուրելով։

Կատարելապէս հանդարտ վիճակի մէջ կ'երեւար. միայն անսովոր նշոյլ մը կը վառէր իր աչքերուն մէջ, տենդային ցոլքի մը պէս։ Ճակատը սովորականէն աւելի տժգունած էր։ Ակռաները սեղմուած էին եւ խօսքը ունէր այնպիսի չեշտ մը, որ ցոյց կուտար թէ տխուր բան մը կար իր մէջ։

Ո՛րչափ ատեն որ մնաց զինքը ցամաք տանող նաւակին մէջ, դէմքը դարձուց Միլէտիին կողմը, որ կամրջակին վրայ կեցած, ակնարկով կը հետեւէր իրեն։ Երկուքն ալ հալածուելու վախը չունէին այլեւս։ Ժամը իննէն առաջ չէին մտներ երբեք Միլէտիի սենեակը եւ երեք ժամ պէտք էր դղեակէն Լոնտոն գալու համար։

Ցէլդօն ծովեզերք ելաւ, խարակին բարձունքը տանող ճամբէն մագլցեցաւ, վերջին անգամ ողջունեց Միլէտին եւ դէպի քաղաք վազեց։

Հարիւր քայլ առնելէն ետք, որովհետեւ այլեւս ճամբան

դէպի վար կ'իջնէր, միայն նաւին կայմը կրցաւ տեսնել։

Իսկոյն վազեց դէպ ի Բորթսմութ, որուն աշտարակներն ու տուները գրեթէ կէս մղոն հեռուէն տեսաւ առտուան մշուշին մէջ ծրարուած։

Բորթսմութէն անդին, ծովը ծածկուած էր նաւերով, որոնց կայմերը, ձմեռուան կողմէ մերկացուած կաղամախիներու անտառի մը պէս, հովին շունչէն կը տատանէին։

Ցէլդօն, իր արագ վազքին մէջ, կը յիշէր հիմնաւոր կամ անհիմն ամբաստանութիւնները, զորս երկու տարուան խակումներ և մաքրակրօններու մէջ երկարատեւ բնակութիւն մը հայթայթած էին իրեն Ժագ Զ.ի և Շարլ Ա.ի սիրականին դէմ։

Երբ այս նախարարին քրէական յանցանքները կը բաղդատէր այն մասնաւոր և անծանօթ ոճիրներուն հետ, որոնցմով Միլէտի ամբաստանած էր զայն, Ցէլդօն կը տեսնէր որ Պրքինկէմը բաղկացնող երկու մարդերուն ամէնէն յանցաւորը այն էր, որուն կեանքը անծանօթ էր ժողովուրդին։ Պատճառը ան է որ իր տարօրինակ և հրատապ սէրը, Միլէտիի երեւակայական և դարշելի ամբաստանութիւնները իր աչքին կը ցուցնէր խոշորացոյցով մը, իբր դարհուրելի հրէշներ, բայց իրապէս աննշմարելի հիւլէներ մրջիւնի մը քով։

Իր վազքին արագութիւնը աւելի կը բորբոքէր իր արիւնը։ Գաղափարը թէ իր ետեւ կը ձգէր դարհուրելի վրէժխնդրութեան մը ենթարկուած կին մը, զոր կը սիրէր կամ մանաւանդ կը պաշտէր սրբուհիի մը պէս, անցեալ յուզումը, ներկայ յոգնութիւնը, ամէն բան կը գրգռէին իր հոգին մարդկային զգացումներէ դեր ի վեր։

Բորթսմութ մտաւ առտուան ժամը ութին միջոցները։ Բոլոր ժողովուրդը ոտքի վրայ էր։ Փողեր կը զարնուէին փողոցներուն մէջ և նաւահանգստին վրայ, զօրագունդեր դէպ ի եզերք կ'իջնէին նաւ նստելու համար։

Ցէլդօն ծովային պաշտօնատունը հասաւ փոշելից և քրտնաթոր։ Դէմքը, որ սովորաբար այնքան տժգոյն էր, տաքութենէն և բարկութենէն կասկարմիր կտրած էր։ Պահակը ու-

զեց արգիլել զայն։ Ֆէլդօն կանչեց պահակներուն պետը և զրպանին նամակը հանելով ըսաւ.

—Լորտ Ուինդըրի կողմէ ստիպողական նամակ մըն է։

Լորտ Ուինդըրի անունը լսելով, որուն Պըքինկէմի մտերիմներէն մէկը ըլլալը ամէն ոք գիտէր. պահակներու պետը հրամայեց որ Ֆէլդօնը ձգեն ներս մտնելու։ Արդէն երիտասարդը ծովային սպայի համազգեստ կը կրէր։

Ֆէլդօն պաշտօնատունէն ներս խոյացաւ։

Այն պահուն որ բակը կը մտնէր, ուրիշ մարդ մըն ալ, փոշելից, շնչասպառ, ներս կը մտնէր դրան առջև ձգելով ձի մը որ ծունդի վրայ ինկաւ յոգնութենէն։

Ֆէլդօն և ինք միևնոյն ատեն դիմեցին Բադրիքի, որ Դուքսին հաւատարիմ սենեկապանն էր։ Ֆէլդօն լորտ Ուինդըրի անունը տուաւ։ Անծանօթը չուզեց ո և է անուն տալ և պնդեց թէ միայն Դուքսին կրնայ ճանչցնել ինքզինքը։ Երկուքն ալ պնդեցին որ իրարմէ առաջ անցնին։

Բադրիք, որ գիտէր թէ լորտ Ուինդըր պաշտօնական և բարեկամական յարաբերութիւններ ունէր Դուքսին հետ, նախապատուութիւն տուաւ անոր անունով ներկայացողին։ Միւսը ստիպուեցաւ սպասել և դիւրին էր տեսնել թէ ո՛րքան կ'անիծէր այս յապաղումը։

Սենեկապանը լորտ Ուինդըրի ներկայացուցիչը անցուց մեծ սրահէ մը, ուր կ'սպասէին Լա Ռօշէլի երեսփոխանները Սուպիզ իշխանին առաջնորդութեամբ և մտցուց դահլիճ մը ուր Պըքինկէմ բաղնիքէն ելլելով իր արդուզարդը կուտար, որուն, ինչպէս միշտ, արտաքոյ կարգի հոգ կը տանէր։

—Տեղակալ Ֆէլդօն, ըսաւ Բադրիք, լորտ Ուինդըրի կողմէ եկած։

—Լորտ Ուինդըրի կողմէ՞, կրկնեց Պըքինկէմ, նե՛րս բերէք։

Ֆէլդօն ներս մտաւ։ Այս միջոցին Պըքինկէմ բազմոցին վրայ կը նետէր ոսկեհուռ սենեկազգեստ մը, հագնելու համար կապոյտ թաւիշէ մարգարտահիւս բաճկոնակ մը։

—Ինչո՞ւ լորտ Ուինդըր ինք անձամբ չեկաւ, հարցուց Պըքինկէմ, այս առտու կ'սպասէի իրեն։

—Ինծի յանձնարարեց ձեր Շնորհափայլութեան ըսել թէ շատ կը ցաւի այս պատիւէն զրկուելուն համար, բայց արգիլուած էր դղեակին մէջ ընելու ստիպուած պահպանութեան պատճառաւ, պատասխանեց Ֆէլդօն։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ Պըքինկէմ, գիտեմ, կալանաւորուհի մը ունի։

—Ճիշդ այդ կալանաւորուհիին վրայ կ'ուզէի խօսիլ ձեր Շնորհափայլութեան, աւելցուց Ֆէլդօն։

—Լաւ ուրեմն, խօսեցէք։

—Ձեզի ըսելիքս միայն դուք պէտք է լսէք, Միլորտ։

—Մեզի մինակ ձգեցէք, Բադրիք, ըսաւ Պըքինկէմ, բայց մի՛ հեռանաք որ զանգակին ձայնը իմանաք։ Հիմա պիտի կանչեմ ձեզ։

Բադրիք դուրս ելաւ։

—Մինակ ենք, պարոն, ըսաւ Պըքինկէմ, խօսեցէք։

—Միլորտ, ըսաւ Ֆէլդօն, լորտ Ուինդըր անցած օր ձեզի նամակ գրեց և խնդրեց որ Շարլօթ Պէքըրն անունով մանկամարդ կնոջ մը աքսորի հրամանագիրը ստորագրէք։

—Այո՛, պարոն, պատասխանեցի իրեն թէ այդ հրամանագիրը թող անձամբ բերէ կամ մէկու մը հետ ղրկէ որ ստորագրեմ։

—Ահաւասիկ բերի, Միլորտ։

—Տուէք, ըսաւ Դուքը։

Եւ Ֆէլդօնի ձեռքէն թուղթը առնելով, արագ ակնարկ մը ձգեց անոր վրայ։ Այն ատեն, գիտնալով որ իրեն ծանուցուած հրամանագիրն էր, սեղանին վրայ դրաւ, գրիչ մը առաւ և պատրաստուեցաւ ստորագրել։

—Ներեցէ՛ք, Միլորտ, ըսաւ Ֆէլդօն Դուքը կեցնելով, բայց ձեր Շնորհափայլութիւնը գիտէ՞ թէ Շարլօթ Պէքըրն անունը այդ մանկամարդ կնոջ բուն անունը չէ։

—Այո՛, պարոն, գիտեմ, պատասխանեց Դուքը, գրիչը կաղամարին մէջ թաթխելով։

—Այն ատեն, ձեր Շնորհափայլութիւնը գիտէ՞ բուն անունը, հարցուց Ֆէլդօն։

—Գիտեմ։

Դուքսը թուղթին մօտեցուց գրիչը։ Ֆէլդօն տժգունեցաւ։

—Եւ այդ բուն անունը գիտնալով, աւելցուց Ֆէլդօն, նորէն պիտի ստորագրէ՞ք։

—Անշուշտ, ըսաւ Պըքինկէմ և եթէ հարկ ըլլայ՝ երկու անգամ։

—Չեմ կրնար հաւատալ, շարունակեց Ֆէլդօն ձայնով մը որ հետզհետէ կը դողար, թէ ձեր Շնորհափայլութիւնը գիտէ որ խնդիրը Լէտի Ուինդըրի վրայ է....։

—Լաւ գիտեմ, թէև կը զարմանամ որ դուք ալ գիտէք։

—Եւ ձեր Շնորհափայլութիւնը այս հրամանագիրը պիտի ստորագրէ՞ առանց խղճի խայթ զգալու։

Պըքինկէմ երիտասարդին երեսը նայեցաւ հպարտ ձեւով։

—Ա՜հ, պարոն, գիտէ՞ք թէ, տարօրինակ հարցումներ կ'ընէք ինծի և ես ալ պարզամիտ եմ որ կը պատասխանեմ ձեզի։

—Ստորագրեցէք Տէր իմ, ըսաւ Ֆէլդօն, կացութիւնը ձեր կարծածէն աւելի ծանր է։

Պըքինկէմ խորհեցաւ որ երիտասարդը, լորտ Ուինդըրի կողմէ եկած ըլլալով, անշուշտ անոր անունով կը խօսէր և անուշցաւ։

—Առանց խղճի խայթ զգալու պիտի ստորագրեմ ըսաւ և լորտ Ուինդըր ինծի պէս գիտէ թէ Միլէտին մեծ յանցաւոր մըն է և գրեթէ իրեն շնորհ մը եղած է իր պատիժը աքսորի փոխելով։

Դուքսը թուղթին վրայ դրաւ գրիչը։

—Այս հրամանագիրը պիտի չստորագրէք, Միլորտ, ըսաւ Ֆէլդօն քայլ մը առնելով դէպի Դուքսը։

—Այս հրամանագիրը պիտի չստորագրե՞մ, ըսաւ Պըքինկէմ, և ինչո՞ւ։

—Վասնզի ձեր խիղճը պիտի քննէք և Միլէտիին համար արդար դատաստան մը պիտի ընէք։

—Արդար դատաստան մը ըրած կ'ըլլա՞նք զայն Թիպըրն ղրկելով, ըսաւ Պըքինկէմ։ Միլէտի գարշելի կին մըն է։

—Տէ՛ր իմ, Միլէտի հրեշտակ մըն է, լաւ գիտէք, և անոր ազատութիւնը կը պահանջեմ ձենէ։

—Ա՜հ, խե՞նդ էք դուք որ այդ կերպով կը խօսիք ինծի հետ, ըսաւ Պըքինկէմ։

—Մի՛լորտ, ներեցէք ինծի, կըցածիս չափ կը խօսիմ, ինքզինքս կը զսպեմ։ Սակայն, Միլորտ, ձեր ըրածին վրայ խորհեցէք և վախցէք չափը անցընելէ։

—Ի՞նչ հրամմեցիք..., պոռաց Պըքինկէմ, բայց կարծեմ թէ կ'սպառնա՛յ ինծի։

—Ո՛չ Միլորտ տակաւին կ'աղաչեմ և կ'ըսեմ ձեզի. «Ջուրի կաթիլ մը բաւական է լեցուն գաւաթը թափելու, թեթև յանցանք մը կրնայ պատիժ հրաւիրել այն գլխին վրայ, որ խընայուած էր այնքան ոճիրներու հակառակ։»

—Պ. Ֆէլդօն, ըսաւ Պըքինկէմ, դուրս պիտի ելլէք ասկէ և անմիջապէս բանտ պիտի տարուիք։

—Մինչև վերջը մտիկ պիտի ընէք ինծի, Միլորտ։ Դուք հրապուրեցիք այդ աղջիկը, նախատեցիք, աղարտեցիք։ Դարմանեցէք անոր հանդէպ ձեր գործած ոճիրները, թողէք որ ազատօրէն մեկնի և ես ձենէ ուրիշ բան պիտի չպահանջեմ։

—Պիտի չպահանջէ՛ք, ըսաւ Պըքինկէմ և զարմանքով նայեցաւ Ֆէլդօնի երեսը, իր արտասանած բառերուն իւրաքանչիւր վանկը շեշտելով։

—Միլորտ, շարունակեց Ֆէլդօն, հետզհետէ գրգռուելով, Միլորտ, զգուշացէ՛ք, բովանդակ Անգլիա տաղտկացած է ձեր անիրաւութիւններէն, Միլորտ, դուք չարաչար գործածեցիք արքայական իշխանութիւնը զոր գրեթէ յափշտակած էք։ Միլորտ, դուք սոսկում կ'ազդէք մարդոց և Աստուծոյ։ Աստուած ետքը պիտի պատժէ ձեզ, բայց ես այսօր պիտի պատժեմ ձեզ։

—Ա՜հ, չափը կ'անցընէք, պոռաց Պըքինկէմ, քայլ մը առնելով դէպի դուռը։

Ֆէլդօն անոր ճամբան կտրեց։

—Խոնարհաբար կը խնդրեմ ձենէ, ըսաւ։ Միլէտիին ազատութեան հրամանագիրը ստորագրեցէք։ Խորհեցէք որ ձեր անպատուած կինն է անիկա։

—Դո՛ւրս ելէք, պարոն, ըսաւ Պըքինկէմ, ապա թէ ոչ
մարդ կը կանչեմ և չըլթայի զարնել կուտամ ձեզ։

—Մարդ պիտի չկանչէք, ըսաւ Ֆէլթօն նետուելով Դուք-
սին և զանգակին միջև, որ արծաթեայ քանդակներով զար-
դարուն սեղանիկի մը վրայ դրուած էր։ Զգուշացէ՛ք Մի-
լորտ, անհաւատիկ Աստուծոյ ձեռքն էք։

--Սատանային ձեռքը, ըսել կ՚ուզէք, պոռաց Պըքինկէմ
ձայնը բարձրացնելով որպէսզի մարդ ներս գայ, առանց սա-
կայն ուղղակի մարդ կանչելու։

—Ստորագրեցէ՛ք։ Միլորտ, լէտի Ուինդըրի ազատութեան
հրամանագիրը ստորագրեցէք, ըսաւ Ֆէլթօն թուղթ մը քշե-
լով Դուքսին առջև։

—Բռնի՞, կը ծաղրէ՞ք, է՛յ, Բադրիք։

—Ստորագրեցէ՛ք, Միլորտ։

—Երբե՛ք։

—Երբե՞ք.

—Հասէ՛ք, պոռաց Դուքսը և միևնոյն ատեն վազեց
սուրը առնելու։

—Բայց Ֆէլթօն սուրը քաշելու ժամանակ չձգեց անոր։
Ձեռքը բռնած էր այն դանակը, որով Միլէտի ինքզինքը զար-
կեր էր. Մէկ ոստումով խոյացաւ Դուքսին վրայ։

Այս միջոցին Բադրիք սրահէն ներս կը մտնէր պոռալով.

—Միլորտ, Ֆրանսայէն նամակ մը։

—Ֆրանսայէ՞ն, պոռաց Պըքինկէմ ամէն բան մոռնալով
և խորհելով թէ այդ նամակը որո՞ւ կողմէ կուգար։

Ֆէլթօն օգուտ քաղեց այս վայրկեանէն և դանակը խո-
թեց Դուքսին կուշտը։

—Ա՛հ, մատնի՛չ, պոռաց Պըքինկէմ, սպաննեցիր զիս...։

—Մարդասպանը բռնեցէք, ոռնաց Բադրիք։

Ֆէլթօն չորս կողմը նայեցաւ փախչելու համար և տես-
նելով որ դուռը բաց է, վազեց յարակից սենեակը, ուր, ինչ-
պէս ըսինք, Լա Ռօշէլի երեսփոխանները կը սպասէին։ Ֆէլ-
թօն վազելով այդ սենեակէն խոյացաւ դէպ ի սանդուղը։

Բայց առաջին աստիճանին վրայ հանդիպեցաւ լորտ Ուինդըրի
որ տեսնելով զայն գունատ, այլայլած կապարագոյն, ձեռքին
և երեսին վրայ արեան բիծեր ունենալով, անոր վիզը ցատ-
կեց և պոռաց.

—Գիտէի, բայց վայրկեան մը միայն ուշ գուշակեցի, օ՛հ,
ո՞րքան դժբախտ եմ։

Ֆէլթօն բնաւ դիմադրութիւն չըրաւ։ Լորտ Ուինդըր պա-
հակներուն յանձնեց, որոնք մինչև նոր անօրինութիւն, տա-
րին զայն ծովուն վրայ նայող դարատափ մը։ Իսկ ինքը՝ լորտ
Ուինդըր՝ վազեց Պըքինկէմի գտնուած սենեակը։

Դուքսը բազմոցի մը վրայ պառկած էր և կարկամած
ձեռքովը կը սեղմէր վէրքը։

—Լա՛բօրդ, ըսաւ դուքսը համարձակ ձայնով, Լա՛բօրդ,
անոր կողմէ՞ կուգաս։

—Այո՛, Տէ՛ր իմ, պատասխանեց Աւստրիոյ Աննային հա-
ւատարիմ պաշտօնեան, բայց թերևս շատ ուշ կուգամ։

—Լռութի՛ւն, Լաբօրդ, ձայնդ չլսուի։ Բա՛դրիք, մի՛
թողուք որ մարդ ներս մտնէ։ Օ՛հ, պիտի չգիտնամ թէ ինչ
ըսել պիտի տայ ինծի։ Աստուած իմ, կը մեռնիմ։

Եւ դուքսը նուաղեցաւ։

Սակայն Լորտ Ուինդըր, երեսփոխանները, արշաւախում-
բին պետերը, Պըքինկէմի պալատին սպաները սենեակէն ներս
խոյացած էին։ Ամէն տեղ յուսահատութեան աղաղակներ կը
թնդային։ Լուրը, որ պալատին մէջ ողբ ու կոծ պատճառած
էր, խիկոյն տարածուեցաւ բովանդակ քաղաքին մէջ։

Թնդանօթի հարուած մը իմացուց թէ նոր և անակնկալ
բան մը պատահած էր։

Լորտ Ուինդըր մազերը կը փետտէր։

—Մէ՛կ վայրկեան մը ուշ հասայ, պոռաց, մէ՛կ վայրկեան
մը միայն։ Օ՛հ, Աստուած իմ, Աստուա՜ծ իմ, ի՜նչ դժբախտու-
թիւն։

Արդարև առտուան ժամը եօթին իմացուցած էին իրեն
թէ չուանէ սանդուղ մը կախուած էր դղեակին մէկ պա-

տուհանէն։ Իսկոյն վազած էր Միլէտիին սենեակը։ Այդ սենեակը պարապ պատուհանը բաց և երկաթեայ ձողերը կտրած տեսնելով յիշած էր բերանացի յանձնարարութիւնը, զոր Ց'Արդանեան իր մարդուն միջոցաւ ըրած էր իրեն։ Լորտ Ուինդըր Պրքինկէմի կեանքին համար դողալով, ախոռ վազած էր և առանց ժամանակ ձգելու որ ձի մը պատրաստեն, նետուած էր առաջին ձիուն վրայ, սանձարձակ վազցուցած էր զայն և բակին մէջ ձիէն վար ցատկելով, սանդուղներէն վեր ելած էր արագ արագ և, ինչպէս ըսինք, առաջին աստիճանին վրայ հանդիպած էր Ֆէլդօնին։

Սակայն Դուքսը մեռած չէր։ Սթափեցաւ, աչքերը բացաւ, և ամէնուն սրտին մէջ յոյս մը ծագեցաւ։

—Պարոննե՛ր, ըսաւ, Բադրիքին և Լաբորդին հետ մինակ ձգեցէք մեզ։ Ա՛հ, դո՞ւք էք, Ուինդըր, այս առաւօտ տարօրինակ խենդ մը ղրկած էիք ինծի։ Տեսէք թէ ի՛նչ վիճակի մէջ դրաւ զիս։

—Օ՛հ, Մի՛լորտ, երբեք պիտի չմխիթարուիմ, պոռաց պարոնը։

—Իրաւունք չունիք, սիրելի Ուինդըր, ըսաւ Պրքինկէմ ձեռքը անոր երկնցնելով. չեմ ճանչնար մարդ մը, որ արժանի ըլլայ ուրիշ մարդու մը վիշտին առարկայ ըլլայ անոր՝ բովանդակ կեանքին մէջ։ Բայց խնդրեմ, մինակ ձգեցէք մեզ։

Պարոնը դուրս ելաւ հեծկլտալով։

Սենեակին մէջ մնացին միայն վիրաւոր Դուքսը, Լաբորդ և Բադրիք։

Բժիշկ մը կը փնտռէին ու չէին կրնար գտնել։

—Պիտի ապրիք, Միլորտ, պիտի ապրիք, կը կրկնէր Աւստրիացի Աննային հաւատարիմ ծառան, Դուքսին բազմոցին առջև ծունկի եկած։

—Ի՞նչ կը գրէ ինծի, ըսաւ Պրքինկէմ տկար ձայնով, արիւնահոս, և իր սիրականին վրայ խօսելու համար ահռելի ցաւերը զսպելով, ի՛նչ կը գրէ ինծի։ Իր նամակը կարդա՛։

—Օ՛հ, Միլորտ, ըսաւ Լաբորդ։

—Հնազանդէ, Լա՛բորդ, չե՞ս տեսներ որ կորսնցնելու ժամանակ չունիմ։

Լաբորդ բացաւ պահարանը և նամակը ցոյց տուաւ Դուքսին։ Բայց Պրքինկէմ ի զուր փորձեց գիրերը որոշել։

—Դո՛ւն կարդա, աչքերս չեն տեսներ, ըսաւ, կարդա՛, վասնզի շատ չանցած, թերեւս պ'ոտ' չլսեմ այլեւս և պիտի մեռնիմ առանց գիտնալու թէ ի՛նչ գրած է ինծի։

Լաբորդ այլ եւս դժուարութիւն չհանեց ու կարդաց.

«Մի՛լորտ,

«Ձեզ ճանչնալէս ի վեր, ձեզմով և ձեզի համար չա՛տ տառապեցայ, հաւատացէք։ Եթէ իմ հանգստութեանս հոգ կը տանիք, կը պաղատիմ որ ընդհատէք Ֆրանսայի դէմ ձեր կատարած ահեղ սպառազինութիւնները և դադրեցնէք պատերազմ մը, որուն ակներեւ պատճառը կրօնն է կ'ըսուի բարձրաձայն, իսկ թագուն պատճառը ինծի հանդէպ ձեր ունեցած սէրն է կ'ըսեն ցած ձայնով։ Այս պատերազմը ո՛չ միայն Ֆրանսայի և Անգլիոյ ծանր աղէտներ կրնայ պատճառել, այլ նաև մեծ դժբախտութիւններ ձեզի համար, Միլորտ, որոնց մասին երբեք պիտի չմխիթարուէի։

«Հսկեցէք ձեր կեանքին վրայ, որուն կ'սպառնան, և որ սիրելի պիտի ըլլայ ինծի համար այն վայրկեանէն, ուր չըտիպուիմ թշնամի մը տեսնել ձեր անձին վրայ։

Ձերդ սիրով
ԱՆՆԱ»

Պրքինկէմ իր բովանդակ ոյժին կոչում ըրաւ այս նամակին ընթերցումը լսելու համար։ Յետոյ, երբ աւարտեցաւ անիկա, ըսաւ, իբր թէ այդ նամակին մէջ դառն յուսախաբութիւն մը գտած ըլլար։

—Ուրիշ բան չունի՞ք բերանացի ըսելու, Լա՛բորդ։

—Ունիմ, Տէ՛ր իմ։ Թագուհին յանձնարարեց ինծի ըսելու որ զգուշութիւն ընէք ձեր անձին համար, վասնզի լուր առած էր որ ձեզ սպաննել կ'ուզեն։

—Ամէնքը ա՞դ է, ամէնքը ա՞դ է, աւելցուց Պրքինկէմ անհամբեր։

—Յանձնարարեց նաև ըսելու որ միշտ կը սիրէ ձեզ։

—Ա՛հ, օրհնեա՛լ է Աստուած, ըսաւ։ Ուրեմն իմ մահս օտարականի մը մահը պիտի չըլլայ անոր համար։ Բադրիք, ըսաւ Դուքսը, ինծի բերէք այն արկղիկը, որուն մէջ կը գըտնուէին ադամանդէ ասեղները։

Բադրիք բերաւ խնդրուած առարկան, և Լորօրդ տեսաւ որ Թագուհիին պատկանող արկղիկն էր։

—Բերէք նաև ճերմակ սնդուսը, որուն վրայ իր անուան սկզբնատառերը ասեղնագործուած են մարգարիտներով։

Բադրիք նորէն հնազանդեցաւ։

—Տեսէ՛ք, Լա՛րօրդ, ըսաւ Պըքինկէմ, ահա անոր միակ յիշատակները, զոր ունիմ, աս արծաթէ արկղիկը և աս երկու գիրերը։ Կը վերադարձնէք զանոնք Ն. Վեհափառութեան և իբրև յետին յիշատակ մը, (չորս կողմը նայեցաւ թանկագին առարկայ մը փնտռելով) կը միացնէք անոր։

Նորէն փնտռեց, բայց մօտալուտ մահէն մթնցած ակնարկը ուրիշ բանի չհանդիպեցաւ բայց եթէ դանակին, որ Ֆէլթօնի ձեռքէն ինկած էր և տակաւին արեան բիծեր կը կրէր իր վրայ։

—Եւ կը միացնէք սա դանակը, ըսաւ դուքսը Լորօրդի ձեռքը սեղմելով։

Կրցաւ սնդուսը դնել արծաթեայ արկղիկին մէջ, ինչպէս նաև դանակը, նշան ընելով Լորօրդի թէ պիտի չկրնայ խօսիլ այլ ևս։ Յետոյ, վերջին ջղաձգութեան մը մէջ, որուն դէմ չկրցաւ պայքարիլ, բազմոցէն սահեցաւ ինկաւ տախտակամածին վրայ։

Բադրիք աղաղակ մը արձակեց։

Պըքինկէմ ուզեց վերջին անգամ մը ժպտիլ, բայց մահը արգիլեց անոր մտածումը, որ ճակտին վրայ դրոշմուած մնաց իբրև սիրոյ յետին համբոյր մը։

Այս միջոցին խելայեղ վիճակի մէջ հասաւ Դուքսին անձնական բժիշկը, որ ծովակալի մարտանաւը կը գտնուէր և ուր ստիպուած էին երթալու և կանչելու։

Մօտեցաւ Դուքսին, ձեռքը բռնեց, պահ մը իր ձեռքին մէջ պահեց և յետոյ ձգեց։

—Ամէն բան անօգուտ է, ըսաւ։ Մեռած է։

—Մեռա՜ծ, մեռա՜ծ, պոռաց Բադրիք։

Այս աղաղակին վրայ, բազմութիւնը մտաւ սրահէն ներս և ամէն կողմ ժխոր և աղմուկ, լաց ու կոծ լսուեցաւ։

Երբ լորտ Ուինդըր տեսաւ թէ Պըքինկէմ հոգին աւանդած էր, վազեց Ֆէլթօնի մօտ, զոր պալատին դարատափին վրայ պահած էին ոստիկանները։

—Թշուառակա՜ն, ըսաւ երիտասարդին, որ Պըքինկէմի մահէն ի վեր վերստացած էր այն հանդարտութիւնն ու պաղարիւնութիւնը, որոնք այլ ևս պիտի չլքանէին զինք, Թշուառակա՜ն, ի՞նչ ըրիր։

—Վրէժ լուծեցի, ըսաւ։

—Դո՞ւն, ըսաւ պառոնը, ըսէ՛ թէ իբր գործիք ծառայեցիր, այդ անիծեալ կնոջ։ Բայց կ'երդնում որ ասիկա իր վերջին ոճիրը պիտի ըլլայ

—Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, աւելցուց Ֆէլթօն հանդարտօրէն, և չեմ գիտեր թէ որո՞ւ խօսքը ընել կ'ուզէք, Միլորտ։ Մ. տը Պըքինկէմը սպաննեցի, վասն զի երկու անգամ մերժեց ձեր խնդիրքը զիս հարիւրապետ ընելու մասին։ Իր անիրաւութիւնը պատժեցի, այսչափ։

Ուինդըր, ապշած, Ֆէլթօնը կապող մարդոց նայեցաւ։ Չէր գիտեր թէ ի՞նչ մտածէր այսպիսի անզգայութեան մը վրայ։

Բան մը միայն կար, որ Ֆէլթօնի անբիծ ճակատը մթագնեց։ Ամէն անգամ որ աղմուկ մը կը լսէր, միամիտ մաքրակրօնը կը կարծէր լսել քայլափոխն ու ձայնը Միլէտիին, որ իր թևերուն մէջ պիտի նետուէր ինքզինքը ամբաստանելու և իրեն հետ կորստեան մատնուելու համար

Յանկարծ ցնցուեցաւ։ Իր ակնարկը սեւեռեցաւ ծովին մէկ կէտին վրայ, զոր կը տեսնէր դարատափէն։ Նաւաստի իր արծիւի ակնարկով տեսաւ առագաստը միակայմ նաւին, որ դէպի Ֆրանսայի եզերքը կ'ուղղուէր։

Տժգունեցաւ, ձեռքը սրտին տարաւ, որ կը խորտակուէր և հասկցաւ բովանդակ պատմութիւնը։

—Վերջին շնո՞րհ մը, Միլորտ, ըսաւ պառանին։

—Ի՞նչ է, հարցուց պառոնը։

—Ժամը քանի՞ն է։

Պառոնը ժամացոյցը նայեցաւ։

—Ժամը իննին տասը կայ, ըսաւ։

Միլէտի մէկուկէս ժամ կանխած էր իր մեկնումը։ Երբ իմացած էր Թնդանօթի հարուածը, որ աղէտալի դէպքը կը ծանուցանէր, հրաման տուած էր ճամբայ ելլելու։

Նաւը կը յառաջանար կապոյտ երկնքի մը տակ և ծովեզերքէն բաւական հեռու։

—Աստուծոյ կամքը աս է, ըսաւ մոլեռանդի համակերպութեամբ, սակայն առանց կարենալ աչքերը հեռացնելու այն նաւէն, որուն մէջ կը կարծէր անշուշտ որոշել սպիտակ ուրուականը՝ անոր որուն իր կեանքը զոհած էր։

Ուինթըր անոր ակնարկին ուղղութիւնով նայեցաւ և ամէն բան գուշակեց։

—Նախ մինակ պատժուեցէք, Թշուառակա՛ն, ըսաւ լորտ Ուինթըր Ֆելթօնի, որ աչքերը դէպի ծով ուղղած էր միշտ, բայց եղբօրս յիշատակին վրայ կ'երդնում քեզի որ քու մեղսակիցդ պիտի չազատի։

Ֆելթօն գլուխը ծռեց, առանց բառ մը արտասանելու։

Իսկ Ուինթըր արագ արագ իջաւ սանդուղէն և գնաց։

ԺԳ.

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Անգլիոյ Թագաւոր Շարլ Ա., երբ Պըքինկէմի մահը իմացաւ, վախցաւ որ սանկ սոսկալի լուր մը կը վհատեցնէ Ռօշէլցիները։ Ռիշլիէօ իր Յիշատակներու մէջ կ'ըսէ թէ Շարլ Ա. փորձեց կարելի եղածին չափ երկար ատեն այս լուրը պա-

հել անոնցմէ, բովանդակ Անգլիոյ բոլոր նաւահանգիստները փակել տալով և հոգ տանելով որ նաւ մը չմեկնի, մինչեւ որ Պըքինկէմի պատրաստած բանակը ճամբայ ելլէ, յանձնառու ըլլալով ինք անձամբ հսկել այդ մեկնումին, ի բացակայութեան Պըքինկէմի։

Այս հրամանին խստութիւնը նոյն իսկ այնչափ առաջ տարաւ որ Անգլիոյ մէջ վար դրաւ Դանիոյ դեսպանները, որոնք հրաժեշտ առած էին և Հոլանտայի դեսպանը, որ Ֆլէսինկի նաւահանգիստը պիտի տանէր Հնդկաստանի նաւերը, զորս Շարլ Ա. Միացեալ գաւառներուն տուած էր։

Բայց որովհետեւ այս հրամանը դէպքէն հինգ ժամ ետքը միայն տուած էր, այսինքն կէս օրէն երկու ժամ ետքը, երկու նաւեր արդէն մեկնած էին նաւահանգիստէն։ Մէկուն մէջ, ինչպէս գիտենք, կար Միլէտին, որ, արդէն գուշակելով որ դէպքը պիտի պատահի, իր այս հաւատքին մէջ աւելի եւս համոզուեցաւ, երբ տեսաւ որ ծովակալին մարտանաւին կայմին վրայ սեւ դրօշ պարզած էին։

Գալով երկրորդ նաւին, ետքը պիտի ըսենք թէ ո՛վ կար անոր մէջ և թէ ինչպէս մեկնեցաւ։

Այս միջոցին ո՛ և է նոր բան չպատահեցաւ Լա Ռօշէլի բանակատեղիին մէջ։ Միայն Թագաւորը, որ շատ կը ձանձրանար, ինչպէս միշտ, որոշեց ծպտեալ վիճակի մէջ Սէն Ժէրմէն երթալ և Սէն Լուի տօնը հոն անցընել և խնդրեց Կարտինալէն որ միայն քսան հրացանակիրներու պատուակալ գունդ մը կազմէ իրեն համար։ Կարտինալը, որ Թագաւորին ձանձրոյթէն կը վարակուէր երբեմն, հաճոյքով տուաւ այս արձակուրդը իր արքայական տեղակալին, որ խոստացաւ Սեպտ. 15ին դառնալ։

Մ. տը Դրէվիլ, որուն իմացուցած էր Ն. Բարձրութիւնը, կազմեց խումբը և որովհետեւ առանց պատճառը գիտնալու, կը հասկնար թէ իր բարեկամները ջերմ փափաք մը և նոյն իսկ անհրաժեշտ պէտք մը ունէին Բարիզ դառնալու, աւելորդ է ըսել որ զանոնք ալ հետեւորդներուն մէջ դրաւ։

Չորս բարեկամները այս լուրը իմացան Մ. տը Դուէվիլի իմանալէն քառորդ ժամ ետքը վասն զի իրենք առաջինն էին, որոնց Մ. տը Դուէվիլ հաղորդեց լուրը։ Այն ատեն էր որ Տ'Արդանեան գնահատեց այն շնորհը, զոր Կարտինալը ըրած էր իրեն, հրացանակիրներու գունդին մէջ առնել տալով։ Եթէ առանկ չըլլար, պիտի ստիպուէր բանակատեղին մնալ, մինչ իր ընկերները պիտի մեկնէին։

Աւելորդ էր ըսել որ Բարիզ երթալու այս անհամբերութեան պատճառն էր այն վտանգը, որուն պիտի ենթարկուէր Տիկին Պօնասիէօ Պէթիւնի վանքին մէջ հանդիպելով իր մահացու թշնամիին՝ Միլէտիի հետ։ Ուստի, ինչպէս ըսինք, Արամիս իսկոյն գրած էր Մառի Միշօնի,—Դուրի այն կտաւագործուհիին, որ բարձրաստիճան անձեր կը ճանչնար, — որպէսզի դիմումներ ընէ և Թագուհիին արտօնութիւն տայ Տիկին Պօնասիէոյի, վանքէն դուրս ելլել և քաշուիլ կա՛մ Լոռէն և կամ Պելժիա։ Պատասխանը չուշացաւ և ութը կամ տասը օր ետքը, Արամիս ստացած էր հետեւեալ նամակը.

«Սիրելի հօրեղբօրորդիս

«Ահաւասիկ քրոջս արտօնագիրը մեր փոքրիկ սպասուհին հանելու համար Պէթիւնի վանքէն, որուն օդը աղէկ պիտի չգայ իրեն, ձեր կարծիքով։ Քոյրս այս արտօնագիրը կը ղրկէ ձեզի մեծ հաճոյքով, վասնզի շատ կը սիրէ այդ փոքր աղջիկը, որուն կը խոստանայ օգտակար ըլլա՛լ ապագային։

«Կ'ողջունեմ ձեզ,

ՄԱՌԻ ՄԻՇՕՆ»

Այս նամակին կցուած էր հետեւեալ իմաստով արտօնագիր մը.

«Պէթիւնի վանքին մեծաւորուհին այս տոմսակը իրեն ցոյց տւողին պիտի յանձնէ այն նորընծան, որ իր վանքը

մտած էր իմ յանձնարարութիւնովս և իմ հովանաւորութեանս տակ։

Լուվր, 10 Օգոստ. 1628 ԱՆՆԱ»

Կը հասկցուի թէ Արամիսի և Թագուհիին իր քոյրը անուանող կտաւագործուհիի մը ազգականական այս յարաբերութիւնները, ո՛րքան զուարթութիւն պատճառեցին երիտասարդներուն։ Բայց Արամիս, Բօրթոսի կոշտ կատակներուն վրայ երկու անգամ կասկարմիր ըլլալէն ետքը, խնդրեց իր բարեկամներէն որ այս խնդրին վրայ չխօսին այլեւս, յայտարարելով որ եթէ միակ բառ մը եւս ըսեն, այս տեսակ գործերու մէջ իբրեւ միջնորդ պիտի չգործածէ այլեւս իր հօրեղբօրաղջիկը։

Հետեւաբար այլեւս Մառի Միշօնի խօսքը չեղաւ չորս հրացանակիրներուն միջեւ, որոնք արդէն ձեռք անցուցած էին իրենց ուզածը, այն է Տիկին Պօնասիէօն Պէթիւնի Կարմելեաններու վանքէն դուրս հանելու հրամանագիրը։ Իրաւ է թէ այս հրամանագիրը մեծ բանի մը պիտի չծառայէր որչափ ատեն որ իրենք Լա Ռօշէլի բանակատեղին գտնուէին, այսինքն Ֆրանսայի միւս ծայրը։ Ուստի Տ'Արդանեան արձակուրդ մը պիտի խնդրէր Մ. տը Դուէվիլէն, պարզապէս յայտնելով անոր իր մեկնումին կարեւորութիւնը, երբ իրեն և իր երեք ընկերներուն հաղորդուեցաւ այն լուրը թէ Թագաւորը Բարիզ պիտի ուղեւորի քսան հրացանակիրներու ուղեկցութիւնով և թէ իրենք ալ այդ ուղեկիցներուն մէջ կը գտնուէին։

Մեծ ուրախութիւն զգացին։ Սպասաւորները ճամբայ հանեցին իրենց բեռներով և իրենք ալ հետեւեալ առտու մեկնեցան։

Կարտինալը Սիւրժէռէն Մօզէ առաջնորդեց Ն. Վեհափառութիւնը և հոն՝ Թագաւորը ու նախարարը իրարմէ հրաժեշտ առին բարեկամական մեծ ցոյցերով։

Սակայն Թագաւորը, որ զբօսանք կը փնտռէր, կարելի

եղածին չափ ճամբորդել մէկտեղ, — վասնզի կը փափաքէր ամսուն 23ին Բարիզ գտնուիլ, — երբեմն կանգ կ'առնէր անցեղներու թռիչքը դիտելու համար, — ժամանց մը, որուն ճաշակը ներշնչուած էր իրեն Լիօյնի կողմէ և որուն համար միշտ մեծ սէր կը տածէր։ Քսան հրացանակիրներէն տասնըվեցը, երբ այսպէս կանգ կ'առնէին, շատ կը զուարճանային, բայց չորսը սաստիկ կը տրտնջային։ Մանաւանդ Տ'Արդանեանի ականջը կը խօսէր և Բօրթոս սա բացատրութիւնը կուտար։

—Բարձրաստիճան տիկին մը ինծի ըսած է թէ ատիկա կը նշանակէ որ տեղ մը ձեր վրայ կը խօսին։

Վերջապէս ամսուն 23ի գիշերը Բարիզ հասան։ Թագաւորը շնորհակալ եղաւ Մ. տը Դրէվիլի և արտօնեց որ չորս օրուան արձակուրդ շնորհէ հրացանակիրներուն՝ պայմանաւ որ անոնք ո՛ և է հանրային վայր մը չերեւան, ապա թէ ոչ Պաստիլ պիտի նետուին։

Առաջին չորս արձակուրդները, ինչպէս դիւրին է երեւակայել, տրուեցան մեր չորս բարեկամներուն։ Աւելին կայ. Աթոս չորսի տեղ վեց օր արձակուրդ ստացաւ Մ. տը Դրէվիլէն և այս վեց օրուան վրայ աւելցնել տուաւ երկու գիշեր, վասնզի ամսուն 24ին իրիկունը ժամը 5ին մեկնեցան և Մ. տը Դրէվիլ, հաճոյակատարութիւնով, ամսուն 25ի առտուան թուականը դրաւ արտօնագիրին վրայ։

—Է՛հ, Աստուած իմ կ'ըսէր Տ'Արդանեան, որ, ինչպէս յայտնի է, բան մը չէր կասկածէր, ինծի կուգայ որ պարզ բանի մը համար իրար կ'անցնինք։ Երկու օրուան մէջ և երկու և երեք ձի ճաթեցնելով (հոգս չէ, ստակ ունիմ) Պէթիւն կը հասնիմ. Թագուհիին նամակը կուտամ մեծաւորուհիին և կը բերեմ սիրեցեալ տիկին Պօնասիէօն ու կը պահեմ ո՛չ թէ Լօռէնի, ոչ թէ Պելժիոյ, այլ Բարիզի մէջ, ուր աւելի աղէկ կը պահուի, մանաւանդ ո՛րչափ ատեն որ Կարտինալը Լա Ռօշէլ գտնուի։ Յետոյ, երբ անգամ մը պատերազմէն դառնանք, է՛ ուրեմն, կէս մը իր հօրեղբօրաղջկան պաշտպանու-

թիւնով և կէս մը իրեն համար անձնապէս մեր ըրածին շնորհիւ, մեր ուզածը պիտի ստանանք թագուհիէն։ Դուք հոս մնացէք ուրեմն և պարապ տեղը մի՛ յոգնիք։ Ես ու Բլանշէ կը բաւենք այսքան պարզ արշաւանքի մը համար։

Աթոս հանդարտօրէն պատասխանեց Տ'Արդանեանի այս խօսքին։

—Մենք ալ դրամ ունինք։ Ես դեռ բոլորովին չհատցուցի աղամանդէն մնացած դրամը և Բօրթօս ու Արամիս ալ հատցուցած չեն։ Հետեւապէս մենք ալ կրնանք չորս ձի ճաթեցնել։ Բայց խորհեցէք, Տ'Արդանեան, աւելցուց այնպիսի տխուր ձայնով մը որ երիտասարդը սարսուռ մը զգաց, խորհեցէք որ Պէթիւն այն քաղաքն է, ուր Կարտինալը ժամադրութիւն տուած է կնոջ մը, որ գացած տեղը իրեն հետ դժբախտութիւն կը բերէ։ Եթէ չորս մարդու հետ միայն գործ ունենայինք, Տ'Արդանեան, կը ձգէի որ առանձին երթայիք։ Բայց ձեր գործը այն կնոջ հետ է, ուստի չորսերնիս միատեղ երթանք և երանի թէ մեր չորս սպասաւորներով բաւական ըլլայինք։

—Կը սարսափեցնէք զիս, Աթոս, պոռաց Տ'Արդանեան։ Ինչ բանէ կը վախնաք ուրեմն, Աստուած իմ։

—Ամէն բանէ, պատասխանեց Աթոս։

Տ'Արդանեան քննեց իր ընկերներուն դէմքերը, որոնք Աթոսի դէմքին պէս խորին մտահոգութեան մը դրոշմը կը կրէին և ճամբան չորսնակեցին սրարշաւ, բայց առանց խօսք մը ընելու։

Ամսուն 25ի իրիկունը, երբ Արրաս կը մտնէին և երբ Տ'Արդանեան ձիէն կ'իջնէր Հէրս Տ'Օռ պանդոկին առջև, գաւաթ մը գինի խմելու համար, ձիաւոր մը դուրս ելաւ բակէն, ուր իր ձին փոխած էր, և Բարիզի ճամբան բռնեց, սրարշաւ վարգցնելով իր նոր ձին։ Այն պահուն երբ մեծ դուռնէն փողոց կ'ելնէր, հովը կիսովին բացաւ իր հագած վերարկուն,— թէև Օգոստոսի մէջ էին,— և գլխարկը թռցուց, զոր ճամբորդը ձեռքովը բռնեց գլխէն թռած ատեն և աչքերուն վրայ իջեցուց։

—Է՛, պարոն, պոռաց ախոռի սպասաւոր մը, անձանօթին ետեւէն վազելով, է՛, պարոն, ահաւասիկ թուղթ մը, որ ձեր գլխարկէն ինկաւ։ Է՛, պարոն, է՛։

—Բարեկամս, ըսաւ Տ'Արդանեան, այդ թուղթին համար կէս ոսկի կուտամ։

—Ամենայն սիրով, պարո՛ն, առէք։

Եւ ախոռի սպասաւորը, այս աղուոր շահը ընելուն վրայ ուրախ, պանդոկին բակը մտաւ։ Տ'Արդանեան բացաւ թուղթը։

—Է՛, ի՞նչ գրուած է, հարցուցին բարեկամները զինքը հրջապատելով։

—Բառ մը միայն կայ, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Այո՛, ըսաւ Արամիս, բայց ատիկա քաղաքի կամ գիւղի անուն մըն է։

—Արմանթիէռ, կարդաց Բորթօս, Արմանդիէռ, այդ անունը լսած չեմ։

—Եւ քաղաքի կամ գիւղի այս անունը իր ձեռքո՞վ գըրուած է, պոռաց Աթօս։

—Օ՛ն, օ՛ն, խնամքով պահենք այս թուղթը, ըսաւ Տ'Արդանեան. թերեւս կէս ոսկին պարապը չգնաց։ Ձի՛ նստինք, բարեկամներս։

Եւ չորս ընկերները Պէթիւնի ճամբուն վրայէն սրարշաւ գացին։

ԺԴ.

ՊԷԹԻՒՆԻ ԿԱՐՄԵԼԵԱՆՆԵՐՈՒ ՎԱՆՔԸ

Մեծ ոճրագործները իրենց հետ կը կրեն տեսակ մը նախասահմանութիւն, որ ամէն արգելքի յաղթել կուտայ իրենց և ամէն վտանգէ կ'ազատէ մինչև որ Նախախնամութիւնը․

տաղտկանալով, Թումբ կանգնէ իրենց ամբարիշտ բախտին դէմ։
Միլէտին համար ալ այսպէս էր։ Երկու ազգերուն յա-
ծանաւերուն մէջէն անցաւ և Պուլօնեը հասաւ առանց դէպքի։
Բորթսմութ ելած ատեն, Միլէտի անգլուհի մըն էր, զոր
Ֆրանսայի հալածանքները կը վանէին Լա Ռօշէլէն։ Երկու օր
ճամբորդելէ ետք Պուլօնեը ելլելով, ինքզինքը կարծեցուց
ֆրանսուհի մը, զոր անգլիացիները Բորթսմութի մէջ կը նե-
ղէին, Ֆրանսայի դէմ իրենց սնուցած ատելութեանը համար։
Արդէն Միլէտի անցագիրներուն ամէնէն ազդեցիկը ու-
նէր,—իր գեղեցկութիւնը, իր ազնուականի երեւոյթը և այն
առատաձեռնութիւնը, որով ոսկի կը բաշխէր չորս կողմը։
Սովորական ձեւակերպութիւններէն ազատ մնալով, չնորհիւ
քաղցր ժպիտին և կնամեծար ձեւերուն նաւահանգիստի ծեր
վերատեսուչէ մը, որ իր ձեռքը համբուրեց, Միլէտի Պուլօնեը
մնաց ո՛րչափ ժամանակ որ պէտք եղաւ իրեն սա խմասով
նամակ մը ձգելու համար Թղթատուն։

«Առ Ն. Բարձրութիւն Սրբազան
Կարտինալ Ռիշլիէօ
Իր բանակատեղին, Լա Ռօշէլի առջև
«Սրբազան հայր, թո՛ղ ձեր Բարձրութիւնը ապահով ըլ-
լայ։ Ն. Շնորհափայլութիւն Պըքինկէմի Դուքսը պիտի չմեկ-
նի դէպի Ֆրանսա։
ՄԻԼԷՏԻ ՏԸ...»
Պուլօնեը, 25 իրիկուն.
«Յ. Գ.—Ձեր բարձրութեան փափաքին համաձայն, Պէ-
թիւնի Կարմելեաններուն վանքը կ'երթամ, ուր պիտի սպա-
սեմ ձեր հրամաններուն»։

Արդարև նոյն իրիկունը Միլէտի ճամբայ ելաւ, գիշերը
վրայ հասած ըլլալով, կանգ առաւ և պառկեցաւ պանդոկի
մը մէջ։ Յետոյ, միւս առտու, ժամը հինգին ճամբայ ելաւ և
երեք ժամ ետքը Պէթիւն մտաւ։
Կարմելեան վանքը հարցուց և հոն գնաց։

Մեծաւորուհին դիմաւորեց զինք։ Միլէտի Կարտինալին հրամանագիրը ցոյց տուաւ անոր։ Աբբայուհին սենեակ մը յատկացուց անոր և ճաշ հրամցուց։

Բոլոր անցեալը արդէն իսկ անհետ եղած էր այդ կնոջ աչքերէն և ոխնարկը ապագային վրայ սեւեռած, ուրիշ բան չէր տեսներ բայց եթէ՝ այն բարձր դիրքը զոր իրեն վերապահած էր Կարտինալը, որուն այնքան յաջողութեամբ ծառայած էր, առանց անոր անունը այս արիւնալի գործին խառնելու։ Այն միջոց նոր կիրքերը, որոնք կը սպառէին զինք, իր կեանքին կուտային այն երեւոյթը այն ամպերուն, որոնք երկընքի վրայ կը սրանան, մերթ կապոյտ, մերթ կարմիր և մերթ փոթորկին սև գոյնը ցոլացնելով և որոնք երկրի վրայ ուրիշ հետք չեն թողուր բայց եթէ մահ ու աւեր։

Նախաճաշէն ետք, աբբայուհին եկաւ այցելել իրեն։ Վանքի մէջ զբօսանքը շատ քիչ է, և բարի մեծաւորուհին փոյթ ունէր իր նոր հիւրին հետ ծանօթանալ։ Միլէտի կ'ուզէր հաճելի ըլլալ մեծաւորուհիին։ Արդ, ատիկա շատ դիւրին բան էր այս իրապէս գերազանց կնոջ համար։ Փորձեց սիրուն ըլլալ, և իր այլազան խօսակցութիւնովը ու բովանդակ անձին վրայ տարածուած շնորհներովը հրապուրեց բարի մեծաւորուհին։

Աբբայուհին, որ ազնուական աղջիկ մըն էր, կը սիրէր մանաւանդ արքունիքի պատմութիւններ, որոնք այնքան հազուադէպ կերպով կը հասնին Ֆրանսայի հեռաւոր վայրերը և որոնք մանաւանդ այնքան դժուարաւ ներս կը մտնեն վանքերէ, որոնց սեմին վրայ կանգ կ'առնեն աշխարհի աղմուկները։

Միլէտի, ընդհակառակը, տեղեակ էր ազնուապետական բոլոր էնդրիկներուն, որոնց մէջ ապրած էր հինգ վեց տարիէ ի վեր։ Ուստի բարի մեծաւորուհիին պատմեց Ֆրանսայի արքունիքին կեանքը, ազնուականներու և արքունի տիկիններու. զորս մեծաւորուհին անունով կը ճանչնար, գայթակղալից արարքները, հարեւանցի կերպով խօսեցաւ Թագուհիին և Պըքինկէմին սիրային յարաբերութիւններուն վրայ, շատ խօսելով, որպէսզի ուրիշին բերնէն քիչ մը բան առնէ։

Բայց աբբայուհին շատացաւ մտիկ ընելով և ժպտելով, առանց պատասխան տալու։ Սակայն Միլէտի, դիտած ըլլալով որ այս կարգի պատմութիւններ հաճոյք կը պատճառէին անոր, շարունակեց։ Միայն, խօսակցութիւնը դարձուց Կարտինալին վրայ։

Բայց շատ շփոթած էր։ Չէր գիտեր թէ աբբայուհին արքայական էր թէ կարտինալեան։ Միջին ճամբայ մը բռնեց խոհեմաբար։ Բայց մեծաւորուհին ալ իր կողմէ աւելի խոհեմ վերապահում մը ցոյց տուաւ, գլխի խորունկ խոնարհութիւն մը ընելով ամէն անգամ որ ուղեւորուհին Ն. Բարձրութեան անունը կ'արտասանէր։

Միլէտի սկսաւ հաւատալ թէ շատ պիտի տաղտկանար վանքին մէջ։ Ուստի որոշեց քիչ մը առաջ նետուիլ և շուտով հասկնալ թէ իր գործը որո՛ւ հետ է։ Ուզելով գիտնալ թէ մինչև ո՛ւր պիտի երթար այս բարի մեծաւորուհիին գաղտնապահութիւնը, սկսաւ նախ ծածուկ և յետոյ բացայայտ կերպով գէշ խօսիլ Կարտինալին վրայ, Տիկին տ'Էկիյյոնի և Մարիոն տը Լորմի և ուրիշ կիներու հետ անոր սիրային յարաբերութիւնները պատմելով։

Մեծաւորուհին աւելի ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ, քիչ քիչ ոգեւորուեցաւ և ժպտեցաւ։

— Աղէ՛կ, ըսաւ Միլէտի, իմ խօսքերէս համ կ'առնէ։ Եթէ կարտինալեան է, գէթ մոլեռանդութիւն ցոյց չի տար։

Այն ատեն իր թշնամիներուն հանդէպ Կարտինալին ըրած հալածանքները պատմեց։ Մեծաւորուհին շատացաւ միայն խաչ հանելով, առանց գնահատական կամ քննադատական խօսք մը ընելու։

Ասիկա Միլէտին հաստատեց իր կարծիքին մէջ թէ կրօնաւորուհին արքայական էր աւելի քան թէ կարտինալեան։ Միլէտի շարունակեց, հետզհետէ աւելի ծանրանալով։

— Ես բոլոր այդ բաներուն անտեղեակ եմ, ըսաւ վերջապէս մեծաւորուհին։ Բայց ո՛րքան ալ հեռու ենք արքունիքէն, որքան ալ աշխարհիկ իրերով չենք շահագրգռուիր, բայց ձեր պատմածներուն խիստ տխուր օրինակները ունինք։ Մեր վան-

քը բնակողներէն մին շատ տառապած է Պ. Կարտինալին վըրէժխնդրութիւններէն և հալածանքներէն։

—Ձեր վանքը բնակողներէն մէ՛կը, օ՜հ, Աստուած իմ, խե՜ղճ կին։ Կը կարեկցիմ,

—Եւ իրաւունք ունիք, վասն զի ստուգիւ կարեկցութեան արժանի է։ Բանտ, սպառնալիք, խոշտանգում, ամէն բան կրեց։ Բայց վերջապէս, աւելցուց մեծաւորուհին, Պ. Կարտինալը թերևս արդարացուցիչ պատճառներ ունէր այդպէս գործելու համար ու թէև ըսած կինս հրեշտակի մը երևոյթը ունի, բայց մարդիկը իրենց երևոյթէն դատելու չէ։

—Աղէ՛կ, ըսաւ Միլէտի ինքնիրեն, ո՞վ գիտէ, թերևս այստեղ բան մը երևան հանեմ, բախտս բաց է։

Եւ կատարեալ միամտութեան արտայայտութիւն մը տալով դէմքին։

—Աւա՛ղ, գիտեմ, ըսաւ Միլէտի։ Կ'ըսեն թէ պէտք չէ հաւատալ դէմքերու, բայց միթէ Աստուծոյ ամէնէն գեղեցիկ գործին չհաւատալ կ'ըլլա՞յ, ուրիշ ի՞նչ բանի պէտք է հաւատալ ուրեմն։ Գալով ինծի, թերևս բոլոր կեանքիս մէջ պիտի խաբուիմ, բայց միշտ պիտի վստահիմ այն անձին, որուն դէմքը համակրութիւն կը ներշնչէ ինծի։

—Ուրեմն դուք կը փորձուիք հաւատալ թէ այն մանկամարդ կինը անմե՞ղ է, ըսաւ մեծաւորուհին։

—Պ. Կարտինալը միայն ոճիրները չէ որ կը հալածէ, ըսաւ։ Կարգ մը առաքինութիւններ կան, զորս աւելի խստիւ կը հալածէ քան կարգ մը չարագործութիւնները։

—Թոյլ տուէք, Տիկին, որ զարմանքս յայտնեմ ձեզ, ըսաւ մեծաւորուհին։

—Ի՞նչ բանի համար, հարցուց Միլէտի միամտաբար։

—Բայց ձեր գործածած լեզուին համար։

—Իմ խօսածներուս մէջ զարմանալու ի՞նչ բան կը գտնէք հարցուց Միլէտի ժպտելով։

—Դուք Կարտինալին բարեկամուհին էք, քանի որ անիկա հոս կը ղրկէ ձեզ, և սակայն...։

—Եւ սակայն գէշ կը խօսիմ, աւելցուց Միլէտի մեծաւորուհիին մտածումը ամբողջացնելով։

—Գոնէ աղէկ չէք խօսիր։

—Պատճառը ան է որ իր բարեկամուհին չեմ, այլ զոհն եմ, ըսաւ հառաչելով։

—Բայց սակայն նամա՞կը, որով ինծի կը յանձնարարէ ձեզ։

—Հրաման մըն է, զիս կերպով մը բանտարկելու համար և իր արբանեակներէն մէկ քանիին միջոցաւ պիտի հանէ հոսկէ։

—Բայց ինչո՞ւ խոյս չտուիք։

—Ո՞ւր երթայի։ Կը կարծէք թէ աշխարհի վրայ կա՞յ տեղ մը, ուր չհասնի Կարտինալը, եթէ ուզէ ձեռքը երկարելու։ Եթէ էրիկ մարդ ըլլայի, կարելի էր փախչիլ, բայց կին մը ի՞նչ կ'ուզէք որ ընէ։ Այն դեռատի կինը, որուն խօսքը ըրիք, փորձե՞ց փախչիլ։

—Ո՛չ, ճի՛շդ է, բայց ան ուրիշ։ Կարծեմ թէ սիրային խնդրի համար վար դրուած է։

—Եթէ կը սիրէ, ուրեմն բոլորովին դժբախտ չէ, ըսաւ Միլէտի հառաչելով։

—Ըսել է որ, աւելցուց մեծաւորուհին, յարաճուն համակրութիւնով մը նայելով Միլէտիին երեսը, խեղճ հալածեալ մըն էք։

—Աւա՛ղ, այո՛, ըսաւ Միլէտի։

Մեծաւորուհին պահ մը Միլէտիի երեսը նայեցաւ մտահոգութիւնով, իբրև թէ նոր մտածում մը ծագած ըլլար մտքին մէջ։

—Մեր սուրբ հաւատքին թշնամի չէ՞ք արդեօք, ըսաւ թոթովելով։

—Ե՛ս, պոռաց Միլէտի, ես բողոքակա՞ն։ Օ՜հ, ո՛չ, կ'երդնում Աստուծոյ վրայ, որ մեզ կը լսէ, թէ ընդհակառակը ջերմ կաթոլիկ եմ։

—Ան ատեն, Տիկին, ըսաւ մեծաւորուհին ժպտելով, ապահով եղիք։ Այն տունը, ուր կը գտնուիք, անտանելի բանտ մը պիտի չըլլայ և պէտք եղածը պիտի ընենք

որպէս զի ձեր գիրութիւնը ծանր չկշռէ ձեզի։ Աւելին կայ։ Հոս պիտի գտնէք այն մանկամարդ կինը, որ անշուշտ արքունական էնդրիկի մը հետեւանքով հալածուած է։ Սիրուն, շնորհալի կին մըն է։

—Անունը ի՞նչ է։

—Բարձրաստիճան անձի մը կողմէ յանձնարարուած է Քէթի անունով։ Իր միւս անունը գիտնալու հետամուտ չեղայ։

—Քէթի՛, պոռաց Միլէտի, ի՛նչ, վստա՞հ էք...։

—Թէ անունը ա՞յս է։ Այո՛, Տիկին, վստահ եմ։ Կը ճանչնա՞ք։

Միլէտի ինքնիրեն ժպտեցաւ այն գաղափարին վրայ թէ այդ կինը կրնար իր նախկին սենեկապանուհին ըլլալ։ Այդ աղջկան յիշատակին հետ կապուած էր բարկութեան յիշատակ մը և վրէժխնդրութեան փափաքը այլայլած էր Միլէտիին դիմագիծերը, որոնք գրեթէ իսկոյն վերստացան իրենց հանդարտ ու սիրալիր արտայայտութիւնը։

—Ե՞րբ կրնամ տեսնել այդ մանկամարդ կինը, որուն համար արդէն մեծ համակրութիւն կ'զգամ, հարցուց Միլէտի։

—Այս իրիկուն, նոյն իսկ այս ցերեկ կրնաք տեսնել, բաւ մեծաւորուհին։ Բայց չորս օրէ ի վեր կը ճամբորդէք, ինչպէս ըսի՞ք։ Այս առտու ժամը հինգին ելաք, հանգիստի պէտք ունիք անշուշտ։ Պառկեցէք ու քնացէք, իրիկուան ճաշին ատեն կ'արթնցնենք ձեզի։

Թէև Միլէտի կրնար քունը զանց ընել, էնդրիկներու ծարաւ իր սրտին մէջ նոր արկածի մը պատճառելիք գրգռութիւններէն ոյժ գտնելով, բայց մեծաւորուհիին առաջարկը սիրով ընդունեց։ Տասներկու կամ տասնըհինգ օրէ ի վեր այնչափ զանազան յուզումներու ենթարկուած էր որ եթէ իր երկաթեայ մարմինը տակաւին կրնար յոգնութեան դիմանալ, բայց հոգին հանգիստի պէտք ունէր։

Ուստի հրաժեշտ առաւ մեծաւորուհիէն և պառկեցաւ, մեղմիւ օրօրուելով վրէժխնդրութեան գաղափարներէն, զորս իր մտքին մէջ անցուցած էր Քէթիի անունը։ Կը յիշէր գրե-

թէ անսահման այն խոստումը, զոր Կարտինալը ըրած էր իրեն եթէ յաջողէր իր ձեռնարկին մէջ։ Եւ քանի որ յաջողած էր, ուրեմն Տ'Արգանեանը իրն էր։

Բան մը միայն կը սարսափեցնէր զինք, այն է՝ յիշատակը իր ամուսինին՝ Կոմս տը լա Ֆէռի, զոր մեռած կամ գէթ Ֆրանսայէն հեռացած կը կարծէր և հիմա կը գտնէր զայն յանձին Աթոսի՝ Տ'Արգանեանի լաւագոյն բարեկամին։

Բայց նաև, եթէ անիկա Տ'Արգանեանի բարեկամն էր, անոր օգնած պիտի ըլլար այն ձեռնարկներուն մէջ, որոնց շնորհիւ Թագուհին յաջողած էր Ն. Բարձրութեան ծրագիրները ջուրը ձգելու։ Եթէ Տ'Արգանեանի բարեկամն էր, Կարտինալին թշնամին էր ուրեմն և անշուշտ Միլէտի պիտի յաջողէր Աթոսն ալ առնել իր վրէժխնդրութեան սահմանին մէջ ուր կը յուսար խեղդել երիտասարդ հրացանակիրը։

Բոլոր այս յոյսերը Միլէտիի համար անուշ մտածումներ էին։ Ուստի անոնցմէ՝ օրօրուելով քնացաւ իսկոյն։

Անկողնին վարի կողմէն եկած անուշ ձայն մը արթնցուց զինք։ Աչքերը բացաւ և տեսաւ մեծաւորուհին, որուն հետ կը գտնուէր խարտեաշ մազերով մանկամարդ կին մը, որ հետաքրքիր ակնարկ մը սեւեռած էր իր վրայ։

Այդ կնոջ դէմքը բոլորովին անծանօթ էր իրեն։ Երկուքն ալ խղճամիտ ուշադրութիւնով մը քննեցին զիրար, սովորական մեծարանքները ուղղելով հանդերձ։ Երկուքն ալ խիստ գեղանի էին բայց իրենց գեղեցկութիւնը բոլորովին տարբեր էր։ Սակայն Միլէտի ժպտեցաւ տեսնելով որ ինք ազնուապետական ձեւերու կողմէ կը գերազանցէր միւս կինը։ Իրաւ է թէ մանկամարդ կնոջ հագած զգեստը այս կարգի պայքար մը մղելու մասին նպաստաւոր չէր իրեն։

Մեծաւորուհին իրարու ներկայացուց զանոնք։ Յետոյ, երբ այս ձեւակերպութիւնը լմնցաւ, որովհետեւ իր պարտաւորութիւնները եկեղեցի կը հրաւիրէին զինք, մեկնեցաւ, երկու կիները առանձին ձգելով։

Նորընծայ կինը, Միլէտին պառկած տեսնելով, կ'ուզէր մեծաւորուհիին հետեւիլ, բայց Միլէտի վար դրաւ զայն։

—Ի՛նչպէս, Տի՛կին, հազիւ թէ զիրար տեսանք, և կ'ուզէք զրկե՞լ զիս ձեր ներկայութենէն, որուն վրայ սակայն յոյս դրած էի քիչ մը, կը խոստովանիմ, այս տեղ անցընելիք օրերուս համար։

—Ո՛չ, Տի՛կին, պատասխանեց Նորընծայ կինը, միայն կը վախնայի թէ ժամանակը լաւ ընտրած չեմ ըլլար։ Կը քնանայիք։ Յոգնած էք։

—Է՛ ուրեմն, ըսաւ Միլէտի, քնացող մարդիկը ի՞նչ կ'ուզեն,—աղւոր երազ մը։ Այդ երազը դուք տուիք ինծի։ Թողէք որ ուզածիս պէս վայելեմ։

Եւ անոր ձեռքէն բռնելով, իր անկողինին մօտ գտնուած թիկնաթոռի մը վրայ նստեցուց։

—Աստուա՛ծ իմ, ըսաւ Նորընծան, ո՛րքան դժբախտ եմ։ Ահա վեց ամիս է որ հոս եմ, առանց ո՛ և է զբօսանքի։ Դուք եկաք և ձեր ներկայութիւնը հաճելի ընկերութիւն մը պիտի ըլլար ինծի համար և ահա հաւանաբար մէկ վայրկեանէն միւսը պիտի մեկնիմ վանքէն։

—Ի՞նչպէս, ըսաւ Միլէտի, պիտի մեկնի՞ք։

—Գէթ այնպէս կը յուսամ, ըսաւ Նորընծան ուրախութեան արտայայտութիւնով մը, զոր երբեք չէր աշխատեր պարտկել։

—Կարծեմ իմացայ թէ Կարտինալին ձեռքէն շատ տառապանք քաշեր էք, շարունակեց Միլէտի։ Անիկա աւելի պատճառ մըն էր որ իրարու համակրինք։

—Մեր բարի մօր ըսածը ճշմարտութի՞ւն է ուրեմն, դո՞ւք ալ այդ չար քահանային մէկ զոհն էք։

—Լռութի՛ւն, ըսաւ Միլէտի, նոյն իսկ հոս այդպէս չխօսինք անոր վրայ։ Իմ բոլոր դժբախտութիւններուս պատճառը սա է որ գրեթէ ձեր ըսածին պէս խօսեցայ կնոջ մը առջև, զոր իմ բարեկամուհիս կը կարծէի և որ մատնեց զիս։ Դո՞ւք ալ մատնութեան մը զոհն էք։

—Ո՛չ, ըսաւ Նորընծան, այլ անձնուիրութեանս զոհն եմ, անձնուիրութիւն կնոջ մը, զոր կը սիրէի, որուն համար կեանքըս կուտայի և դարձեալ կուտամ։

—Եւ որ ձեզ լքանեց, այնպէս չէ՛։

—Այդպէս կարծելու անիրաւութիւնը գործեցի, բայց երկու երեք օրէ ի վեր ասոր հակառակը հաստատող ապացոյց մը ստացայ և շնորհակալ եմ Աստուծոյ։ Քիչ մնաց որ կարծէի թէ զիս մոռցած է։ Բայց դուք, Տի՛կին, շարունակեց Նորընծան, ինծի կուգայ որ ազատ էք և եթէ ուզէիք, կրնայիք փախչիլ։

—Ո՞ւր կ'ուզէք որ երթամ առանց բարեկամի, առանց դրամի, Ֆրանսայի մէկ մասին մէջ, զոր չեմ գիտեր, ուր երբեք եկած չեմ։

—Ո՛հ, պոռաց Նորընծան, ամէն տեղ բարեկամ կրնաք գտնել, վասն զի այնքան բարի ու այնքան գեղեցիկ կ'երեւաք։

—Անիկա արգելք մը չէ, աւելցուց Միլէտի իր ժպիտը քաղցրացնելով որպէս զի հրեշտակային արտայայտութիւն մը տայ անոր, արգելք մը չէ որ առանձին չըլլամ ու չհալածուիմ։

—Մտիկ ըրէք, ըսաւ Նորընծան, պէտք է յոյս ունենալ Աստուծոյ վրայ։ Միշտ կուգայ վայրկեան մը, ուր ձեր ըրած բարիքը Աստուծոյ առջև կը բարեխօսէ ձեզի համար, տեսէք, ձեզի համար թերեւս երջանկութիւն մըն է ինծի հանդիպելնիդ որքան ալ խոնարհ ու անզօր ըլլամ, վասն զի եթէ ասկէ դուրս ելլեմ, քանի մը հզօր և ազդեցիկ բարեկամներ պիտի ունենամ, որոնք ինծի համար աշխատելէ ետք, պիտի կրնան նաև աշխատիլ ձեզի համար։

—Ո՛հ, երբ կ'ըսեմ թէ առանձին էի, աւելցուց Միլէտի յուսալով խօսեցնել տալ Նորընծան, պատճառը այն չէ թէ բարձրաստիճան բարեկամներ չունիմ։ Բայց այդ բարեկամները իրենք ալ կը դողան Կարտինալին առջև։ Նոյն ինքն Թագուհին չի համարձակիր սոսկալի նախարարին դէմ ելլելու։ Փորձով գիտեմ թէ Ն. Վեհափառութիւնը, հակառակ իր պատուական սրտին, մէկէ աւելի անգամներ ստիպուած է Ն. Բարձրութեան բարկութեանը յանձնել իրեն ծառայող անձերը։

—Հաւատացէք խօսքիս, Տի՛կին, թագուհին կրնայ այդ անձերը լքանելու երեւոյթը ունենալ, բայց երեւոյթէն դա-

տելու չէ։ Որքան աւելի հալածուին անոնք, Թագուհին այնքան աւելի կը խորհի անոնց վրայ և շատ անգամ, երբ անոնք նուազ կը խորհին Թագուհիին վրայ, անոր բարի յիշատակին մէկ ապացոյցը կ'ստանան։

—Աւա՛ղ, ըսաւ Միլէտի, կը հաւատամ, Թագուհին շատ բարի է։

—Օ՜հ, կը ճանչնա՞ք ուրեմն այն գեղանի ու ազնիւ Թագուհին որ այնպէս կը խօսիք, պոռաց Նորընծան խանդավառութեամբ։

—Այսինքն, աւելցուց Միլէտի, զինքը անձնապէս ճանչնալու պատիւը չունիմ, բայց իր մտերիմ բարեկամներէն շատերը կը ճանչնամ։ Օրինակի համար, կը ճանչնամ Մ. տը Բիւդանժը։ Անգլիոյ մէջ ճանչցած եմ Մ. Տիւժարը, կը ճանչնամ Մ. տը Դրէվիլը։

—Մ. տը Դրէվի՛լը, պոռաց Նորընծան, կը ճանչնա՞ք Մ. տը Դրէվիլը։

—Այո՛, կատարելապէս, նոյն իսկ շա՛տ։

--Թագաւորին հրացանակիրներուն հարիւրապե՞տը։

—Այո՛։

—Օ՛հ, հիմա ծանօթ, գրեթէ բարեկամ պիտի ըլլանք իրարու, պոռաց Նորընծան։ Եթէ Մ. տը Դրէվիլը կը ճանչնաք, հարկաւ անոր ապարանքը գացած էք։

—Շատ անգամ, ըսաւ Միլէտի, որ այն ճամբուն մէջ մտնելով և նշմարելով որ ստախօսութիւնը կը յաջողէր, կ'ուզէր մինչև ծայրը տանիլ զայն։

—Անոր ապարանքին մէջ հարկաւ տեսած պիտի ըլլաք իր հրացանակիրներէն մէկ քանին։

—Բոլոր անոնք զորս կ'ընդունի սովորաբար, պատասխանեց Միլէտի, որուն համար այս խօսակցութիւնը կ'սկսէր իրական շահեկանութիւն մը ստանալ։

—Ձեր ճանչցածներէն մէկ քանիին անունը տուէք, և պիտի տեսնէք որ անոնք իմ բարեկամներս են։

—Բայց ըսաւ Միլէտի շփոթելով, կը ճանչնամ Մ. տը Սուվինեին, Մ. տը Քուրդիվրօնը, Մ. տը Ֆէրիւսաքը։

Նորընծան թողուց որ Միլէտի շարունակէ։ Յետոյ տեսնելով որ կանգ առաւ։

—Աթօս անուն ազնուական մը չէ՞ք ճանչնար, ըսաւ։

Միլէտի դեղ դեղին կտրեցաւ և ո՛րքան ալ իր անձին տէրը ըլլար, չկրցաւ ճիչ մը չարձակել իր խօսակցուհին ձեռքը բռնելով և ակնարկովը լափելով զայն։

—Ի՞նչ եղաք։ Օ՛հ, Աստուած իմ, արդեօք ձեզ վիրաւորող բան մը ըսի, հարցուց խեղճ կինը։

—Ո՛չ։ Բայց այդ անունը յուզում պատճառեց ինծի, որովհետև ես ալ ճանչցած եմ այդ ազնուականը և ինծի տարօրինակ երևցաւ գտնել մէկը որ զայն մօտէն ճանչնալ կը թուի։

—Օ՛հ, այո՛, մօտէն, շա՛տ մօտէն, ո՛չ միայն զինքը, այլ նաև իր բարեկամները, Մ. Բօրթօսը և Մ. Արամիսը։

—Արդարև զանոնք ալ կը ճանչնամ, պոռաց Միլէտի, որ սարսուռ մը կ'զգար։

—Լա՛ւ ուրեմն, եթէ կը ճանչնաք զանոնք, պէտք է գիտնաք թէ բարի և անկեղծ ընկերներ են։ Ինչո՞ւ չէք դիմեր անոնց, եթէ պէտք ունիք անոնց օժանդակութեան։

—Այսինքն, թոթովեց Միլէտի, անոնցմէ ո՛չ մէկուն հետ իրապէս յարաբերութիւն չունիմ և զանոնք կը ճանչնամ, որովհետև իրենց բարեկամներէն մէկը՝ Մ. Տ'Արդանեան շատ խօսած է անոնց վրայ։

—Մ. Տ'Արդանեանը կը ճանչնա՞ք, պոռաց Նորընծան, ինք ալ Միլէտիին ձեռքը բռնելով և ակնարկովը լափելով զայն։

Յետոյ, Միլէտիին ակնարկին տարօրինակ արտայայտութիւնը դիտելով։

—Ներողութիւն, Տի՛կին, ըսաւ, ի՞նչ հանգամանքով կը ճանչնաք զայն։

—Բայց բարեկամի հանգամանքով, պատասխանեց Միլէտի շփոթած։

—Կը խաբէք զիս, Տիկին, ըսաւ Նորընծան։ Դուք անոր սիրուհին եղած էք։

—Դո՛ւք եղած էք, Տիկին պոռաց Միլէտի․

—Ե՛ս, ըսաւ Նորընծան։

—Այո՛, դո՛ւք։ Հիմա ճանչցայ ձեզ։ Դուք Տիկին Պօնասիէօն էք․

Մանկամարդ կինը ետ քաշուեցաւ զարմանքով և սոսկումով։

—Օ՛հ, մի՛ ուրանաք, պատասխանեցէք, աւելցուց Միլէտին։

—Լա՛ւ ուրեմն, այո՛, Տի՛կին, ըսաւ Նորընծան։ Ոսոխ ենք իրարու։

Միլէտիի դէմքը, ա՛յնպիսի վայրագ հուրով մը լուսաւորուեցաւ որ ուրիշ ո՛ և է պարագայի մէջ Տիկին Պօնասիէօ պիտի փախչէր սարսափահար, բայց հիմա նախանձ կ'զգար։

—Ըսէք նայինք, Տի՛կին, աւելցուց Տիկին Պօնասիէօ այնպիսի ազդուութիւնով մը, որ իրմէ չէր յուսացուեր։ Իր սիրուհի՞ն էք կամ թէ եղած էք։

—Օ՛հ, ո՛չ, պոռաց Միլէտի այնպիսի շեշտով մը, որ ճշմարտութեան մասին տարակոյս չէր ձգեր երբե՛ք։

—Կը հաւտամ ձեզի, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ։ Բայց ինչո՞ւ ուրեմն զարմանք յայտնեցիք այդպէս։

—Չհասկցա՞ք, ըսաւ Միլէտի որուն շփոթութիւնը անցած էր արդէն։

—Ինչպէս կ'ուզէք որ հասկնամ։ Բան մը չեմ գիտեր։

—Չէ՞ք հասկնար թէ Մ. Տ'Արդանեան բարեկամս ըլլալով ամէն բան խոստովանած էր ինծի։

—Իրա՞ւ։

—Չէ՞ք հասկնար որ ամէն բան գիտեմ, ձեր առեւանգումը Սէն Ժէրմէնի տունէն, ձեր և ձեր բարեկամներուն յուսահատութիւնը, և այդ վայրկեանէն ի վեր անոնց ապարդիւն հետազօտութիւնները։ Եւ ի՞նչպէս կ'ուզէք որ չզարմանամ, երբ առանց մտքէս անցընելու կը գտնուիմ ձեր դէմը, ձե՛ր որուն վրայ այնքան խօսած ենք միասին, ձե՛ր զոր Մ. Տ'Արդանեան կը սիրէ իր հոգիին բոլոր զօրութիւնովը, ձե՛ր զոր ինծի սիրցուցած է տակաւին ձեր երեսը չտեսած։ Ա՛հ, սիրելի Քոնստանս, վերջապէս կը տեսնե՛մ ձեզ։

Եւ Միլէտի թեւերը երկնցուց Տիկին Պօնասիէօյի, որ իրեն ըսուած խօսքերուն համոզուած ըլլալով, անկեղծ ու անձնուէր բարեկամուհի մը միայն տեսաւ այս կնոջ անձին վրայ, զոր վայրկեան մը առաջ ոսոխուհի կարծած էր։

—Օ՛ն, ներեցէք ինծի, ներեցէք ինծի, պոռաց, անոր ուսին կրթնելով, շատ կը սիրեմ զայն։

Այս երկու կիները պահ մը գրկախառն մնացին։ Անշուշտ, եթէ Միլէտիի ուժը իր ատելութեան չափ ըլլար, Տիկին Պօնասիօ մեռած դուրս պիտի ելլէր այս գրկախառնումէն։ Բայց չկրնալով խեղդել զայն, ժպտեցաւ անոր։

—Ո՛վ սիրեցեալ գեղանի Տի՛կին, ըսաւ Միլէտի, ո՛րքան երջանիկ եմ ձեզ տեսնելուս համար։ Թողէք որ ձեր երեսը նայիմ։

Եւ այս խօսքերը ըսելով, իրօք ակնարկովը կը լափէր զայն։

—Այո՛, դուք էք։ Ա՛հ, ինծի ըսածին համեմատ, ձեզ կը ճանչնամ հիմա, կատարելապէս կը ճանչնամ։

Խեղճ կինը չէր կրնար մտքէն անցընել թէ ինչ ահռելի ու անագորոյն բաներ կ'անցնէին անոր անարատ ճակտին ետև և անոր փայլուն աչքերուն մէջ, ուր համակրութիւն և կարեկցութիւն միայն կը կարդար։

—Ուրեմն իմ բոլոր տառապանքներս գիտէք, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, քանի որ ձեզի ըսեր է իր քաշած տառապանքները։ Բայց անոր համար տառապիլը երջանկութիւն է։

Միլէտի մեքենաբար աւելցուց․

—Այո՛, երջանկութիւն է։

Ինք ուրիշ բանի վրայ կը մտածէր։

—Եւ յետոյ, շարունակեց Տիկին Պօնասիէօ, իմ չարչարանքս վերջանալու վրայ է։ Վաղը, թերեւս այս իրիկուն, պիտի տեսնեմ զայն ու այն ատեն անցեալը գոյութիւն պիտի չունենայ այլեւս։

—Այս իրիկո՞ւն, վա՞ղը, պոռաց Միլէտի, այս խօսքերուն վրայ իր խոկումներէն սթափելով, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, իրմէ լուրի՞ կ'սպասէք․

—Նոյն իսկ իրեն կ'սպասեմ։

—Իրե՛ն, Տ'Արդանեան հո՞ս պիտի գայ։

—Այո՛։

—Բայց անկարելի է։ Լա Ռօշէլ կը գտնուի Կարտինալին հետ։ Քաղաքին առումէն ետքը պիտի գայ։

—Դուք այնպէս կը կարծէք, բայց միթէ անկարելի բան կա՞յ իմ Տ'Արդանեանիս՝ այն ազնիւ և ուղղամիտ ազնուականին համար։

—Օ՛հ, չեմ կրնար հաւատալ ձեզի։

—Լա՛ւ ուրեմն, կարդացէք, ըսաւ տարաբախտ կինը, իր ծայրայեղ հպարտութեանը և ուրախութեանը մէջ, ու նամակ մը երկարեց Միլէտիին։

—Տիկին տը Շէվրէօզի գի՛րն է, ըսաւ Միլէտի ինքնիրեն։ Ա՛հ, վստահ էի թէ այս կողմէ յարաբերութիւններ ունէին։

Եւ անյագաբար կարդաց սա քանի մը տողերը։

«Սիրելի աղջի՛կս, պատրաստ գտնուեցէք, մեր բարեկամը քիչ ատենէն պիտի տեսնէ ձեզ, և ուրիշ բանի համար պիտի չտեսնէ, բայց եթէ հանելու համար ձեզ այն բանտէն, ուր ձեր ապահովութիւնը կը պահանջէր որ ծածկուած ըլլայիք։ Պատրաստուեցէք ուրեմն մեկնելու և երբեք յոյսերնիդ մի՛ կորէք մենէ։

«Մեր սիրուն Կասքօնը քաջ և հաւատարիմ եղաւ ինչպէս միշտ։ Ըսէք իրեն թէ շատ երախտապարտ են իրեն այն ազդարարութեան համար, զոր ըրաւ»։

—Այո՛, այո՛, ըսաւ Միլէտի, նամակը բացորոշ է։ Գիտէ՞ք թէ այդ ազդարարութիւնը ի՛նչ է։

—Ո՛չ, միայն կ'ենթադրեմ որ Կարտինալին մէկ նոր մեքենայութիւնը իմացուցած է թագուհիին։

—Այո՛, անշուշտ ատանկ պիտի ըլլայ, ըսաւ Միլէտի նամակը դարձնելով Տիկին Պօնասիէօյի և գլուխը կուրծքին վրայ ծռելով մտախոհ։

Այս միջոցին ձիու մը սրարշաւ վազքը լսուեցաւ։

—Օ՛հ, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, պատուհանը վազելով, ա՜ն է արդեօք։

Միլէտի անկողնին մէջ մնացած էր զարմանքէն քար կըտրած։ Մէկէն ի մէկ այնչափ անակնկալ բաներ կը պատահէին որ առաջին անգամ ըլլալով չփոթեցաւ։

—Ա՜ն, ա՜ն, մրմռաց, ա՜ն է։

—Աւա՜ղ, ո՛չ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, մարդ մըն է, զոր չեմ ճանչնար և որ սակայն հոս գալու երեւոյթը ունի։ Այո՛, ընթացքը կը մեղմացնէ, դրան առջև կանգ կ'առնէ, զանգակը կը զարնէ։

Միլէտի անկողինէն ցատկեց ելաւ։

—Վստա՞հ էք թէ ան չէ, ըսաւ։

—Օ՛հ, այո՛, կատարելապէս վստահ եմ։

—Թերեւս սխալ տեսաք։

—Օ՛հ, եթէ գլխարկին փետուրը, վերարկուին ծայրը տեսնեմ, կը ճանչնամ։

Միլէտի կը հագուէր։

—Հոգ չէ, ըսիք թէ այդ մարդը հո՞ս եկաւ։

—Այո՛, ներս մտաւ։

—Կա՛մ ձեզի կամ ինծի համար եկած է։

—Օ՛հ, Աստուած իմ, ո՛րչափ յուզուած կ'երեւաք։

—Այո՛, կը խոստովանիմ, ես ձեր վստահութիւնը չունիմ։ Ես Կարտինալէն կը վախնամ։

—Լռութի՜ւն, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, հոս կուգան։

Եւ իրօք դուռը բացուեցաւ ու մեծաւորուհին ներս մտաւ։

—Պուլօնէն եկողը դո՞ւք էք, հարցուց Միլէտիին։

—Այո՛, ես եմ, պատասխանեց այս վերջինը, ջանալով իր պաղարիւնութիւնը պահել։ Ո՞վ է զիս ուզողը։

—Մարդ մը, որ անունը տալ չուզեր, բայց կ'ըսէ թէ Կարտինալին կողմէ կուգայ։

—Եւ ինծի հետ խօսի՞լ կ'ուզէ, հարցուց Միլէտի։

—Կ'ուզէ խօսիլ Պուլօնէն եկած տիկինի մը հետ։

—Ան ատեն ներս բերել տուէք, Տիկի՛ն, կ'աղաչեմ:

—Օ՜հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, արդեօք դէշ լո՞ւր մը կը բերէ:

—Վախնամ այնպէս է:

—Այդ օտարականին հետ առանձին կը թողում ձեզ, բայց մեկնելէն առաջ կուգամ, եթէ արտօնէք:

—Ինչպէս, կ'աղաչեմ որ հրամմէք:

Մեծաւորուհին և Տիկին Պօնասիէօ դուրս ելան:

Միլէտի առանձին մնաց, աչքերը դուռին վրայ սեւեռած: Վայրկեան մը ետքը սանդուղին վրայ խթաններու աղմուկ մը լսուեցաւ: Ցետոյ ոտքի ձայները մօտեցան: Ապա դուռը բացուեցաւ և մարդ մը երեւցաւ:

Միլէտի ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց: Այդ մարդը կոմս տը Ռօշֆօռն էր, Ն. Բարձրութեան չար ոգին:

ԺԵ.

ԵՐԿՈՒ ՏԵՍԱԿ ՍԱՏԱՆԱՆԵՐ

—Ա՛հ, պոռացին Ռօշֆոր և Միլէտի միաբերան, դո՛ւք էք:

—Այո՛, ես եմ:

—Ո՞ւրկէ կուգաք, հարցուց Միլէտի:

—Լա Ռօշէլէն, իսկ դո՞ւք:

—Անգլիայէն:

—Պըքինկէ՞մը:

—Մեռած կամ վտանգաւոր կերպով վիրաւորուած է: Երբ կը մեկնէի առանց իրմէ բան մը կարենալ ստանալու, մոլեռանդ մը զարկաւ զայն:

—Ա՛հ, ըրաւ Ռօշֆոր ժպտելով, ահաւասիկ բարեբախտ դիպուած մը: Ո՛րքան ուրախ պիտի ըլլայ Ն. Բարձրութիւնը: Իմացուցի՞ք իրեն:

—Պուլօներէն գրեցի: Բայց դուք ինչպէս եկաք հոս:

—Ն. Բարձրութիւնը, մտահոգ ըլլալով, զիս զրկեց ձեզ փնտռելու համար:

—Երէկ միայն եկայ:

—Երէկուընէ ի վեր ի՞նչ ըրիք:

—Ժամանակս պարապ չանցուցի:

—Օ՛հ, տարակոյս չունիմ այդ մասին:

—Գիտէ՞ք թէ հոս որո՛ւ հանդիպեցայ:

—Ո՛չ:

—Գուշակեցէք:

—Ինչպէս կ'ուզէք որ....

—Հանդիպեցայ այն մանկամարդ կնոջ, զոր Թագուհին բանտէն հանեց:

—Սա պզտիկ Տ'Արդանեանին սիրուհի՞ն:

—Այո՛, Տիկին Պօնասիէօն, որուն ո՛ւր պահուած ըլլալը չէր գիտեր Ն. Բարձրութիւնը:

—Է՛, ուրեմն, ըսաւ Ռօշֆոր, ահա նոր դիպուած մը, որ կրնայ միւսին հետ զոյգ երթալ: Պ. Կարտինալը ստուգիւ առանձնաշնորհեալ մարդ մըն է:

—Կը հասկնա՞ք թէ ո՛րքան զարմացայ այդ կնոջ հետ դէմ առ դէմ գտնուելով, շարունակեց Միլէտի:

—Ձեզ կը ճանչնա՞յ:

—Ո՛չ:

—Ուրեմն օտարակա՞նի պէս կը նայի ձեզի:

Միլէտի ժպտեցաւ:

—Իր լաւագոյն բարեկամուհին եմ:

—Իրաւ որ, սիրելի կոմսուհի, դուք միայն կրնաք այս տեսակ հրաշքներ գործել, ըսաւ Ռօշֆօռ:

—Եւ ճիշդ գաղափար մը կազմեցի, ասպե՛տ, ըսաւ Միլէտի, վասնզի գիտէ՞ք թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ:

—Ո՛չ:

—Վաղը կամ միւս օր պիտի գան տանին զինքը Թագուհիին հրամանովը:

—Իրա՞ւ, ո՞վ պիտի գայ։

—Տ'Արդանեան և իր բարեկամները․

—Իրաւ որ այնչափ պիտի ընեն որ պիտի ստիպուինք Պաստիյլ ղրկել զանոնք․

—Ինչո՞ւ ղրկած չէք մինչև հիմա։

—Ի՞նչ ընենք, Պ․ Կարտինալը մարդոց համար տկարութիւն մը ունի, զոր չեմ հասկնար։

—Իրա՞ւ․

—Այո՛։

—Է՛ ուրեմն, ըսէք իրեն, Ռօշֆոր, ըսէք թէ Քօլօմպիէ-Ռուժ պանդոկին մէջ մեր խօսակցութիւնը լսեր են այդ չորս մարդիկը․ Ըսէք իրեն թէ Անգլիա երթալս իմացուցեր էին Լորտ Ուինդըրի, թէ այս անգամ ալ քիչ մնաց որ իմ պաշտօնս անյաջողութեան պիտի մատնէին, ինչպէս ըրին ադամանդներու գործին մէջ։ Ըսէք իրեն թէ այս չորս մարդոց մէջ երկուքը միայն վտանգաւոր են, Տ'Արդանեանը և Աթոսը․ Ըսէք իրեն թէ երրորդը՝ Արամիս՝ Տիկին տը Շէվռէօզի սիրահարն է․ Պէտք է թողուլ որ ապրի անիկա, վասնզի գաղտնիքը գիտենք․ Կրնայ օգտակար ըլլալ մեզի․ Գալով չորրորդին՝ Բօրթօսի՝ խենդ մը, ինքնահաւան մը, անմիտ մըն է և պէտք չէ կարևորութիւն իսկ տալ անոր։

—Բայց այդ չորս մարդիկը այս միջոցին Լա Ռօշէլ գտնուած պիտի ըլլան․

—Ես ալ այնպէս կը կարծէի, բայց Տիկին Պօնասիէօ Տիկին տը Շէվռէօզէն նամակ մը ստացած է, զոր ինծի ցոյց տալու անխոհեմութիւնը գործեց։ Այդ նամակէն հասկցայ թէ այս չորս մարդիկը ընդհակառակը ճամբայ ելած են զինքը առնելու համար․

—Զա՛ր սատանայ, ի՞նչպէս ընելու է․

—Կարտինալը ինծի համար ի՞նչ ըսաւ․

—Ըսաւ որ ձեր բերանացի կամ գրաւոր տեղեկութիւնները առնեմ և վերադառնամ ու երբ ձեր ըրածները իմանայ, այն ատեն պիտի իմացնէ ձեզ ի՛նչ ընելիքնիդ։

—Ըսել է որ հո՞ս պիտի մնամ։

—Հոս կամ շրջականները։

—Զիս միասին չէ՞ք կրնար տանիլ։

—Ո՛չ․ Հրամանը բացարձակ է․ Բանակատեղիին մօտերը գալով կրնայ ըլլալ որ ճանչցուիք և ձեր ներկայութիւնը, ինչպէս կը հասկնաք, պիտի վտանգէ Ն. Բարձրութիւնը․

—Օ՛ն, պէտք է հոս կամ շրջականները սպասեմ։

—Միայն, առաջուընէ ըսէք ինծի թէ ո՛ւր պիտի սպասէք Կարտինալին լուրերուն, որպէսզի կարենամ ձեզ գտնել։

—Մտիկ ըրէք։ Հաւանական է որ հոս պիտի չկրնամ մնալ։

—Ինչո՞ւ։

—Կը մոռնա՞ք թէ թշնամիներս կրնան մէկ վայրկեանէն միւսը գալ։

—Ճիշտ է, բայց այն ատեն այս փոքրիկ Տիկինը Ն․ Բարձրութեան ձեռքէն պիտի խուսափի։

—Բէ՛հ, ըսաւ Միլէտի ժպիտով մը, որ իրեն միայն յատուկ էր, կը մոռնաք թէ իր լաւագոյն բարեկամուհին եմ։

—Ա՛հ, ճիշտ է։ Ուրեմն կրնամ ըսել Կարտինալին թէ այդ կնոջ նկատմամբ․․․։

—Կրնայ անհոգ ըլլալ։

—Ա՞յդչափ միայն։

—Պիտի հասկնայ թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզեմ։

—Պիտի գուշակէ․ Հիմա ի՞նչ պէտք է ընեմ։

—Անմիջապէս մեկնիլ․ Ինծի կուգայ որ ձեր տանելիք լուրերը կ'արժեն որ աճապարէք։

—Լիլիէ մտած ատենս կառքը կոտրեցաւ։

—Հիանալի՛ է։

—Ի՛նչպէս հիանալի․

—Այո՛, ես ձեր կառքին պէտք ունիմ։

—Ան ատեն ի՞նչպէս մեկնիմ․

—Ձիով։

—Ի՛նչ դիւրին կը խօսիք։ Հարիւր ութսուն մղոն տեղ ձիով կ'երթցուի՞․

—Բա՞ն մըն է ատ։

—Շատ աղէկ, ձիով կ'երթամ։ Ե՞տքը։

—Լիլիէէն անցած ատեննիդ, ձեր կառքը կը ձգէք ինծի, ձեր սպասաւորին ալ հրամայելով որ իմ տրամադրութեանս տակ գտնուի։

—Լաւ։

—Անշուշտ Կարտինալին մէկ հրամանագիրը ունիք քովերնիդ։

—Ինծի լիազօր իրաւասութիւն տուող իր հրամանագիրը քովս է։

—Ցոյց տուէք մեծաւորուհիին և ըսէք թէ այսօր կամ վաղը զիս առնելու պիտի գան և ես ալ պէտք է հետեւիմ ձեր անունով ներկայացող անձին։

—Շատ աղէկ։

—Մի՛ մոռնաք իմ մասիս խիստ լեզուով խօսելու մեծաւորուհիին։

—Ինչո՞ւ համար։

—Ես Կարտինալին մէկ զոհն եմ։ Պէտք որ վստահութիւն ներշնչեմ սա խեղճ փոքրիկ Տիկին Պօնասիէօյին։

—Ճիշտ է։ Հիմա, կ'ուզէ՞ք անցած դարձածին վրայ տեղեկագիր մը տալ ինծի։

—Բայց դէպքերը պատմեցի ձեզի։ Դուք լաւ յիշողութիւն ունիք։ Ըսածներս կրկնեցէք։ Թուղթը կրնայ կորսուիլ։

—Իրաւունք ունիք։ Միայն գիտնամ թէ ո՛ւր պիտի գտնեմ ձեզ, որպէս զի պարապ տեղը չփնտռեմ ձեզ։

—Ճիշտ է սպասեցէք։

—Քարտէս մը կ'ուզէ՞ք։

—Օ՛հ, ես ատ տեղերը լաւ գիտեմ։

—Դո՞ւք։ Երբ եկած էք հոս։

—Ես այս տեղուանքը մեծցած եմ։

—Իրա՞ւ։

—Կը տեսնէք որ տեղ մը մեծցած ըլլալը միշտ օգտակար է։

—Ուրեմն պիտի սպասէք ինծի...։

—Կեցէք որ խորհիմ։ Է՛հ, ահաւասիկ, Արմանդիէռի մէջ կը գտնէք զիս։

—Արմանդիէռը ո՞ւր է։

—Լիի վրայ պզտիկ քաղաք մը։ Գետէն անցնելուս պէս օտար երկրի մէջ պիտի գտնուիմ։

—Աքանչելի է։ Բայց վտանգի ատեն միայն պիտի անցնիք գետէն, այնպէս չէ՞։

—Այո՛։

—Այդ պարագային մէջ, ի՞նչպէս գիտնամ թէ ո՛ւր էք։

—Ձեր սպասաւորին պէտք ունի՞ք։

—Ո՛չ։

—Վստահելի՞ մարդ է։

—Փորձուած է։

—Ինծի թողուցէք զայն։ Ո՛չ ոք կը ճանչնայ զայն։ Մեկնած տեղս կը թողում զայն և իմ գտնուած տեղս կ'առաջնորդէ ձեզ։

—Արմանդիէռի՞ մէջ պիտի սպասէք ինծի։

—Այո՛։

—Այդ անունը թուղթի կտորի մը վրայ գրեցէք որպէսզի չմոռնամ։ Քաղաքի անուն մը վտանգաւոր չըլլար, այնպէս չէ՞։

—Է՛հ, ո՞վ գիտէ։ Բայց փոյթ չէ եթէ վտանգուիմ, ըսաւ Միլէտի թուղթի կտորի մը վրայ գրելով անունը։

—Աղէկ, ըսաւ Ռօշֆօր Միլէտիին ձեռքէն առնելով թուղթը, զոր ծալլեց և գլխարկին ծալքին մէջ դրաւ։ Անկէ զատ, դուք անհոգ եղիք, տղոց պէս պիտի ընեմ։ Ճամբան չարունակ պիտի կրկնեմ այս անունը, որպէս զի թուղթը կորսնցուցած ատենս անունը չմոռնամ։ Հիմա, ուրիշ բան չկա՞յ։

—Ո՛չ։

—Կրկնենք.— Պըքինկէմ մեռած կամ ծանրապէս վիրաւորուած, Կարտինալին հետ ձեր խօսակցութիւնը չորս հրացանակիրներուն կողմէ լսուած. լորտ Ուինդըր ձեր Բօրթսմութ ժամանումը կանխաւ իմացած, Տ'Արդանեան և Աթօս Պասթիյլի մէջ, Արամիս Տիկին տը Շէօվրէօզի սիրահարը, Բօրթօս ինք-

նահանգ, Տիկին Պօնասիէօ գտնուած, կառքը կարելի եղածին չափ շուտով ձեզի ղրկել, սպասաւորս ձեր տրամադրութեան տակ դնել, Կարտինալին մէկ զոհը ներկայացնել ձեզ որպէս զի մեծաւորուհին ո՛ և է կասկած չունենայ, Լիի եզերքին վրայ Արմանդիէրի: Աս չէ՞:

—Ստուգիւ հիանալի յիշողութիւն ունիք, սիրելի ասպետ: Աղէկ միտքս ինկաւ, սա ևս աւելցուցէք…:

—Ի՞նչ:

—Շատ սիրուն անտառներ տեսայ, որոնք այս վանքին պարտէզին հետ յարաբերութիւն ունին: Ըսէք թէ արտօնուած եմ այդ անտառներուն մէջ պտտելու: Ո՞վ գիտէ, թերևս պէտք ունենամ ետևի մէկ դուռնէն դուրս ելլելու:

—Ամէն բանի վրայ կը մտածէք:

—Բան մը մոռցաք…:

—Ի՞նչ:

—Չհարցուցիք թէ դրամի պէտք ունի՞մ:

—Ճիշդ է, որչա՞փ կ'ուզէք:

—Ո՛րչափ ոսկի որ կայ քովերնիդ:

—Գրեթէ 500 ոսկի ունիմ:

—Այդչափ մըն ալ ես ունիմ: Հազար ոսկիով ամէն ծախք կը հոգացուի: Պարպեցէք ձեր գրպանները:

—Ահաւասիկ:

—Լա՛ւ: Կը մեկնի՞ք:

—Մէկ ժամէն: Պատառ մը բան ուտեմ և այդ միջոցին ձի մը բերել տամ:

—Լա՛ւ: Երթաք բարով, ասպե՛տ:

—Մնաք բարով, կոմսո՛ւհի:

—Զիս Կարտինալին յանձնարարեցէք:

—Դուք ալ սատանային յանձնարարեցէք զիս:

Միլէտի և Ռօշֆօռ ժպիտ մը փոխանակեցին և բաժնուեցան իրարմէ:

Ժամ մը ետքը, Ռօշֆօռ սրընթաց մեկնեցաւ: Հինգ ժամ ետքը Արրասէն կ'անցնէր:

Մեր ընթերցողները արդէն գիտեն թէ ի՛նչպէս ճանչցուեցաւ Տ'Արդանեանի կողմէ և թէ չորս հրացանակիրները, երկիւղ զգալով, ի՛նչպէս փութացուցած էին իրենց ուղևորութիւնը:

ԺԶ.

ՋՈՒՐԻ ԿԱԹԻԼԸ

Հազիւ թէ Ռօշֆօռ դուրս ելած էր, Տիկին Պօնասիէօ ներս մտաւ և տեսաւ որ Միլէտիի երեսը կը ժպտէր:

—Է՛ ուրեմն, ձեր վախը իրականացա՞ւ, Կարտինալը այս իրիկուն կամ վաղը մարդ պիտի ղրկէ՞ ձեզ առնելու համար, հարցուց մանկամարդ կինը:

—Ո՞վ ըսաւ ձեզի, աղջի՛կս, հարցուց Միլէտի:

—Պատգամաւորին բերնէն իմացայ:

—Եկէք քովս նստեցէք, ըսաւ Միլէտի:

—Ահաւասիկ:

—Կեցիք որ նայիմ թէ մեզ մտիկ ընող չկայ:

—Ինչո՞ւ այդ զգուշութիւնները:

—Հիմա պիտի հասկնաք:

Միլէտի ոտք ելաւ, դրան մօտ գնաց, բացաւ, նրբանցքին մէջ նայեցաւ ու եկաւ Տիկին Պօնասիէօյի մօտ նստաւ նորէն:

—Ըսել է որ իր դերը լաւ խաղացեր է, ըսաւ:

—Որո՞ւ համար կ'ըսէք:

—Այն որ մեծաւորուհիին ներկայացաւ, իբրև Կարտինալին կողմէ ղրկուած:

—Դե՞ր մը կը խաղար:

—Այո՛, աղջիկս:

—Այդ մարդը չէ՞ր ուրեմն...:

—Այդ մարդը, ըսաւ Միլէտի ձայնը մեղմացնելով, եղբայրս էր:

—Ձեր եղբա՛յրը, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ:

—Է՛ ուրեմն, այս գաղտնիքը միայն դուք գիտէք՝ աղջի՛կս: Եթէ մէկու մը յայտնէք, կորսուած պիտի ըլլամ, թերեւս դուք ալ:

—Օ՛հ, Աստուած իմ:

—Մտիկ ըրէք, ահա թէ ի՛նչ անցաւ դարձաւ. — Եղբայրս, որ ինծի օգնութեան եկած էր և եթէ հարկ ըլլար, բռնի պիտի առեւանգէր զիս, հանդիպեցաւ Կարտինալին մարդուն, որ զիս առնելու կուգար: Անոր ետեւէն գնաց: Երբ ճամբուն հեռաւոր և մենաւոր մէկ վայրը հասաւ, սուրը ձեռք առաւ և հրաւիրեց Կարտինալին մարդը, որ իր վրայ գտնուած թուղթերը յանձնէ: Մարդը ուզեց ինքզինքը պաշտպանել և եղբայրս սպաննեց զայն:

—Օ՛հ, ըրաւ Տիկին Պօնասիէօ սարսռալով:

--Ուրիշ ճար չկար: Այն ատեն եղբայրս որոշեց ույժի տեղ խորամանկութիւն գործածել: Թուղթերը առաւ, հոս ներկայացաւ իբրեւ Կարտինալին մարդը և մէկ կամ երկու ժամէն, կառք մը պիտի գայ և պիտի տանի զիս Ն. Բարձրութեան հրամանով:

—Հասկցայ: Ձեր եղբայրն է որ այդ կառքը պիտի ղրկէ:

—Ճի՛շտ: Բայց ամէնքը աս չէ: Այն նամակը զոր դուք ստացած էք և կը կարծէք թէ Տիկին տը Շէվռէօզի կողմէ եկած է...:

—Է՞:

—Կեղծ է:

—Ի՞նչպէս:

—Այո՛, կեղծ է: Թակարդ մըն է, որպէսզի ընդդիմութիւն չընէք երբ այս տեղէն ձեզ առնելու գան:

—Բայց Տ'Արդանեանը պիտի գայ:

—Կը սխալիք, Տ'Արդանեան և իր բարեկամները Լա Ռօշէլ կը գտնուին:

—Ինչէ՞ն գիտէք:

—Եղբայրս հանդիպեր է Կարտինալին մարդոցը, որոնք հրացանակիրի համազգեստ հագած են: Ձեզի դուռը պիտի կանչեն, դուք ալ պիտի կարծէք թէ ձեր գործը բարեկամներու հետ է: Պիտի առեւանգեն ու Բարիզ պիտի տանին ձեզ:

—Օ՛հ. Աստուած իմ, խելքս կը դառնայ այս անիրաւութիւններու քաոսին մէջ: Կ'զգամ որ պիտի խենդենամ եթէ այս վիճակը շարունակէ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ ձեռքերը ճակտին տանելով:

—Սպասեցէք...:

—Ի՞նչ կայ:

—Ձիու մը ոտնաձայնը կը լսեմ: Եղբօրս ձին է, որ ճամբայ կ'ելլէ: Վերջին հրաժեշտ մը տալ կ'ուզեմ, եկէք:

Միլէտի բացաւ պատուհանը և Տիկին Պօնասիէօյի նշան ըրաւ որ իր մօտը գայ: Մանկամարդ կինը գնաց:

Ռօշֆոռ կ'անցնէր սրարշաւ:

—Երթա՛ք բարով, եղբա՛յր, պոռաց Միլէտի:

Ձիաւորը գլուխը վերցուց, տեսաւ երկու կիները և ձեռքով բարեկամական նշան մը ըրաւ Միլէտիին:

—Բարի Ճօրճ, ըսաւ պատուհանը գոցելով եւ դէմքին վրայ ունենալով գորովի և մելամաղձութեան արտայայտութիւն մը:

Եկաւ իր տեղը նստաւ, իբր թէ զուտ անձնական մտածութիւններու մէջ թաղուած էր:

—Սիրելի տիկին, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, ներողութիւն ձեզ ընդմիջելուս համար: Բայց ի՞նչ խորհուրդ կուտաք ինծի: Դուք ինձմէ աւելի փորձառու էք, խօսեցէք, ձեզ մտիկ կ'ընեմ:

—Նախ, ըսաւ Միլէտի, կարելի է որ կը սխալիմ և Տ'Արդանեան ու իր բարեկամները ստուգիւ ձեզի օգնելու կուգան:

—Օ՛հ, ատիկա շատ աղուոր բան պիտի ըլլար, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, այդչափ երջանկութիւն ինծի համար չէ:

—Այն ատեն կը հասկնաք որ պարզապէս ժամանակի խնդիր պիտի ըլլայ, տեսակ մը արշաւ, որուն մէջ առաջին հասնողը պիտի շահի։ Եթէ ձեր բարեկամները առաջ հասնին, դուք փրկուած էք, եթէ Կարտինալին արբանեակները հասնին, կորսուած էք։

—Օ՛հ, այո՛, այո՛, անողորմաբար կորսուած։ Ի՞նչ ընելու է։

—Շա՛տ պարզ, շատ բնական միջոց մը կայ։

—Ի՞նչ է, ըսէ՛ք։

—Շրջականները պահուըտելով սպասել և այսպէս ապահով ըլլալ թէ ձեզի առնելու եկողները ո՞վ են։

—Բայց ո՞ւր սպասելու է։

—Օ՛հ, ատիկա խնդիր չէ, ես ալ ասկէ քանի մը մղոն հեռու պիտի պահուըտիմ, սպասելով որ եղբայրս գայ գտնէ զիս. է՛, ուրեմն, միասին կը տանիմ ձեզ, կը պահուըտինք և միասին կ'սպասենք.

—Բայց պիտի չթողուն որ ես դուրս ելլեմ։ Հոս գրեթէ բանտարկուած եմ։

—Որովհետև կը կարծեն թէ ես Կարտինալին հրամանովը կը մեկնիմ, ինծի հետևելու մասին փութկոտ պիտի չնկատեն ձեզ։

—Լա՛ւ, ե՞տքը։

—Կառքը դրան առջև պիտի գտնուի, մնաք բարով կ'ըսէք ինծի, ոտնգիրին վրայ կ'ելլէք վերջին անգամ ձեր թևերուն մէջ սեղմելու համար զիս և եղբօրս ծառան, կանխաւ տեղեկութիւն ունեցած ըլլալով, նշան կ'ընէ կառապանի և սրարշաւ կը մեկնինք։

—Բայց եթէ Տ'Արդանեանը գա՞յ։

—Պիտի չիմանա՞նք։

—Ի՞նչպէս։

—Ասկէ դիւրին բան չկայ։ Պէթիւն կը ղրկենք եղբօրս ծառան, որուն, ինչպէս ըսի, կրնանք վստահիլ։ Անիկա կը ծպտի և վանքին դիմացը կը բնակի։ Եթէ եկողները Կարտինալին մարդիկն են, տեղէն չի շարժիր։ Եթէ Տ'Արդանեանը

և իր բարեկամներն են, մեր գտնուած տեղը կը բերէ զանոնք։

—Կը ճանչնա՞յ ուրեմն։

—Անշուշտ։ Մ. Տ'Արդանեանը իմ տունս տեսած չէ՞։

—Օ՛հ, այո՛, այո՛, իրաւունք ունիք։ Ըսել է որ գործը կարգին է։ Բայց շատ հեռուները չերթանք։

—Առ առաւելն եօթը կամ ութը մղոն պիտի հեռանանք։ Օրինակի համար, սահմանագլուխին մօտ կը կենանք և վտանգի առաջին նշանին վրայ Ֆրանսայէն դուրս կ'ելլենք։

—Մինչև այն ատեն ի՞նչ պիտի ընենք։

—Պիտի սպասենք։

—Բայց եթէ գա՞ն։

—Եղբօրս կառքը անոնցմէ առաջ պիտի հասնի։

—Հապա ձեզ առնելու եկած ատեննին ես հեռու գըտնուիմ, օրինակի համար ճաշի ատեն։ Ի՞նչ պիտի ընեմ։

—Բան մը կայ, այն ըրէք։

—Ի՞նչ։

—Ըսէք ձեր բարի մեծաւորուհիին թէ իրարմէ չհեռանալու համար արտօնութիւն պիտի խնդրէք ճաշը ինծի հետ մէկտեղ ընելու։

—Պիտի արտօնէ՞։

—Անպատեհութիւն մը չկայ։

—Օ՛հ, շատ աղէկ, այս կերպով վայրկեան մը իսկ պիտի չբաժնուինք իրարմէ։

—Է՛, ուրեմն, գացէք մեծաւորուհիին քով և ձեր խընդրանքը ըրէք։ Գլուխս ծանրացաւ, պարտէզին մէջ պտոյտ մը պիտի ընեմ։

—Գացէք։ Ո՞ւր պիտի գտնեմ ձեզ։

—Հոս, մէկ ժամէն։

—Լա՛ւ։ Ո՛րքան բարի էք։ Շնորհակալ եմ ձեզի։

—Ի՛նչպէս հոգ չտանէի ձեզի։ Եթէ գեղանի ու սիրուն չըլլայիք, միթէ իմ լաւագոյն բարեկամներէս մէկուն բարեկամուհին չէ՞ք։

—Միրելլի Տ'Արդանեան, օ՜հ, ո՜րքան շնորհակալ պիտի ըլլայ ձեզի։

—Կը յուսամ։ Մ՛ն, ամէն բան կարգադրուած է։ Իջնենք։

—Դուք պարտէ՞զ կ'երթաք։

—Այո՛։

—Աս նրբանցքէն գացէք և պզտիկ սանդուղէ մը իջէք։ Ուղղակի պարտէզ կ'ելլէք։

—Լա՛ւ, շնորհակալ եմ։

Երկու կիները բարեմէ բաժնուեցան, սիրուն ժպիտ մը փոխանակելով։

—Միլէտի ճշմարտութիւնը խօսած էր։ Գլուխը ծանրացած էր, վասն զի իր անկարգ ծրագիրները իրարու կը բաղխէին քաոսի մը պէս։ Ասոնձին միայնու պէտք ունէր, իր մտածումները կարգի դնելու համար քիչ մը։ Տարտամ կերպով կը տեսնէր ապագան, բայց քիչ մը լռութիւն և հանդարտութեան պէտք ունէր որոշ ձեւ մը տալու համար իր չփոթ գաղափարներուն։

Ամէնէն ստիպողականն էր Տիկին Պօնասիէօն առևանգել ապահով տեղ մը դնել զայն և ի հարկին գործածել իբրև պատանդ։ Միլէտի կ'սկսէր զարհուրիլ այս սոսկալի կռուին վախճանէն ուր իր թշնամիները այնքան յամառութիւն կը ցուցնէին, որքան ինք կատաղութիւն կը ցուցնէր։

Եւ յետոյ, ինչպէս որ փոթորիկի մը գալը կ'զգացուի։ Միլէտի ալ կ'զգար թէ այս վախճանը մօտ էր և սոսկալի պիտի ըլլար։

Իրեն համար գլխաւոր բանն էր ուրեմն, ինչպէս ըսինք, Տիկին Պօնասիէօն իր ձեռքին մէջ պահել։ Տիկին Պօնասիէօ Տ'Արդանեանի կեանքն էր, իր կեանքէն աւելի բան մըն էր։ Ուստի անյաջողութեան պարագային, միջոց մըն էր բանակցելու և լաւագոյն պայմաններ ձեռք ձգելու։

Արդ, այս կէտը որոշուած էր։ Տիկին Պօնասիէօ իրեն պիտի հետեւէր անկասկած։ Անգամ մը որ անոր հետ պահուը-

տէր Արմանդիէռի մէջ, դիւրին էր հաւատացնել անոր թէ Տ'Արդանեան Պէթիւն եկած չէր։ Առ առաւելն տասնըհինգ օրէն, Ռոշֆոր պիտի դառնար։ Ասկէ զատ, այս տասնըհինգ օրուան միջոցին, չորս բարեկամներէն վրէժ լուծելու եղանակ մը պիտի գտնէր։ Փառք Աստուծոյ, պիտի չձանձրանար, վասն զի ամէնէն քաղցր ժամանցը պիտի ունենար, զոր դէպքերը կրնան շնորհել իր նկարագիրը ունեցող կնոջ մը, —լաւ վրէժխնդրութիւն մը կազմակերպել։

Այսպէս մտածելով մէկտեղ, չորս կողմը կը նայէր և պարտէզին տեղագրութիւնը միտք կը պահէր։ Միլէտի ճարտար զօրավարի մը պէս էր, որ յաղթութիւնն ու պարտութիւնը միևնոյն ատեն կը նախատեսէ և որ պատրաստ է առաջ քալել կամ նահանջել, պարագային համեմատ։

Մէկ ժամ ետքը, լսեց անուշ ձայն մը որ զինքը կը կանչէր։ Տիկին Պօնասիէօյի ձայնն էր։ Բարի մեծաւորուհին բնականաբար հաւանած էր ամէն բանի և իբրև սկզբնաւորութիւն, իրիկուան ճաշը միասին պիտի ընէին։

Բակը հասած ատեն, դրան առջև կեցող կառքի մը ձայնը լսեցին։

Միլէտի մտիկ ըրաւ։

—Կը լսէ՞ք, ըսաւ։

—Այո՛, կառքի մը թաւալումը կը լսեմ։

—Եղբօրս ղրկած կառքն է։

—Օ՛հ, Աստուած իմ.

—Ձեզ տեսնեմ, քաջութիւն ունեցէք,

վանքին դուռը զարնուեցաւ։ Միլէտի սխալած չէր։

—Ձեր սենեակը ելէք, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօյի, անշուշտ գոհարեղէններ ունիք, զոր կ'ուզէք հետերնիդ առնել։

—Նամակներ ունիմ, ըսաւ։

—Լա՛ւ, գացէք առէք և իմ սենեակս եկէք, փութով կը ճաշենք։ Թերևս գիշերուան մէկ մասը ճամբորդելով անցընենք, պէտք է ույժ առնել։

—Տէ՛ր Աստուած, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ ձեռքը կուրծքին վրայ դնելով, շունչս կը կտրի, չեմ կրնար քալել։

—Քաջութի՛ւն, քաջութի՛ւն, խորհեցէք որ քառորդ ժամէ մը ազատած պիտի ըլլանք, և խորհեցէք թէ ինչ որ կ'ընէք, անոր համար կ'ընէք։

—Օ՛հ, այո՛, ամէն բան անոր համար։ Մէկ խօսքով քաջութիւն տուիք ինծի։ Գացէք, պիտի գամ ձեր սենեակը։

Միլէտի իսկոյն իր սենեակը ելաւ, հոն գտաւ Ռօշֆօռի ծառան և հրահանգներ տուաւ անոր։

Ծառան դրանը առջև պիտի սպասէր։ Եթէ դիպուածով հրացանակիրները երևային, կառքը սրարշաւ պիտի մեկնէր, վանքին շրջանը ընելով և Միլէտիին պիտի սպասէր պզտիկ գիւղի մը մէջ, որ անտառին միւս կողմը կը գտնուէր։ Այս պարագային մէջ, Միլէտի պարտէզէն պիտի անցնէր և գիւղ պիտի երթար հետիոտն։ Արդէն ըսինք որ Միլէտի լաւ կը ճանչնար Ֆրանսայի այս մասը։

Եթէ հրացանակիրները չերևային, գործերը որոշուած կերպով պիտի կարգադրուէին։ Տիկին Պօնասիէօ կառքը պիտի ելլէր հրաժեշտ տալու համար և Միլէտի պիտի առևանգէր Տիկին Պօնասիէօն։

Տիկին Պօնասիէօ ներս մտաւ և անոր կասկածը փարատելու համար,—եթէ ունէր,—Միլէտի անոր առջև սպասաւորին կրկնեց իր հրահանգներուն վերջին մասը։

Միլէտի քանի մը հարցումներ ըրաւ կառքին վրայ։ Երեք ձիով լծուած կառք մըն էր, զոր կառապան մը կը վարէր։ Ռօշֆօռի սպասաւորը կառքին առջևէն պիտի երթար։

Միլէտի պարապ տեղը կը վախնար որ Տիկին Պօնասիէօ կասկածներ կ'ունենայ։ Խեղճ մանկամարդ կինը այնքան մաքուր սիրտ մը ունէր որ այդպիսի նենգամտութիւն մը չէր կրնար կասկածիլ կնոջմէ մը։ Եւ յետոյ կոմսուհի տը Ուինդըրի անունը, զոր մեծաւորուհիին բերնէն լսած էր, կատարելապէս անծանօթ էր իրեն և նոյն իսկ չէր գիտեր թէ կին մը այդքան մեծ ու աղէտալի բաժին մը ունեցած ըլլար իր կեանքին դժբախտութիւններուն մէջ։

—Ինչպէս կը տեսնէք, ամէն բան պատրաստ է, ըսաւ

Միլէտի սպասաւորին դուրս ելլելէն ետքը, մեծաւորուհին բանէ մը չի կասկածիր և կը կարծէ թէ Կարտինալին կողմէ գիս առնելու կուգան։ Այս մարդը վերջին հրամանները պիտի տայ։ Քիչ մը բան կերէք, մատ մը գինի խմեցէք և ճամբայ ելլենք։

—Այո՛, ճամբայ ելլենք, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ մեքենաբար։

Միլէտի նշան ըրաւ որ նստի, գաւաթ մը սպանիական գինի և հաւու ճերմակ միս մեծարեց։

—Տեսէք, ինչպէս ամէն բան նպաստաւոր կ'երթայ մեզի։ Ահա գիշերը վրայ հասաւ։ Արշալոյսին հասած պիտի ըլլանք մեր ապաստանարանը և ո՛չ ոք պիտի գիտնայ մեր ո՛ւր ըլլալը։ Տեսնե՛նք, քաջութիւն, քիչ մը բան կերէք։

Տիկին Պօնասիէօ քանի մը պատառ բան կերաւ մեքենաբար և քիչ մը գինի խմեց։

—Օ՛ն, օ՛ն, ինծի պէս ըրէք, ըսաւ Միլէտի իր գաւաթը շրթունքին տանելով։

Բայց այն պահուն երբ գաւաթը բերնին կը տանէր, ձեռքը առկախ մնաց։ Ճամբուն վրայ հեռաւոր թաւալումի պէս ձայն մը լսեց, որ կը մօտենար։ Յետոյ, գրեթէ միենոյն վայրկեանին, իրեն անանկ եկաւ թէ ձիերու վրնջիւնը կը լսէ։

Այս աղմուկը իր ուրախութիւնը փարատեց, ինչպէս փոթորիկին ձայնը կը փարատէ աղուոր երազ մը։ Տժգունեցաւ և պատուհանը վազեց, մինչ Տիկին Պօնասիէօ ոտք ելաւ համակ դողդոջուն և աթոռին կրթնեցաւ չիյնալու համար։

Տակաւին բան մը չէր տեսնուեր։ Միայն կը լսուէր արշաւի մը ձայնը, որ չարունակ կը մօտենար։

—Օ՜հ, Աստուած իմ, ի՞նչ աղմուկ է սա, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ։

—Մեր բարեկամներուն կամ մեր թշնամիներուն աղմուկն է, ըսաւ Միլէտի իր սոսկալի պաղարիւնութիւնովը, ձեր տեղէն մի՛ շարժիք։ Հիմա պիտի ըսեմ ձեզ։

Տիկին Պօնասիէօ ոտքի վրայ մնաց անխօս, անշարժ և արձանի պէս աժգոյն։

Աղմուկը հետզհետէ կ'աւելնար. ձիերը հազիւ հարիւր յիսուն քայլ հեռու գտնուած պիտի ըլլային և եթէ տակաւին չէին նշմարուեր, պատճառը ան էր որ ճամբան անկիւնաւոր էր։ Եւ սակայն աղմուկը այնքան որոշ կը դառնար որ կարելի էր ձիերը համրել իրենց պայտերուն աղմուկէն։

Միլէտի իր բովանդակ ուշադրութիւնովը կը նայէր։ Տակաւին այնքան մութ չէր որ չկարենար եկողները ճանչնալ։

Ցանկարծ, ճամբուն անկիւնէն տեսաւ գլխարկներու փայլիլը և փետուրներու ծածանիլը։ Նախ համրեց երկու, յետոյ հինգ, յետոյ ութը ձիաւոր։ Անոնցմէ մէկը միւսներէն առաջ կը քալէր։

Միլէտի խեղդուկ հեծեծանք մը արձակեց։ Տեսաւ որ առջևէն քալողը Տ'Արդանեանն էր։

—Ո՜հ, Աստուած իմ, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, ի՞նչ կայ։

—Գ. Կարտինալին պահակներն են։ Վայրկեան մը չկայ կորսնցնելիք, պոռաց Միլէտի։ Փախչի՛նք, փախչի՛նք։

—Այո՛, այո՛, փախչինք, կրկնեց Տիկին Պօնասիէօ, բայց առանց քայլ մը առնել կարենալու։ Իր կեցած տեղը գամուած մնացած էր սոսկումէն։

Ձիաւորները պատին տակէն կ'անցնէին։

—Եկէ՛ք, բայց եկէ՛ք, կը պոռար Միլէտի փորձելով մանկամարդ կինը քաշել թևէն։ Պարտէզին շնորհիւ, կրնանք փախչիլ տակաւին։ Բանալին քովս է։ Բայց աճապարենք։ Հինգ վայրկեանէն՝ ամէն բան լմնցած պիտի ըլլայ։

Տիկին Պօնասիէօ փորձեց քալել, երկու քայլ առաւ և ծունկերուն վրայ ինկաւ։

Միլէտի փորձեց զայն վեր հանել և տանիլ, բայց չկրցաւ յաջողիլ։

Այս միջոցին թաւալումի ձայն մը լսուեցաւ։ Կառքն էր որ սուրալով կը մեկնէր հրացանաձիգները տեսնելուն վրայ։ Յետոյ, հրազէնի երեք չորս հարուածներ լսուեցան։

—Վերջին անգամ մըն ալ կը հարցնեմ, կ'ուզէ՞ք գալ, պոռաց Միլէտի։

—Ո՜հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, կը տեսնէք թէ ոյժ չունիմ կը տեսնէք թէ չեմ կրնար քալել։ Դուք առանձին փախէք։

—Առանձի՜ն փախչիլ, ձեզ հոս թողո՞ւլ, ո՛չ, ո՛չ, երբե՛ք, պոռաց Միլէտի։

Ցանկարծ կանգ առաւ, կապարագոյն կայծ մը ցայտեց աչքերէն, սեղանին մօտ վազեց Տիկին Պօնասիէօյի գաւաթին մէջ լիցուց պարունակութիւնը մատնիի մը կապիճին, զոր բացաւ տարօրինակ արագութիւնով մը։

Կարմրորակ հատիկ մըն էր որ իսկոյն հալեցաւ։

Ցետոյ հաստատուն ձեռքով մը առաւ գաւաթը և ըսաւ.

—Խմեցէ՛ք, այս գինին ոյժ պիտի տայ ձեզի, խմեցէ՛ք։

Եւ գաւաթը մօտեցուց մանկամարդ կնոջ շրթունքին։ Խեղճ Տիկին Պօնասիէօ խմեց մեքենաբար։

—Ո՜հ, այսպէս չէր որ վրէժ լուծել կ'ուզէի, ըսաւ Միլէտի և դժոխային ժպիտով մը սեղանին վրայ դրաւ գաւաթը բայց վերջապէս մարդ իր կրցածը միայն կ'ընէ։

Եւ սենեակէն դուրս խոյացաւ։

Տիկին Պօնասիէօ դիտեց անոր փախչիլը, առանց կարենալու անոր հետևիլ։ Կը նմանէր այն մարդոց, որոնք կ'երազեն թէ կը հալածուին և ի զուր կը փորձեն քալել։

Քանի մը վայրկեաններ անցան։ Սոսկալի աղմուկ մը կը լսուէր դրան առջև։ Տիկին Պօնասիէօ կ'սպասէր որ Միլէտի երևնայ, բայց չէր երևար։

Քանի մը անգամ, անշուշտ սարսափէն, պաղ քրտինք մը գոյացաւ հրատապ ճակտին վրայ։

Վերջապէս լսեց բացուող վանդակներու ճռնչիւնը։ Ցետոյ, կօշիկներու և խթաններու աղմուկ մը հնչեց սանդուղներուն վրայ։ Ձայներու մրմունջ մը կը մօտենար հետզհետէ և իրեն անանկ կուգար որ իր անունը կ'արտասանուէր։

Ցանկարծ ուրախութեան ճիչ մը արձակեց և դէպի դուռը խոյացաւ։ Տ'Արդանեանի ձայնը ճանչցած էր։

—Տ'Արդանեա՜ն, Տ'Արդանեա՜ն, դո՞ւք էք, հո՛ս, պոռաց։

—Բօնասիէ՜օ, Բօնասիէ՜օ, ո՞ւր էք, Աստուած իմ պատասխանեց երիտասարդը։

Նոյն պահուն՝ խցիկին դուռը բաղխումին տեղի տուաւ քան թէ բացուեցաւ։ Քանի մը հոգի սենեակէն ներս խուժեցին։ Տիկին Պօնասիէօ թիկնաթոռի մը մէջ ինկած էր առանց շարժում մը ընել կարենալու։

Տ'Արդանեան ձեռքը բռնած ղիպաշուռնչ հրացէնը գետին նետեց և ոտքի ելաւ իր սիրուհիին առջև։ Աթոս իր հրացէնը գօտիին անցուց։ Բօրթօս և Արամիս որոնք իրենց սուրերը մերկացուցած էին, պատեանին մէջ դրին զանոնք։

—Օ՜հ, Տ'Արդանեան, սիրեցեալ Տ'Արդանեանս, վերջապէս եկար, չէիր խաբեր զիս, սուտ դուն ես։

—Այո՛, այո՛, Բօնասիէօս, վերջապէս գիրար գտանք։

—Օ՜հ, անիկա ի զուր կ'ըսէր որ պիտի չգայիր։ Ես կը յուսայի Զուղեցի փախչիլ։ Օ՜հ, որքան ողէկ ըրի, որքան երջանիկ եմ։

—Ա՞Ն, ո՞վ ան, հարցուց Տ'Արդանեան։

—Բայց ընկերուհիս, այն որ ինծի բարեկամութիւն ընելու համար կ'ուզէր հալածիչներուս ձեռքէն ազատել զիս, այն որ կարտինալին պահակները կարծելով ձիզ փիչ մը առաջ փախաւ։

—Ձեր ընկերուհի՞ն, պոռաց Տ'Արդանեան, իր սիրուհիին սպիտակ քօղէն աւելի ամգունելով, ո՞ր ընկերուհիին համար ըսել կ'ուզէք։

—Անոր, որուն կառքը դրան առջև կը գտնուէր, կնոջ մը, որ կ'ըսէր թէ ձեր բարեկամուհին է, Տ'Արդանեան, և որուն ամէն բան պատմեր էք։

—Անո՛ւնը, անո՛ւնը պոռաց Տ'Արդանեան, Աստուած իմ, անունը չէ՞ք գիտեր։

—Գիտեմ, անունը ըսին։ Կեցի՛ք...։ Բայց տարօրինակ բան է..., օ՜հ, Աստուած իմ, գլուխս կը դառնայ.

—Հասէ՛ք, բարեկամներս, հասէք պոռաց Տ'Արդանեան, —ձեռքերը սառ կտրած են, հիւանդ է. Տէ՛ր Աստուած կը նըւաղի՛։

Մինչ Բօրթօս ձայնին բոլոր ուժովը օգնութիւն կը կանչէր, Արամիս սեղանին մօտ վազեց գաւաթ մը ջուր առնելու համար, բայց կանգ առաւ Աթոսի դէմքին սոսկալի այլայլումը տեսնելով։ Հրացանակիրը սեղանին առջև կեցած, մազերը ցցուած, աչքերը ապշութենէն սառած, գաւաթներէն մէկը կը դիտէր և ամենասոսկալի տարակոյսի մը ենթարկուած կը թուէր։

—Օ՜հ, կ'ըսէր Աթոս, օ՜հ, ո՛չ, անկարելի է, Աստուած թոյլ պիտի չտայ այդպէսի ոճիր մը։

—Ջո՛ւր, ջո՛ւր կը պոռար Տ'Արդանեան, ջո՛ւր։

—Խե՜ղճ կին, կը մրմռար Աթոս խղճուկ ձայնով մը։

Տիկին Պօնասիէօ աչքերը բացաւ Տ'Արդանեանի համբոյրներուն տակ։

—Սթափեցա՜ւ, պոռաց երիտասարդը։ Օ՜հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզի։

—Տի՛կին, ըսաւ Աթոս, յանուն Աստուծոյ, ըսէ՛ք, այս պարապ գաւաթը որո՞ւնն է։

—Իմս է, պարո՛ն..., պատասխանեց մանկամարդ կին մահամերձ ձայնով մը։

—Բայց այս գաւաթին մէջ գտնուած գինին ո՞վ լեցուց։

—Ա՛Ն։

—Բայց ո՞վ է ան։

—Ա՜հ, հիմա կը յիշեմ, ըսաւ Տիկին Պօնասիէօ, կոմսուհի մը Ուինդըր...։

Չորս բարեկամները աղաղակ մը արձակեցին միաբերան, բայց Աթոսի աղաղակը ամէնուն վրայ կ'իշխէր։

Այս միջոցին, Տիկին Պօնասիէօյի դէմքը կապարի գոյն առաւ։ Անհուելի ցաւ մը գգետնեց զինքը։ Բօրթօսի և Արամիսի թևերուն մէջ ինկաւ շնչասպառ։

Տ'Արդանեան Աթոսի ձեռքը բռնեց աննկարագրելի անձկութիւնով մը։

—Է՛, ի՞նչ, ըսաւ, կը կարծէք թէ...։

Ձայնը հեծկլտանքի մը մէջ մարեցաւ։

—Ամէն բան կը կարծեմ, ըսաւ Աթօս, չրթունքը արիւնելու չափ խածնելով որպէսզի չհեծկլտայ։

—Տ'Արդանեա՛ն, Տ'Արդանեա՛ն, պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, ո՞ւր ես, մի՛ թողուր զիս, կը տեսնես որ կը մեռնիմ։

Տ'Արդանեան թողուց Աթօսի ձեռքերը, զոր տակաւին բռնած էր իր կարկամած ձեռքերուն մէջ և վազեց անոր մօտ։

Իր այնքան աղուոր դէմքը այլայլած էր բոլորովին, ապակեփայլ աչքերը արդէն իսկ կորսնցուցած էին իրենց ակնարկը, ջղային դող մը կը ցնցէր մարմինը և քրտինք կը հոսէր ճակտէն։

– Յանուն Աստուծոյ, վազեցէք, մարդ կանչեցէք, Բօ՛րթօս, Արա՛միս, օգնութիւն պոռացէք։

—Անօգուտ է, ըսաւ Աթօս, անօգուտ է, անոր տուած թոյնին դեղթափ չկայ։

—Այո՛, այո՛, օգնութի՛ւն պոռաց Տիկին Պօնասիէօ, օգնութի՛ւն։

Ցետոյ իր բոլոր ոյժը հաւաքելով, երիտասարդին գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ, վայրկեան մը նայեցաւ անոր, ո՛րպէս թէ իր բովանդակ հոգին իր ակնարկին մէջ խտացած ըլլար և հեծկլտալով, չրթունքը անոր չրթունքին վրայ դրաւ։

—Քօնսդա՛նս, Քօնսդա՛նս, պոռաց Տ'Արդանեան։

Հառաչանք մը խուսափեցաւ Տիկին Պօնասիէօյի բերնէն, Տ'Արդանեանի բերանը չոյելով։ Այս հառաչանքը այն մաքուր ու սիրող հոգին էր, որ երկինք կը սլանար։

Տ'Արդանեան իր թևերուն մէջ դիակ մը կը սեղմէր այլևս։

Երիտասարդը ճիչ մը արձակեց և սիրուհիին քով ինկաւ, անոր չափ տժգոյն, անոր չափ սառած։

Բօրթօս լացաւ, Արամիս բռունցքը ցոյց տուաւ երկինքին, Աթօս խաչ հանեց երեսը։

Այս միջոցին մարդ մը երևցաւ դրան առջև, գրեթէ անոնց չափ տժգոյն, որչափ սենեակին մէջ գտնուողները և չորս

կողմը նայելով, տեսաւ որ Տիկին Պօնասիէօ մեռած է և Տ'Արդանեան նուաղած։

Այս մարդը կ'երևար մեծ աղէտներու յաջորդող ապշութեան վայրկեանին մէջ։

—Սխալած չէի, ըսաւ։ Ահա Մ. Տ'Արդանեանը, դուք ալ իր երեք բարեկամներն էք. Մ. Մ. Աթօսը, Բօրթօսը և Արամիսը։

Անոնք, որոնց անունը կ'արտասանուէր, օտարականին երեսը կը նայէին զարմանքով։ Երեքն ալ կը կարծէին թէ պիտի ճանչնան զայն։

—Պարոննե՛ր, աւելցուց նորեկը, դուք ալ ինծի պէս կը փնտռէք կին մը, որ ասկէ անցած ըլլալու է, վասնզի դիակ մը կը տեսնեմ ըսաւ սոսկալի ժպիտով մը։

Երեք բարեկամները լուռ մնացին։ Դէմքին պէս ձայնն ալ կը յիշեցնէր իրենց թէ այս մարդը տեսած էին արդէն, սակայն չէին կրնար մտաբերել թէ ի՛նչ պարագաներու մէջ տեսած են։

—Պարոննե՛ր, շարունակեց օտարականը, քանի որ չէք ուզեր ճանչնալ մարդ մը, որ իր կեանքը հաւանաբար ձեզ կը պարտի երկու անգամ, պէտք է որ անունս տամ։ Ես լորտ Ուինդըրն եմ, այդ կնոջ տագրը։

Երեք բարեկամները զարմանքի ճիչ մը արձակեցին։

Աթօս ոտք ելաւ և ձեռքը երկնցուց անոր։

—Բարի եկաք, Միլորտ, ըսաւ։ Դուք մեզմէ էք։

—Բօրթսմութէն անկէ հինգ ժամ ետքը մեկնեցայ, ըսաւ լորտ Ուինդըր. Պուլօնը հասայ անկէ երեք ժամ ետքը, քան վայրկեան ուշ մնացի Սէնթ Օմէրի մէջ և վերջապէս հետքը կորսնցուցի Լիլիէի մէջ։ Ըստ բախտի կ'երթայի, դիմացս ելլողէն տեղեկութիւն ուզելով, երբ տեսայ որ սրարշաւ կ'անցնիք։ Ճանչցայ Մ. Տ'Արդանեանը։ Ձայնեցի, չլսեցիք։ Ուզեցի հետեւիլ ձեզի, բայց ձիս յոգնած էր և չէր կրնար ձեր ձիերուն հասնիլ։ Եւ սակայն կ'երեւայ թէ հակառակ ձեր սրընթաց արշաւին, շատ ուշ հասեր էք։

—Ինչպէս որ կը տեսնէք, ըսաւ Աթոս լորտ Ուինթըրի ցոյց տալով մեռած Տիկին Պօնասիէօն և Տ՚Արդանեանը, զոր Բօրթօս և Արամիս կը փորձէին սթափեցնել։

—Երկուքն ալ մեռա՞ծ են, հարցուց լորտ Ուինթըր պաղօրէն։

—Ո՛չ, բարեբախտաբար, պատասխանեց Աթոս։

Մ. Տ՚Արդանեան աչքերը բացաւ։ Բօրթօսի և Արամիսի թևերէն ազատեց ինքզինքը և խենդի պէս նետուեցաւ իր սիրուհիին մարմնոյն վրայ։

Աթոս ոտք ելաւ, ծանր ու հանդիսաւոր քայլերով մօտեցաւ իր բարեկամին, ողջագուրեց զայն խանդաղատանքով, և որովհետև կը հեծկլտար անիկա, իր ազնիւ ու համոզիչ ձայնովը ըսաւ անոր։

—Բարեկա՛մ, էրիկմարդ եղիր։ Կիները կ՚ողբան մեռելները, էրիկ մարդիկ անոնց վրէժը կը լուծեն։

—Օ՛հ, այո՛, ըսաւ Տ՚Արդանեան, այո՛, եթէ անոր վրէժը լուծելու համար է, պատրաստ եմ քեզի հետևելու։

Աթոս տեսնելով որ վրէժխնդրութեան յոյսը ույժ տուաւ իր տարաբախտ բարեկամին, օգուտ քաղեց այդ վայրկեանէն և նշան ըրաւ Բօրթօսի և Արամիսի որ մեծաւորուհին կանչեն։

Երկու բարեկամները նրբանցքին մէջ հանդիպեցան անոր։ Խեղճ կինը պատահած դէպքերուն վրայ այլայլած ու խելայեղած կ՚երևար։ Կանչեց քանի մը կրօնաւորուհիներ որոնք վանական բոլոր սովորութիւններու հակառակ, հինգ էրիկ մարդու առջև գտնուեցան։

—Տիկին, ըսաւ Աթոս, Տ՚Արդանեանի թևը մտնելով, ձեր բարեպաշտ խնամքներուն կը յանձնենք այս տարաբախտ կնոջ մարմինը։ Երկրին վրայ հրեշտակ մը եղաւ, երկինքի մէջ հրեշտակ մը ըլլալէ առաջ։ Ձեր քոյրերէն մէկուն տեղ դրէք զայն և ըստ այնմ հոգ տարէք։ Մենք օր մը կուգանք իր գերեզմանին վրայ աղօթելու։

Տ՚Արդանեան երեսը պահեց Աթոսի կուրծքին վրայ և հեծկլտաց։

—Լա՛ց, լա՛ց, սիրով, երիտասարդութիւնով և կեանքով լեցուն սի՛րտ, ըսաւ Աթոս։ Աւա՜ղ, ես ալ կ՚ուզէի որ կարենայի լալ քեզի պէս։

Եւ իր բարեկամը քաշեց տարաւ, հօր մը պէս գորովագութ, քահանայի մը պէս մխիթարիչ և տառապող մարդու մը պէս ազնիւ։

Հինգն ալ, իրենց սպասաւորներուն հետ, իրենց ձիերուն սանձերէն բռնած, ուղղուեցան դէպի Պէթիւն քաղաքը որուն արուարձանը կը նշմարէին և իրենց հանդիպած առաջին պանդոկին առջև կեցան։

—Բայց այդ կինը պիտի չհետապնդե՞նք, ըսաւ Տ՚Արդանեան։

—Ետքը, ըսաւ Աթոս։ Միջոցներ ձեռք պիտի առնեմ։

—Պիտի փախչի մեր ձեռքէն, Աթոս, և պատճառը դուք պիտի ըլլաք, աւելցուց երիտասարդը։

—Ես պատասխանատու կ՚ըլլամ, ըսաւ Աթոս։

Տ՚Արդանեան իր բարեկամին խօսքին վրայ այնքան վստահութիւն ունէր որ գլուխը ծռեց և պանդոկէն ներս մտաւ, առանց պատասխան տալու։

Բօրթօս և Արամիս իրարու երեսը կը նայէին, բան մը չհասկնալով Աթոսի ինքնավստահութենէն։

Լորտ Ուինթըր կը կարծէր թէ Աթոս այնպէս կ՚ըսէր Տ՚Արդանեանի վիշտը մեղմացնելու համար։

—Հիմա, պարոննե՛ր, ըսաւ Աթոս, երբ ապահով եղաւ թէ պանդոկին մէջ հինգ պարապ սենեակ կար, մեր սենեակները քաշուինք։ Տ՚Արդանեան առանձին մնալու պէտք ունի լալու և քնանալու համար։ Ես ամէն բան կը կարգադրեմ, անհոգ եղէ՛ք։

—Ինծի կուգայ սակայն որ, ըսաւ լորտ Ուինթըր, եթէ կոմսուհիին դէմ միջոցներ ձեռք առնել պէտք է, այդ գործը ինծի կը վերաբերի, որովհետև իմ հարսս է։

—Իսկ իմ կինս է ըսաւ Աթոս։

Տ՚Արդանեան ժպտեցաւ, վասն զի հասկցաւ թէ Աթոս

վստահ էր իր վրէժխնդրութեանը վրայ, քանի որ այդպիսի գաղտնիք մը երեւան կը հանէր․ Բօրթօս և Արամիս իրարու երես նայեցան տժգունելով։ Լորտ Ուինդըր խորհեցաւ թէ Աթօս խենդ էր։

—Ուրեմն ձեր սննակները քաշուեցէք, ըսաւ Աթօս և թողէք որ գործեմ․ Կը տեսնէք որ այս գործը ինծի կը վերաբերի, իբրեւ այն կնոջ ամուսինը։ Միայն, Տ'Արդանեան, եթէ չկորսնցուցիք ինծի տուէք այն թուղթը, որ մարդուն գլխարկէն ինկաւ և որուն վրայ գիւղի մը անունը գրուած էր։

—Ա՛հ, կը հասկնամ, ըսաւ Տ'Արդանեան, այդ անունը իր ձեռքովը գրուած էր․․․։

—Կը տեսնես որ Աստուած մը կայ երկինքի մէջ, ըսաւ Աթօս։

ԺԷ.

ԿԱՐՄԻՐ ՎԵՐԱՐԿՈՒՈՎ ՄԱՐԴԸ

Աթօսի յուսահատութեան յաջորդած էր ծանր վիշտ մը․ որ այս մարդուն մտքի փայլուն յատկութիւնները աւելի կը պայծառացնէր։

Բոլորովին անձնատուր եղած մէկ մտածումի, այն է իր ըրած խոստումին և ստանձնած պատասխանատուութեան, ամենէն առաջ քաշուեցաւ իր սենեակը, պանդոկապետէն խնդրեց որ գաւառին մէկ քարտէսը բերէ իրեն, անոր վրայ ծռեցաւ, քաշուած գիծերը քննեց և տեսաւ որ չորս տարբեր ճամբաներ Պեթիւնէն Արմանթիէռ կը տանէին և կանչել տուաւ սպասաւորները։

Բլանշէ, Կռիմօ, Մուսքթօն և Պազէն եկան և Աթօսի բացորոշ, ճշգրիտ և ծանր հրամանները առացան։

Հետեւեալ օրը արշալոյսին պիտի մեկնէին և Արմանթիէռ պիտի երթային իւրաքանչիւրը տարբեր ճամբէ մը։ Բլանշէ, չորսին մէջէն ամենէն ուշիմը ըլլալուն համար, պիտի բռնէր այն ճամբան, ուրկէ անյայտ եղած էր կառքը, որուն վրայ զէնք պարպած էին չորս բարեկամները և որուն, ինչպէս կը յիշուի, կ'ընկերանար Ռօշֆօրի ծառան։

Աթօս նախ սպասաւորները ճամբայ կը հանէր, վասն զի գիտէր թէ այս մարդիկը իր և իր բարեկամներուն ծառայութեան մէջ գտնուելնէն ի վեր, տարբեր յատկութիւններ ցոյց տուած էին։

Յետոյ, հարցուփորձ ընող սպասաւորները քիչ կասկած կը ներշնչեն անցորդներուն քան իրենց տէրերը և աւելի համակրութիւն կը գտնեն անոնց մօտ, որոնց դիմում կ'ընեն։

Վերջապէս, Միլէտի կը ճանչնար տէրերը, մինչ անոնց սպասաւորները չէր ճանչնար։ Ընդհակառակը սպասաւորները կատարելապէս կը ճանչնային Միլէտին։

Չորս սպասաւորները միւս օրը ժամը 11ին պիտի միանային։ Եթէ Միլէտիին պահուըտած տեղը երեւան հանէին, երեքը պիտի մնային և պիտի պահպանէին զայն, իսկ չորրորդը Պեթիւն պիտի դառնար Աթօսի իմաց տալու և չորս բարեկամներուն իբրեւ առաջնորդ ծառայելու համար։

Այս կարգադրութիւններէն ետք, սպասաւորներն ալ քաշուեցան։

Այն ատեն Աթօս աթոռէն ելաւ, սուրը մէջքը կապեց, վերարկուին մէջ պլլուեցաւ և պանդոկէն դուրս ելաւ։ Ժամը գրեթէ տասն էր։ Ինչպէս յայտնի է, գաւառի մէջ իրիկուան ժամը տասնին փողոցները մարդ մարդասանք չըլլար։ Սակայն Աթօս յայտնապէս մէկը կը փնտռէր, որուն կարենար հարցում մը ընել։ Վերջապէս հանդիպեցաւ յետամնաց անցորդի մը, մօտեցաւ անոր և քանի մը խօսք ուղղեց։ Մարդը սոսկումով նահանջեց, սակայն հրացանակիրին խօսքերուն պատասխանեց նշան մը ընելով։ Աթօս այդ մարդուն քառորդ ոսկի խոստացաւ որ իրեն ընկերանայ, բայց մարդը մերժեց։

Աթօս մտաւ այն փողոցը, զոր անցորդը ցոյց տուած էր իր մատով։ Բայց քարուղիի մը առջև հասնելով, նորէն կեցաւ, յայտնապէս շփոթած։ Սակայն որովհետև ուրիշ ո՛ և է տեղէ աւելի այդ քարուղիին մէջ մէկու մը հանդիպելու հաւանականութիւնը կար, հոն վերջապէս վայրկեան մը ետքը, գիշերապահ մը անցաւ։ Աթօս առաջին անգամ հանդիպած մարդուն ի՛նչ հարցում որ ըրած էր, գիշերապահին ալ ըրաւ, որ նոյն սոսկումը յայտնեց. Աթօսի ընկերակցելու առաջարկը մերժեց և մատովը ցոյց տուաւ ճամբան, ուրկէ հրացանակիրը պէտք է երթար։

Աթօս ցոյց տրուած ուղղութիւնով քալեց և հասաւ արուարձան մը, որ քաղաքին ծայրը կը գտնուէր։ Հոն դարձեալ մտահոգ և շփոթած երևոյթ մը առաւ և երրորդ անգամ ըլլալով կեցաւ։

Բարեբախտաբար մուրացիկ մը անցաւ, և Աթօսի մօտեցաւ ողորմութիւն ուզելու համար։ Աթօս առաջարկեց անոր սկուդ մը տալ, որպէս զի մինչև իր երթալիք տեղը ընկերանայ իրեն։ Մուրացիկը պահ մը վարանեցաւ, բայց մութին մէջ փայլող արծաթ դրամը տեսնելով, հաւանեցաւ և Աթօսի առջեւէն քալեց։

Փողոցի մը անկիւնը հասնելով, հեռուէն ցոյց տուաւ կղզիացած, տխրատեսիլ տուն մը։ Աթօս մօտեցաւ, մինչ մուրացիկը, որ իր վարձքը ստացած էր, մեծաքայլ կը հեռանար։

Աթօս տունին շրջանը ըրաւ մինչև որ դուռը որոշեց այն կարմրորակ գոյնին մէջ, որով ներկուած էր այդ տունը։ Ո՛և է լոյս չէր նշմարուեր փեղկերէն և ո՛ և է ազմուկ չէր լսուեր այնպէս ըլլար թէ մարդ կը բնակի այդ տան մէջ։ Գերեզմանի մը պէս տխուր և լուռ էր։

Աթօս երկու անգամ զարկաւ և պատասխան չստացաւ։ Երրորդ անգամին ոտքի ձայներ լսուեցան ներսէն։ Վերջապէս դուռը կիսովին բացուեցաւ և բարձրահասակ, տժգոյն սև մազերով և մօրուքով մարդ մը երևցաւ։

Աթօս և այդ մարդը քանի մը խօսք փոխանակեցին ցած

ձայնով։ Յետոյ, բարձրահասակ մարդը նշան ըրաւ հրացանակիրին թէ կրնար ներս մտնել։ Աթօս անմիջապէս օգուտ քաղեց այս արտօնութենէն և դուռը իր ետեւէն գոցուեցաւ։

Մարդը, զոր Աթօս այնքան հեռուէն եկած էր փնտռելու և զոր այնքան դժուարութիւնով գտած էր, իր աշխատանոցը մտցուց զայն, ուր զբաղած էր կմախքի մը ոսկորները երկաթեայ թելերով իրարու կապելու։ Արդէն բոլոր մարմինը իրարու կապեր էր։ Միայն գլուխը դրուած էր սեղանի մը վրայ։

Կահաւորումէն յայտնի էր որ այդ մարդը բնական գիտութիւններով կ'զբաղէր։ Կային օձերով լեցուն շիշեր տեսակներուն համեմատ պիտակուած։ Չորցած մողէզներ զմրուխտի պէս կը փայլէին սև փայտէ մեծ շրջանակներու մէջ։ Վերջապէս վայրի խոտերու հոտաւէտ տրցակներ, որոնք անշուշտ ռամիկին անծանօթ յատկութիւններ ունէին, ձեղունէն կախուած էին և մինչև սենեակին անկիւնները կ'իջնէին։

Եւ յետոյ, ո՛չ ընտանիք կար հոն, ո՛չ սպասաւոր։ Բարձրահասակ մարդը առանձին կը բնակէր այս տան մէջ։

Աթօս պաղ ու անտարբեր ակնարկ մը ձգեց այն բոլոր առարկաներուն վրայ, զոր նկարագրեցինք, և բարձրահասակ մարդուն հրաւէրովը, նստաւ անոր մօտ։

Այն ատեն բացատրեց թէ ինչո՛ւ եկած էր և ի՛նչ ծառայութիւն կը պահանջէր իրմէ։ Բայց հազիւ թէ իր խնդրանքը ըրած էր, հրացանակիրին առջեւ ոտքի վրայ կեցող անծանօթը սոսկումէն նահանջեց ու մերժեց։

Այն ատեն Աթօս գրպանէն հանեց պզտիկ թուղթ մը, որուն վրայ երկու տող բան գրուած էր ստորագրութեան մը և կնիքի մը հետ, և ներկայացուց անոր, որ դժկամակութեան այս նշանները ցոյց տուած էր կանխահասօրէն։ Բարձրահասակ մարդը հազիւ թէ այդ երկու տողերը կարդաց, ստորագրութիւնը տեսաւ և կնիքը ճանչցաւ, խոնարհութիւն ըրաւ, յայտնելու համար թէ այլ ևս ո՛ և է դիտողութիւն չըներ և պատրաստ է հնազանդելու։

Աթօսի ուզածն ալ այս էր։ Ոտք ելաւ, ողջունեց, մեկնեցաւ և ելած ճամբան բռնելով դարձաւ պանդոկ և սենեակը փակուեցաւ։

Արշալոյսին, Տ'Արդանեան սենեակէն ներս մտաւ և հարցուց թէ ի՛նչ ընելու էր։

—Սպասել, պատասխանեց Աթօս։

Բանի մը վայրկեան ետք, վանքին մեծաւորուհին լուր ղրկեց հրացանակիրներուն թէ Տիկին Պօնասիէօյի թաղումը տեղի պիտի ունենար կէսօրին։ Թունաւորիչին, ո՛ և է լուր առնուած չէր անոր մասին։ Միայն թէ պարտէզէն փախած ըլլալու էր, որովհետև պարտէզին նշմարուած էր անոր ոտքերուն հետքը և դուռը գոցուած էր, իսկ բանալին անյայտ եղած էր

Որոշուած ժամուն, լորտ Ուինդըր և չորս բարեկամները վանք գացին։ Զանգակները կը ղօղանջէին, մատուռը բաց էր, իսկ դասին վանդակը գոց։ Դասին մէջ դրուած էր զոհին մարմինը, նորընծայ կրօնաւորուհիի հագուստով։ Դասին երկու կողմը և վանքին վրայ բացուող վանդակներուն ետին կը գտնուէին կարմելեան կրօնաւորուհիները, որոնք անկէ մտիկ կ'ընէին պատարագը և իրենց երգը կը խառնէին քահանաներուն երգին, առանց տեսնելու աշխարհականները և առանց տեսնուելու անոնցմէ։

Մատուռին դրան առջև, Տ'Արդանեան զգաց որ նորէն կը կորսնցնէ քաջասրտութիւնը։ Ետին դարձաւ Աթօսը փնտռելու համար, բայց Աթօս անյայտ եղած էր։

Իր վրէժխնդրական պաշտօնին հաւատարիմ, Աթօս պարտէզ գացած էր և հոն, աւազին վրայ, ամէն անցած տեղը որևէ հետք ձգող այդ կնոջ թեթև քայլերուն հետևելով, յառաջացաւ մինչև դուռը, որ անտառին վրայ կը նայէր, բանալ տուաւ զայն և մտաւ անտառին մէջ։

Այն ատեն իր բոլոր կասկածները հաստատուեցան։ Ճամբան ուրկէ կառքը անյայտ եղած էր, կը շրջապատէր անտառը։ Աթօս բաւական ատեն քալեց այդ ճամբէն, աչքերը հո-

գին վրայ սևեռած։ Ճամբուն վրայ կը նշմարուէին արեան բիծեր, որոնք կառքին ընկերացող մարդուն կամ ձիերուն մէկուն վէրքէն վազած էին։ Գրեթէ երեք քառորդ մղոն հեռու Ֆէստիւպէռի յիսուն քայլ մնացած, արիւնի աւելի լայն բիծ մը կ'երևար։ Գետինը կոխկրտուած էր ձիերէ։ Անտառին և այդ ամբաստանիչ վայրին միջև, կոխկրտուած հողէն քիչ մը անդին, պարտէզին մէջ տեսնուած փոքր քայլերու նոյն հետքը կը նշմարուէր։ Կառքը կեցած էր։

Միլէտի այդ տեղը դուրս ելած էր անտառէն և կառք նստած էր։

Աթօս, գո՜հ ըլլալով այս գիւտէն որ իր բոլոր կասկածները կը հաստատէր, դարձաւ պանդոկ և գտաւ Բլանշէն, որ անհամբերութեամբ կ'սպասէր իրեն։

Աթօսի նախատեսածին պէս եղած էր ամէն բան։

Բլանշէ հետևած էր ճամբուն, Աթօսի պէս նշմարած էր արեան բիծերը, Աթօսի պէս գտած էր այն տեղը, ուր ձիերը կանգ առած էին, բայց Աթօսէն աւելի հեռու գացած էր, այնպէս որ Ֆէստիւպէռ գիւղին մէջ, պանդոկ մը մտնելով գինի խմած ատեն առանց հարցումի տեղի մնալու, իմացած էր որ առջի իրիկուն, ժամը 8ուկէսին միջոցները վիրաւորուած մարդ մը, որ կառքով ճամբորդող կնոջ մը կ'ընկերանար, ստիպուած էր կանգ առնել, չկրնալով աւելի հեռուն երթալ։ Դէպքը վերագրուած էր գողերու, որոնք իբր թէ անտառին մէջ կեցուցած էին կառքը։ Մարդը գիւղին մէջ մնացած էր, իսկ կինը նոր ձիեր վարձելով իր ճամբան շարունակած էր։

Բլանշէ սկսաւ փնտռել կառքը առաջնորդող մարդը և անիկա գտաւ զայն։ Կինը առաջնորդած էր մինչև Ֆռօմէլ, և Ֆռօմէլէն մեկնած էր Արմանթիէռ երթալու համար։ Բլանշէ ճամբայ ելաւ և առտուան ժամը 7ին Արմանթիէռ հասաւ։ Հոն մէկ պանդոկ միայն կար։ Բլանշէ հոն գնաց և ներկայացաւ իբրև անգործ սպասաւոր մը, որ պաշտօն կը փնտռէր։ Պանդոկին մարդոցը հետ տասը վայրկեանի խօսակցութիւն մը բաւական եղած էր գիտնալու թէ առանձին կին մը

իրիկուան ժամը 11ին եկած, սենեակ մը բռնած, պանդոկապետը կանչած և անոր ըսած էր թէ կը փափաքի ժամանակ մը բնակիլ շրջականները:

Բլանշէ պէտք չունէր ասկէ աւելին իմանալու: Վազեց ժամադրավայրը, երեք սպասաւորները գտաւ, պանդոկին դռներուն առջև պահակ կեցուց զանոնք, և ինք եկաւ գտաւ Աթօսը: Բլանշէի տեղեկութիւնները աւարտելու վրայ էին, երբ երեք հրացանակիրները ներս մտան:

Բոլոր դէմքերը տխուր և կարկամած էին, նոյն իսկ Արամիսի անուշ դէմքը:

—Ի՞նչ պէտք է ընել, հարցուց Տ'Արդանեան:

—Սպասել, պատասխանեց Աթօս:

Ամէն ոք իր սենեակը քաշուեցաւ:

Իրիկուան ժամը 8ին, Աթօս հրաման ըրաւ որ ձիերը պատրաստեն և իմացուց լորտ Ուինդըրի և բարեկամներուն որ պատրաստուին արշաւանքի:

Հինգն ալ պատրաստուեցան մէկ վայրկեանի մէջ: Ամէն ոք իր զէնքը քննեց ու կարգի դրաւ: Աթօս ամէնէն ետքը վար իջաւ և տեսաւ որ արդէն իսկ Տ'Արդանեան ձիու վրայ էր և անհամբեր կ'սպասէր:

—Համբերութիւն, ըսաւ Աթօս: Տակաւին մէկ հոգի մը պակաս է:

Չորս ձիաւորները իրենց շուրջը նայեցան զարմանքով, վասնզի ի զուր կը փնտռէին թէ ո՛վ կրնար ըլլալ այդ անձը:

Այս միջոցին Բլանշէ Աթօսի ձին բերաւ: Հրացանակիրը թամբին վրայ ցատկեց թեթևակի:

—Սպասեցէ՛ք, հիմա կուգամ ըսաւ:

Եւ սրարշաւ մեկնեցաւ:

Քառորդ մը ետքը, արդարև եկաւ կարմիր վերարկուի մէջ փաթթուած դիմակաւոր մարդու մը հետ:

Լորտ Ուինդըր և երեք հրացանակիրները իրարու կը հարցնէին ակնարկով: Ո՛չ մէկը կրցաւ տեղեկութիւն տալ միւսներուն, վասնզի ամէնքն ալ չէին գիտեր թէ ո՛վ էր այդ մար-

դը: Սակայն խորհեցան որ ասիկա այնպէս պէտք է ըլլար քանի որ Աթօսի հրամանովը կը կատարուէր:

Ժամը 9ին, ձիաւորներու այս պզտիկ թափորը, Բլանշէի առաջնորդութեամբ, ուղղուեցաւ այն ճամբան, ուրկէ անցած էր Միլէտիին կառքը:

Տխուր էր տեսքը այս վեց մարդերուն, որոնք լռութեամբ կ'արշաւէին, իւրաքանչիւրը իր մտածումին մէջ թաղուած, յուսահատութեան պէս տրտմալի և պատիժի պէս թախծալից:

ԺԸ.

ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Տխուր և փոթորկալի գիշեր մըն էր: Խոշոր ամպեր երկինքին վրայ կը վազէին, աստղերուն պայծառութիւնը սքօղելով: Լուսինը կէս գիշերին միայն պիտի ծագէր:

Երբեմն, հորիզոնին վրայ փայլատակող կայծակին լոյսովը կը տեսնուէր ճամբան, տխուր և մենաւոր:

Ամէն վայրկեան, Աթօս կը կանչէր Տ'Արդանեանը, միշտ պզտիկ խումբին գլուխը անցած, և կը պարտաւորէր զայն իր կարգէն ետ մնալու: Վայրկեան մը ետք, Տ'Արդանեան նորէն դուրս կ'ելլէր կարգէն: Մէկ մտածում միայն ունէր, այն է քալել և կը քալէր:

Լուիկ մնջիկ անցան Ֆէստիւպէռ գիւղէն, ուր մնացած էր վիրաւոր ծառան: Յետոյ անցան Ռիշպուրկի անտառէն: Երբ Հէրլիէ հասան, խումբին առաջնորդող Բլանշէ ձախ կողմը դարձաւ:

Քանի մը անգամ, լորտ Ուինդըր, Բորթօս, կամ Արամիս փորձած էին խօսք ուղղել կարմիր վերարկուով մարդուն, որ սակայն իրեն եղած ամէն հարցումին կը խոնարհէր

առանց պատասխան տալու։ Ճամբորդները այն ատեն հասկըցան թէ պատճառ մը կար որ լռութիւն կը պահէր, ուստի դադրեցան խօսք ուղղելէ։

Ասկէ զատ, փոթորիկը կը սաստկանար, փայլակները իրարու կը յաջորդէին արագ արագ, որոտումներով կ'սկսէր գոռալ, եւ հովը, իբրեւ փոթորիկին յառաջընթաց, կը սուլէր ձիաւորներուն փետուրներուն եւ մազերուն մէջ։

Թափօրը սկսաւ սրնթաց երթալ։

Ցաոմէլէն քիչ մը անդին, փոթորիկը պայթեցաւ։ Վերարկուները հագան։ Տակաւին երեք մղոն տեղ կար երթալիք։ Այդ ճամբան կտրեցին տեղատարափ անձրեւի տակ։

Տ'Արդանեան գլխարկը հանած էր եւ վերարկուն չէր հագած։ Հաճոյք կ'զգար երբ ջուրը կը հոսէր հրատապ ճակտին եւ տենդային սարսուռներուն ցնցուած մարմինին վրայէն։

Այն պահուն երբ խումբը Կօսքալը անցած էր եւ ձիերու կայանը պիտի երթար, ծառի մը տակ ապաստանած . կոճղէն հեռացաւ, որուն հետ կը շփոթուէր մութին մէջ եւ մինչեւ ճամբուն մէջտեղը եկաւ, մատը շրթունքին վրայ դնելով։

Աթօս ճանչցաւ Կրիմօն։

—Ի՞նչ կայ, հարցուց Տ'Արդանեան, Արմանդիէրէն մեկնեցա՞ւ արդեօք։

Կրիմօ հաստատական նշան ըրաւ գլխովը։ Տ'Արդանեան ակռաները կճռտեց։

—Լռութի՛ւն. Տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս, ես եմ որ ամէն բան վրաս առած եմ, ուստի ինծի կ'իյնայ Կրիմօն հարցաքննել։

—Ո՞ւր է, հարցուց Աթօս։

Կրիմօ ձեռքը երկնցուց դէպ ի Լի։

Ասկից հեռո՞ւ է, հարցուց Աթօս։

Կրիմօ ցուցամատը ծռեց եւ տիրոջը ցոյց տուաւ։

—Մինա՞կ է, հարցուց Աթօս։

Կրիմօ հաստատական նշան ըրաւ։

—Պարոննե՛ր, ըսաւ Աթօս, ասկէ կէս մղոն հեռու է եւ առանձին կը գտնուի։

—Աղէ՛կ, ըսաւ Տ'Արդանեան, մեզ հոն տա՛ր, Կրիմօ։

Սպասաւորը իբր ուղեցոյց ծառայեց խումբին։

Գրեթէ հինգ հարիւր քայլ անդին, առուակի մը հանդիպեցան եւ ջուրին քիչ տեղերէն անցան։

Փայլակի մը լոյսով նշմարեցին Էնկինկէմի գիւղը։

—Հո՞ղ է, Կրիմօ, հարցուց Աթօս։

Կրիմօ գլուխը երերցուց ժխտական կերպով։

—Ուրեմն լռութիւն, ըսաւ Աթօս։

Եւ խումբը շարունակեց իր ճամբան։

Ուրիշ փայլակ մը շողաց։ Կրիմօ թեւը երկնցուց եւ օձապտոյտ լոյսին մէջ նշմարուեցաւ պզտիկ մենաւոր տուն մը, առուակին եզերքը։

Պատուհան մը լուսաւորած էր։

—Եկանք, ըսաւ Աթօս։

Նոյն պահուն, փոսի մը մէջ պառկած մարդ մը ոտք ելաւ։ Մուսքըթօնն էր, որ լուսաւորուած պատուհանը ցոյց տուաւ մատովը։

—Հոն է, ըսաւ.

—Պաղէնը ո՞ւր է, հարցուց Աթօս։

—Ես պատուհանը պահպանած ատենս, անիկա դուռը կը պահպանէր։

—Աղէ՛կ, ըսաւ Աթօս, ամենքդ ալ հաւատարիմ ծառաներ էք։

Աթօս ձիէն վար ցատկեց, սանձը տուաւ Կրիմօյի եւ գնաց դէպ ի պատուհանը, խումբին նշան ընելով որ դռան կողմը երթայ։

Պզտիկ տունը շրջապատուած էր երկու երեք ոտք բարձր ցանկապատով մը։ Աթօս անցաւ այդ ցանկապատը եւ գնաց պատուհանին առջեւ որ փեղկ չունէր, բայց որուն վարագոյրները կիսովին գոցուած էին։

Թարին եզերքը ելաւ, որպէսզի կարենայ ներսը դիտելու։

Կանթեղի մը լոյսով տեսաւ կին մը, որ մութ գոյն վերարկուի մը մէջ պլլուած ըլլալով նստած էր աթոռակի մը

վրայ մարելու մօտ կրակի մը առջեւ: Արմունկները դրած էր սեղանի մը վրայ և գլուխը փղոսկրի պէս ճերմակ իր երկու ձեռքերուն մէջ առած էր:

Կարելի չէր դէմքը որոշել: Բայց աղէտալի ժպիտ մը անցաւ Աթոսի շրթունքին վրայէն: Իր փնտռածն էր: Սխալելու տեղի չկար:

Այս միջոցին, ձի մը վրնջեց: Միլէտի գլուխը վերցուց, Աթոսի աժգոյն դէմքը ապակիին փակած տեսաւ և աղաղակ մը արձակեց:

Աթոս հասկցաւ թէ ճանչցած էր: Ծունկովը և ձեռքովը հրեց պատուհանը, որ տեղի տուաւ և ապակիներ խորտակուեցան:

Եւ Աթոս սենեակին մէջ ցատկեց, վրէժխնդրութեան ուրուականի մը պէս:

Միլէտի վազեց դուռը և բացաւ: Սեմին վրայ կը գտնուէր Տ'Արդանեան, Աթոսէն աւելի սպառնալից:

Միլէտի նահանջեց, աղաղակ մը արձակելով: Տ'Արդանեան, կարծելով թէ միջոց մը ունէր փախչելու և վախնալով որ իրենց ձեռքէն կը խուսափի, մէջքի գօտիէն ատրճանակ մը հանեց, բայց Աթոս ձեռքը վերցուց:

—Այդ զէնքը տեղը դրէք, Տ'Արդանեան, ըսաւ: Պէտք է որ այս կինը կախուի և ոչ թէ սպաննուի: Վայրկեան մը ևս սպասէ, Տ'Արդանեան և գոհ պիտի ըլլաս: Մտէ՛ք, պարոննե՛ր:

Տ'Արդանեան հնազանդեցաւ, վասն զի Աթոս նոյն ինքն Աստուծոյ կողմէ ղրկուած դատաւորի մը հանդիսաւոր ձայնը և հզօր ժեստը ունէր: Տ'Արդանեանին ետեւէն ներս մտան Բորթօս, Արամիս, Լորտ Ուինթըր և կարմիր վերարկուով մարդը:

Չորս սպասաւորները դուռը և պատուհանը կը պահպանէին:

Միլէտի ինկած էր աթոռին վրայ, ձեռքերը տարածած, որպէս թէ այս սոսկալի երեւոյթը հեռացնելու համար: Իր տագրը տեսնելով սոսկալի ճիչ մը արձակեց:

—Ո՞վ կ'ուզէք, պոռաց Միլէտի:

—Մենք կ'ուզենք Շարլօդ Պէքսըն, որ նախ կոմսուհի տը լա Ֆէր կոչուեցաւ, յետոյ լէտի Ուինթըր, Շէֆիլտի պարոնուհի, ըսաւ Աթոս:

—Ե՛ս եմ, ե՛ս եմ, մրմռաց վերջին ծայր սարսափած, ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ:

—Կ'ուզենք դատել ձեզ ձեր ոճիրներուն համեմատ, ըսաւ Աթոս: Ազատ պիտի ըլլաք զձեզ պաշտպանելու: Արդարացուցէք ինքզինքնիդ, եթէ կրնաք: Մ. Տ'Արդանեան ամէնէն առաջ դուք ըրէք ձեր ամբաստանութիւնը:

Տ'Արդանեան առաջ եկաւ:

—Աստուծոյ և մարդոց առջեւ, ըսաւ, կ'ամբաստանեմ այս կինը որ երէկ իրիկուն մեռած Քոնսդանս Պօնասիէօն թունաւորած է:

Բորթոսի և Արամիսի կողմը դարձաւ:

—Կը վկայենք, ըսին երկու հրացանակիրները միաբերան:

Տ'Արդանեան շարունակեց.

—Աստուծոյ և մարդոց առջեւ կ'ամբաստանեմ այս կինը որ մղեց զիս սպաննել պարոն Վարդը և որովհետեւ այս ամբաստանութեան ճշմարտութիւնը վկայելու համար մէկը չկար հոն, ես ինքս կը վկայեմ: Լմնցուցի:

Եւ Տ'Արդանեան սենեակին միւս կողմը անցաւ Բորթոսի և Արամիսի հետ:

—Կարգը ձե՛րն է, Միլորտ, ըսաւ Աթոս:

Պարոնը իր կարգին առաջ անցաւ:

—Աստուծոյ և մարդոց առջեւ, ըսաւ, կ'ամբաստանեմ այս կինը որ Պըքինկէմի Դուքսը սպաննել տուած է:

—Պըքինկէմի Դուքսը սպաննուա՞ծ, պոռացին բոլոր ներկաները միաբերան:

—Այո՛, ըսաւ պարոնը, սպաննուած: Ձեր ինծի ղրկած նամակին վրայ, ձերբակալել տուի այս կինը և ուղղամիտ ծառայի մը պահպանութեանը յանձնեցի: Այդ մարդը գլխէ հանեց, դաշոյն մը դրաւ անոր ձեռքին մէջ, սպաննել տուաւ դուքսը և այս միջոցին Ֆէլդօն թերեւս իր գլխովը կը հատուցանէ այս կատաղի կնոջ ոճիրը:

Այս տակաւին անծանօթ ոճիրներուն յայտնութեան վը-րայ, բոլոր դատաւորները սարսռացին։

—Ամէնքը աս չէ, աւելցուց լորտ Ուինդըր։ Եղբայրս որ իր ժառանգորդուհին ըրած էր ձեզ, երեք ժամուան մէջ մե-ռաւ տարօրինակ հիւանդութենէ մը որ բովանդակ մարմնին վրայ կապտագոյն նշաններ թողուց։ Քո՛յր իմ, ձեր ամու-սինը ինչպէս մեռաւ։

—Սոսկա՜լ, պոռացին Բորթոս և Արամիս։

—Պըքինկէմի սպանի՛չը, Ֆէլթօնի սպանի՛չը, եղբօ՛րս սպանի՛չը, արդարութիւն կը պահանջեմ ձեզի դէմ և կը յայտարարեմ որ եթէ արդարութիւն ի գործ չդրուի, ես ինքս ի գործ պիտի դնեմ։

Եւ լորտ Ուինդըր գնաց Տ'Արդանեանի քով կեցաւ, աս-պարէզ տալով ուրիշ ամբաստանողի մը։

Միլէտի ճակատը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ և փոր-ձեց յիշել գլխի սոսկալի պտոյտէ մը շփոթած իր գաղա-փարները։

—Կարգը իմս է, ըսաւ Աթոս դողալով, ինչպէս առիւծը կը դողայ օձին տեսքէն։ Ես այս կնոջ հետ ամուսնացայ երբ մանկամարդ աղջիկ մըն էր, ամուսնացայ հակառակ ընտա-նիքիս կամքին. իմ ինչքս, իմ անունս տուի անոր և օր մը տեսայ որ այս կինը իր ձախ ուսին վրայ շուշանաձև խարան մը կը կրէր։

—Օ՛հ, ըսաւ Միլէտի ոտք ելլելով, գտէք նայիմ այն դատարանը, որ այս գարշելի վճիռը արտասանեց, գտէք նա-յիմ այն մարդը որ այս վճիռը գործադրեց։

—Լռութի՛ւն, ըսաւ ձայն մը։ Ատոր պատասխանը ե՛ս պիտի տամ։

Եւ կարմիր վերարկուով մարդը իր կարգին առաջ անցաւ։

—Ո՞վ է այս մարդը, ո՞վ է այս մարդը, պոռաց Միլէտի սոսկումէն հեղձամղձուկ։ Մազերը քակուեցան և ցցուեցան գլխին վրայ, որպէս թէ կենդանի ըլլային։

Բոլոր աչքերը դարձան այս մարդուն վրայ, վասնզի ա-նիկա ամէնուն անծանօթ էր, Աթոսէն զատ։

Բայց Աթոս ալ միւսներուն չափ զարմանքով կը նայէր անոր, վասնզի չէր գիտէր թէ անիկա ինչպէս կրնար խառ-նուած ըլլալ այն սոսկալի դրամին մէջ, որ տեղի կ'ունենար նոյն պահուն։

Անծանօթը, ծանր ու հանդիսաւոր քայլով մը Միլէտիին մօտենալէ ետք, —այնպէս որ միայն սեղանը կը բաժնէր զինք անկէ, —դիմակը հանեց։

Միլէտի պահ մը յարաճուն սոսկումով նայեցաւ սև մա-զերով ու մօրուքով շրջանակուած այս մժգոյն դէմքին, որ սառն անկարեկցութիւն մը կ'արտայայտէր։ Յետոյ յանկարծ.

—Օ՛հ, ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ ոտք ելլելով և մինչև պատը նա-հանջելով, ո՛չ, ո՛չ, դժոխային երևոյթ մըն է աս, ա՛ն չէ։ Հասէ՛ք, հասէ՛ք, պոռաց խռպոտ ձայնով մը, պատին դառ-նալով, որպէս թէ պիտի կրնար իր ձեռքերովը անցք մը բանալ։

—Բայց ո՞վ էք դուք, պոռացին այս տեսարանին բոլոր վկաները։

—Այս կնոջ հարցուցէք, ըսաւ կարմիր վերարկուով մար-դը, վասնզի կը տեսնէք թէ ճանչցաւ զիս։

—Լիլի դահի՜ճը, Լիլի դահի՜ճը, պոռաց Միլէտի խօլ սար-սափի մը ենթարկուած և ձեռքերովը պատին կառչելով, որ-պէսզի չիյնայ.

Ամէն ոք հեռացաւ, և կարմիր վերարկուով մարդը միայն ոտքի վրայ մնաց սրահին մէջտեղը։

– Օ՛հ, շնո՛րհ, շնո՛րհ, ներողութի՛ւն, պոռաց թշուառա-կան կինը ծունգի գալով։

Անծանօթը սպասեց որ լռութիւնը հաստատուի։

—Արդէն ըսի ձեզ որ ճանչցած էր զիս, աւելցուց։ Այո՛,
Լիլ քաղաքին դահիճն եմ։ Ահաւասիկ իմ պատմութիւնս։

Բոլոր աչքերը սևեռեցան այս մարդուն վրայ, որուն խօսքերուն կ'սպասէին անյագ անձկութիւնով մը։

—Այս կինը ատեն մը մանկամարդ աղջիկ մըն էր նոյն-քան գեղանի որքան է այսօր։ Թանբլմաւի Պենետիքթեան վանքին մէջ կրօնաւորուհի էր։ Պարզամիտ և հաւատացեալ երիտասարդ քահանայ մը կը ծառայէր այդ վանքին եկեղե-ցիին մէջ։ Այս կինը փորձեց հրապուրել զայն և յաջողեցաւ։ Սուրբ մը իսկ կրնար գլխէ հանել։

«Երկուքին ալ ուխտը նուիրական և անդառնալի էր։ Ի-րենց յարաբերութիւնը չէր կրնար երկար տեւել առանց կո-րըստեան մատնելու զիրենք։ Այս կինը համոզեց քահանան որ այդ տեղէն փախչին։ Բայց միասին փախչելու և Ֆրանսայի մէկ ուրիշ կողմը երթալու համար, ուր կարենային հանգիստ ապրիլ, վասնզի անծանօթ պիտի մնային, դրամ պէտք էր։ Երկուքն ալ դրամ չունէին սակայն։ Քահանան նուիրական անօթները գողցաւ և ծախեց։ Բայց երբ կը պատրաստուէին միասին մեկնելու, երկուքն ալ ձերբակալուեցան։

«Ութ օր ետքը, այս կինը հրապուրած էր բանտապահին որդին և փախած էր։ Երիտասարդ քահանան դատապարտուե-ցաւ տասը տարուան շղթայակապ աշխատութեան և խա-րանուելու։ Ես Լիլ քաղաքին դահիճն էի, ինչպէս ըսաւ այս կինը։ Ստիպուեցայ յանցաւորը խարանել և յանցաւորը, պա-րոննե՛ր, եղբա՛յրս էր։

«Երդում ըրի այն ատեն որ նոյն պատժին մասնակից ը-նել տամ այս կինը, որ կորստեան մատնած էր եղբայրս, որ մեղսակիցէ աւելին եղած էր, քանի որ ինք մղած էր զայն ոճիր գործելու։ Անոր պահուած տեղը իմացայ, ետեւէն գա-ցի, բռնեցի, կաշկանդեցի և անոր ուսին վրայ ալ դրոշմեցի այն խարանը, զոր դրոշմած էի եղբօրս վրայ։

«Լիլ դառնալուս յաջորդ օրը, եղբայրս ալ յաջողեցաւ փախչիլ։ Զիս ամբաստանեցին իբրև մեղսակից և դատապար-տեցին բանտը մնալու անոր տեղ, որքան ատեն որ անիկա ձեռք չանցնէր։ Խեղճ եղբայրս չէր գիտէր այս վճիռը։ Միա-ցած էր այս կնոջ։ Միասին գացած էին Պէրրի և հոն, եղ-բայրս ձեռք ձգած էր պզտիկ ժողովրդապետութիւն մը։ Այս կինը իբրև իր քոյրը կը ներկայացնէր։

«Պէրրի իշխանը, որուն հողերուն վրայ կառուցուած էր եկեղեցին, տեսաւ ա՛յս կարծեցեալ քոյրը և սիրահարեցաւ ա-նոր, մինչև այն ատեն որ առաջարկեց հետը ամուսնանալ։ Այն ատեն այս կինը լքանեց եղբայրս զոր կորստեան մատնած էր և ամուսնացաւ անոր հետ, զոր կորստեան պիտի մատնէր և եղաւ Լա Ֆէռի կոմսուհի. . .»։

Բոլոր աչքերը դարձան Աթոսի վրայ, որուն բուն անունը այս էր և որ գլխով նշան ըրաւ թէ դահիճին բոլոր ըսածները ճշմարիտ էին։

—Այն ատեն, աւելցուց դահիճը, խեղճ եղբայրս յիմա-րացած, յուսահատած, միտքը դնելով ազատիլ կեանքէ մը, որուն պատիւն ու երջանկութիւնը խլած էր այդ կինը, դար-ձաւ Լիլ և իմանալով որ իր տեղը ես բանտարկուած եմ, անձնատուր եղաւ և նոյն իրիկունը բանտին մէջ կախեց ինքզինք։

«Սակայն, արդարութիւնը խոստովանելու համար պէտք է ըսեմ որ զիս դատապարտողները իրենց խօսքը պահեցին։ Հազիւ թէ դիակին ինքնութիւնը հաստատուեցաւ, զիս ազատ թողուցին։

«Ահաւասիկ այն ոճիրը, որով կ'ամբաստանեմ զայն և ահաւասիկ պատճառը, որուն համար խարանուեցաւ։

—Մ. Տ'Արդանեան, ըսաւ Աթոս, այս կնոջ համար ի՞նչ պատիժ կը պահանջէք։

—Մահուան պատիժ կը պահանջեմ, պատասխանեց Տ'Ար-դանեան։

—Միլորտ Ուինթըր, շարունակեց Աթոս, այս կնոջ հա-մար, ի՞նչ պատիժ կը պահանջէք։

—Մահուան պատիժ, ըսաւ լորտ Ուինթըր։

—Պարոնայք Բորթօս, և Արամիս, աւելցուց Աթոս, դուք որ իր դատաւորներն էք, ի՞նչ պատիժ կը տնօրինէք այս կնոջ համար։

—Մահուան պատիժ, պատասխանեցին երկու հրացանա-կիրները խուլ ձայնով մը։

Միլէտի ահաւոր ոռնում մը արձակեց և քանի մը քայլ

տաւ ղեկի պատուարները, ծունկերուն վրայ քաշկռտուելով։

Աթոս ձեռքը Միլէտիին երկարեց։

—Շա՛րլոտ Պէքսըն, կոմսուհի՛ տը լա Ֆեռ, Միլէտի Ուինթըր, ըսաւ, ձեր ոճիրները տաղտկացուցին մարդիկը երկրի վրայ և Աստուած երկինքի մէջ։ Եթէ աղօթք մը գիտէք, ըրէք, վասնզի դատապարտուած էք և պիտի մեռնիք։

Այս խօսքերուն վրայ, որոնք ո՛ և է յոյս չէին ձգեր իրեն, Միլէտի ոտք ելաւ և ուզեց խօսիլ, բայց ոյժ չունեցաւ։ Զգաց թէ հզօր և անողոք ձեռք մը կը բռնէր իր մազերէն և կը քաշէր այնքան անդարձօրէն որքան ճակատագիրը կը քաշէ կը տանի մարդը։ Ուստի դիմադրութիւն չփորձեց և նաւակէն դուրս ելաւ։

Լորտ Ուինթըր, Տ'Արդանեան, Աթոս, Բորթոս և Արամիս դուրս ելան անոր ետեւէն։ Սպասաւորները հետեւեցան իրենց տէրերուն և նաւակը պարապ մնաց իր խորտակուած պատուհանով, իր բաց դուռով և իր ծխաշունչ կանթեղով, որ սեղանին վրայ կը վառէր տխրօրէն։

ԺԹ.

ՄԱՀՈՒ ՊԱՏԻԺ

Գրեթէ կէս գիշեր էր։ Լուսինը աղեղի ձեւ առած և փոթորիկին վերջին հետքերէն արիւնոտած, կը բարձրանար Արմանդիէռի փոքր քաղաքին ետեւէն, որ անոր աժգոյն լոյսին վրայ կը ցոլացնէր իր տուներուն մռայլ ստուերը և բարձր զանգակատունին կմախքը։ Դէմը, Լի գետակը կը թաւալէր իր ջուրերը, հալած կապարէ առուակի մը պէս, մինչ միւս գետափին վրայ կը տեսնուէր ծառերու սեւ կոյտին ծրարուիլը փոթորկալից երկինքին վրայ, խոշոր պղնձագոյն

ամպերով ծածկուած, որոնք գիշերուան մթութեանը մէջ տեսակ մը վերջալոյս կը յօրինէին։ Ձախ կողմը կը բարձրանար լքուած հին ջաղացք մը, անշարժ թեւերով, և այդ ջաղացքին աւերակներուն մէջ բու մը սուր, պարբերական և միօրինակ ձայն մը լսելի կ'ընէր։ Դաշտին մէջ հոս ու հոն և համասարսուռ թափօրին անցած ճամբուն աջ ու ձախ կողմերը կ'երեւային քանի մը ցած ու հաստ ծառեր, որոնք կարծես թէ անձեւ գաճաճներ էին այդ աղետալի ժամուն մէջ մարդիկը լրտեսելու համար կծկուած։

Ատեն ատեն փայլակ մը հորիզոնը կը ծածկէր իր բովանդակ լայնութեանը վրայ, ծառերուն սեւ կոյտին վերեւէն կ'անցնէր և երկինքն ու ջուրը կարծես երկու մասերու կը բաժնէր։ Հովի շունչ մը չկար ծանր մթնոլորտին մէջ։ Մահահանգոյն լռութիւն մը կը ճնշէր բովանդակ բնութիւնը։ Հողը խոնաւ և լպրծուն եղած էր անձրեւէն, որ կուգար, և խոտերը կենդանացած ըլլալով աւելի ազդուութեամբ կ'արձակէին իրենց անուշահոտութիւնը։

Երկու սպասաւորներ քաշքշելով կը տանէին Միլէտին, զոր թեւերէն բռնած էին։ Դահիճը կը քալէր ետեւէն և Լորտ Ուինթըր, Տ'Արդանեան, Աթոս, Բորթոս և Արամիս դահիճին ետեւէն կը քալէին։

Բլանշէ և Գազէն ամէնէն ետքը կուգային։

Երկու սպասաւորները առուակին կողմը կը տանէին Միլէտին։ Բերնէն խօսք չէր ելլեր, բայց աչքերը կը խօսէին իրենց անբացատրելի պերճախօսութիւնովը, պաղատանքներ ուղղելով անոնց, զորս կը դիտէր։

Որովհետեւ քանի մը քայլ առաջ կը գտնուէր, ըսաւ սպասաւորներուն։

—Ձեզմէ իւրաքանչիւրին հազար ոսկի կուտամ եթէ փախուստին օգնէք, բայց եթէ զիս ձեր տէրերուն յանձնէք, հոս մօտը վրէժխնդիրներ ունիմ, որոնք իմ մահս սուղի պիտի նստեցնեն ձեզի։

Կրիմօ կը վարանէր։ Մուսքըթօն բոլոր մարմինովը կը դողար։

Աթոս, որ Միլէտիի ձայնը լսած էր, մօտեցաւ իսկոյն: Լորտ Ուինթըր ալ այնպէս ըրաւ:

—Ատ սպասաւորները ճամբեցէք, ըսաւ: Միլէտի անոնց հետ խօսեցաւ, անոնք այլ եւս վտանգելի չեն:

Բլանշէն և Պազէնը կանչեցին, որոնք Կրիմոյի և Մուսքըդօնի տեղը բռնեցին:

Ջուրին եզերքը հասնելով, դահիճը մօտեցաւ Միլէտիին և անոր ձեռքերն ու ոտքերը կապեց:

Այն ատեն Միլէտի լռութիւնը խզեց և պոռաց:

—Դուք վատեր էք, դուք թշուառական մարդասպաններ էք, տասը հոգի միացեր էք կին մը խեղդելու համար: Զգուշացէք, վրէժս պիտի լուծուի:

—Դուք կին մը չէք, ըսաւ Աթոս պաղօրէն, դուք մարդկային ցեղին չէք պատկանիր: Դուք դժոխքէն փախած կին մըն էք, զոր դարձեալ դժոխք պիտի ղրկենք:

—Ա՛հ, պարոնայք առաքինի մարդեր, ըսաւ Միլէտի, ուշադրութիւն ըրէք որ իմ գլխիս մէկ մազին դպչողը մարդասպան մըն է:

—Դահիճը կրնայ սպաննել, առանց անոր համար մարդասպան ըլլալու, Տի՛կին, ըսաւ կարմիր վերարկուով մարդը ձեռքը իր լայն սուրին զարնելով: Վերջին դատաւորն է աս, ահա այսչափ: Նախրիխթէր, ինչպէս կ'ըսեն մեր դրացի գերմանները:

Եւ որովհետեւ այս խօսքերը ըսած ատեն կը կապէր զայն, Միլէտի երկու երեք անգամ վայրագ ճիչեր արձակեց, որոնք տխուր և տարօրինակ տպաւորութիւն մը առաջ բերին գիշերային մթութեան մէջ բարձրանալով և անտառին խորութիւններուն մէջ կորսուելով:

—Բայց եթէ յանցաւոր եմ, եթէ գործած եմ այն ոճիրները, որոնցմով կ'ամբաստանէք զիս, կ'ոռնար Միլէտի, տարէք զիս դատարանի մը առջեւ: Դուք դատաւոր չէք որ կը դատապարտէք զիս:

—Ձեզի առաջարկած էի Թիպըրն երթալ, ըսաւ Լորտ Ուինթըր, ինչո՞ւ չուզեցիք:

—Վասն զի չեմ ուզեր մեռնիլ, պոռաց Միլէտի պոյքաբռլով, վասն զի շատ դեռատի եմ և չեմ ուզեր մեռնիլ:

—Պէթիւնի մէջ ձեր թունաւորած կինը ձենէ աւելի դեռատի էր, Տիկին, և սակայն մեռաւ, պատասխանեց Տ'Արդանեան:

—Վանքի մը մէջ էիք արդէն, ըսաւ դահիճը, և անկէ դուրս ելաք իմ եղբայրս կորստեան մատնելու համար:

Միլէտի սարսափի ճիչ մը արձակեց և ծունկերուն վրայ ինկաւ:

Դահիճը թեւերուն տակէն բռնելով վեր հանեց զայն և ուզեց դէպի նաւը տանիլ:

—Ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, զիս պիտի խեղդէ՛ք, պոռաց Միլէտի:

Այս աղաղակները այնքան սրտայոյզ բան մը ունէին որ Տ'Արդանեան, որ նախապէս ամէնէն կատաղին էր Միլէտին հալածելու գործին մէջ, գլուխը ծռեց, ականջները գոցեց և սակայն դարձեալ կը լսէր Միլէտիին սպառնալիքներն ու աղաղակները:

Տ'Արդանեան այս բոլոր մարդոց մէջ ամէնէն դեռատին էր: Սիրտը յուզուեցաւ:

—Ո՛հ, չեմ կրնար դիտել այս ահաւոր տեսարանը, չեմ կրնար հաւանիլ որ այս կինը այսպէս մեռնի, ըսաւ:

Միլէտի որ լսած էր այս քանի մը խօսքերը, յոյսի նշոյլ մը ունեցաւ:

—Տ'Արդանեան, Տ'Արդա՛նեան, յիշէ՛ որ սիրած եմ քեզ, պոռաց:

Երիտասարդը ոտք ելաւ և քայլ մը առաւ դէպի Միլէտին:

Բայց Աթոս սուրը քաշեց և անոր ճամբուն վրայ կեցաւ:

—Եթէ քայլ մըն ալ առնէք, Տ'Արդա՛նեան, պիտի մենամարտինք իրարու հետ, ըսաւ:

Տ'Արդանեան ծունկի եկաւ աղօթեց:

—Օ՛ն, դահի՛ճ, պարտականութիւնդ կատարէ, շարունակեց Աթօս։

—Ամենայն սիրով, Տէ՛ր իմ, ըսաւ դահիճը, վասն զի բարի կաթոլիկ մը ըլլալուս մէկտեղ հաստատապէս կը հաւատամ թէ արդարութիւն ըրած կ՚ըլլամ այս կնոջ վրայ իմ պաշտօնս կատարելով.

—Աղէ՛կ։

Աթօս մօտեցաւ Միլէտիին և ըսաւ.

—Կը ներեմ ձեզ ինծի ըրած չարիքներդ, կը ներեմ ձեզ իմ ապագաս խորտակելնիդ, իմ պատիւս կորսնցունելնիդ, իմ սէրս աղտոտելնիդ և իմ փրկութիւնս ալ յուսէտ վտանգելնիդ այն յուսահատութեան պատճառաւ, որու մէջ ձգեցիք զիս։ Խաղաղութեամբ մեռէք.

Լորտ Ուինթըր իր կարգին առաջ անցաւ։

—Կը ներեմ ձեզ, ըսաւ, իմ եղբօրս թունաւորումը, Ն. Շնորհափայլութիւնը լորտ Պըքինկէմի սպանումը, կը ներեմ ձեզ խեղճ Ֆէլթընի մահը, կը ներեմ ձեզ իմ անձիս վրայ ձեր կատարած փորձերը։ Մեռէք խաղաղութեամբ։

—Գալով ինծի, ըսաւ Տ՚Արդանեան, ներեցէք, Տի՛կին, որ ազնուականի մը անարժան խաբէութիւնով գրգռեցի և ի փոխարէն ես ալ ձեզ կը ներեմ իմ խեղճ բարեկամուհիիս սպաննումը և ինծի հանդէպ ձեր անագորոյն վրէժխնդրութիւնները։ Կը ներեմ ձեզ և կուլամ ձեր վրայ։ Մեռէք խաղաղութեամբ։

—Այ էմ լօսդ, այ մըսդ տայ (Կորսուած եմ, պիտի մեռնիմ) մրմռաց Միլէտի անգլիերէն լեզուով։

Այն ատեն ինքնիրենը եկաւ, չորս կողմը պտըտցուց մէկը այն պայծառ ակնարկներէն, որոնք կարծես թէ բոցեղէն աչքէ մը կը ցայտէին։

Բան մը չտեսաւ։

Մտիկ ըրաւ և բան մը չլսեց։

Իր չուրջը թշնամիներ միայն կային։

—Ո՞ւր պիտի մեռնիմ, ըսաւ։

—Միւս եզերքին վրայ, պատասխանեց դահիճը։

Այն ատեն նաւը մօտեցուց զայն ու երբ ինք ալ ոտքը մէջը կը դնէր, Աթօս դրամ տուաւ անոր։

— Առէք, ահաւասիկ ձեր վարձքը։ Թո՛ղ տեսնեն թէ իբրև դատաւոր կը վարուինք։

—Աղէ՛կ, ըսաւ դահիճը։ Հիմակ այս կինը թո՛ղ գիտնայ թէ իմ արհեստս չէ որ ի գործ կը դնեմ, այլ պարտականութիւնս կը կատարեմ։

Եւ դրամը գետին մէջ նետեց։

Նաւը՝ հեռացաւ դէպի ձախ եզերքը, տանելով յանցաւորն ու դահիճը։ Միւսները աջ եզերքին վրայ կեցան, ծունկի եկած։

Նաւը ծանր ծանր կը յառաջանար գետանաւի յատուկ չուանին երկայնութիւնը աժգոյն ամպի մը ցոլքին տակ, որ նոյն պահուն կը սաւառնէր ջուրին վրայ։

Աջ եզերքին վրայ կեցողները տեսան նաւակին մօտենալը միւս եզերքին։ Միլէտին ու դահիճը ստուերի պէս կ՚երեւային կարմրորակ հորիզոնին վրայ։

Միլէտի ճամբան յաջողած էր քակել ոտքերը կապող չուանը։ Եզերքին մօտենալով, թեթեւակի դուրս ցատկեց և սկսաւ փախչիլ։

Բայց գետինը խոնաւ էր։ Եւ երբ հողաբլուրին ծայրը հասաւ, սահեցաւ և ինկաւ ծունկի վրայ։

Աւելորդապաշտ գաղափար մը ունեցաւ անշուշտ։ Հասկցաւ թէ երկինք իր օգնութիւնը կը զլանար և մնաց այն դիրքին մէջ ուր կը գտնուէր, գլուխը խոնարհած, ձեռքերը միացուցած։

Այն ատեն միւս եզերքէն տեսան որ դահիճը ծանրօրէն վերցուց իր երկու թեւերը։ Լուսնի ճառագայթ մը շողաց իր լայն սուրին վրայ։ Երկու թեւերը վար ինկան։ Սուրին շաչիւնը և զոհին աղաղակը լսուեցան, յետոյ կտրտուած կոյտ մը գետին ինկաւ հարուածին տակ։

Այն ատեն դահիճը իր կարմիր վերարկուն հանեց, գետին փռեց, մարմինը անոր վրայ պառկեցուց, գլուխն ալ մէջը նետեց, չորս ծայրերէն կապեց, ուսին վրայ առաւ և նաւակը մտաւ։

Գետին մէջտեղը հանելով, նաւակը կեցուց, և թեւը գետին վրայ առկախ բռնելով։

—Թո՛ղ Աստուծոյ արդարութիւնը կատարուի, պոռաց բարձր ձայնով։

Եւ դիակը նետեց ջուրին խորը, որ գոցուեցաւ անոր վրայ։

Երեք օր ետքը, չորս հրացանակիրները Բարիզ դարձան։ Իրենց արձակուրդի պայմանաժամը լրացած էր։ Նոյն իրիկունը գացին Մ. տը Դրէվիլի մօտ, իրենց սովորական այցելութիւնը տալու։

—Է՛, պարոններ, աղէկ զբօսնեցա՞ք, հարցուց բարի հարիւրապետը։

—Սքանչելի կերպով, պատասխանեց Աթոս իր և իր ընկերներուն անունովը։

Ի.

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Յաջորդ ամսուան 6ին, Թագաւորը, Բարիզէն մեկնելու և Լա Ռօշէլ դառնալու մասին Կարտինալին տուած խոստումը պահելով, մայրաքաղաքէն ճամբայ ելաւ, տակաւին շուարած այն լուրէն թէ Պըքինկէմ սպաննուած էր։

Թագուհին, թէև կանխապէս իմացած էր թէ իր այնքան սիրած մարդը վտանգի մէջ է, երբ իմացաւ մահուան լուրը, չուզեց հաւատալ։ Նոյն իսկ անխոհեմութեամբ պոռաց.

—Սուտ է։ Դեռ նոր նամակ գրեց ինծի։

Բայց հետևեալ օրը հարկ եղաւ որ հաւատայ այս աղետալի լուրին։ Լաբօրդ, որ ամէնուն պէս Անգլիոյ մէջ վար դրուած էր Շարլ Ա.ի հրամանով, եկաւ մեռսին բերելով մահադոյժ նուէրը, զոր Պըքինկէմ ղրկած էր Թագուհիին։

Թագաւորին ուրախութիւնը շատ բուռն եղած էր։ Ուրախութիւնը ծածկելու ջանք չըրաւ և նոյն իսկ Թագուհիին առջև յայտնեց կեղծաւորաբար։ Լուի ԺԳ. վեհանձնութիւն չունէր, ինչպէս չունէին տկար սիրտերը։

Բայց քիչ ատենէն Թագաւորը տխուր և անհանգիստ եղաւ. Իր ճակատը չէր անոնցմէ որոնք կը պայծառանան երկար ատենի համար։ Կ'զգար թէ բանակատեղի դառնալով, պիտի չպարունակէր իր գիրութիւնը, և սակայն կը դառնար։

Կարտինալը իրեն համար թովիչ օձն էր, իսկ ինք այն թռչունն էր, որ ճիւղէ ճիւղ կը թռչի առանց անկէ խուսափիլ կարենալու։

Ուստի դէպ ի Լա Ռօշէլ դարձը խորապէս տխուր եղաւ։ Մեր չորս բարեկամները մանաւանդ զարմանք կը պատճառէին իրենց ընկերներուն։ Կը ճամբորդէին միասին, քով քովի, տխուր և գլխիկոր։ Միայն Աթոս երբեմն իր լայն ճակատը վեր կ'առնէր։ Փայլակ մը կը շողար աչքերուն մէջ, դառն ժպիտ մը կ'անցնէր շրթունքին վրայէն։ Յետոյ, իր ընկերներուն պէս, նորէն կը թաղուէր իր խոկումներուն մէջ։

Երբ քաղաք մը կը հասնէին ու Թագաւորը իր բնակարանը կը տանէին, չորս բարեկամները կը քաշուէին կամ իրենց սենեակները և կամ հեռաւոր կապելայ մը, ուր ո՛չ կը խաղային, ո՛չ կը խմէին։ Միայն ցած ձայնով կը խօսէին, ուշադրութեամբ դիտելով որ զիրենք մտիկ ընող չըլլայ։

Օր մը երբ Թագաւորը ճամբան կանգ առած էր անծեղ որսալու համար և չորս բարեկամները, իրենց սովորութեան համեմատ, փոխանակ որսորդութեան հետևելու, մեծ ճամբուն վրայ գտնուած կապելայ մը մտած էին, մարդ մը, որ Լա Ռօշէլէն կուգար սանձարձակ, կանգ առաւ դրան առջև գաւաթ մը գինի խմելու համար և ակնարկը պտտցնելով այն սենեակէն ներս, ուր չորս հրացանակիրները նստած էին.

—Է՛յ, Մ. Տ'Արդանեան, ըսաւ, դո՞ւք էք։

Տ'Արդանեան գլուխը վերցուց և ուրախութեան աղաղակ մը արձակեց։ Այս մարդը, զոր իր ուրուականը կ'անուանէր

Մէօնի, Թօսուայէօռ փողոցի և Արրասի իր անծանօթն էր։

Տ'Արդանեան սուրը քաշեց և դէպ ի դուռը խոյացաւ։

Բայց այս անգամ, փոխանակ փախչելու, անծանօթը ձիէն իջաւ և Տ'Արդանեանը դիմաւորեց։

—Ո՛հ, պարոն, ըսաւ երիտասարդը, վերջապէս կը գտնեմ ձեզ։ Այս անգամ ձեռքէս պիտի չազատիք։

—Իմ դիտաւորութիւնս ալ ատ է, պարոն, վասն զի այս անգամ ես կը փնտռէի ձեզ։ Յանուն Թագաւորին կը ձերբակալեմ ձեզ։ Կ'ըսեմ թէ ձեր սուրը պէտք է յանձնէք ինծի, պարոն, և առանց ընդդիմութեան, ապա թէ ոչ ձեր գլուխը կը վտանգէք։ Ահա կանխաւ կ'իմացնեմ ձեզի։

—Բայց ո՞վ էք դուք, հարցուց Տ'Արդանեան, սուրը վար առնելով, բայց տակաւին չյանձնելով զայն։

—Ես ասպետ Ռօշֆօռն եմ, պատասխանեց անծանօթը, Պ. Կարտինալ Ռիշլիէօյի զինակիրը։ Հրաման ունիմ ձեզ Ն. Բարձրութեան տանելու։

—Ն. Բարձրութեան մօտ պիտի դառնանք, պարոն ասպետ, ըսաւ Աթօս առաջ գալով, Մ. Տ'Արդանեան խօսք կուտայ թէ ուղղակի Լա Ռօշէլ պիտի գայ։

—Պատրաստ եմ յանձնել զայն պահակներուն, որոնք բանակատեղի պիտի տանին զայն։

—Մենք իբր պահակ պիտի ծառայենք, պարոն, ազնուականի մեր խօսքը կուտանք։ Բայց ազնուականի մեր խօսքին վրայ կ'երդնունք որ, աւելցուց Աթօս յօնքերը պռստելով, Մ. Տ'Արդանեան պիտի չբաժնուի մենէ։

Ասպետ Ռօշֆօռ ակնարկ մը ձգեց ետին և տեսաւ որ Բօրթօս ու Արամիս կեցած էին իր և դրան միջեւ։ Հասկցաւ թէ այս չորս մարդոց ձեռքն էր բոլորովին։

—Պարոննե՛ր, ըսաւ, եթէ Մ. Տ'Արդանեան հաճի իր սուրը տալ ինծի և ձեզի պէս խոստանալ, այն ատեն պիտի գոհանամ ձեր խոստումով թէ Մ. Տ'Արդանեանը պիտի առաջնորդէք Սրբազան Կարտինալին բանակատեղը։

—Խօսք կուտամ, պարո՛ն, ըսաւ Տ'Արդանեան, ահա սուրս։

—Աւելի գործիս կուգայ, աւելցուց Ռօշֆօռ, որովհետեւ ուղեւորութիւնս պիտի շարունակեմ։

—Եթէ Միլէտիին կ'երթաք, ըսաւ Աթօս պաղօրէն, աւելորդ է, որովհետեւ պիտի չգտնէք զայն։

— Ի՞նչ եղաւ, հարցուց Ռօշֆօռ։

— Բանակատեղի դարձէք և պիտի իմանաք։

Ռօշֆօռ պահ մը մտածեց։ Յետոյ, որովհետեւ օր մը միայն կար Սիւրժէռ հասնելու, ուր Կարտինալը պիտի գար Թագաւորը դիմաւորելու, որոշեց աթօսի խորհուրդին հետեւիլ և անոնց հետ դառնալ։

Եւ յետոյ, այս վերադարձը առաւելութիւն մը կ'ընծայէր, այսինքն ինք անձամբ պիտի հսկէր կալանաւորին վրայ։

Ճամբայ ելան։

Հետեւեալ օրը, կէս օրէն երեք ժամ ետքը, Սիւրժէռ հասան։ Կարտինալը հոն կ'սպասէր Լուի ԺԳ.ի։ Նախարարը և Թագաւորը ողջագուրեցին զիրար, շնորհաւորութիւններ ուղեցին այն բարեբախտ դիպուածին համար, որ Ֆրանսան կ'ազատէր այն կատաղի թշնամիէն, որ Եւրոպան կը գրգռէր անոր դէմ։ Յետոյ, Կարտինալը, որ Ռօշֆօրէն իմացած էր Տ'Արդանեանի ձերբակալուիլը և որ մեծ փայթ ունէր զայն տեսնելու, հրաժեշտ առաւ Թագաւորէն, հրաւիրելով զայն որ միւս օրը գայ տեսնէ թումբին աշխատութիւնները, որոնք աւարտած էին։

Իրիկունը, Լա Բիէռի կամուրջին իր բնակարանը դարձած ատեն, Կարտինալը տեսաւ որ դրան առջեւ կեցած էին Տ'Արդանեան, առանց սուրի և երեք հրացանակիրը՝ զինուած։

Այս անգամ, որովհետեւ զօրաւոր էր, խիստ ակնարկ մը ուղղեց անոնց և աչքով ու ձեռքով նշան ըրաւ Տ'Արդանեանի որ իր ետեւէն գայ։

—Քեզի կ'սպասենք, Տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս բարձր ձայնով, որպէս զի Կարտինալը լսէ։

Ն. Բարձրութիւնը յօնքը պռստեց, պահ մը կանգ առաւ, յետոյ ճամբան շարունակեց առանց խօսք մը արտասանելու։

Տ'Արդանեան Կարտինալին ետևէն ներս մտաւ և դրան առջև պահակներ կեցան։

Ն. Բարձրութիւնը գնաց այն սենեակը որ իբրև դահլիճ կը ծառայէր և նշան ըրաւ Ռօշֆօրի որ հրացանակիրը ներս մտցնէ։

Ռօշֆօռ հնազանդեցաւ և հեռացաւ։

Տ'Արդանեան առանձին մնաց Կարտինալին դէմ։ Ռիշլիէօյի հետ իր երկրորդ տեսակցութիւնն էր և խոստովանեցաւ որ համոզուած էր թէ վերջին տեսակցութիւնը պիտի ըլլար։

Ռիշլիէօ ոտքի վրայ կեցաւ, վառարանին կրթնած։ Իրեն և Տ'Արդանեանին միջև սեղան մը կար։

—Պարոն, իմ հրամանովս ձերբակալուեցաք, ըսաւ Կարտինալը։

—Ըսին ինծի, Սրբազան հայր։

—Պատճառը գիտէ՞ք։

—Ո՛չ, Սրբազան հայր, վասն զի միակ բանը, որուն համար պիտի ձերբակալուէի, տակաւին անծանօթ է ձեր Բարձրութեան։

Ռիշլիէօ երիտասարդին երեսը նայեցաւ անքթիթ։

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց։

—Եթէ ձեր Սրբազնութիւնը նախապէս բարեհաճի ըսել ինծի թէ ի՛նչ յանցանքով ամբաստանուած եմ, յետոյ ես ալ պիտի պատմեմ ըրած գործերս։

—Ձեզ կ'ամբաստանեն այնպիսի յանցանքներով, որոնք ձերինէն աւելի բարձր գլուխներ վար ձգեցին, պարոն, ըսաւ Կարտինալը։

—Ի՞նչ յանցանք է, Սրբազան հայր, հարցուց Տ'Արդանեան այնպիսի հանդարտութիւնով մը, որ նոյն ինքն Կարտինալը զարմացուց։

— Ձեզ կ'ամբաստանեն թէ Ֆրանսայի թշնամիներուն հետ թղթակցած էք, պետութեան գաղտնիքները ձեռք անցուցած էք, ձեր զօրավարին յատակագիծները անյաջողութեան մատնելու փորձ ըրած էք։

—Ո՞վ կ'ամբաստանէ զիս, սրբազան հայր, ըսաւ Տ'Արդանեան, որ կասկած չունէր թէ այս ամբաստանութիւնը Միլէտիէն կուգար։ Զիս ամբաստանողը կին մըն է, որ երկրին արդարութեան կողմէ խարանուած է, որ Ֆրանսայի մէջ մէկուն հետ ամուսնացած և յետոյ Անգլիոյ մէջ ալ ուրիշի մը հետ ամուսնացած է, որ իր երկրորդ ամուսինը թունաւորած է, և որ փորձեց զիս ալ թունաւորել։

—Ի՞նչպէս կ'ըսէք, պարոն, պոռաց Կարտինալը զարմանքով, ո՞ր կնոջ վրայ կը խօսիք այդպէս։

—Միլէտի Ուինտըրի վրայ, պատասխանեց Տ'Արդանեան, այո՛, Միլէտի Ուինտըրի վրայ, որուն բոլոր ոճիրներուն անտեղեակ էր անշուշտ Ձեր Բարձրութիւնը երբ իր վստահութիւնովը պատուեց զայն։

—Պարոն, ըսաւ Կարտինալը, եթէ Միլէտի Ուինտըր ձեր ըսած ոճիրները գործած է, պիտի պատժուի։

—Պատժուած է արդէն, Սրբազան Հայր։

—Ո՞վ պատժեց։

—Մենք։

—Բա՞նտն է։

—Մեռած է։

—Մեռա՛ծ, պատասխանեց Կարտինալը, որ չէր կրնար լսածին հաւատալ, մեռա՛ծ։ Զըսի՞ք թէ մեռած էր։

—Երեք անգամ փորձած էր սպաննել զիս, և իրեն ներած էի, բայց սպաննեց այն կինը զոր կը սիրէի։ Այն ատեն, բարեկամներս ու ես բռնեցինք, դատեցինք ու դատապարտեցինք զայն։

Այն ատեն Տ'Արդանեան պատմեց Պէթիւնի կարմելեաններու վանքին մէջ Տիկին Պօնասիէօյի թունաւորուիլը, մենաւոր տան մէջ կատարուած դատաստանը և Լի գետին եզերքին վրայ տեղի ունեցած մահապատիժը։

Սարսուռ մը անցաւ Կարտինալին մարմնին վրայէն, այն Կարտինալին որ դիւրաւ չէր սարսռար սակայն։

Բայց յանկարծ, որպէս թէ գաղտնի մտածումի մը ազ-

դեցութիւնը կրելով, Կարտինալին տխուր դէմքը պայծառա-
ցաւ բոլորովին։

—Ըսել է որ, աւելցուց Կարտինալը այնպիսի ձայնո՛վ մը որուն անուշութիւնը խօսքերուն խստութեան հետ հակադրութիւն մը կը կազմէր, ըսել է որ ինքզինքնիդ դատաւոր կարգեցիք, առանց մտածելու թէ անոնք որ պատժելու պաշտօն չունին և կը պատժեն, ոճրագործներ են։

—Սրբազան հայր, կ'երդնում որ վայրկեան մը իսկ մտաքէս չանցաւ ինքզինքս պաշտպանել ձեր առջև, Ձեր Բարձրութեան որոշած պատիժը պիտի կրեմ։ Կեանքէս շատ կապուած չեմ որ մահուընէ վախնամ։

—Այո՛, գիտեմ, դուք սրտոտ մարդ մըն էք, պարոն, ըսաւ Կարտինալը գրեթէ սիրալիր ձայնով մը։ Հետեւապէս կանխաւ կրնամ ըսել ձեզի թէ պիտի դատուիք և թերեւս դատապարտուիք։

—Իմ տեղս եթէ ուրիշ մը ըլլար, պիտի կրնար պատասխանել Ձեր Բարձրութեան թէ իր ներման գիրը գրպանին մէջ է։ Ես բաւական պիտի համարեմ ըսելու. «Հրամայեցէք, Սրբբազան հայր, պատրաստ եմ։»

—Ձեր ներման գի՛րը, ըսաւ Ռիշլիէօ զարմանալով։

—Այո՛, Սրբազան հայր ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Որո՞ւ կողմէ ստորագրուած, Թագաւորի՞ն կողմէ։

Եւ Կարտինալը այս բառերը արտասանեց արհամարհանքի տարօրինակ արտայայտութիւնով մը։

—Ո՛չ, Ձեր Բարձրութեան կողմէ։

—Ի՞մ կողմէ, դուք խենթ էք, պարոն։

—Ձեր Սրբազնութիւնը անշուշտ կը ճանչնայ իր գիրը։

Եւ Տ'Արդանեան Կարտինալին ներկայացուց թանգագին թուղթը, զոր Աթոս խլած էր Միլէտիին ձեռքէն և տուած էր Տ'Արդանեանի որ գործածէ զայն իր անձին փրկութեանը համար։

Ն. Բարձրութիւնը առաւ թուղթը և ծանր ձայնով մը կարդաց, իւրաքանչիւր վանկը չեշտելով.

«Իմ հրամանովս է որ այս թուղթը կրողը ըրաւ ինչ որ ըրաւ.

Լա Ռոշէլի բանակատեղին
5 Օգոստ. 1628
ՌԻՇԼԻԷՕ»

Կարտինալը, այս երկու տողը կարդալէ ետք, խորունկ մտածութեան մէջ թաղուեցաւ, բայց Տ'Արդանեանի չդարձուց։

—Կը խորհի թէ ինչ տեսակ տանջանքով մեռցնել պիտի տայ զիս, ըսաւ Տ'Արդանեան ինքնիրեն, լաւ ուրեմն, պիտի տեսնէ թէ ազնուական մը ի՛նչպէս կը մեռնի։

Երիտասարդ հրացանակիրը լաւագոյն տրամադրութեան մէջ էր գիւցազնօրէն մեռնելու համար։

Ռիշլիէօ միշտ կը խորհէր և թուղթը կը դարձնէր ձեռքերուն մէջ։ Վերջապէս գլուխը վեր առաւ, արծիւի ակնարկը սեւեռեց Տ'Արդանեանի անկեղծ և ուշիմ դէմքին վրայ, արցունքներով ակօսուած այն դէմքին վրայ կարդաց բոլոր տառապանքները, զոր ամիսէ մը ի վեր կրած էր, և երկրորդ կամ չորրորդ անգամ ըլլալով խորհեցաւ թէ ի՛նչպէս այս քսանըմէկ տարեկան երիտասարդը մեծ ապագայ ունէր և թէ իր գործունէութիւնը, քաջասրտութիւնը և ուշիմութիւ՛նը ո՛րքան օգտակար կրնային ըլլալ աղէկ տիրոջ մը։

Միւս կողմէ, Միլէտիին ոճիրները, զօրութիւնը, դժոխային ոգին քանիցս սարսափ պատճառած էին իրեն։ Գաղտնի ուրախութիւն մը կ'զգար այս վտանգաւոր մեղսակիցէն առ յաւէտ ազատած ըլլալուն համար։

Մանր մանր պատռեց այն թուղթը, զոր Տ'Արդանեան իրեն յանձնած էր այնքան վեհանձնութեամբ։

—Կորսուած եմ, ըսաւ Տ'Արդանեան ինքնիրեն։

Եւ խոնարհեցաւ Կարտինալին առջեւ մարդու մը պէս որ կ'ըսէ. «Տէ՛ր, քու կամքդ թո՛ղ ըլլայ։»

Կարտինալը սեղանին մօտեցաւ, և առանց նստելու, քանի մը տող գրեց մագաղաթի մը վրայ, որուն երկու երրորդ մասը արդէն լեցուած էր և կնիքը զարկաւ։

—Իմ դատապարտութեանս գիրն է, ըսաւ Տ'Արդանեան։ Պասթիյլի տաղտուկը և դատաստանի դանդաղութիւնը կը խնայէ ինծի։ Շնորհ մըն է ըրածը։

—Առէ՛ք, պարոն ըսաւ Կարտինալը երիտասարդին, ձեզմէ բաց հրամանագիր մը առի, և ահա ուրիշ բաց հրամանագիր մը կուտամ ձեզի։ Այս հրովարտակին մէջ անունը միայն պակաս է, դուք ձեր ձեռքով գրեցէք։

Տ'Արդանեան վարանելով առաւ թուղթը և կարդաց։

Հրացանակիրներու գունդին մէջ տեղակալի պաշտօն կը շնորհուէր իրեն։

Տ'Արդանեան Կարտինալին ոտքը ինկաւ։

—Սրբազան հայր, ըսաւ, կեանքս ձերն է, այսուհետև ձեր ուզած կերպով գործածեցէք զայն։ Բայց ձեր ըրած այս շնորհին արժանի չեմ։ Երեք բարեկամներ ունիմ, որոնք աւելի արժանաւոր են,...։

—Դուք քաջ երիտասարդ մըն էք, Տ'Արդանեան, ընդմիջեց Կարտինալը անոր ուսին զարնելով ընտանեբար և ուրախ ըլլալով որ յաղթած էր այս ըմբոստ բնաւորութեան։ Այս հրովարտակը գործածեցէք ձեր ուզած կերպովը։ Միայն յիշեցէք որ թէև անունը գրուած չէ, բայց այդ պաշտօնը ձեզի է որ կուտամ։

—Պիտի չմոռնամ երբեք, պատասխանեց Տ'Արդանեան։ Ձեր բարձրութիւնը կրնայ վստահ ըլլալ։

Կարտինալը ետին դարձաւ և բարձր ձայնով ըսաւ.

—Ռօ՛շֆօռ։

Ասպետը, որ անշուշտ դրանը ետեւն էր, իսկոյն ներս մտաւ։

—Ռօ՛շֆօռ, ըսաւ Կարտինալը, կը տեսնէ՞ք Մ. Տ'Արդանեանը։ Իմ բարեկամներուս կարգին մէջ առի զայն։ Ուրեմն ողջագուրեցէք զիրար և խոհեմ եղէք եթէ կ'ուզէք ձեր գլուխը չվտանգել։

Ռօշֆօռ և Տ'Արդանեան չրթունքի ծայրով համբուրեցին

զիրար։ Բայց Կարտինալը հոն էր և արթուն աչքով կը դիտէր զիրենք։

Երկուքն ալ դուրս ելան սենեակէն։

—Նորէն պիտի տեսնուինք, այնպէս չէ՞, պարոն։

—Երբ որ ուզէք, ըսաւ Տ'Արդանեան։

—Առիթը պիտի ներկայանայ, պատասխանեց Ռօշֆօռ։

—Է՛յ, ի՞նչ է ան, ըսաւ Ռիշլիէօ, դուռը բանալով։

Երկու մարդիկը ժպտեցան, իրարու ձեռք սեղմեցին և ողջունեցին Ն. Բարձրութիւնը։

—Մեր համբերութիւնը հատնելու վրայ էր, ըսաւ Աթոս։

—Ահա եկայ, պարոններս, պատասխանեց Տ'Արդանեան, ո՛չ միայն ազատ, այլ նաև շնորհ գտած։

—Պիտի պատմէ՞ք մեզի։

—Այս իրիկուն իսկ։

Արդարև նոյն իրիկունը Տ'Արդանեան գնաց Աթոսի սենեակը և տեսաւ որ հրացանակիրը զբաղած էր սպանիական գինիի շիշը պարպելու,—զբաղում մը, զոր խղճմտօրէն կը կատարէր ամէն իրիկուն։

Տ'Արդանեան Կարտինալին և իրեն միջև անցած դարձածը պատմեց և գրպանէն հրովարտակը հանելով՝

—Առէք, սիրելի Աթոս, այս շնորհը բնականաբար ձեզի կը վայլէ, ըսաւ։

Աթոս իր անուշ և սիրուն ժպիտովը ժպտեցաւ։

—Բարեկա՛մ, ըսաւ, Աթոսի համար շատ է աս, կոմս տը լա Ֆէռի համար քիչ է։ Պահեցէք ուրեմն այս հրովարտակը։ Անիկա ձերն է և աւա՜ղ, շատ սուղ գնեցիք զայն։

Տ'Արդանեան Աթոսի սենեակէն դուրս ելաւ և Բորթոսի սենեակը գնաց։

Տեսաւ որ Բորթոս հիանալի զգեստ մը հագած էր, շքեղ ասեղնանկարներով պճնուած և հայելիի մէջ կը դիտէր ինքզինքը։

—Ա՜հ, ա՛հ, դո՞ւք էք, սիրելի բարեկամ, ըսաւ Բորթոս։ Այս զգեստը վայլե՞ց ինծի։

—Սքանչելի կերպով, պատասխանեց Տ'Արդանեան ։ Բայց ես եկած եմ առաջարկելու ձեզի զգեստ մը, որ աւելի աղուոր պիտի վայլէ ձեզի ։

—Ի՞նչ զգեստ, հարցուց Բօրթօս ։

—Հրացանակիրներու տեղակալի զգեստ ։

Տ'Արդանեան Բօրթօսի պատմեց Կարտինալին հետ իր տեսակցութիւնը և գրպանէն հրովարտակը հանելով.

—Առէ՛ք, սիրելիս, ըսաւ, ձեր անունը գրեցէք վրան և բարի պետ մը եղի՛ք ինծի համար ։

Բօրթօս ակնարկ մը պտտցուց հրովարտակին վրայ և Տ'Արդանեանի վերադարձուց, խորին զարմանքի մէջ ձգելով երիտասարդը ։

—Այո՛, ըսաւ, շատ պիտի գգուէր իմ փառասիրութիւնս, բայց երկար ատեն պիտի չունենամ այս շնորհը վայելելու ։ Պէթիւն գտնուած ատեննիս, իմ դքսուհիիս էրիկը մեռած էր, այնպէս որ, սիրելիս, հանգուցեալին դրամարկղը ինծի կ'սպասէ ։ Ուստի այրիին հետ պիտի ամուսնանամ ։ Տեսէ՛ք, փեսայի զգեստս կը փորձէի ։ Տեղակալութիւնը ձեզի պահեցէք, սիրելիս ։

Եւ հրովարտակը Տ'Արդանեանի յանձնեց ։

Երիտասարդը Արամիսի սենեակը գնաց և տեսաւ որ հրացանակիրը աղօթարանի մը առջև ծնրադրած էր, ճակատը բաց ժամագիրքը կրթնցուցած ։

Կարտինալին հետ իր տեսակցութիւնը պատմեց և հրովարտակը երրորդ անգամ գրպանէն հանելով ըսաւ.

—Դուք, մեր բարեկամը, մեր լոյսը, մեր անտեսանելի պաշտպանը, ընդունեցէք այս հրովարտակը, որուն ուրիշ ո՛և է մէկէ աւելի արժանի եղաք ձեր իմաստութիւնով և ձեր խորհուրդներով, որոնք միշտ յաջող արդիւնքներ ունեցան ։

—Աւա՜ղ, սիրելի բարեկամս, ըսաւ Արամիս, մեր վերջին արկածները կեանքէն և սուրէն զզուեցուցին զիս ։ Այս անգամ որոշումս տուի անդառնալի կերպով ։ Պաշարումէն ետք, Լազարիսթներուն վանքը պիտի մտնեմ ։ Հրովարտակը

դուք պահեցէք. Տ'Արդանեան, զինուորականի արհեստը ձեզի կը պատշաճի, դուք քաջ և արկածախնդիր հրամանատար մը պիտի ըլլաք ։

Տ'Արդանեան, երախտագիտութենէն աչքերը լեցուած և ուրախութենէն վառ ի վառ, դարձաւ Աթոսի մօտ, որ միշտ սեղանին առջև էր և Մալակայի վերջին գաւաթը կանթեղին լոյսովը կը դիտէր ։

—Է՛, ուրեմն, ըսաւ, անոնք ալ մերժեցին ։

—Պատճառը ան է որ, սիրելի բարեկամս, ձենէ աւելի արժանի մէկը չկայ ։

Եւ գրիչ մը առնելով, հրովարտակին վրայ գրեց Տ'Արդանեանի անունը և յանձնեց անոր ։

—Ուրեմն այլեւս բարեկամներ պիտի չունենամ, ըսաւ երիտասարդը ։ Աւա՜ղ, ուրիշ բան պիտի չունենամ, բայց եթէ դառն յիշատակներ ։

Եւ գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ, մինչ արցունքի երկու կաթիլներ կը հոսէին այտերէն վար ։

—Դուք երիտասարդ էք, պատասխանեց Աթոս և ձեր դառն յիշատակները ժամանակ ունին քաղցր յիշատակներու փոխուելու ։

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Լա Ռօշէլ, Պըքինկէմի խոստացած անգլ. նաւատորմին և զօրաբաժնին օգնութենէն զրկուած, տարուան մը պաշարումէ ետք անձնատուր եղաւ և 1628 Հոկտ. 28ին ստորագրուեցաւ անձնատուութեան պայմանագիրը ։

Թագաւորը Բարիզ մտաւ նոյն տարւոյ Դեկտ. 23ին ։ Յաղթական ընդունելութիւն մը եղաւ իրեն, որպէս թէ թշնամիի մը յաղթելէ ետք կը դառնար և ո՛չ թէ Ֆրանսացիներու ։

Մէն ժամ արուարձանէն Բարիզ մտաւ յաղթական կամարնե-րու տակէ անցնելով։

Տ'Արդանեան իր նոր պաշտօնը ստանձնեց։ Բօրթօս զին-ուորական ծառայութիւնը թողուց և յաջորդ տարին ամուս-նացաւ Տիկին Քօքընարի հետ։ Այնքան բաղձալի դրամարկղը ութ հարիւր հազար ֆրանք կը պարունակէր։

Մուսքդօն հագաւ շքեղ համազգեստ մը և ունեցաւ ոս-կեզօծ կառքի մը ետև նստելու գոհունակութիւնը, որուն կը բաղձար իր բովանդակ կեանքին մէջ։

Արամիս, Լօռէն ճամբորդելէ ետք, յանկարծ անյայտ եղաւ և այլ ևս նամակ չգրեց իր բարեկամներուն։ Ետքը իմացան Տիկին տը Շէվռէզօղէն, — որ իր երկու երեք սիրահարներուն ըսած էր, — թէ Նանսիի վանքին մէջ կրօնաւոր եղած էր։

Պաղէն աշխատաւոր եղբայր եղաւ։

Աթօս Տ'Արդանեանի հրամանին տակ հրացանակիր մնաց մինչև 1681։ Այդ թուականին, Թուրէն կատարած ճամբոր-դութեան մը հետևանքովը զինուորական ծառայութիւնը թո-ղուց, պատրուակելով որ Ռուսիյյօնի մէջ փոքրիկ ժառան-գութիւն մը ստացած էր։

Կրիմօ Աթօսի հետևեցաւ։

Տ'Արդանեան երեք անգամ կռուեցաւ Ռօշֆօրի հետ և երեք անգամ վիրաւորեց զայն։

— Չորրորդ անգամին հաւանաբար պիտի մեռցնեմ ձեզ, ըսաւ, զանիկա ոտք հանելու համար ձեռքը երկնցնելով։

— Ուրեմն թէ՛ ձեզի և թէ ինծի համար լաւագոյն է որ մեր կռիւը այս անգամով վերջացնենք, պատասխանեց վի-րաւորը։ Թշուա՛ռական, ես ձեր կարծածէն աւելի բարեկամ եմ ձեզի, վասնզի մեր առաջին հանդիպումին ատեն կրնայի ձեր գլուխը կտրել տալ, եթէ Կարտինալին խօսք մը ընէի։

Այս անգամ զիրար ողջագուրեցին, բայց անկեղծ սրտով և առանց յետին մտքերու։

Բրանշէ պահակներու գունդին մէջ յիսնապետի աստիճան ստացաւ Ռօշֆօրի միջոցաւ։

Մ. Պօնասիէօ խիստ հանդարտ կ'ապրէր, բոլորովին ան-տեղեակ ըլլալով իր կնոջ մասին և բնաւ հոգ չընելով։ Օր մը, ինքզինքը Կարտինալին միտքը ձգելու անխոհեմութիւնը ունեցաւ։ Կարտինալը պատասխան ղրկեց որ պէտք եղածը պիտի հոգայ որպէս զի այսուհետև բանի մը պակասութիւնը չունենայ։

Արդարև, յաջորդ օրը, Մ. Պօնասիէօ, Լուվր երթալու համար իրիկուան ժամը 7ին տունէն դուրս ելած ըլլալով, այլ ևս բնաւ չերևցաւ Ֆօսուայէօռ փողոցը։ Լաւատեղեակ-ներուն կարծիքը սա եղաւ որ Մ. Պօնասիէօ արքայական դղ-եակի մը մէջ կը բնակէր ու կը կերակրուէր Ն. առատաձեռն Բարձրութեան ծախքով։

ՎԵՐՋ

Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-Арм.ССР
им. А. Мясникяна

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է
ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ՀՐԱՊԱՐԱԿ Կ'ԵԼԼԷ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ ՀՕՐ

"ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ"

որ անմիջական շարունակութիւնն է Երեք Հրացանակիրներուն:
Քսան Տարի Ետքըին մէջ պիտի երեւան դարձեալ Չորս Հրա-
ցանակիրները, Ռիշլիէօյի յաջորդ Մազարէն Կարտինալը,
Պարսատիկներու կռիւները, որմէ ծնունդ առաւ Ֆրանսական
Մեծ Յեղափոխութիւնը, ինչպէս նաեւ անգլիական յեղափո-
խութիւնը Մեծն Գրոմուէլի առաջնորդութեամբ, որ յանգեցաւ
նոյն ժամանակի Անգլիոյ Միապետին գլխատութեան եւն.,
եւն., եւն.։

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ
Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0303195